

Listy

Michała Wąsowicza do Witolda Suchodolskiego
i inne źródła archiwalne 1945 – 1954

Rzecz o archiwach, archiwistach i archiwaliach
na Dolnym Śląsku

Wstęp i opracowanie:
Grażyna Trzaskowska
Ivo Łaborewicz

Wrocław 2016

Recenzenci

prof. dr hab. Rościław Żerelik

prof. UAM dr hab. Krzysztof Strykowski

Koncepcja publikacji

Grażyna Trzaskowska

Tłumaczenie na język angielski

Mariusz Bednarski

Fotografie z lat 1945 – 1979 ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego, Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

Fotografie współczesne APWr. – Ryszard Bacmaga.

Autorów pozostałych fotografii nie ustalono.

Opracowanie graficzne

Regina Chrześcijańska

Skład i druk

Wydawnictwo AD REM

ul. Okrzei 12, 58-500 Jelenia Góra, tel. 75 75 222 15

www.adrem.jgora.pl

Partnerzy publikacji

Publikacja sfinansowana przez:

Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych

Stowarzyszenie na Rzecz Promocji Dolnego Śląska

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Wydawca

© Archiwum Państwowe we Wrocławiu, 2016

ul. Pomorska 2, 50-215 Wrocław, tel. 71 32 881 01, 71 32 883 95

www.ap.wroc.pl

Nakład 300 egz.

ISBN 978-83-7795-012-8

„[...] czasem łatwiej jest i lepiej wypowiedzieć się nieoficjalnie”.

Michał Wąsowicz, Listy

Spis treści

Podziękowania.....	7
Wprowadzenie.....	9
Wstęp.....	13
Witold Suchodolski. Rewolucjonista i bohater pracy organicznej (1887 – 1967).....	31
Michał Wąsowicz. Archiwista z powołania, fachowiec (1905 – 1983).....	41
Źródła	
Część pierwsza – Listy 1945 – 1949.....	49
Część druga – Inne źródła archiwalne 1944 – 1954.....	165
Wykaz publikowanych źródeł.....	253
Spis fotografii.....	264
Streszczenie – Listy Michała Wąsowicza do Witolda Suchodolskiego i inne źródła archiwalne 1945 – 1954. Rzecz o archiwach, archiwistach i archiwaliach na Dolnym Śląsku.....	267
Summary – Letters of Michał Wąsowicz to Witold Suchodolski as well as other archival sources 1945 – 1954. A work about archives, archivists and archival materials in Lower Silesia.....	269
Bibliografia.....	271
Wykaz skrótów.....	283
Indeks osobowy.....	285

P

ODZIĘKOWANIA

Autorzy pragną złożyć serdeczne podziękowania osobom i instytucjom, których inspiracje, pomoc oraz życzliwość przyczyniły się znacząco do powstania niniejszej publikacji i pozwoliły nadać jej ostateczny kształt. Przede wszystkim słowa wdzięczności kierujemy do prof. dra hab. Władysława Stępniaaka za wsparcie idei popularyzacji dziejów archiwów państwowych oraz inspirację wydania niniejszej publikacji. Nie udałooby się jednak tego dokonać, gdyby nie pomoc i współpraca w przeprowadzeniu kwerend archiwalnych, jak również udostępnieniu skanów interesujących nas materiałów, której z wielką życzliwością udzielili: dr Tadeusz Krawczak – dyrektor Archiwum Akt Nowych w Warszawie wraz z Eugenią Szymczuk i Dorotą Gębicką; dr Henryk Niestrój – zastępca dyrektora Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie wraz z Joanną Aderek-Wiśniewską i Karolem Zglińskim; dr Hubert Wajs – dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, oraz jego współpracownicy Maria Sierocka-Pośpiech i Małgorzata Witecka; dr hab. Wojciech Krawczuk – dyrektor Archiwum Narodowego w Krakowie i jego współpracownicy dr Teresa Filipczak oraz Bożena Lesiak; Anna Domalanus – kierownik Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu z Aleksandrą Wysokińską i Sebastianem Wytrzyszczakiem; Ewa Kłapcińska z Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego; dr Bożena Kumor-Gomułka oraz Ryszard Bacmaga z Archiwum Państwowego we Wrocławiu, dr Bartosz Grygorcewicz z Oddziału w Kamieńcu Żąbkowickim tegoż Archiwum. Słowa wdzięczności kierujemy również do Zarządu Stowarzyszenia na Rzecz Promocji Dolnego Śląska za życzliwą współpracę i wsparcie finansowe projektu, na ręce prezesa Sławomira Najnigera, sekretarza Ryszarda Chruścickiego oraz przewodniczącego cyklu wydawniczego „Dolny Śląsk wczoraj i dziś” – dra Bogdana Cybulskiego. Słowa podziękowań autorzy kierują również do wszystkich innych osób, które uczestniczyły w powstawaniu niniejszego opracowania na różnych etapach prac wydawniczych, niewymienionych z nazwiska, których zachowujemy we wdzięcznej pamięci.

Na koniec słowa podziękowań autorzy kierują do recenzentów: prof. dra hab. Rościsława Żerelika oraz dra hab. Krzysztofa Strykowskiego, za cenne i bardzo wnikliwe uwagi, które pozwoliły ustrzec się błędów i wpłynęły na ostateczny kształt publikacji. Wszystkie ewentualne potknięcia i niedopatrzenia są już tylko i wyłącznie winą autorów.

WPROWADZENIE

W powojennych dziejach archiwistyki polskiej, a w szczególności na Dolnym Śląsku, wielkie zasługi położył dr Michał Wąsowicz, pierwszy dyrektor reaktywowanego w 1946 r. Archiwum Państwowego we Wrocławiu. Jego osobowość kształtowała się w domu rodzinnym, etos pracy i umiejętności zawodowe zdobył natomiast w ciągu lat działalności na gruncie archiwistycznym – począwszy od 1931 r. zatrudniony był wszak na zasadach kontraktu w Archiwum Państwowym we Lwowie. Zdobyte tam doświadczenia i przyswajana z wielką pasją wiedza ukształtowały pełnokrwistego archiwistę w najlepszym tego słowa znaczeniu. Jeśli dodamy do tego mroczne lata okupacji, na przemian sowieckiej i niemieckiej, w czasie których podjął pracę w Archiwum Państwowym w Krakowie, ukaże nam się osobowość zahartowana na wszelkie trudności, a przy tym obdarzona niezwykle talentami.

Tak jak w pamiętnym 1810 r. przybyły do Wrocławia Johann Gustav Gottlieb Büsching, badacz języka i etnograf, był twórcą a zarazem mężem opatrnościowym archiwum dokumentów zgromadzonych w zsekularyzowanych klasztorach, zorganizowanego rok później w ramach Śląskiej Biblioteki Centralnej, budując podwaliny pod utworzenie pierwszego archiwum o zasięgu prowincji śląskiej, tak po blisko półtora wieku przybyły do Wrocławia tuż po zakończeniu II wojny światowej Michał Wąsowicz, a wcześniej Józef Stojanowski, pełnomocnik ministra kultury, podjęli akcję zorganizowania w stolicy Dolnego Śląska instytucji archiwalnej. Przedsięwzięte wówczas działania w sytuacji zmian terytorialnych, politycznych, ustrojowych, ekonomicznych i społecznych, a wreszcie w warunkach totalnej wymiany ludności, napotykały od pierwszych chwil ogromne trudności. Niewyobrażalne wręcz zniszczenia materialne we Wrocławiu i innych miastach, w tym zburzenie gmachu Archiwum Państwowego (Staatsarchiv), a z drugiej strony rozproszenie zasobu archiwalnego, ukrywanego i rozśrodkowywanego od połowy 1942 r. przez niemieckie władze na obszarze niemal całego Śląska, a także Saksonii i Czechosłowacji, stanowiły nie lada wyzwanie. Prowadzona przez Michała Wąsowicza akcja ratowania archiwaliów ocalałych z pożogi wojennej od początku natrafiała na piętrzące się trudności, zwłaszcza że miał on do dyspozycji ledwie garstkę

współpracowników, w większości przedwojennych archiwistów przybyłych do stolicy Dolnego Śląska, najczęściej ze Lwowa. Jeżeli do tego dodamy problemy z transportem, ale przecież także trudności ze znalezieniem dla pracowników Archiwum lokum, a ponadto niedostatki w aprowizacji, wyłoni nam się obraz człowieka heroicznego, z wielką determinacją przełamującego przeszkody – wydawałoby się – nie do pokonania. Na szczęście już w 1945 r. władze Wrocławia przydzieliły na siedzibę Archiwum odpowiednio duży budynek po byłym Urzędzie Pracy, co nie było łatwe w sytuacji zniszczeń infrastruktury materialnej miasta i ogromnych potrzeb w tym zakresie dla administracji, szkolnictwa wyższego i oświaty, służby zdrowia i innych instytucji.

W działaniach realizowanych w tak skrajnie niekorzystnych warunkach ukazuje się silna osobowość o wielkich zdolnościach organizacyjnych, niezłomna w swych przekonaniach i o wielkiej sile woli. A przecież Wąsowicz był człowiekiem na wskroś skromnym, niezabiegającym o zaszczyty i honory. Obdarzonym ponadto, a może przede wszystkim, głębokim przeświadczeniem o bezcennej wartości porzuconego zasobu archiwalnego. Nie miało żadnego znaczenia to, że w zdecydowanej większości owe materiały dotyczyły dziejów pruskiego Śląska i szerzej Niemiec, w rzeczywistości roku 1945 – dla Polski państwa wrogiego. Jako prawdziwy przedwojenny w każdym calu archiwista, nie miał najmniejszej wątpliwości co do konieczności zabezpieczenia archiwaliów. Mając do dyspozycji kilka osób, nie mając za to własnego środka transportu, skutecznie wyszukiwał miejsca ukrycia materiałów, a następnie przewoził je do doraźnie przygotowanych pomieszczeń w gmachu Archiwum, najczęściej pozbawionych regałów, a nierzadko także stolarki okiennej.

Aby ukazać prawdziwy obraz owych pionierskich lat, trzeba uwzględnić radykalnie zmienioną sytuację geopolityczną i związaną z nią niepewność co do dalszych losów ziem włączonych po II wojnie światowej do Polski. Działań ratowniczych nie ułatwiała także wszechobecność wojsk zarówno radzieckich, jak i polskich, piętrzących trudności w uzyskiwaniu zgody na poruszanie się i w otrzymaniu środków transportu. Nie można również zapominać o ludności niemieckiej, zszokowanej klęską wojenną i niepewnej swego losu. W tym ostatnim aspekcie sprawą do dziś nieustaloną jest sytuacja niemieckich archiwistów w ostatnich miesiącach wojny. Niestety, akcji zabezpieczania archiwaliów nie ułatwiała nielegalne działania firm, ale i pojedynczych ludzi, traktujących „papiery” jako makulaturę, za której oddanie do punktów skupu surowców wtórnych można było otrzymać pieniądze.

Pierwsze lata powojenne były niewątpliwie najtrudniejsze, ale nie oznacza to, że później było łatwiej. Budowanie zrębów administracji i innych sfer życia

ekonomicznego i społecznego, jak również odbudowa zniszczeń wojennych na Ziemiach Zachodnich i Północnych przeciągały się w czasie. Stale brakowało rąk do pracy, zwłaszcza osób wykwalifikowanych, nie zmniejszały się też braki w zaopatrzeniu. W procesie tworzenia niemal na nowo instytucji archiwalnych zadania nie ułatwiały trudne relacje z władzami administracyjnymi. W ówczesnej rzeczywistości archiwa nie miały najwyższego priorytetu. Na szczęście władze Wrocławia, zapewne nie bez udziału wrocławskiego środowiska naukowego, wykazały się dużą świadomością, pozytywnie odpowiadając na potrzeby Archiwum Państwowego, przekazując wspomniany wyżej obiekt.

Michał Wąsowicz był także zaangażowany w zorganizowanie w 1948 r. Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia, instytucji gromadzącej najstarsze materiały dotyczące dziejów Wrocławia. I chociaż żywot tej placówki był wyjątkowo krótki, już bowiem w 1951 r. Archiwum zostało zlikwidowane, to jednak był to ważny element zarówno w kształtowaniu się zrębów archiwistyki na Dolnym Śląsku, jak i najnowszych dziejach Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

Przekazana do rąk szanownych Czytelników książka jest dziełem dwojga autorów, pracowników Archiwum Państwowego we Wrocławiu: dr Grażyny Trzaskowskiej, kierownika Oddziału III i Ivo Łaborewicza, kierownika Oddziału Archiwum w Jeleniej Górze. Oboje są wielce zasłużeni na polu badania dziejów Archiwum wrocławskiego, publikując na łamach periodyków naukowych i popularnonaukowych liczne artykuły, a także aktywnie uczestnicząc w wielu konferencjach i sympozjach w Polsce i za granicą.

Niniejsze opracowanie ma charakter szczególny, przedstawia bowiem korespondencję Michała Wąsowicza z Witoldem Suchodolskim, szefem archiwów państwowych w powojennej Polsce. Tak obszerne potraktowanie tej specyficznej twórczości epistolarnej daje czytelnikowi niezwykle okazję do niemal detalicznego odtworzenia procesu budowania zrębów archiwistyki polskiej w pierwszych latach powojennych na Dolnym Śląsku, stanowiąc ważny przyczynek do poznania tego procesu na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Z przywołanych listów wyłania się obraz ich autora jako człowieka prawnego, na wskroś uczciwego, o wielkiej kulturze bycia. Wybrzmiewa też wielka troska o zachowanie dziedzictwa archiwalnego, niezależnie od jego pochodzenia i treści. Walorem dodatkowym tej specyficznej twórczości jest piękny, a miejscami wręcz barwny język listów.

Książka oprócz korespondencji zawiera obszerny wybór dokumentowy spuścizny po Witoldzie Suchodolskim, która choć w literaturze archiwistycznej była już wykorzystywana i częściowo publikowana, daje czytelnikowi spo-

sobność poznania działalności służby archiwalnej nie tylko na szczeblu władz zwierzchnich, ale także charakteryzuje relacje organu nadrzędnego z podległymi archiwami. Uzupełnieniem opracowania są obszerne biogramy Michała Wąsowicza i Witolda Suchodolskiego.

Książka wpisuje się w obchody siedemdziesięciolecia istnienia Archiwum Państwowego we Wrocławiu, powstałego formalnie 16 XII 1946 r., stanowiąc trwały dowód na to, że dzieje tak odległe ciągle fascynują badaczy. Na marginesie jubileuszu warto przywołać jeszcze jedną datę: 1811 – rok utworzenia pierwszego Archiwum o zasięgu całego Śląska, a więc równo 205 lat temu!

Janusz Gołaszewski
– *Dyrektor Archiwum Państwowego we Wrocławiu*

WSTĘP

Szczególną okazją do powstania prezentowanego wydawnictwa jest przypadająca w roku bieżącym 70. rocznica powołania Archiwum Państwowego we Wrocławiu, co nastąpiło 17 XII 1946 r. decyzją Ministra Oświaty¹. Jednak data ta, jak większość rzeczy w pierwszym powojennym okresie, nie odpowiada rzeczywistemu rozpoczęciu funkcjonowania tej instytucji. Pierwsze prace przy organizacji Archiwum Państwowego we Wrocławiu podjęli już bowiem w maju 1945 r. bibliotekarze z Grupy Naukowo-Kulturalnej prof. Stanisława Kulczyńskiego². Archiwiści, z różnych względów, mogli włączyć się do nich dopiero na jesieni tego roku. Momentem przełomowym stał się przyjazd do Wrocławia 28 XI 1945 r. Witolda Suchodolskiego³, Dyrektora Archiwów Państwowych, i dra Józefa Stojanowskiego⁴, pełnomocnika Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty na Dolny Śląsk, którzy we wrocławskiej Delegaturze tegoż Ministerstwa uzgodnili warunki organizacji Archiwum⁵. Od marca 1946 r., po uprzednim uregulowaniu stanu prawnego budynku Archiwum przy ul. Pomorskiej 2, dr Stojanowski wraz z archiwistą Andrzejem Dereńem⁶ oraz pomocnikiem Stanisławem Wojtasem⁷ przystąpili do gromadzenia zbiorów w zdewasto-

¹ Zarządzenie Ministra Oświaty Czesława Wycecha z 17 XII 1946 r. o utworzeniu Archiwum Państwowego we Wrocławiu, Dz.U. Ministra Oświaty, 1946, Nr 12, poz. 392.

² Grupa Kulturalno-Naukowa, zorganizowana w kwietniu 1945 r. w Krakowie, przybyła do Wrocławia w maju 1945 r. Kierowana przez Pełnomocnika Ministerstwa Oświaty prof. Stefana Kulczyńskiego, złożona z 27 przedstawicieli bibliotek i muzeów, prowadziła akcję zabezpieczenia dóbr kulturalnych na Dolnym Śląsku, zob. np. *Echa organizowania się nauki polskiej we Wrocławiu w latach 1945–1946 na łamach prasy dolnośląskiej*, zestawiał Krystyn Matwijowski, ŚKH „Sobótka”, R. 20, 1965, t. 1a, s. 235; Halina Okólska, *Władze m. Wrocławia w latach 1945–1948*, Wrocław 2005, s. 10; zob.: poz. nr 1. Stanisław Kulczyński, zob.: poz. nr 22, przyp. 10.

³ Szerzej o W. Suchodolskim, zob.: s. 31–39.

⁴ Józef Stojanowski, zob.: poz. nr 3, przyp. 6.

⁵ AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie W. Suchodolskiego z czynności WAP w Warszawie w grudniu w 1945 r. z 15 I 1946 r., k. 22.

⁶ Andrzej Dereń, zob.: poz. nr 7, przyp. 11.

⁷ Obecna ul. Pomorska w 1945 r. – ul. Gdynska; Stanisław Wojtas, zob.: poz. nr 11, przyp. 4.

wanym jeszcze gmachu⁸. Kolejna data związana z wrocławskim Archiwum to 1 VIII 1946 r. – moment rozpoczęcia faktycznej działalności i pracy przybyłego do Wrocławia w lipcu 1946 r. jego kierownika dra Michała Wąsowicza⁹. Był on w tym mieście już po raz drugi, po tym, jak – powodowany ciekawością zawodową – odwiedził Wrocław w lipcu 1945 r., by naocznie przekonać się o stanie zachowania byłego już Staatsarchiv Breslau¹⁰.

Reaktywowanie Wydziału Archiwów Państwowych w 1945 r.

Reaktywowanie w kwietniu 1945 r. Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty, z jego przedwojennym dyrektorem Witoldem Sucho-dolskim na czele, zapoczątkowało proces uruchomienia w niezwykle trudnych warunkach archiwów polskich¹¹. Podstawowe zadania nakładał na służbę archiwalną dekret z 7 II 1919 r. *O organizacji archiwów i opiece nad archiwami*, wymieniając w art. 2: „ratowanie istniejących w kraju zabytków archiwalnych od zniszczenia oraz udzielanie rady i pomocy w sprawach związanych z ochroną i przechowywaniem takich zabytków, będących w posiadaniu prywatnym”¹². Już 13 II 1945 r. Witold Sucho-dolski został upoważniony, na podstawie decyzji Ministerstwa Oświaty, do jednoosobowego prowadzenia Wydziału Archiwów Państwowych. Jego aktywność z konieczności ograniczała się do spraw zabezpieczania i opieki nad archiwaliami w Polsce centralnej oraz do tymczasowego angażowania pracowników¹³. Formalną nominację Sucho-dolski otrzymał 12 IV 1945 r., uruchomienie zaś WAP nastąpiło kilka dni później –

⁸ Zob.: poz. nr 5, przyp. 3.

⁹ Zob.: poz. nr 8. Szerzej o M. Wąsowiczu, zob.: s. 41 – 48.

¹⁰ Zob.: poz. nr 1.

¹¹ Szerzej o początkach organizacji i działalności WAP, zob.: Antoni Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach 1945 – 1947*, „Archeion”, t. 17, 1947, s. 196 – 201; Witold Sucho-dolski, *Kronika naukowa: Wydział Archiwów Państwowych*, KH, R. 54, 1947, s. 118 – 120; *idem*, *Kronika naukowa: Wydział Archiwów Państwowych w r. 1947*, KH, R. 55, 1948, s. 239 – 240; Agnieszka Laskowska, *Główne problemy zarządzania polskimi archiwami państwowymi w latach 1945 – 1951*, [w:] *Archiwa Rosji i Polski: historia, problemy i perspektywy rozwoju. Zbiór studiów*, red. Ludmiła N. Mazur, Janusz Łosowski, Jekaterynburg 2013, s. 69 – 82. Do 1939 r. Wydział Archiwów Państwowych funkcjonował w ramach Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

¹² Dz.U. R.P. 1919, Nr 14, poz. 182: Dekret o organizacji archiwów i opiece nad archiwami [dalej: Dekret o organizacji archiwów i opiece...].

¹³ A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 198.

19–20 IV 1945 r.¹⁴ Skromne warunki lokalowe (biuro mieściło się w pokoju mieszkalnym Suchodolskiego, zajmowanym wraz z dyrektorem Muzeum Archeologicznego w Muzeum Narodowym) i brak personelu uniemożliwiały podjęcie szerszych działań¹⁵. Sytuacja ta nie poprawiła się po zatrudnieniu kolejnych pracowników. Od 16 IV 1946 r. byli to: radca ministerialny dr Aleksy Bachulski¹⁶ i Anna Frąckiewicz¹⁷, w lipcu 1945 r. podjął pracę radca dr Józef Stojanowski, a w sierpniu dwaj inni – dr Antoni Rybarski¹⁸ i dr Piotr Bańkowski¹⁹. Na początku października 1945 r. W. Suchodolski informował nadal: „Z powodu trudności lokalowych (ciasnota i brak niezbędnego umeblowania biurowego) urzędowanie nie płynęło w sposób normalny”²⁰.

¹⁴ AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie z prac WAP za listopad 1945 r. z 7 XII 1945 r., k. 15.

¹⁵ A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 198, 200 i 202. W czerwcu 1945 r. WAP uzyskał jeden pokój w budynku Muzeum na terenie Uniwersytetu Warszawskiego, Ministerstwo Oświaty mieściło się zaś na odległej Pradze. Wszelkie kontakty z władzami zwierzchnimi wymagały podróży po mieście. Dopiero w listopadzie WAP otrzymał biura w gmachu, w którym mieściły się departamenty Ministerstwa Oświaty.

¹⁶ Aleksy Bachulski, ur. 1893 w Warszawie, zm. 1951 r. w Warszawie, historyk, archiwista, bibliotekarz. W latach 1915–1925 studiował historię na Uniwersytecie Warszawskim, uzyskując dyplom doktora filozofii. W roku 1920 podjął pracę w Archiwum Skarbowym w Warszawie, gdzie pracował do 1937 r. na stanowisku kustosa. W latach 1921–1931 zatrudniony jako ekspert Komisji Rewindykacyjnej ds. Archiwalnych. Od 1944 do 1945 r. uczestniczył w Warszawie w ratowaniu zbiorów biblioteczno-archiwalnych, zob.: Michał Flis, *Aleksy Franciszek Bachulski*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 1: (1918–1984), red. nauk. Maria Bielińska, Irena Janosz-Biskupowa, Warszawa–Łódź 1988, s. 20–30.

¹⁷ Anna Frąckiewicz – zatrudniona na stanowisku sekretarki w Wydziale Archiwów Państwowych, Józef Kazimierski, *Personel archiwów państwowych w latach 1945–1964*, „Archeion”, t. 41, 1964, s. 31. A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych...*, s. 199–201. A. Frąckiewicz z powodu choroby rozpoczęła pracę dopiero w lipcu 1945 r., zob.: AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie z prac WAP za sierpień i wrzesień 1945 r. z 11 X 1945 r., k. 11.

¹⁸ Antoni Rybarski, zob.: poz. nr 20, przyp. 14.

¹⁹ Piotr Bańkowski, ur. 1885 w Wysokim Mazowieckim w pow. łomżyńskim, zm. 1976 w Warszawie. Historyk literatury, archiwista, redaktor „Archeionu”. W latach 1906–1912 studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim, uzyskując stopień doktora filozofii, a następnie w 1954 r. tytuł docenta i w 1962 r. – prof. nadzwyczajnego. W latach 1918–1924 zatrudniony w AP w Lublinie. Uczestniczył też w pracach Komisji Rewindykacyjnej w ZSRR. W latach 1935–1940 pracował jako kustosz w Bibliotece Narodowej, a od 1940 do 1944 r. w Archiwum Skarbowym. Od sierpnia 1945 r. radca ministerialny w Wydziale Archiwów Państwowych, zob.: M. Bielińska, M. Wąsowicz, *Bańkowski Piotr*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 32–34.

²⁰ AAN, Min. Ośw., 8465, k. 11. Począwszy od ww. sprawozdania z działalności WAP, wszystkie następne, tj. do końca 1948 r., pisał A. Rybarski.

Kształtowanie sieci archiwalnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych 1945 – 1946

Na jesieni 1945 r. WAP przystąpił do organizowania sieci archiwów państwowych na Ziemiach Zachodnich i Północnych²¹. We wrześniu 1945 r. została wysłana na Śląsk ekspedycja kierowana przez Janusza Pajewskiego²². „Nie udało się natomiast dotychczas – jak pisał dr A. Rybarski – (z powodów od WAP niezależnych) wysłać takiej ekspedycji do Gdańska i na Pomorze Zachodnie”²³. Wizytacja 15 dolnośląskich miejscowości pokazała władzom archiwalnym rozmiar problemów. „Sytuacja tam jest bardzo niepomyślna” – donosił A. Rybarski w sprawozdaniu WAP z października 1945 r. – „brak środków transportowych stanowi tam najważniejszą bolączkę przy zabezpieczaniu i ratowaniu archiwaliów. Na drugim miejscu stoją nieuregulowane stosunki prawne i dwutorowość władz polskich cywilnych i radzieckich wojskowych”²⁴. To wszystko stawiało pod znakiem zapytania możliwość przeprowadzenia skutecznej akcji zabezpieczającej archiwalia ewakuowane przez Niemców z budynków archiwalnych i rozproszone w różnych miejscach. Rybarski zwracał również władzom uwagę na „bezpieńskie” i niszczące zbiory prywatne, pozostawione w poniemieckich rezydencjach wiejskich: „wskutek przeprowadzenia reformy rolnej w sposób, który nie przewidział tej strony zagadnienia, który nie zabezpieczył przed zniszczeniem archiwaliów prywatnych, bibliotek i muzealiów. Straty w tym zakresie nie są mniejsze niż te, jakie powstały wskutek barbarzyństwa niemieckiego”²⁵. Archiwiści pionierzy, pozbawieni przy tym środków oddziaływania w postaci przepisów prawnych, nie byli w stanie wymóc na władzach respektowania swoich zarządzeń. W zamian musieli przeciwstawiać się grabieży i niszczeniu akt, przemocy, a nawet ludzkiej głupocie, doświadczanej

²¹ Szerzej o tych zagadnieniach: Stanisław Nawrocki, *Działalność państwowej służby archiwalnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, „Archeion”, t. 83, 1987, s. 57–73; Eugenia Brańska, *Sieć organizacyjna archiwów państwowych w Polsce Ludowej*, „Archeion”, t. 41, 1964, s. 9–30; M. Bielińska, *Rozwój sieci archiwalnej w Polsce Ludowej w latach 1944–1953*, „Archeion”, t. 24, 1955, s. 6–14; M. Wąsowicz, *Dziesięć lat działalności państwowej służby archiwalnej na Ziemiach Odzyskanych*, „Archeion”, t. 24, 1955, s. 26–36.

²² Zob.: poz. nr 42.

²³ AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie z prac WAP za sierpień i wrzesień 1945 r., k. 11.

²⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie z prac WAP za październik 1945 r. z 2 XI 1945 r., k. 12.

²⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie z czynności WAP w grudniu 1945 r. z 16–17 I 1946 r., k. 18–19.

ze strony żołnierzy radzieckich, szabrowników, przedstawicieli licznych fabryk papieru, napływowej ludności polskiej i innych²⁶.

WAP przystąpił zatem do regulowania prawnych podstaw działalności archiwów państwowych. Inicjatywa ta początkowo skupiła się na opracowywaniu oddzielnych zarządzeń. Jeszcze w 1945 r. złożono wnioski do Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych w sprawie przejścia i zabezpieczania archiwaliów po byłych właścicielach majątków przejętych na cele reformy rolnej²⁷. W lutym zaś 1946 r. wystosowano pismo do tzw. Centrali Odpadków z protestem przeciw działalności przedsiębiorstwa, które zbierając makulaturę, niszczyło cenne niemieckie archiwalia²⁸. Oczekiwane przepisy prawne ukazywały się jednak z dużym opóźnieniem. Najważniejsze z nich to:

1. Pismo okólne Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych do wojewódzkich urzędów ziemskich z 14 II 1946 r. w sprawie przekazywania przedstawicielom państwowej służby archiwalnej (p.s.a.) archiwaliów rodzinnych, pozostawionych przez byłych właścicieli majątków przejętych na cele reformy rolnej.

2. Okólnik Nr 50 Ministerstwa Ziem Odzyskanych z 10 V 1946 r. informujący o uprawnieniach p.s.a. do ochrony poniemieckich archiwaliów na ZZiP oraz zobowiązujący władze administracyjne do udzielania pomocy archiwistom w wykonywaniu ich obowiązków.

3. Okólnik Nr 254 Ministra Przemysłu z 22 V 1946 r. w sprawie zabezpieczania archiwaliów znajdujących się w instytucjach podległych Ministerstwu Przemysłu. Nakazywał instytucjom uzyskiwanie zgody Wydziału Archiwów Państwowych na niszczenie archiwaliów, które przeznaczano na makulaturę²⁹.

W 1946 r. WAP forsował (napotykać liczne bariery formalne) sprawę wydania kluczowego dla p.s.a. normatywu w sprawie ratowania i ochrony niemieckich archiwaliów na ZZiP. Stosowna uchwała Rady Ministrów z 10 IV

²⁶ Grażyna Trzaskowska, *Archiwum Państwowe we Wrocławiu, [w:] 70 lat dziedzictwa archiwalnego na Ziemiach Zachodnich i Północnych (1945–2015). Katalog wystawy archiwalnej*, red. G. Trzaskowska, Wrocław 2015, s. 55–57.

²⁷ A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 205.; AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie z czynności WAP w grudniu 1945 r. z 16–17 I 1946 r., k. 18–19.

²⁸ AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie z czynności WAP w lutym 1946 r. z 30 III 1946 r., k. 28.

²⁹ A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 205; AAN, Min. Ośw., 8479, s. 42, 65, 110.

1947 r., regulująca tryb przejmowania przez p.s.a. archiwów i akt poniemieckich na ZZiP, została uchwalona dopiero w maju 1947 r.³⁰

Latem 1946 r. WAP rozpoczął też prace nad uregulowaniem statusu archiwów państwowych na ZZiP, który miał być dostosowany do pozycji pozostałych archiwów. Regulacje rozpoczęto od wydania rozporządzenia Ministra Oświaty z 24 VIII 1946 r., włączającego trzy archiwa państwowe, tj. we Wrocławiu, w Szczecinie i w Gdańsku, do państwowej sieci archiwalnej³¹. Jednocześnie wraz z Biurem Organizacyjnym Prezydium Rządu WAP podjął przygotowanie projektów rozporządzeń w sprawie utworzenia w tych miastach archiwów państwowych. Kwestię tę uregulowano odrębnymi zarządzeniami, które ukazały się 17 XII 1946 r.³² Ten etap formowania sieci archiwalnej na ZZiP W. Suchodolski podsumował następująco: „Organizowanie archiwów na Ziemiach Odzyskanych zostało pod względem rzeczowym zakończone”³³, dodając: „będą już teraz pracowały samodzielnie pod zarządkiem Wydziału Archiwów Państwowych, tak jak to ustalił dla wszystkich archiwów państwowych dekret z 7 II 1919 r.”³⁴. Ten ostatni postulat dyr. Suchodolskiego miał się niestety nie spełnić. Chociaż już w 1946 r. WAP zgłosił wniosek o objęcie archiwów na ZZiP działaniem tegoż dekretu, nigdy to nie nastąpiło. W 1951 r. został wydany nowy dekret o archiwach państwowych z mocą obowiązywania na obszarze całej Polski, uchylający dotychczas obowiązujący z 1919 r.³⁵

³⁰ A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 206; M. Wąsowicz, *Dziesięć lat działalności...*, s. 29–30; A. Laskowska, *op. cit.*, s. 72–73; Monitor Polski, 1947, Nr 69, poz. 466; AAN, Centralny Urząd Planowania, 4232, s. 10; AAN, Min. Ośw., 8479, s. 305.

³¹ M. Wąsowicz, *Dziesięć lat działalności...*, s. 29–30; AAN, Min. Ośw., 8451, s. 2–3.

³² AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie z czynności WAP w lipcu i sierpniu 1946 r. z 27 VIII 1946 r., k. 49; Dz.U. Min. Ośw., 1946, Nr 12, poz. 389, 391, 392.

³³ AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie WAP z czynności od 1 VII 1946 r. do 31 XII 1946 r., z 16 I 1947 r., k. 57.

³⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie WAP z czynności od 1 VII 1946 r. do 31 XII 1946 r. z 16 I 1947 r., k. 57.

³⁵ A. Laskowska, *op. cit.*, s. 77–80; Rafał Gerber, *Wytyczne do nowelizacji dekretu o państwowej służbie archiwalnej*, „Archeion”, t. 18, 1948, s. 61–70; por. też: W. Suchodolski, *Organizacja archiwów państwowych w świetle potrzeb chwili obecnej*, „Pamiętnik VII Ogólnopolskiego Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu 19–22 września 1949 r.”, Wrocław 1949, s. 51–60; P. Bańkowski, *Wrocławska Konferencja Archiwalna*, „Archeion”, t. 18, 1948, s. 271–287; AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie WAP z czynności od 1 VII 1946 r. do 31 XII 1946 r. z 16 I 1947 r., k. 57; Dz.U., 1951, Nr 19, poz. 149, Dekret o archiwach państwowych z 29 III 1951 r., [dalej: Dekret o archiwach...]. Por.: Wstęp, przyp. 12; zob. też: poz. nr 10, przyp. 9.

Rewindykacja archiwaliów z niemieckich stref okupacyjnych 1945 – 1948

Kolejnym zadaniem p.s.a., wynikającym z dekretu z 1919 r., była rewindykacja zbiorów archiwalnych stanowiących własność państwa³⁶. W ramach tych działań od grudnia 1945 r. Suchodolski brał udział w pracach Komitetu Rzeczoznawców przy Wydziale Rewindykacji Ministerstwa Kultury i Sztuki³⁷. W 1946 r. archiwa polskie przystąpiły do rejestrowania strat poniesionych w czasie wojny. Sporządzono m.in. spis miejscowości na terenie Niemiec wg stref okupacyjnych, do których ewakuowano polskie archiwalia. Spis ten przekazano do Ministerstwa Spraw Zagranicznych³⁸. Działania rewindykacyjne WAP natrafiały na liczne bariery formalne³⁹. W maju 1946 r. A. Rybarski pisał: „Zamierzenia rewindykacyjne z Niemiec i Czech są tak ściśle związane z atmosferą polityczną Europy, iż wykonanie ich tylko w mniejszej mierze zależne jest od Wydziału Archiwów Państwowych”⁴⁰. Mimo wysiłków WAP w 1946 r. nie udało się odzyskać czegokolwiek. Taki stan rzeczy Suchodolski tłumaczył brakiem specjalnego organu lub placówki Ministerstwa Oświaty na terenie Niemiec, której przedstawiciele posiadaliby pełnomocnictwa do poszukiwań i rewindykacji mienia kulturalnego. Pod koniec 1946 r. przedstawiciele Polskiej Misji Wojskowej poinformowali WAP o zgodzie brytyjskich władz okupacyjnych na wydanie Polsce archiwaliów. Wyjazd delegata archiwów, dra Adama Stebelskiego⁴¹, dyrektora Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie (awansowanego w tych okolicznościach do stopnia majora), nastąpił dopiero po przeszło dwuipółmiesięcznym okresie oczekiwania na paszport, tj. w marcu 1947 r.⁴² Misja Stebelskiego powiodła się tylko częściowo i nie została do-

³⁶ Art. 2, pkt d., Dekret o organizacji archiwów i opiece...; Szerzej zob.: Władysław Stępniański, *Misja Adama Stebelskiego. Rewindykacja archiwaliów polskich z Niemiec w latach 1945 – 1949*, Warszawa – Łódź 1989; A. Laskowska, *op. cit.*, s. 74 – 77; A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 211 – 212; *idem*, *Rewindykacja i zabezpieczenie akt w latach 1945 – 1947*, KH, R. 55, 1948, s. 34 – 38.

³⁷ AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie W. Suchodolskiego z czynności WAP w grudniu 1945 r. z 15 I 1946 r., k. 22.

³⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie z czynności WAP w styczniu 1946 r. z 8 II 1946 r., k. 25.

³⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z czynności WAP w marcu 1946 r. z 2 IV 1946 r., k. 32. Zob. też: W. Stępniański, *op. cit.*

⁴⁰ AAN, Min. Ośw., 8465, Plan prac WAP na maj 1946 r. z 2 V 1946 r., k. 34.

⁴¹ Adam Stebelski, zob.: poz. nr 13, przyp. 6.

⁴² AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie WAP z czynności od 1 VII 1946 r. do 31 XII 1946 r. z 16 I 1947 r., k. 57.

kończona⁴³. Do Wrocławia nie wróciły w tym czasie żadne archiwalia. Zawiodły przede wszystkim nadzieje na pomyślną współpracę z byłym dyrektorem Staatsarchiv Breslau – drem Erichem Randtem⁴⁴, który do końca nie ujawnił stronie polskiej tajemnicy dotyczącej miejsc ukrycia dolnośląskich archiwaliów na terenie ówczesnych Niemiec⁴⁵.

Reaktywowanie Archiwum Państwowego we Wrocławiu i rewindykacja archiwaliów na Dolnym Śląsku

O wspomnianej wcześniej wrocławskiej wizycie dyr. W. Suchodolskiego i dra J. Stojanowskiego z 28 XI 1945 r., która w przypadku Suchodolskiego trwała do 3 XII 1945 r., a Stojanowskiego do 19 XII 1945 r.⁴⁶, A. Rybarski pisał: „We Wrocławiu Dyrektor Archiwów Państwowych odbył konferencje informacyjne najpierw z Delegatem Ministerstwa Oświaty prof. Kulczyńskim, potem z Dyrektorem Biblioteki Uniwersyteckiej drem Knotem. Zebrano wiadomości o dotychczasowej akcji zabezpieczającej, o miejscach zabezpieczenia akt w mieście, o możliwościach uzyskania budynku na archiwum. Następnie autopsja miejsc przechowywania akt wykazała, że zabezpieczenie akt było niejednokrotnie minimalne, ponieważ we Wrocławiu jest silnie reprezentowany czynnik wojskowy, który cywilnych »zarządzeń zabezpieczających« nie respektuje⁴⁷. Następnie wybrano budynek na przyszłe archiwum państwowe i ustalono w najogólniej-

⁴³ Zob.: A. Rybarski, *Rewindykacja i zabezpieczanie akt...*, s. 34–38; W. Suchodolski, *Kronika naukowa: Wydział Archiwów Państwowych w r. 1947*, KH, R. 55, 1948, s. 239–240; W. Stępiak, *op. cit.*

⁴⁴ Erich Randt, zob.: poz. nr 1, przyp. 4.

⁴⁵ Stefan Lehr, *Pewna prawie zapomniana „akcja na Wschodzie”. Niemieccy archiwiści w Generalnym Gubernatorstwie i Komisariacie Rzeszy Ukraina*, Warszawa 2014, s. 340–346; *Dr Erich Randt w opinii archiwistów polskich*, oprac. Sławomir Radoń, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, 1995, t. 1, [dalej:] *Dr Erich Randt w opini...*, s. 126–142; zob. też: poz. nr 10.

⁴⁶ O początkach Archiwum Państwowego we Wrocławiu istnieje obszerna literatura, por.: Bibliografia tu; AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie W. Suchodolskiego z czynności WAP w grudniu 1945 r. z 15 I 1946 r., k. 22.

⁴⁷ O cennych archiwaliach APWr., które przepadły bezpowrotnie, pisał M. Wąsowicz w 1955 r.: „[...] We Wrocławiu zupełnemu zniszczeniu uległy tak wartościowe zespoły, jak Allgemeines Archiv (Rep. 13) oraz Preussisches Archiv (Rep. 14), zawierające najwięcej wiadomości do dziejów Śląska. Przepadło około 80% dokumentów pergaminowych należących do różnych zespołów i cały zbiór kartograficzny. Przepadły również bez śladu najstarsze (do końca XIV w.) dokumenty pergaminowe b. Archiwum Miejskiego we Wrocławiu”, M. Wąsowicz, *Dziesięć lat działalności...*, s. 31; Antoni Knot, zob.: poz. nr 1, przyp. 26.

szych zarysach konieczności finansowe na remont budynku i przewóz akt do niego. Spostrzeżenia, dezyderaty i zamierzenia państwowej służby archiwalnej na terenie Dolnego Śląska Dyrektor Archiwów Państwowych zreferował Obywatelowi Ministrowi Oświaty w czasie Jego pobytu we Wrocławiu. Na konferencji tej ustalono, że Wydział Archiwów Państwowych przystąpi niezwłocznie do adaptacji przyznanego mu gmachu i rozpocznie zwożenie doń akt ocalonych archiwaliów. Po ustaleniu tego Programu Dyrektor Archiwów Państwowych wrócił do Warszawy. We Wrocławiu pozostał radca Stojanowski, jako pełnomocnik do spraw archiwalnych. Okazało się, że wprowadzenie w życie tych planów uprzednio ustalonych było trudniejsze, niż można było przypuszczać. Trudności były następujące: robotników jest mało, materiały budowlane jest bardzo trudno zdobyć lub uzyskać, o środki transportowe bardzo trudno. Do tego dodać należy stan prawny, bardzo niejasny w różnych dziedzinach życia, źle rozgraniczone kompetencje władz cywilnych i wojskowych (przy tym dwojakich – polskich i sowieckich), to otrzymamy obraz trudności piętrzących się przed służbą archiwalną we Wrocławiu. Oczywiście, trudności te zwalczy się stopniowo, ale to właśnie zwalczanie ich jest dodatkowym nakładem pracy, zupełnie zbytecznym, nieprodukcyjnym, przez to wyraźnie szkodliwym dla samych zadań. Dr Stojanowski uzyskał formalnie przyrzeczenie gmachu na potrzeby archiwum, rozpoczął najniezbędniejszy remont budynku oraz prowadził istotne zabezpieczanie archiwaliów przed zniszczeniem. Do Warszawy powrócił 19 XII wieczorem⁴⁸. W styczniu, podczas kolejnego pobytu od 9 I do 30 I 1946 r., Stojanowski sfinalizował sprawę przejęcia od Zarządu Miejskiego we Wrocławiu budynku APWr. przy ul. Pomorskiej 2, a w marcu przeprowadził jego remont⁴⁹. W kolejnych miesiącach 1946 r. poszerzył akcję rewindykacyjną poza Wrocław. Narzekał przy tym na „istniejący stan bezprawia” i obawy o utrzymanie budynku archiwalnego. A. Rybarski pisał: „[...] ciągle jeszcze zjawiają się amatorzy na lokale w postaci różnych urzędów państwowych. Wywołuje to oczywiście konieczność kontrakcji, pisania memoriałów, zwoływania konferencji. Powstają przy tym zatargi, pretensje itp. Fakty, które psują plany pracy, szarpią nerwy, odwołują normalny postęp prac. Nie mówię już o moralnej stronie zagadnienia: Sumienny i gorliwy urzędnik traci czas na obronę swego urzędu przed bezprawiem innych urzędów, także państwowych, także

⁴⁸ AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie z czynności WAP w grudniu 1945 r. z 16–17 I 1946 r., k. 19.

⁴⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z czynności WAP w marcu 1946 r. z 2 IV 1946 r., k. 32; zob. też.: A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 202.

polskich”⁵⁰. W następnych miesiącach postępy prac dra Stojanowskiego były na tyle duże, że dyr. W. Suchodolski postanowił zatrudnić kierownika Archiwum na stały etat. Został nim dr Michał Wąsowicz, mianowany na to stanowisko od 1 VIII 1946 r. przez Ministra Oświaty Czesława Wycecha⁵¹. Decyzja ta – jak się wydaje – była naturalną kolejną rzeczą. Zarówno Suchodolski, jak i Stojanowski znali Wąsowicza z okresu przedwojennego. Za jego kandydaturą przemawiało doskonale wykształcenie uniwersyteckie Wąsowicza, poparte długoletnią praktyką archiwalną i naukową w archiwach we Lwowie i Krakowie. Ważnym faktem było również, że M. Wąsowicz po wizycie we Wrocławiu w lipcu 1945 r. utrzymywał z dyr. W. Suchodolskim regularną korespondencję. Wynika z niej, iż mimo posiadania stałej posady archiwisty w AP w Krakowie, nadal poszukiwał dla siebie innego miejsca. Stąd w jego życiorysie zawodowym w 1945 r. można odnaleźć nieoczekiwane i nieznanne dotąd wątki, jak np. krótkotrwałą pracę na stanowisku bibliotekarza w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu⁵². W czerwcu 1946 r., kiedy zbliżał się moment uruchomienia Archiwum, Stojanowski pisał z Wrocławia do Suchodolskiego: „Jeśli idzie o p. Wąsowicza – to proponowałbym – dajże mu ekspektatywę⁵³ na kierownictwo tymczasowe, pozostawić moje pełnomocnictwa w mocy, a to z tej przyczyny, iż wobec tymczasowych warunków będę mógł ułatwić jego początkowe kroki i wprowadzić z biegiem czasu w arkana tutejsze”⁵⁴. Dr J. Stojanowski przekazał drowi M. Wąsowiczowi całkowite kierownictwo Archiwum na początku października 1946 r.⁵⁵ Do końca 1948 r. nadal, z ramienia WAP, nadzorował jego

⁵⁰ AAN, Min. Ośw., 8465, Sprawozdanie z czynności WAP w kwietniu i maju 1946 r. z 18 VI 1946 r., k. 35.

⁵¹ *Ibidem*, Sprawozdanie z czynności WAP w lipcu i sierpniu 1946 r. z 27 VIII 1946 r., k. 49.

⁵² Informacji o pracy w 1945 r. w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu Wąsowicz nie podał w żadnym życiorysie, kwestionariuszu osobowym, ani we wspomnieniach. Natomiast dokumenty w tej sprawie zachowały się w: Archiwum Narodowym w Krakowie i Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, zob.: ANK, Akta osob. Michała Wąsowicza, Akr 114; Archiwum UAM, Teczka kadrowa Michała Wąsowicza, AUAM 126/40/1075; poz. nr 35 – 40.

⁵³ Ekspektatywa, z łac., *expectare*, wypatrywać, oczekiwać, tj. „oczekiwanie prawne”.

⁵⁴ AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 55, List J. Stojanowskiego do W. Suchodolskiego z 11 VI 1946 r., s. 29 – 30.

⁵⁵ O wynikach działalności J. Stojanowskiego w APWr. w latach 1945 – 1946, zob.: A. Rybarski, *Działalność archiwów państwowych w latach 1945 – 1947*, „Archeion”, R. 18, 1948, s. 257 – 263.

pracę, wizytując Archiwum wrocławskie kilkakrotnie oraz nadzorując szczególnie ważne sprawy archiwalne⁵⁶.

Do Wrocławia M. Wąsowicz – jak wspomniano wcześniej – trafił w dniach między 17 VII a 1 VIII 1945 r., z którego to pobytu sporządził odrębne sprawozdanie do WAP w Warszawie⁵⁷. Co ciekawe, podróż tę odbył całkowicie prywatnie w ramach urlopu, jednak z myślą, aby „zorientować się w stanie zachowania archiwaliów i w możliwościach zorganizowania tam jakiejś placówki archiwalnej”⁵⁸. Ponieważ na miejscu nie było żadnych archiwistów, podjął współpracę z bibliotekarzami, zbierając pierwsze informacje o losie tutejszego AP, jego zbiorów oraz pracowników.

M. Wąsowicz powrócił do stolicy Dolnego Śląska rok później, otrzymawszy telegraficzne polecenie Ministerstwa Oświaty udania się do Wrocławia i objęcia tamtejszego Archiwum Państwowego⁵⁹. Sam dokument nominacyjny, wydany 21 VIII 1946 r., który powierzał mu stanowisko prowizorycznego kierownika Archiwum z dniem 1 sierpnia⁶⁰, odebrał dopiero 12 IX 1946 r. Natomiast 22 VII 1949 r. został dyrektorem Archiwum Państwowego we Wrocławiu⁶¹. Wąsowiczowi przypadło w udziale pionierskie zadanie zorganizowania Archiwum, a przede wszystkim zabezpieczenie i zwieźienie doń najcenniejszych archiwaliów z całego Dolnego Śląska (w tym również z Opolszczyzny). Zadbać musiał o remont i wyposażenie budynku, a potem podjąć się jego obrony przed zakusami różnych instytucji. Zatrudniał personel, walcząc wciąż o jego powiększenie oraz podniesienie uposażeń. W szybkim tempie porządkował gromadzony zasób, osobiście biorąc udział w jego inwentaryzacji. Ścisłe współpracował z Uniwersytetem oraz towarzystwami i bibliotekami naukowymi (m.in. był wiceprezesem wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii). Udostępniał materiały archiwalne do badań, ale i je popularyzował (udział w Wystawie Ziem Odzyskanych w 1948 r. czy też samodzielna wystawa „Polskość w doku-

⁵⁶ Suchodolski powierzył Stojanowskiemu nadzór nad APWr., po jego powrocie do pracy w WAP na stanowisku radcy w Wydziale Rewindykacji, na którym pozostał do końca 1948 r. W styczniu 1949 r. został mianowany dyrektorem AAN; zob. też: poz. nr 49.

⁵⁷ Zob.: poz. nr 1.

⁵⁸ M. Wąsowicz, *Moje wrocławskie wspomnienia*, ŚKH „Sobótka”, R. 20, 1965, nr 1a, s. 222.

⁵⁹ Zob.: poz. nr 43.

⁶⁰ APWr., Arch. Zakł., Akta osobowe Wąsowicz Michał, 10, s. 1, Odpis pisma Ministerstwa Oświaty z dnia 21 VIII 1946 r., nr I Pers.-11422/46. Wąsowicz potwierdził odbiór tego dekretu nominacyjnego 12 IX 1946 r. (s. 2).

⁶¹ Działalność M. Wąsowicza na tym polu została odzwierciedlona w dokumentach prezentowanych w niniejszym wydawnictwie, dlatego nie jest tu szerzej omawiana.

mencie archiwalnym”). Toczył „walkę” ze zbiornicami makulatury niszczącymi archiwalia. Dyrektor Wąsowicz bardzo dbał o prestiż AP we Wrocławiu, jak również o upublicznianie informacji o jego pracach, publikując niemal co roku sprawozdania z działalności kierowanej przez siebie placówki⁶².

Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia 1948 – 1951

Od 8 V 1948 r., a formalnie od listopada 1948 r. dr M. Wąsowicz pracował równoległe na dwóch stanowiskach kierowniczych – w Archiwum Państwowym i Archiwum Miejskim we Wrocławiu. Na to dodatkowe zajęcie uzyskał specjalną zgodę „na przyjęcie płatnego zajęcia ubocznego w Miejskim Archiwum Akt Dawnych we Wrocławiu”⁶³. Zasób tego drugiego, rozproszony w różnych miejscach w wyniku wojennej ewakuacji, był po wojnie w ramach archiwalnej akcji zabezpieczającej gromadzony w APWr. Te działania nie przesądzały jednak o ostatecznym zarządzie nad tymi cennymi zbiorami o proweniencji samorządowej. Zniszczone w około 55% – jak szacował Wąsowicz w 1948 r. – składały się z blisko 50 tys. jednostek archiwalnych, zachowanych począwszy od średniowiecza do czasów współczesnych⁶⁴.

Pierwsze próby utworzenia Archiwum Miejskiego pojawiły się już w listopadzie 1946 r. z inicjatywy Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu⁶⁵. Sprawę organizacji tegoż archiwum władze miasta zainteresowały się szerzej w 1947 r.⁶⁶ Decyzja o jego uruchomieniu została podjęta na posiedzeniu Komisji Kultury Miejskiej Rady Narodowej w dniu 19 VI 1947. Podczas obrad powołano też komisję do spraw „przejęcia Archiwum Miejskiego”, w której składzie znalazł się m.in. M. Wąsowicz⁶⁷. W dniu 21 IV 1947 r. Wąsowicz poinformował WAP

⁶² M. Wąsowicz, *Archiwum Państwowe we Wrocławiu*, cz. II, ŚKH „Sobótka”, R. 1, 1946, s. 332–334; *ibidem*, R. 3, 1948, s. 576–579; *ibidem*, R. IV, 1949, s. 297–298; *ibidem*, R. 5, 1950, s. 250–252; jak również: *idem*, *Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia*, *ibidem*, R. 3, 1948, s. 579–581.

⁶³ APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 24–25; pismo Ministerstwa Oświaty z dnia 12 XI 1948, znak: Nr I Pers-29615/48.

⁶⁴ Szerzej o początkach Archiwum Miejskiego we Wrocławiu, zob.: M. Wąsowicz, *Archiwum Akt Dawnych...*, s. 579–581; Alfred Kucner, *Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia*, ŚKH „Sobótka”, R. 5, 1950, s. 252–253; *idem*, *Byłe Archiwum Miasta Wrocławia i najstarsze wrocławskie księgi miejskie*, „Archeion”, 1952, t. 21, s. 202–218; *idem*, *Ocalałe Archiwalia w Archiwum Miejskim we Wrocławiu*, ŚKH „Sobótka”, R. 8, 1953, s. 361–367.

⁶⁵ Zob.: poz. nr 53.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*.

zarówno o tych faktach, jak i o własnej opinii na ten temat: „Stanowisko, jakie kierownik Archiwum zajął w rzeczowej sprawie, wynikało z jego przekonania, że w interesie nauki leży, aby Archiwum Miejskie zostało w krótkim czasie utworzone. Jeśli Wrocław, który ma ambicje posiadania miejskich zbiorów archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych, znajdzie odpowiedni lokal, środki finansowe i fachowców dla uruchomienia Archiwum, to nauka na tym zyska”⁶⁸. Na wniosek MRN we Wrocławiu Wydział Archiwów Państwowych 23 VIII 1947 r. wyraził zgodę na organizację archiwum miejskiego i przejęcie przez władze miejskie stosownych zbiorów⁶⁹. Przychylna władzom samorządowym decyzja została obwarowana spełnieniem kilku warunków, a mianowicie: zabezpieczeniem odpowiednich środków finansowych, zatrudnieniem fachowego personelu i przeznaczaniem odpowiedniego lokalu na potrzeby przyszłego archiwum⁷⁰. Obie strony, tj. samorządowa i państwowa, uzgodniły, że biorąc pod uwagę kwestie zarządzania nową placówką, tj. jej zasobem, personelem i budynkiem, najkorzystniej byłoby ulokować ją w wydzielonych pomieszczeniach budynku APWr. przy ul. Pomorskiej 2. Dodatkowym uproszczeniem byłoby utrzymanie kierownictwa obu archiwów w jednym ręku. Z tych względów, mimo że początkowo władze miejskie skłonne były powierzyć nadzór nad Archiwum prof. K. Maleczyńskiemu, stanowisko to objął dr M. Wąsowicz. Miasto wydzierżawiło od APWr. magazyny, pracownię naukową użytkowano zaś wspólnie. Personel miał składać się docelowo z pięciu osób – kierownika, trzech pracowników merytorycznych i woźnego. Za datę uruchomienia Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia (nazwa oficjalna), przyjęto dzień 8 V 1948, jakkolwiek sprawy formalne dotyczące zatrudnienia Wąsowicza trwały jeszcze do listopada 1948 r.⁷¹ Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia wchodziło w skład Resortu Społecznego Wydziału Kultury i Sztuki Zarządu Miejskiego m. Wrocławia i zatrudniało w latach 1948 – 1949 trzech pracowników: dyrektora – dra Michała Wąsowicza, kustosa dra Alfreda Kucnera⁷² oraz asystenta Annę Krzywańską⁷³. Działalność placówki finansowano z budżetu miejskiego. W Archiwum prowadzono prace nad ewidencjonowaniem, porządkowaniem i opracowywaniem zasobu archiwalnego. Udostępniano materiały badaczom oraz prezentowano dokumenty na wysta-

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Zob.: poz. nr 54.

⁷⁰ Zob.: poz. nr 55.

⁷¹ Zob.: poz. nr 61, 63, 64.

⁷² Alfred Kucner, zob.: poz. nr 22, przyp. 3.

⁷³ APWr., Arch. Zakł., akta osob. Krzywańska Anna, 72; Anna Krzywańska, zatrudniona w Zarządzie Miejskim miasta Wrocławia od 1 X 1948 r., pracowała w Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia na stanowisku asystenta do 30 IV 1949 r.

wach, m.in. na wrocławskiej Wystawie Ziem Odzyskanych w 1948 r.⁷⁴ Likwidacja Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia nastąpiła w 1951 r. na mocy decyzji władz państwowych⁷⁵.

Zasady edycji

Prezentowany zbiór dokumentów: listów, urzędowych pism, wycinków prasowych, fotografii z lat 1945 – 1954 został starannie wyselekcjonowany z ogromnego zasobu archiwaliów dotyczących zarówno działalności Archiwum Państwowego we Wrocławiu, jak i Wydziału Archiwów Państwowych w Warszawie. Prace edytorskie poprzedzono przeprowadzeniem obszernej kwerendy źródłowej, która objęła najważniejsze archiwa przechowujące archiwalia związane z pracą zawodową M. Wąsowicza i W. Suchodolskiego. Były to następujące instytucje: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie, Archiwum Narodowe w Krakowie, Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Archiwum Państwowe we Wrocławiu, jak również Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego.

Podstawę publikacji stanowią odnalezione w archiwach i niepublikowane dotąd listy dra Michała Wąsowicza, dyrektora Archiwum Państwowego we Wrocławiu, do Witolda Suchodolskiego, Dyrektora Archiwów Państwowych w Warszawie, pochodzące z lat 1945 – 1949. Zbiór ten liczy 25 jedno- lub kilkunastonicowych, głównie rękopiśmiennych, dokumentów. W zasadzie zachowały się – poza jednym – wyłącznie listy tego pierwszego. Wszystkie z wyjątkiem listu W. Suchodolskiego do M. Wąsowicza z 19 IV 1947 r.⁷⁶, zachowanego w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, przechowywane są w Archiwum Akt Nowych w Warszawie w zespole archiwalnym: Akta Witolda Suchodolskiego⁷⁷. Ich uzupełnieniem są listy adresowane do dra Mariana Friedberga⁷⁸, Dyrektora Archiwum Miejskiego w Krakowie, w tym jeden, którego nadawcą jest W. Suchodolski, a pozostałych M. Wąsowicz, pochodzące z Archiwum Narodowego w Krakowie i Archiwum Państwowego we Wrocławiu⁷⁹.

⁷⁴ Mowa o zespole APWr. Akta miasta Wrocławia.

⁷⁵ MP, 1951, Nr A-55, poz. 723, Zarządzenie nr 91 Prezesa Rady Ministrów z 8 VI 1951 w sprawie przejęcia b. archiwów miejskich przez Naczelną Dyрекję Archiwów Państwowych.

⁷⁶ Zob.: poz. nr 15.

⁷⁷ AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58.

⁷⁸ Zob.: poz. nr 13, 14, 16; Marian Friedberg – zob.: poz. nr 12, przyp. 1.

⁷⁹ Zob.: poz. nr 12.

Genezę owych listów, mających charakter prywatny, należy łączyć ze sprawami zawodowymi. Jak wynika z ich treści, intencją autorów była chęć swobodnej, mniej skrępowanej urzędowymi formułami wymiany poglądów, w tym również na drażliwe tematy nurtujące środowisko archiwistów. Ze względu na utrudniony kontakt telefoniczny i sformalizowanie służbowych pism, prawdopodobnie także wszechobecną cenzurę listy umożliwiały szybką wymianę informacji w sprawach pilnych, i co należy podkreślić, między osobami darzącymi się dużym zaufaniem i szacunkiem. Archiwalia te dotyczą kwestii ogólnych, mają też odniesienia do kwestii politycznych, poruszają sprawy rewindykacji archiwaliów z Niemiec, w tym również zasobu Archiwum w Królewcu, statusu archiwów na Ziemiach Zachodnich i Północnych czy roli byłego dyrektora Staatsarchiv Breslau, Ericha Randta, w polskich staraniach o zwrot wywiezionych archiwaliów dolnośląskich. Drugi obszar zagadnień obecnych w korespondencji dotyczy kwestii szczegółowych Archiwum Państwowego we Wrocławiu – kadrowych, budynku archiwalnego, wyposażenia magazynów i... braku sznurka do wiązania akt. Najwcześniejsze informacje o sytuacji wrocławskiego Archiwum przynosi sprawozdanie z prywatnego pobytu Wąsowicza we Wrocławiu w lipcu 1945 r., które ze względu na osobisty charakter dołączono do pierwszej części zbioru⁸⁰. Z kolei wzmiankowane wyżej listy dotyczące dra M. Friedberga tematycznie odnoszą się do konferencji w Krakowie z kwietnia 1947 r., na której obecny był dr M. Wąsowicz i pisał o jej przebiegu do Dyrektora Suchodolskiego⁸¹. Wszystkie omawiane listy, stanowiące pierwszą część opracowania, ułożono w kolejności chronologicznej, numerując je od 1 do 30.

Rozwinięcie omawianej korespondencji stanowią różne źródła archiwalne, obrazujące poszczególne zagadnienia w niej występujące, zebrane w drugiej części opracowania (poz. nr 31 – 70). Znalazły się tu m.in. relacja z pobytu na Śląsku Janusza Pajewskiego⁸², delegata Wydziału Archiwów Państwowych, prezentująca ocenę stanu zachowania i zabezpieczenia niemieckich archiwaliów w 1945 r., sprawozdanie dra M. Wąsowicza ze wzmiankowanej wyżej krakowskiej konferencji w 1947 r.⁸³, jak również trzy sprawozdania roczne dyrektora wrocławskiego Archiwum Państwowego za lata 1946 – 1948⁸⁴. W tej części na szczególną uwagę zasługują archiwalia odnoszące się do problematyki Archiwum Miejskiego we Wrocławiu, noszącego wówczas nazwę: Archiwum Akt

⁸⁰ Zob.: poz. nr 1.

⁸¹ Zob.: poz. nr 17.

⁸² Zob.: poz. nr 42.

⁸³ Zob.: poz. nr 52.

⁸⁴ Zob.: poz. nr 49, 59, 65.

Dawnych miasta Wrocławia. Tematyka związana z utworzeniem i działaniem pod kierownictwem Wąsowicza tejże instytucji obecna jest też we wspomnianych już listach. Należy dodać, że wśród publikowanych źródeł związanych z AADm.Wr. zamieszczone zostały dwa nieznane dotąd listy Wąsowicza w tej sprawie, odnalezione w AAN⁸⁵. Oba są wszyte do jednostki aktowej z pismami urzędowymi w sprawie archiwów samorządowych w Polsce z lat 1945 – 1950⁸⁶. Jest to tym bardziej ważne, że problematyka AADm.Wr. ma dotychczas skąpą literaturę. Poza kilkoma artykułami byłych pracowników tego Archiwum – Wąsowicza i Kucnera – współcześnie nie jest podejmowana przez badaczy⁸⁷. Ponadto w drugiej części opracowania zamieszczono fragmenty ówczesnych artykułów prasowych, do których treści odnosili się archiwiści w swojej pracy i prezentowanej tu korespondencji.

Nieco inną formą są zebrane w tej części pracy reprodukcje różnych pism, zaświadczeń i dokumentów odnoszących się do działalności zawodowej dra Michała Wąsowicza. Są to na przykład – wykorzystane tu po raz pierwszy – archiwalia z lat 1944 – 1945, tj. okresu zanim został szefem Archiwum wrocławskiego, przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie i Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu⁸⁸. Inne dotyczą z kolei końcowego okresu pracy Wąsowicza w APWr. i objęcia stanowiska dyrektora Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie⁸⁹. Interesujące są też, zachowane w zasobie Archiwum Głównym Akt Danych, archiwalia dotyczące W. Suchodolskiego z okresu jego pracy w tej placówce⁹⁰ oraz dokumenty związane z misją rewindykacyjną dra A. Stebelskiego⁹¹. Wybrano takie, które nie wymagają dodatkowych objaśnień merytorycznych odnośnie do występujących w nich osób, wydarzeń lub znaczenia poszczególnych słów. Ta forma ma za zadanie zaprezentowanie Czytelnikowi oryginalnej postaci dokumentów. Układ dokumentów w drugiej części jest również chronologiczny. Wszystkie zebrane w niniejszym opracowaniu archiwalia, poza fotografiami, nie były dotychczas publikowane.

Fotografie przedstawiające autorów dokumentów lub inne osoby w nich występujące umieszczono obok dokumentów, z którymi łączą się tematycznie.

⁸⁵ Zob.: poz. nr 19, 20.

⁸⁶ AAN, Min. Ośw., 8450.

⁸⁷ Zob.: Bibliografia.

⁸⁸ Zob.: poz. nr 31 – 40, 43 – 44.

⁸⁹ Zob.: poz. nr 67 – 70.

⁹⁰ Zob.: poz. nr 66.

⁹¹ Zob.: poz. nr 48.

Ponieważ często nie zachowały się zdjęcia z okresu powstania publikowanych źródeł, zaprezentowano również ujęcia późniejsze. Publikowane fotografie pochodzą ze zbiorów kilku instytucji: Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie, Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu i Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

Całość publikacji uzupełnia wstęp historyczny, wykazy źródeł archiwalnych, fotografii, indeks osobowy, bibliografia oraz wykaz skrótów. Przedstawiono również obszerne biogramy dwóch głównych bohaterów prezentowanych dokumentów, czyli Witolda Suchodolskiego i Michała Wąsowicza, które przybliżają obie postaci i informują o ich dokonaniach na polu archiwalnym. Biogramy te opracowano przede wszystkim na podstawie zachowanych akt osobowych, drukowanych wspomnień tychże osób, a także powstałej po ich odejściu literatury biograficznej, powołując się w przypisach na wykorzystany materiał.

Przy edycji każdego z prezentowanych dokumentów podano odpowiednią lokalizację, uzupełnioną o nazwę zespołu archiwalnego, sygnaturę, strony, na których jest umieszczony, oraz informację o jego formie i postaci, a wreszcie krótki regest. Ponieważ poszczególne dokumenty są krótkie, zrezygnowano z podawania numeru strony przy wierszu ją rozpoczynającym. Samą treść każdego dokumentu przytoczono w oryginalnej postaci, ewentualne opuszczenia sygnalizowane są trzykropkiem umieszczonym w nawiasie kwadratowym [...] – wszelkie inne wykropkowania pochodzą od autorów tychże pism. W nawiasach kwadratowych rozwinięto również skróty stosowane przez autorów źródeł. Jedyne ingerencje dotyczyły interpunkcji, najczęściej w postaci jej uzupełnienia, i ortografii – zgodnie ze współczesnymi zasadami pisowni. Wszelkie wyróżnienia, opuszczenia, podkreślenia lub uzupełnienia tekstu dodane przez autorów do głównej treści zaznaczono przypisami literowymi, objaśnionymi na końcu każdego dokumentu. Przypisy liczbowe, odrębne dla każdego dokumentu, umieszczone na dole strony, służą do wyjaśnienia kwestii niejasnych lub mało znanych, rozwiązania skrótów, nazw miejscowości lub ulic, podania współczesnych lokalizacji, zaprezentowania sylwetek osób występujących w treści itp. Cytując źródła archiwalne, jego sygnaturę podano za nazwą zespołu (cyfra arabska lub kombinacja liter i cyfr arabskich), bez poprzedzania jej skrótem: sygn. Przy opisach osób podano daty życia, najważniejsze fakty z życiorysu oraz literaturę lub źródła, na podstawie których przytoczono te dane. W kilku przypadkach nie udało się ustalić bliższych danych, co również odnotowano. Przypis biograficzny umieszczano przy pierwszym pojawieniu

się danego nazwiska w materiałach źródłach, natomiast dalej odwoływano się do odpowiednich dokumentów (również we wstępie). Indeks nazwisk nie obejmuje wykazu publikowanych źródeł oraz spisu fotografii.

Umieszczony w niniejszej publikacji materiał archiwalny stanowi kapitalne źródło do poznania dziejów polskiej archiwistyki w drugiej połowie lat 40. XX w., a zwłaszcza skomplikowanych problemów tworzenia się polskiej administracji archiwalnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych, wchodzących wszak nie-
długo wcześniej w skład innego państwa, innej narodowości i kultury. Daje obraz losów zarówno archiwów, jak i poszczególnych archiwistów, problemów zawodowych i osobistych dnia codziennego, z jakimi musieli się zmagać w pracy i w domu. Prezentuje proces zabezpieczania, opracowywania i udostępniania materiałów archiwalnych, tak chętnie wykorzystywanych przez czynniki zewnętrzne, polityczne, w kwestiach propagandowych, a jednocześnie przez te same czynniki na co dzień często niedocenianych, a może nawet lekceważonych, co odnosiło się także do sprawujących nad nimi nadzór instytucji i ich pracowników.

Nawet najlepsze i najdokładniejsze opracowania historyków nie potrafią nam z reguły o przeszłości powiedzieć tyle, ile zawiera w sobie oryginalny dokument z epoki. Dlatego też zanurzenie się w tych czystych źródłach pozwala na lepsze zrozumienie procesów zachodzących w polskiej archiwistyce (nie tylko dolnośląskiej) w pierwszych latach po straszliwych doświadczeniach II wojny światowej, umożliwia wczucie się w emocje ludzi starających się o uratowanie z zakończonej przed chwilą pożogi wojennej niemal cudem ocalałych papierowych (i pergaminowych) świadków kultury, tych obserwatorów i jednocześnie sprawozdawców przeszłości. Umożliwiają prześledzenie działań zmierzających do ochrony archiwaliów przed zniszczeniem przez ludzką bezmyślność, bezduszność, a czasem wręcz głupotę czy nawet świadome działania. Pozwalają na poznanie i lepsze zrozumienie przyczyn, jakie złożyły się na obecny stan zachowania materiałów archiwalnych. Są wreszcie te dokumenty odbiciem tej rzeczywistości, która, choć zdawałoby się odległa, w dalszym ciągu wpływa na kształtowanie naszych postaw i sposobów myślenia.

WITOLD SUCHODOLSKI

REWOLUCJONISTA I BOHATER PRACY ORGANICZNEJ (1887 – 1967)

Witold Suchodolski urodził się w 1887 r. w Jeziorku w powiecie łomżyńskim. Jego rodzicami byli Józef, z zawodu gorzelnik, i Józefa z Młodzianowskich¹. W Łomży uczęszczał do rosyjskiego państwowego gimnazjum filologicznego, lecz – jak podał w swoim życiorysie – został z niego wydalony w lutym 1905 r. na dwa miesiące przed maturą za zorganizowanie strajku szkolnego². Fakt ten zapoczątkował burzliwy okres w życiu młodego Suchodolskiego, charakteryzujący się pasmem zaskakujących zdarzeń, mających wpływ na jego dalsze losy, które po latach trudno było łączyć z osobą nobliwego dyrektora Archiwów Państwowych. W. Suchodolski, będąc uczniem gimnazjum, wstąpił do Związku Młodzieży Socjalistycznej, angażując się w działalność niepodległościową. Jego aktywność na tym polu często przekraczała granicę bezpieczeństwa, jak chociażby podczas wzmiankowanego strajku szkolnego. Suchodolski planował wówczas razem z kolegami dokonanie zamachu bombowego na budynek żandarmerii w Łomży. Niedoszli zamachowcy zostali jednak wcześniej aresztowani i uwięzieni. Sam W. Suchodolski przyznawał się do trzykrotnego aresztowania, czego efektem było zesłanie na Syberię. O tych wydarzeniach pisał w jednym ze swoich życiorysów: „byłem trzykrotnie aresztowany i w czerwcu 1906 r. zostałem skazany administracyjnie i zesłany na Syberię na czas trwania stanu wojennego w Królestwie Polskim. W sierpniu 1906 r. uciekłem z Syberii i po przekroczeniu granicy pod Nowosielicą w Besarabii dostałem się do Galicji”³. Te niezwykle przeżycia przyszłego dyrektora Archiwów Państwowych

¹ Biografia W. Suchodolskiego znana jest z licznych publikacji, zob. np.: P. Bańkowski, *Witold Suchodolski 29 I 1887 – 9 II 1967*, [dalej: *Witold Suchodolski...*] „Archeion”, t. 48, 1968, s. 256 – 263; Zygmunt Kolankowski, *Suchodolski Witold 1887 – 1967*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 209 – 211; Edmund Jankowski, *Witold Suchodolski (29 lutego 1887 – 9 lutego 1967)*, „Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej”, 1967, 58/3, s. 309 – 315; *tamże* dalsze wskazówki biograficzne.

² AAN, Min. Ośw., Akta osob. Suchodolski Witold, 8759, Życiorys, b.d., s. 7. Szerzej o działalności niepodległościowej W. Suchodolskiego zob.: P. Bańkowski, *Witold Suchodolski...*, s. 257 – 258.

³ Cytat za: E. Jankowski, *op. cit.*, s. 310.

Fot. 1. Witold Suchodolski, dyrektor Archiwów Państwowych w latach 1945–1949 [lata 40. XX w.].

podsumował prof. Edmund Jankowski, bliski współpracownik W. Suchodolskiego z okresu pracy w Polskiej Akademii Nauk, następującą refleksją: „To kronikarskie sformułowanie brzmi niewinnie i bagatelizująco, ale jakież kryje ono w sobie ładunek przygód i emocji, niebezpieczeństw i brawurowych akcji! By się o tym przekonać, dość spojrzeć na mapę i obliczyć choćby kilometry, które ów »turysta mimo woli« musiał pokonać własnym przemysłem”⁴.

Po ucieczce z Syberii W. Suchodolski kolejne lata spędził w Krakowie, gdzie w 1907 r. zdał maturę i podjął studia historyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jednocześnie zaangażował się ponownie w działalność polityczną w PPS-Lewicy i w „Spójni” (od 1911 r. był jej przewodniczącym). Zasłynął jako znakomity mówca, występując na licznych wiecach. Jednak ta forma aktywności nie zyskała aprobaty władz UJ, które ukarały oratorskie zapędy niesfornego studenta⁵. Ponadto Suchodolski włączył się do pracy jako tajny kurier, przewożąc przez granicę Królestwa Polskiego konspiracyjne druki, tzw. bibułę.

W 1911 r. po ukończeniu studiów historycznych kontynuował naukę na Wydziale Prawa UJ, którą przerwał wybuch I wojny światowej. Jej początek zastał W. Suchodolskiego na Podolu, gdzie pozostał do zakończenia działań wojennych. Mieszkał wówczas w Charkowie, ucząc polską młodzież historii pod zmienionym nazwiskiem – jako Roman Glinicki. Prace tę łączył z działalnością na rzecz PPS-Lewicy, z którą ostatecznie zerwał wraz z końcem I wojny światowej i wyjazdem do Warszawy w 1918 r.⁶

W stolicy W. Suchodolski rozpoczął nowy etap życia, skupiając się na pracy organicznej. W dniu 20 XI 1919 r. wstąpił do służby archiwalnej, wiążąc na stałe swoją przyszłość z archiwistyką. Największe sukcesy w tej dziedzinie odniósł w latach 1921 – 1928⁷. Początkowo pracował jako archiwista w Archiwum Skarbowym w Warszawie. Na tym stanowisku pozostał do 1921 r.⁸ Następnie został włączony w nurt zadań dotyczących regulacji polsko-rosyjskich stosunków archiwalnych w ramach postanowień traktatu pokojowego w Rydze. O tym okresie życia W. Suchodolskiego pisał m.in. Antoni Rybarski, bliski współpracownik i przyjaciel: „Po utworzeniu Delegacji Polskiej Mieszanej Komisji Specjalnej, która była organem do wykonania postanowień Traktatu Ryskiego, w sierpniu 1921 r. Ministerstwo WRiOP [Wierzeń Religijnych i Oświecenia

⁴ *Ibidem*, s. 310 – 311.

⁵ *Ibidem*, s. 311. W 1911 r. za zbyt żywiołowe wystąpienia na wiecach Suchodolski otrzymał naganę rektora UJ.

⁶ *Ibidem*, s. 311 – 312.

⁷ *Ibidem*, s. 312.

⁸ AAN, Min. Ośw., Akta osob. Suchodolski Witold, 8759, Życiorys, b.d., s. 8.

Publicznego] wyznaczyło go do pracy w charakterze rzeczoznawcy do spraw archiwalnych. W Delegacji objął stanowisko naczelnika Wydziału Archiwów Administracyjnych. W 1923 r., dzięki doskonałej znajomości przedmiotu, został mianowany członkiem Delegacji, wchodząc w ten sposób do Kolegium kierującego pracami Delegacji. W 1924 r. przeszedł do Leningradu na stanowisko szefa tamtejszej ekspozytury Delegacji, w 1926 r. został zastępcą prezesa Delegacji i generalnym pełnomocnikiem do wykonania uchwał Mieszanej Komisji Specjalnej⁹. W 1928 r. W. Suchodolski objął stanowisko dyrektora Departamentu IV Ministerstwa WRiOP, a następnie w 1928 r. – dyrektora Archiwów Państwowych, na którym pozostał do września 1939 r., tj. do wybuchu II wojny światowej¹⁰. Lata wojny przetrwał, angażując się w ochronę żywotnych spraw archiwistyki polskiej. Zainicjował akcję sabotowania zarządzeń niemieckich władz archiwalnych, skierowanych przeciwko archiwom polskim, w zakresie wywozu bezcennych archiwaliów do Niemiec, a także podjął działania na rzecz rejestracji strat wojennych archiwów polskich. Po upadku zaś powstania warszawskiego zajął się kwestią ratowania ocalałych zasobów archiwów warszawskich¹¹. Przeżył także osobistą tragedię, kiedy w powstaniu warszawskim zginęła jego żona Jadwiga Chrzęszczewska-Suchodolska¹².

W lutym 1945 r. otrzymał upoważnienie Ministerstwa Oświaty do „wszczęcia prac związanych z reformowaniem i organizowaniem państwowej służby archiwalnej” i natychmiast przystąpił do działania. Na stanowisku dyrektora Archiwów Państwowych został reaktywowany w kwietniu 1945 r.¹³ Musiał pełnić tę służbę w zmienionych realiach komunistycznego systemu, który pozbawił państwową sieć archiwalną archiwów II Rzeczypospolitej we Lwowie, w Wilnie i w Królewcu. Z drugiej strony ogromne potrzeby związane z koniecznością odbudowy zniszczonych archiwów w centralnej Polsce i organizacją od

⁹ AAN, AAN, Min. Ośw., Akta osob. Suchodolski Witold, 8759, Notatka A. Rybarskiego dotycząca W. Suchodolskiego z 17 V 1946 r., s. 10; Leningrad, ob. Petersburg.

¹⁰ AAN, Min. Ośw., Akta osob. Suchodolski Witold, 8759, Życiorys, b.d., s. 9.

¹¹ Ten okres działalności Suchodolskiego zaowocował następującymi publikacjami, np.: W. Suchodolski, *Archiwa polskie wobec strat poniesionych podczas wojny*, „Przegląd Biblioteczny”, R. 15, 1947, z. 1 – 2, s. 1 – 11; *idem*, *Archiwa polskie za okupacji (1939 – 1945)*, „Archeion”, t. 17, 1948, s. 54 – 83; *idem*, *Straty archiwów warszawskich w czasie wojny i okupacji*, KH, R. 53, 1946, s. 700 – 714; *idem*, *Ze wspomnień archiwisty*, [w:] *Walka o dobra kultury, Warszawa 1939 – 1945*, t. 1: *Warszawa 1970*, s. 445 – 461.

¹² Edward Kołodziej, *Wstęp*, [w:] *Archiwum Akt Nowych. Informator o zasobie archiwalnym*, t. 1 oprac. E. Kołodziej, Warszawa 2009, s. 16; Z. Kolankowaki, *op. cit.*, s. 211. Drugą żoną Suchodolskiego była Zofia Chaszowska.

¹³ AAN, Min. Ośw., Akta osob. Suchodolski Witold, 8759, Notatka A. Rybarskiego..., s. 10.

podstaw sieci archiwalnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych oraz starania o restytucję archiwaliów z terenu Niemiec, przy jednoczesnym braku środków finansowych i kadrowych, stawiały przed W. Suchodolskim i ówczesną służbą archiwalną gigantyczne zadania¹⁴. Wymogiem koniecznym w tej sytuacji było zbudowanie fachowego i odpowiedzialnego zespołu współpracowników, którym dyrektor Archiwów Państwowych mógł bez obaw powierzyć, często zawiłe w swojej istocie, obowiązki¹⁵. W. Suchodolski konsolidował środowisko archiwalne z właściwym dla siebie spokojem. Szczególne więzi łączące dyrektora Archiwów Państwowych z podwładnymi były źródłem jego ogromnego autorytetu moralnego w środowisku zawodowym¹⁶.

Dogodną płaszczyznę wzajemnego porozumienia stanowiła wymiana prywatnych listów z dyrektorami (kierownikami) archiwów. Ta forma przekazu dotycząca zasadniczo spraw zawodowych umożliwiała korespondentom bardziej krytyczne i otwarte przedstawienie własnych poglądów na ważne dla ówczesnych archiwistów tematy. Do grona zaufanych współpracowników dyr. Suchodolskiego zaliczali się głównie bohaterowie prezentowanej publikacji – M. Wąsowicz i M. Friedberg, jak również długoletni pracownicy WAP: A. Rybarski, Józef Stojanowski i Kazimierz Konarski. Ten ostatni z wymienionych, przyjaciel z okresu studiów krakowskich na UJ, po latach pisał o Suchodolskim: „Człek niesamowicie zdolny, inteligentny, bajecznie szybko orientujący się w sytuacji, [...] niezmiernie czysty, ideowy, mający za sobą piękne tradycje w pracy niepodległościowej [...] zdawałoby się, że z takiego połączenia wartości intelektualnych z moralnymi wynikną dla służby złote czasy”¹⁷.

Witold Suchodolski, pomny znaczenia archiwów państwowych dla nauki polskiej, zwłaszcza badań historycznych, wzmacniał kontakty archiwistów ze społecznością akademicką¹⁸. W powojennym dyskursie o znaczeniu archiwii-

¹⁴ W Suchodolski już w dniach 18–25 IV 1945 r. przeprowadził pierwsze wizytacje w archiwach państwowych w Radomiu, Kielcach, Piotrkowie i Krakowie, AAN, Min. Ośw., Akta osob. Suchodolski Witold, 8759, Delegacja dla W. Suchodolskiego z 16 IV 1945 r., s. 5.

¹⁵ Por. np.: W. Suchodolski, *Antoni Rybarski (1886–1962)*, „Archeion”, 1963, t. 39, s. 311–313; *idem*, *Józef Stojanowski (1884–1964)*, „Archeion”, t. 41, 1964, s. 448–450.

¹⁶ Zob. m.in.: AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 1.

¹⁷ Cytat za: E. Jankowski, *op. cit.*, s. 312–313.

¹⁸ Por.: W. Suchodolski, *Stan archiwów polskich wobec potrzeb nauki historycznej*, KH, R. 55, 1948, s. 23–34; *idem*, *Sprawy archiwalne na VII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich we Wrocławiu 19–22 września 1948 r.*, „Archeion”, t. 18, 1948, s. 264–270; *idem*, *Organizacja archiwów państwowych w świetle potrzeb chwili obecnej*, „Pamiętnik VII Ogólnopolskiego Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu 19–22 września 1949 r.”, Wrocław 1949, s. 51–60. W okresie powojennym Suchodolski publikował też artykuły źródłoznawcze: *idem*, *Rok*

22
Warszawa, dnia 19 kwietnia 1947r.

Szanowny Panie Dyrektorze!

Pismo urzędowe sformułuje stanowisko Wydziału Archiwów Państwowych wobec postulatów z dziedziny archiwalnej, a wysuniętych w referatach prof. Ingłota i prof. Rutkowskiego.

Dodatkowo powinien być Pan poinformowany o odpowiedzi mojej na list Dyr. Friedberga, który przed opracowaniem swego referatu na posiedzenie Komisji w dn. 25-26 m.b. prosił mnie o następujące informacje:

- 1/ czy mamy już ustalony plan sieci archiwów państwowych na Ziemiach Odzyskanych,
- 2/ czy będziemy komasować zespoły według zasady terytorialnej proveniencji, zamiast grupować "akta dawne" wyłącznie w ośrodkach uniwersyteckich względnie w centrach naukowo-kulturalnych,
- 3/ czy jesteśmy zwolennikami mechanicznej restytucji dawnych archiwów i zbiorów z sprzed wojny w ich poprzednich siedzibach,
- 4/ jakie są widoki rewindykacji akt dla Szczecina i należącej nam części Archiwum Królewieckiego.

Załączony odpis mojej odpowiedzi zorientuje Pana co do mojego stanowiska i pozwoli na użytkowanie w dyskusji danych zawartych w stopniu, jaki Pan uzna za właściwe. Prosiłbym wszakże aby informacje dotyczące widoków uzyskania akt z Królewca były użytkowane bardzo dyskretnie lub raczej wręcz nie ujawnione publicznie.

Czy to, co Panu podaję lub podam w piśmie urzędowym, ma być dyrektywą sztywną? Otóż ma to być nie tyle dyrektywą,

./.

23

ile ma być wiernie przez Pana podane, jako wytyczne Wydziału Archiwów Państwowych. Ponieważ nie chodzi tu jednak o "principia" lecz o problemy organizacyjne, wysunięcie projektu korektywy tej czy innej jest zupełnie dopuszczalne. Nie będziemy się przecież zwalczać, tylko przekonywać i wspólnie szukać rozwiązań najważniejszego, korzystając również z drogi służbowej.

Łączę pozdrowienia oraz wyrazy szacunku -

Witold Suchodolski

Fot. 2. List W. Suchodolskiego, dyrektora Archiwów Państwowych z 19 IV 1947 r. do dra M. Wąsowicza w sprawie wystąpień archiwistów na posiedzeniu Komisji Rady Naukowej w Krakowie w dniu 26 IV 1947 r.

styki dla badań historycznych archiwiści występowali jako partnerzy największych autorytetów naukowych, wywodzących się z uniwersytetów – b. Lwowskiego, Jagiellońskiego, Wrocławskiego, Poznańskiego, Warszawskiego, KUL i innych¹⁹.

Wizja archiwistyki polskiej po 1945 r., stanowiącej jeden z filarów kultury narodowej, prezentowana przez dyr. W. Suchodolskiego była prawdopodobnie przyczyną rozdzwięku z komunistycznymi władzami i powodem usunięcia go ze stanowiska dyrektora Archiwów Państwowych na początku 1949 r.²⁰ W uzasadnieniu tej nagłej decyzji ministra oświaty (nieznajdującej oparcia w dostępnych źródłach archiwalnych) czytamy: „Na podstawie ustępu 3-go, ar. 65 b. ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej (Dz.U. Nr 21, poz. 164) zawieszam Obywatela z dniem doręczenia [1 II 1949 r.] niniejszej decyzji w pełnieniu służby z powodu uchybień służbowych. Jednocześnie na podstawie ustępu 7-go cytowanego artykułu ograniczam uposażenie obywatela do połowy pierwszego miesiąca następującego po zawieszeniu. Decyzja niniejsza jest ostateczna w administracyjnym toku instancji”²¹. W 1988 r. fakt ten skomentował Zygmunt Kolankowski w *Słowniku biograficznym archiwistów polskich* następująco: „1 II 1949 r. został za propozycje ekstradycji archiwaliów holenderskich rzekomo bez uzgodnienia z władzami zawieszony w czynnościach i przeniesiony do AGAD jako samodzielny pracownik naukowy”²². Pismo z nominacją na wspomniane stanowisko naukowe nosiło datę 16 III 1949 r.²³ Konsekwencją tejże dyspozycji było całkowite odejście W. Suchodolskiego ze służby archiwalnej. Na wniosek WAP z 6 XII 1949 r. w dniu 17 XII 1949 r. minister oświaty podjął decyzję, na mocy której W. Suchodolski został z dniem 31 XII 1949 r. przeniesiony „w stan spoczynku z powodu przekroczenia 60 lat

1848. *Materiały do wypadków 1848 w polskich archiwach państwowych*, „Archeion”, t. 18, 1948, s. 17–18; *idem*, *Akta kancelarii Starszego Inspektora Fabrycznego Guberni Warszawskiej*, „Archeion”, t. 21, 1952, s. 58–72.

¹⁹ Zob.: poz. nr 17, 52.

²⁰ Por.: W. Suchodolski, *Zagadnienie prymatu strat kulturalnych w ogólnym programie odszkodowań*, [w:] *Prace i materiały Wydziału Rewindykacji i Odszkodowań*, Nr 4, Warszawa 1946 [dalej: *Zagadnienie prymatu strat...*]; *idem*, *Potrzeby archiwów państwowych w świetle wniosków zgłoszonych na wrocławskiej konferencji archiwistów*, „Archeion”, t. 18, 1948, s. 47–60.

²¹ AAN, Min. Ośw., Akta osob. Suchodolski Witold, 8759, s. 16–17.

²² Z. Kolankowski, *op. cit.*, s. 210.

²³ AGAD, Arch. Zakł., AZ 39-18, Pismo ministra oświaty z 16 III 1949 r. w sprawie mianowania W. Suchodolskiego samodzielnym pracownikiem naukowym w AGAD, s. 3.

życia i uzyskania prawa do zaopatrzenia emerytalnego”²⁴. Po latach cytowany już wyżej K. Konarski, puentując niezłomną postawę Suchodolskiego, napisał: „Cóż, kiedy w tej wspaniale umeblowanej głowie, w tej bardzo czystej i szlachetnej duszy brakło miejsca na twardość i poczucie własnego, jeśli nie osobistego, to urzędowego autorytetu. Brakło rzeczy tak odrażającej, skądinąd, ale tak niezbędnej w codziennej walce o byt – tupetu. Człek prosty, cichy, skromny w życiu prywatnym czy koleżeńskim, pozostał takim samym wobec swoich podwładnych i, co ważniejsze, wobec swojej zwierzchności, tj. Ministerstwa”²⁵. Należy jeszcze dodać, że w geście solidarności z dyrektorem Archiwów Państwowych jego ówczesny zastępca, dr A. Rybarski, zrezygnował z pracy w WAP, przechodząc razem z Suchodolskim do AGAD. Podobnie jak jego były szef, zajął się tam pracą naukowo-badawczą.

Krótki, bo zaledwie czteroletni powojenny okres działalności W. Suchodolskiego jako dyrektora Archiwów Państwowych, przypadający na niezwykle trudne lata odbudowy zniszczeń kulturalnych, wniósł do polskiej archiwistyki wiele uniwersalnych wartości: „Suchodolski i z racji piastowanego urzędu, i z głębokiego humanistycznego przekonania – pisał E. Jankowski – wystąpił z wymowną obroną »prymatu strat kulturalnych w ogólnym programie odszkodowań«. Tezy te, opracowane z właściwą autorowi lapidarnością, zostały upowszechnione drukiem i przetłumaczone na kilka języków europejskich”²⁶.

Zakończenie pracy w państwowej służbie archiwalnej nie oznaczało dla W. Suchodolskiego końca jego kariery zawodowej. W 1950 r. podjął pracę naukową w Instytucie Badań Literackich PAN, będąc członkiem Rady Naukowej IBL. W 1954 r. otrzymał tytuł naukowy docenta. W 1960 r. przeszedł na emeryturę, uzyskawszy wiek emerytalny. Pozostał nadal aktywnym współpracownikiem IBL jako członek Rady Naukowej i konsultant naukowy.

W. Suchodolski zapisał się w pamięci swoich najbliższych współpracowników jako człowiek szlachetny: „Od pierwszego rzutu oka budził zaufanie i szacunek nawet u tych, którzy bliżej go nie znali. A nie znać go, czy przynajmniej... nie poznać się z nim bliżej, było bardzo łatwo. Dyrektor Suchodolski bowiem nie tylko w ostatnich latach swego życia, ale zawsze, także wtedy, gdy zajmował eksponowane stanowiska społeczne i zawodowe, także wtedy, gdy i z wyboru

²⁴ AAN, Min. Ośw., Akta osob., Suchodolski Witold, 8759, Wniosek WAP z 6 XII 1949 r. w sprawie przeniesienia W. Suchodolskiego w stan spoczynku, s. 21; AGAD, Arch. Zakł., AZ 39-18, Decyzja ministra oświaty z 17 XII 1949 r. w sprawie przejścia na emeryturę W. Suchodolskiego, s. 7.

²⁵ Cytat za: E. Jankowski, *op. cit.*, s. 312–313.

²⁶ *Ibidem*, s. 313; W. Suchodolski, *Zagadnienie prymatu strat...*

– pozostawał na uboczu. Dyskrecja zdawała się jakby podstawową cechą jego osobowości. Powierzchnowy obserwator mógł sobie zakonotować, że spotkał w Suchodolskim człowieka małowównego i zamkniętego, oschłego archiwistę. Jeśli się nie należało do grona jego najbliższych przyjaciół, przypadkiem tylko można było przekonać się, nie bez zdumienia, że Suchodolski jest świetnym mówcą, urodzonym gawędziarzem i bystrym, zapalonym, a nawet ciętym polemistą. Aby go w tej metamorfozie zobaczyć, wystarczyło w błahej choćby wymianie zdań dotknąć jednego z tych zagadnień, które pasjonowały dyrektora do końca życia. Spraw takich było bardzo wiele. Nie tylko archiwistyka we wszelkich postaciach, jej arkana i dramatyczne dzieje w Polsce, w których dane mu było odegrać jedną z donioślejszych ról w ciągu ostatnich czterdziestu lat. Poruszały go do głębi i wyzwały jego talent oratorski sprawy kultury narodowej i różnorodne problemy historii politycznej, głębokie kwestie kultury moralnej i miłość do książek, zwłaszcza rzadkich i starych, [...] a wreszcie [...] myślistwo do późnych lat życia stanowiło istotne *hobby* Witolda Suchodolskiego. Jeszcze w r. 1957 siedemdziesięcioletni archiwista składał podanie do Milicji Obywatelskiej o pozwolenie na broń myśliwską...”²⁷.

Doc. W. Suchodolski zmarł 9 II 1967 r. w Warszawie z powodu choroby serca krótko po swoich 80 urodzinach. Został pochowany 5 dni później w grobie rodzinnym na warszawskich Powązkach. Jednym z ostatnich świadectw życia W. Suchodolskiego był list gratulacyjny z 18 I 1967 r. z okazji 80. rocznicy urodzin z wyrazami szacunku i uznania Ministra Oświaty Henryka Jabłońskiego²⁸.

²⁷ E. Jankowski, *op. cit.*, s. 309 – 310.

²⁸ Henryk Jabłoński, ur. w 1909 r., zm. w 2003 r. w Warszawie; działacz polityczny, historyk, prof. UW i Wojskowej Akademii Politycznej, w latach 1966 – 1972 minister oświaty, w latach 1972 – 1983 przewodniczący Rady Państwa; P. Bańkowski, *Witold Suchodolski...*, s. 261.

Fot. 3. Dr Michał Wąsowicz, fot. z ok. 1945 r.

MICHAŁ WĄSOWICZ ARCHIWISTA Z POWOŁANIA, FACHOWIEC (1905 – 1983)

Michał Wąsowicz¹ przyszedł na świat 14 VII 1905 r. we wsi Urzejowice², powiat Przeworsk, w domu rodzinnym nr 168, gdzie został odebrany przez położną Elżbietę Sikorę, zapewne krewną jego matki. Był piątym dzieckiem Krzysztofa Wąsacza i Elżbiety z domu Sikora, małorolnych chłopów (3 ha ziemi), którzy mieli aż 15 dzieci, z których ośmioro zmarło w dzieciństwie. Michała ochrztili dwa dni po narodzinach, 16 lipca, w miejscowym kościele parafialnym. Obrzęd dokonał ksiądz Karol Pawłowski. Zapisał on w księdze metrykalnej, iż ojciec dziecka był synem Antoniego i Małgorzaty z domu Nykiel, matka zaś córką Antoniego Sikory i Jadwigi z domu Dryla. Rodzicami chrzestnymi zostali Paweł Sikora – rolnik, oraz Regina Walasek, córka Antoniego – rolnika³.

Do szkoły powszechnej w Urzejowicach uczęszczał, z przerwami spowodowanymi działaniami wojennymi, w latach 1911 – 1917, po czym w latach 1917 – 1925, „mimo trudnych warunków materialnych” (w 1921 r. zmarł jego ojciec, w 1950 r. matka), dorabiając korepetycjami, uczęszczał do Państwowego Gimnazjum Realnego im. Henryka Sienkiewicza w Łańcucie, gdzie „dzięki uporczywej pracy i osobistemu wysiłkowi”⁴ dnia 20 V 1925 r. zdał egzamin dojrz-

¹ Bibliografia prac biograficznych poświęconych życiu i działalności M. Wąsowicza jest dość spora, obejmuje zarówno jego wspomnienia, jak i poświęcone mu artykuły, zob.: M. Wąsowicz, *Ze wspomnień archiwisty (1929 – 1953)*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 1, Warszawa – Łódź 1985, s. 87 – 104; *idem*, *Moje wrocławskie wspomnienia*, ŚKH, „Sobótka”, R. 20, 1965, nr 1a, s. 222 – 229; Józef Płocha, *Michał Wąsowicz (14 VII 1905 – 15 VIII 1983)*, „Archeion”, 1985, t. 79, s. 382 – 384; Krystyna Uścińska, *Bibliografia prac Michała Wąsowicza, ibidem*, s. 385 – 387; Jerzy Pabisz, *Doc. dr Michał Wąsowicz (14 VII 1905 – 15 VIII 1983)*, ŚKH „Sobótka”, R. 39, 1984, nr 4, s. 614 – 616; J. Płocha, *Wąsowicz Michał*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 1: (1918 – 1984), Warszawa – Łódź 1988, s. 224 – 226; Євгенія Лісовська, *Вонсович Михал*, [w:] *Українські архівисти (XIX – XX ст.) Біобібліографічний довідник*, Київ 2004, s. 159 – 160.

² Na temat miejscowości zob.: *Urzejowice*, pod red. Jadwigi Orzechowskiej, Jolanty Wąsacz-Krztoń, Józefa Żyły, Przeworsk – Rzeszów 2011, ss. 471.

³ APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 5 i 29: odpisy aktu chrztu. Wpisu dokonano w księdze chrztów dla wsi Urzejowice, t. 4, s. 89, pod nr 36.

⁴ J. Płocha, *Michał Wąsowicz...*, „Archeion”, t. 79, 1985, s. 383.

łości z wynikiem celującym. W tym samym roku rozpoczął studia historyczne na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza we Lwowie, specjalizując się w historii społecznej i gospodarczej, które ukończył w 1929 r. z dyplomem magistra filozofii, broniąc pracę pt. *Ruskie przełęcz karpackie w czasach nowożytnych*⁵, która została wkrótce opublikowana⁶. Zaraz potem, 1 X 1929 r., podjął służbę w Archiwum Państwowym we Lwowie w charakterze pracownika kontraktowego⁷. Jak sam twierdził, archiwa znał już wcześniej, będąc od 1928 r. częstym gościem w Archiwum Ziemskim i Grodzkim, tzw. archiwum bernardyńskim, gdzie zbierał materiały do pracy doktorskiej⁸. Pisał ją pod kierunkiem prof. Franciszka Bujaka i obronił 2 VII 1932 r., uzyskując tytuł doktora filozofii. Praca ta, pt. *Kontrakty lwowskie w latach 1676–1685*, ukazała się drukiem trzy lata później⁹. Przedtem opublikował artykuł poświęcony geografii miasta Lwowa¹⁰, a także prezentujący księgi sądów dominialnych i magistratualnych, prowadzonych po 1780 r. przy Trybunale Królewskim we Lwowie¹¹. Miał też na swoim koncie recenzję książki Władysława Wielhorskiego poświęconej Litwie¹².

AP we Lwowie kierował wtedy dr Eugeniusz Barwiński, który dość rygorystycznie pilnował pracowników, aby opracowywali akta, a nie zajmowali się tylko badaniami naukowymi. Ponadto młodych pracowników, w tym i Wąsowicza, puszczał od razu na szerokie wody, pozostawiając ich sam na sam z problemami archiwalnymi, wychodząc z założenia, iż inteligentni sobie poradzają, a pozostałym szkoda poświęcać uwagi¹³. Dyrektor musiał jednak bardzo

⁵ *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1928/29 stanowiąca sprawozdanie rektora i dziekanów*, zestawił rektor w roku szkolnym 1928/29 prof. dr Leon Piniński, Lwów 1930, s. 76.

⁶ Michał Wąsacz, *Ruskie przełęcz karpackie w czasach nowożytnych*, [w:] *Prace historyczne wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1878–1928*, Lwów 1929, s. 313–336.

⁷ *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego RP*, z 18 III 1930 r., R. 13, Nr 3, poz. 44 (nr: Arch. 1858/29 z 14 X 1929 r.).

⁸ M. Wąsowicz, *Ze wspomnień archiwisty...*, s. 87.

⁹ *Idem*, *Kontrakty Lwowskie w latach 1676–1685*, „Badania z dziejów społecznych i gospodarczych”, t. 19, Lwów 1935, s. IX–204. Zob. też: *idem*, *ibidem* (poz. 750), „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie”, R. 14, 1934, nr 2, s. 150–155.

¹⁰ *Idem*, *Z geografii Lwowa*, „Przyroda i Technika”, 1933, nr 12, s. 302–307.

¹¹ M. Wąsacz, *Tabula prowincjonalna b. Galicji z obszaru apelacji lwowskiej*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, I, Lwów 1931, s. 31–42.

¹² *Idem*, rec. z: Władysław Wielhorski, *Litwa etnograficzna. Przyroda jako podstawa gospodarcza. Rozwój stosunków narodowościowych*, Wilno 1928, ss. 215 + 15 map, KH, R. 43, 1929, t. 1, z. 1, s. 137–138.

¹³ M. Wąsowicz, *Ze wspomnień archiwisty...*, s. 88.

dobrze ocenić swojego nowego pracownika, bo w 1935 r. opracował i opublikował wraz z nim omówienie archiwaliów dotyczących reform Józefa II i jego następców¹⁴. Ponieważ nie było dla archiwistów ograniczeń odnośnie do czasu przebywania w magazynach archiwalnych, wielu z nich, w tym i Wąsowicz, często zostawało po godzinach, by zdobywać „praktyczne wiadomości o zasobie archiwalnym”¹⁵. Wąsowicz na kontrakcie pracował do 1933 r., do czasu gdy w dniach 5–6 II 1933 r. poddał się egzaminowi z archiwistyki przed komisją w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, który to egzamin zdał z wynikiem dobrym¹⁶. Dnia 1 I 1938 r. awansował na stopień adiunkta archiwalnego. Jako stały pracownik zajmował się zarówno opracowywaniem zasobu, jak i nadzorem oraz szkoleniem archiwistów zakładowych, ale szczególnie wiele czasu poświęcał kwerendom oraz opiece nad pracownią naukową, gdyż prace te pozwalały wyjątkowo dobrze poznać zasób¹⁷.

W latach 30. XX stulecia w życiu prywatnym Wąsowicza zaszły bardzo istotne zmiany. Przede wszystkim w 1933 r., przed wojewodą lwowskim, uzyskał zmianę swojego nazwiska rodowego z Wąsacz na Wąsowicz¹⁸. W tym czasie mieszkał we Lwowie przy ul. Murarskiej 31 (dziś ul. Jefremowa). Sześć lat później, w czasie kampanii wrześniowej, podczas której cały czas pracował w archiwum, dnia 12 IX 1939 r. w kościele pw. św. Marii Magdaleny we Lwowie zawarł związek małżeński z Izabellą Janiną Słupską, urzędniczką prywatną, urodzoną 13 I 1913 r. w Ulicku Seredkiewicz, powiat Rawa Ruska, województwo lwowskie, córką Jana i Władysławy z domu Messner¹⁹. Być może małżeństwo to uratowało mu życie, gdyż 15 IX 1939 r. Niemcy zbombardowali Lwów, a jedna z bomb uszkodziła budynek AP, przy czym biurko, przy którym pracował Wąsowicz, zostało „sprasowane”. Jak sam pisze, udał się tego dnia do

¹⁴ Eugeniusz Barwiński, Michał Wąsowicz, *Reformy Józefa II i jego następców i ich pozostałości archiwalne*, Lwów 1935, ss. 39, nadbitka z „Ziemia Czerwieńska”, t. 11, 1935, z. 2.

¹⁵ M. Wąsowicz, *Ze wspomnień archiwisty...*, s. 89.

¹⁶ APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 36: życiorys z dnia 30 VIII 1949 r. W swoich wspomnieniach oraz w późniejszych kwestionariuszach osobowych podaje, że egzamin ten odbył się dwa lata później, 5–6 II 1935 r. – M. Wąsowicz, *Ze wspomnień archiwisty...*, s. 89.

¹⁷ M. Wąsowicz, *Ze wspomnień archiwisty...*, s. 89–90.

¹⁸ APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 3 i 30: odpis Aktu zmiany nazwiska z dnia 2 XII 1933 r., wydanego przez Urząd Wojewódzki Lwowski, znak: L: AC. 5/206/1933. Akt ten został przesłany pod adresem AP we Lwowie.

¹⁹ *Ibidem*, s. 11: odpis wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie sprawy Nr I.C. 176/46, wydany 15 IX 1946 r.

pracy, „ale bez uzasadnionej przyczyny z połowy drogi wróciłem do domu”, może właśnie do świeżo poślubionej żony?

Okupacja sowiecka przyniosła wiele zmian, ale Wąsowicz pozostał na swoim stanowisku pracy. Nowe władze zatrudniły go przy zabezpieczaniu i gromadzeniu akt różnych urzędów i instytucji lwowskich, które gromadził w byłym klasztorze Dominikanów. Na wiosnę 1940 r. przystąpił do porządkowania tych materiałów. Jednocześnie opracowywał kartotekę zespołów²⁰. Od stycznia do marca 1941 r. został wyznaczony na wykładowcę na kursie archiwalnym prowadzonym we Lwowie przez władze sowieckie²¹.

Gdy po 21 VI 1941 r. wojska hitlerowskie zajęły Lwów, zapanował w nim pewien chaos. Dnia 10 lipca do miasta przybył szef służb archiwalnych w Generalnym Gubernatorstwie dr Erich Randt²², do niedawna dyrektor AP we Wrocławiu (Staatsarchiv Breslau). Spotykając się z nim, Wąsowicz nie mógł przypuszczać, że za pięć lat zajmie miejsce tego niemieckiego urzędnika we Wrocławiu. Dr Randt zatrudnił w lwowskim Archiwum Państwowym wielu polskich archiwistów, w tym Wąsowicza. Ten zajmował się teraz opracowaniem zasobu kartograficznego, porządkowaniem metryk, jak również poszukiwaniami genealogicznymi. W 1943 r., zgodnie z kenkartą, Wąsowicz mieszkał we Lwowie przy ul. Wyspiańskiego 38 (dziś ul. Wszeńskoho). W lutym 1944 r. w AP we Lwowie przystąpiono do pakowania, a następnie ewakuacji części akt do Krakowa. W pięciu wagonach pomieszczono wszystkie księgi ziemskie i grodzkie, dokumenty pergaminowe i inne cenne materiały. Wraz z nimi oraz dwoma kolegami Wąsowicz wyjechał do Tyńca, gdzie akta zostały umieszczone w krużgankach klasztoru. Przybył tu 6 IV 1944 r. i zamieszkał w domu nr 195. Niemal przez rok brał udział w prowadzeniu tajnego nauczania²³. Po zajęciu Krakowa przez Rosjan przeniósł się do tego miasta, zamieszkując od 16 II 1945 r. przy ul. Sienkiewicza 13. Jednocześnie podjął pracę w tamtejszym AP.

Oficjalnie Wąsowicz został pracownikiem AP w Krakowie z dniem 1 III 1944 r., zatrudnionym w jego Oddziale w Tyńcu. Zaświadczenie o takiej treści wystawił kierownik tego Archiwum dr Włodzimierz Budka dnia 10 II 1945 r. Wkrótce potem, 14 II 1945 r., został oficjalnie – na podstawie ustnego zarządzenia ob. ministra oświaty – przeniesiony do Krakowa. Opiniując wniosek w tej sprawie, przesłany do Ministerstwa Oświaty, dyrektor Budka napisał: „Podanie

²⁰ M. Wąsowicz, *Ze wspomnień archiwisty...*, s. 94–95.

²¹ APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 36: życiorys z dnia 30 VIII 1949 r.

²² Zob.: poz. nr 1, przyp. 4.

²³ J. Płocha, *Michał Wąsowicz...*, „Archeion”, t. 79, 1985, s. 383.

Dra Michała Wąsowicza bardzo gorąco popieram ze względu na interes Archiwum. Nieprzeciętne kwalifikacje fachowe dra Wąsowicza w Krakowie będzie można jak najlepiej wyzyskać. Kwestia mieszkaniowa petenta już poniekąd załatwiona, gdyż jego rodzina zajmuje już mieszkanie w Krakowie²⁴.

Sprawy rodzinne Wąsowicza zaczęły się jednak komplikować. On mieszkał w Krakowie, jego żona w Poznaniu. Zapewne stąd wynikło kilka jego podróży do stolicy Wielkopolski, a nawet próba zatrudnienia się w bibliotece tamtejszego Uniwersytetu²⁵. Według pisma tej instytucji miał podjąć w niej pracę 9 IV 1945 r. i pozostawał tam do 14 V tegoż roku, kiedy to powrócił do pracy w AP Kraków. Na okres od 17 do 31 maja wziął urlop wypoczynkowy „w związku z likwidacją [...] spraw rodzinnych we Lwowie i ustaleniem się w Krakowie”. Niedługo potem został delegowany przez AP Kraków do Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu na okres od 4 – 8 sierpnia do „pierwszych dni września” 1945 r., jednak nic bliższego ani o tej pracy, ani o celu wyjazdu na podstawie zachowanej dokumentacji ustalić nie można²⁶. Był to bardzo trudny okres w życiu Wąsowicza, gdyż 15 V 1946 r. Sąd Okręgowy w Krakowie orzekł rozwód z żoną Izabellą²⁷. Być może problemy rodzinne skłoniły go do opuszczenia Krakowa i podjęcia wyzwania związanego z organizacją i prowadzeniem AP we Wrocławiu²⁸. We Wrocławiu Wąsowicz spędził ponad siedem lat swojego aktywnego życia zawodowego. Od 1 VIII 1946 r. szefował placówce państwowej – APWr. Jednocześnie, kiedy władze Wrocławia w 1947 r. zaczęły zabiegać o powstanie samodzielnego historycznego Archiwum Miejskiego, od 8 V 1948 r. – jak już wspomniano wcześniej – został też jego kierownikiem²⁹. Funkcję tę pełnił do 1951 r., gdy utworzono jednolitą sieć archiwów państwowych, likwidując archiwa miejskie i wcielając je do tejże sieci. Wąsowicz przejął więc takie archiwum we Wrocławiu, a następnie Archiwum Miejskie w Jeleniej Górze. Przystąpił też

²⁴ ANK, Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, Akr. 114, s. 1435 – 1445.

²⁵ Poznański epizod życia M. Wąsowicza był dotychczas nieznanym jego biografom. Sam Wąsowicz nie wspominał o nim ani w swoich życiorysach, ani w wspomnieniach. Por.: APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10; Michał Wąsowicz, *Moje wrocławskie wspomnienia*, ŚKH „Sobótka”, R. 20, 1965, t. 1a, s. 222 – 229; Archiwum UAM, Teczka kadrowa Michał Wąsowicz, 126/40/1075, b.p.; ANK, Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, Akr. 114, s. 1457, 1459.

²⁶ *Ibidem*, s. 1447 – 1459.

²⁷ APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 11: odpis wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie sprawy Nr I.C. 176/46, wydanego 15 X 1946 r.

²⁸ Szerzej o pracy M. Wąsowicza w Archiwum Państwowym we Wrocławiu zob.: Wstęp.

²⁹ APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 24 – 25: pismo Ministerstwa Oświaty z dnia 12 XI 1948, znak: Nr I Pers-29615/48.

do organizacji sieci archiwów państwowych (powiatowych) na całym Dolnym Śląsku.

Wąsowicz, oprócz spraw związanych z zarządem dwoma archiwami – państwowym i miejskim, kontynuował we Wrocławiu swoje lwowskie zainteresowania naukowe. Już w 1946 r. zajął się omawianiem i recenzowaniem pierwszych powojennych polskich wydawnictw kartograficznych dotyczących Dolnego Śląska. Piętnaście takich omówień ukazało się w „Sobótce”³⁰. W pracy angażował się tak mocno, że przez dwa lata w ogóle nie korzystał z urlopu wypoczynkowego.

We Wrocławiu Wąsowicz posiadał spore mieszkanie na Oporowie, do którego groziło mu dokwaterowanie sublokatora. Broniąc się przed tym, czynił starania o uznanie go za pracownika naukowego, gdyż tym przysługiwał dodatkowy pokój do pracy naukowej. Odpowiedni dekret w tej sprawie Ministerstwo Oświaty wydało 27 III 1947 r. Trzeba przy tym zaznaczyć, iż stosowny dodatek naukowy i uznanie za pracownika naukowego Wąsowicz otrzymał po raz pierwszy 2 X 1945 r., jako pracownik AP w Krakowie. Po przejściu do Wrocławia musiał się o ten przywilej ubiegać ponownie, gdyż wiązał się on nie z osobą, lecz zajmowanym stanowiskiem. We Wrocławiu nastąpiły też istotne zmiany w życiu osobistym Wąsowicz, który 16 VIII 1947 r. zawarł tu związek małżeński z Janiną Stefanią Mischczak³¹, urodzoną 1 I 1919 r. w Przemyślu³². W 1948 r. z małżeństwa tego urodził się syn, który jednak zmarł wkrótce po porodzie³³. Drugi syn – Ludomir Michał – przyszedł na świat 3 XI 1949 r. we Wrocławiu³⁴. Z kolei córka Elżbieta Wanda urodziła się 2 VI 1954 r. w Przemyślu, podczas gdy Wąsowicz pracował już w Warszawie.

Wąsowicz został przeniesiony z Wrocławia z dniem 16 XII 1953 r., gdy NDAP delegowała go do pełnienia obowiązków dyrektora AGAD w Warszawie od dnia 1 I 1954 r., aby z dniem 1 kwietnia mianować go na stałe na tym stanowisku³⁵, na którym pracował do przejścia na emeryturę.

³⁰ M. Wąsowicz, *Śląskie wydawnictwa kartograficzne*, ŚKH „Sobótka”, R. I, 1946, półrocznik I, s. 100 – 106; *idem*, *Śląskie wydawnictwa kartograficzne*, ŚKH „Sobótka”, R. I, 1946, półrocznik II, s. 287 – 290.

³¹ APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 32, odpis aktu małżeństwa nr 1600/47.

³² *Ibidem*, s. 28: odpis aktu chrztu, który nastąpił 2 III 1919 r. w parafii rzymskokatolickiej Przemyśl Garbarze, gdzie został wpisany do księgi chrztów. Narodziny nastąpiły w domu nr 91 w Przemyślu Dworskie. Rodzicami byli: Jan Mischczak i Weronika Wanda z domu Meyer.

³³ Zob.: poz. nr 27.

³⁴ APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 31, odpis aktu urodzenia.

³⁵ *Ibidem*, s. 64 – 66.

Podobnie jak we Lwowie i Wrocławiu, bardzo mocno zaangażował się w pracę i życie archiwalne. Zorganizował jubileusz 150-lecia istnienia AGAD (1958 r.), przyczyniając się z tej okazji do opublikowania I tomu „Przewodnika po zasobie” tegoż archiwum, jak również przygotowując cenną wystawę pt. „Stosunki Polski z zagranicą w dokumencie archiwalnym”³⁶. W czasie jego dykcji AGAD zorganizował znacznie więcej wystaw, poświęconych choćby powstaniu styczniowemu czy Wielkiemu Proletariatowi. Z jego inicjatywy odbudowano w siedzibie AGAD Salę Balową, która otrzymała imię prof. Józefa Siemińskiego i stała się miejscem najważniejszych konferencji i uroczystości organizowanych przez NDAP. Dwukrotnie, w latach 1959 i 1960, wyjeżdżał w celach naukowych do archiwów w Moskwie, Kijowie i Lwowie³⁷.

Działał też na polu ogólnopolskim. Z dniem 1 stycznia powołany został na stanowisko przewodniczącego Centralnej Komisji Brakowania Materiałów Archiwalnych, a w latach 1969–1971 był członkiem Rady Archiwalnej³⁸. Od 1966 r. do śmierci w roku 1983 był członkiem Komitetu Redakcyjnego „Archeionu”. W przypadku choroby Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych był oficjalnie wyznaczany do jego zastępowania, jak miało to miejsce od 29 V do 4 VII 1964 r., gdy zastępował dyrektora Altmana³⁹. Od 1972 r. brał udział w opracowaniu *Polskiego Słownika Archiwalnego*, w 1973 r. kierował zespołem badawczym do spraw nowelizacji instrukcji porządkowania akt podworskich⁴⁰. Był też awansowany: 29 I 1955 r. otrzymał tytuł docenta, a 29 XI 1958 r., jako dyrektor AGAD, otrzymał stanowisko kustosa⁴¹. Za swe dokonania był honorowany dyplomami, listami gratulacyjnymi i odznaczany, m.in. Medalem X-lecia PRL, Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (w 1964 r.). Pozostawał bezpartyjny, ale w ankiecie wypełnionej w 1974 r. wpisano mu przynależność do PZPR⁴².

Wykazywał się znajomością języka niemieckiego (biegle w mowie i piśmie) oraz w stopniu dobrym: francuskiego, rosyjskiego, ukraińskiego i łaciny. W stan spoczynku przeszedł z dniem 31 XII 1975 r. w związku z osiągnięciem

³⁶ M. Wąsowicz, *Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie w 150 roku swego istnienia*, „Archeion”, 1958, t. 29, s. 61–92.

³⁷ *Idem*, *Materiały do dziejów Polski w Centralnych Historycznych Archiwach Państwowych we Lwowie i Kijowie*, „Archeion”, 1974, t. 60, s. 99–126.

³⁸ *Ibidem*, s. 41 i 53.

³⁹ *Ibidem*, s. 45.

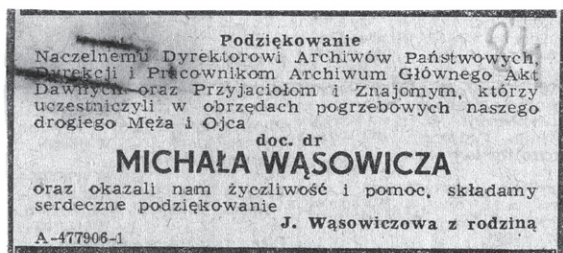
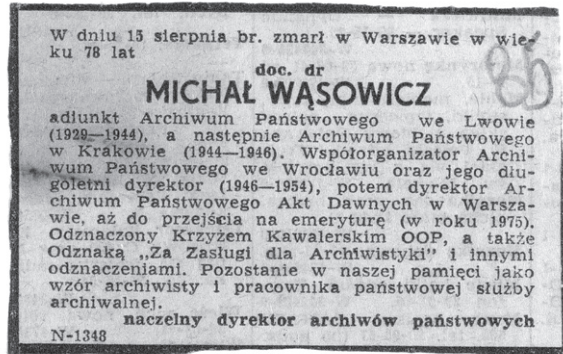
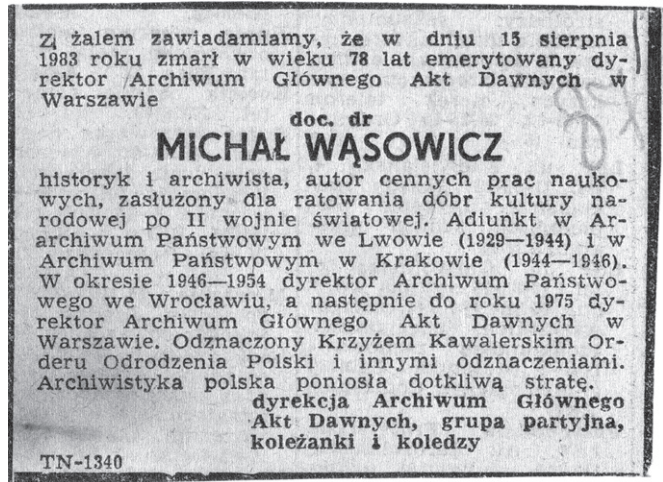
⁴⁰ *Ibidem*, s. 63, 66.

⁴¹ AGAD, Akta osobowe pracowników zatrudnionych, 42/60, s. 26 i 33.

⁴² *Ibidem*, b.p.

wieku emerytalnego⁴³. W Warszawie Wąsowicz mieszkał początkowo w lokalu służbowym przy ul. Długiej 7 (dwie izby i mała kuchnia)⁴⁴. Zmarł 15 VIII 1983 r. w Warszawie, pochowany został na Cmentarzu Głównym w Przemysłu.

Przez jednego z tajnych współpracowników SB, na tle środowiska warszawskich archiwistów, zwłaszcza z NDAP, został scharakteryzowany następująco: „Ten aktyw mimo przydomka »kierowniczy« nie reprezentuje żadnego autorytetu, ludzie w nim zasiadający to miernoty, bez własnego zdania, jedyny fachowiec, doc. Wąsowicz z AGAD”⁴⁵.

Fot. 4. Nekrologi opublikowane w warszawskiej prasie w związku ze śmiercią doc. dra M. Wąsowicza w dniu 15 VIII 1983 r.

⁴³ *Ibidem*, s. 80.

⁴⁴ AGAD, Akta osobowe pracowników zatrudnionych, 42/60, s. 11, umowa dot. mieszkania służbowego.

⁴⁵ Alicja Kulecka, Tadeusz Paweł Rutkowski, *Archiwa w świetle doniesień TW „Zyga” (Zygmunta Kolankowskiego)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2009, nr 1/7, s. 309.

ŹRÓDŁA – CZĘŚĆ PIERWSZA LISTY 1945 – 1949

Nr 1

4 VIII 1945 r., Kraków

Sprawozdanie dra Michała Wąsowicza z pobytu we Wrocławiu w okresie 17 VII–1 VIII 1945 r., przesłane do Witolda Suchodolskiego Dyrektora Archiwów Państwowych w Warszawie.

Odpis, mps

APWr., WAP, I/161, s. 3–5.

^aOdpis^{a1}

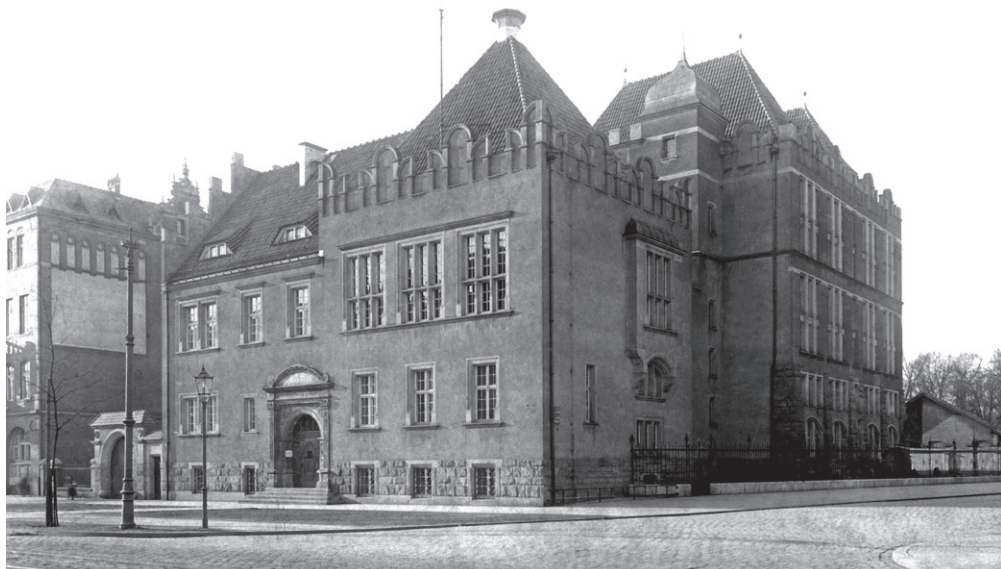
W dniach 17.7. – 1.8.1945 przebywałem we Wrocławiu w celu zbadania, co się stało z archiwaliami wrocławskimi. Wyniki poszukiwań przedstawiają się następująco:

Budynek Archiwum Państwowego (Tiergartenstr. 13²) został w czasie oblężenia Wrocławia spalony i wysadzony w powietrze przez samych Niemców. Pozostawało to w związku z budową lotniska wojskowego w tej części miasta³.

¹ W tej samej jednostce aktowej zachowany jest rękopis ww. sprawozdania, APWr., WAP, I/161, s. 1–2. Niniejsze sprawozdanie Michał Wąsowicz przesłał w sierpniu 1945 r. Witoldowi Suchodolskiemu. Fakt ten przytoczył we wspomnieniach, opublikowanych w 20. rocznicę zakończenia II wojny światowej. Swoją wrocławską podróż opisał wówczas następująco: „Po raz pierwszy znalazłem się we Wrocławiu w lipcu 1945 r. Droga moja prowadziła ze Lwowa, który opuściłem w marcu 1944 r., przez Kraków, gdzie zatrudniony byłem w Archiwum Państwowym. W czasie urlopu wypoczynkowego, rozpoczętego w lipcu, postanowiłem wybrać się do Wrocławia, aby na miejscu zorientować się w stanie zachowania archiwaliów i możliwościach zorganizowania tam jakiejś placówki archiwalnej. Naczelna władza archiwalna, jaką wówczas był Wydział Archiwów Państwowych, znajdowała się wówczas dopiero w stadium organizacji, a możliwości skontaktowania się z nią były bardzo utrudnione. Korzystając więc z nadarzającej się dość niespodziewanie sposobności wyjazdu do Wrocławia, zdecydowałem się wybrać w drogę bez uzyskania odpowiednich dokumentów. Tak więc w charakterze jak najbardziej prywatnym wyjechałem tam z ekipą pracowników uniwersyteckich, mając zamiar zająć się sprawami jak najbardziej urzędowymi”, Michał Wąsowicz, *Moje wrocławskie wspomnienia...*, s. 222–223, 225; zob. też: Elżbieta Galik, *Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Historia i zmiany funkcji po II wojnie światowej*, „Archiwista Polski”, R. 8, 2003, nr 1 (29), s. 37–38.

² Obecnie ul. Marii Curie-Skłodowskiej. Nazwy polskich ulic podano za: Tomasz Kruszewski, *Niemiecko-polski spis ulic, placów i mostów Wrocławia 1873–1997*, wyd. 2, Wrocław 1997. Wąsowicz tak zapamiętał zburzony gmach archiwalny: „Piramida pogruchotanych cegieł i pogiętego żelastwa – to było wszystko, co pozostało z budynku dawnego Archiwum Państwowego we Wrocławiu”, M. Wąsowicz, *Moje wrocławskie wspomnienia...*, s. 223.

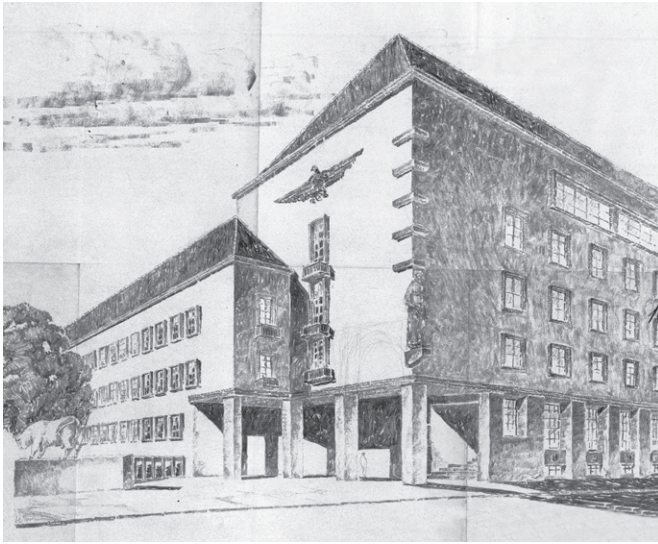
³ Mowa o budowie pasa startowego lotniska wzdłuż osi pl. Grunwaldzkiego podczas obrony Festung Breslau w 1945 r.

Fot. 5. Gmach Staatsarchiv Breslau w latach 1906 – 1945 przy ob. ul. Marii Curie-Skłodowskiej we Wrocławiu, zniszczony podczas obrony Festung Breslau, widok z ok. 1910 r.

Pragnąc dowiedzieć się czegoś bliższego o losie archiwaliów, usiłowałem skontaktować się z niemieckimi pracownikami archiwalnymi. Dr Randt⁴ (Hobrech-

⁴ Erich Randt, ur. 17 V 1887 w Nowych Polaszkach (Neu Paleschken), ob. woj. pomorskie, zm. 6 V 1948 w Berlinie, niemiecki historyk, archiwista. Studiował historię, filozofię i prawo na uniwersytetach we Wrocławiu i w Królewcu, uzyskując stopień doktora historii (1912); 1912 – 1924 zatrudniony w służbie archiwalnej w Archiwum Państwowym we Wrocławiu (APWr.). Na początku I wojny światowej, zmobilizowany jako ochotnik, dostał się na trzy lata do niewoli brytyjskiej; 1920 podjął pracę archiwisty w Tajnym Pruskim Archiwum Państwowym w Berlinie-Dahlem (Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem – dalej: GStA PK), by następnie w tym samym roku powrócić do pracy w APWr., gdzie pozostał do 1930. W kolejnych latach był dyrektorem AP w Szczecinie (1930 – 1935) i APWr. (1935 – 1939). Doskonała znajomość języka polskiego, którą zdobył we Wrocławiu, umożliwiła mu, jako zwolennikowi ideologii nazistowskiej i członkowi NSDAP, karierę w niemieckim zarządzie archiwalnym. W latach 1940 – 1944 zajmował stanowisko dyrektora niemieckiego Zarządu Archiwalnego Generalnego Gubernatorstwa w Krakowie, nadzorując m.in. wywóz archiwaliów z polskich archiwów do III Rzeszy. W 1944 r. powrócił na krótko do Wrocławia (sierpień – październik), by następnie objąć stanowisko dyrektora GStA PK. W kwietniu 1945 r. mianowany Generalnym Dyrektorem Archiwów Państwowych w Niemczech. Zwolniony ze służby archiwalnej w czerwcu 1945 r. za przynależność do NSDAP, został zatrudniony przymusowo jako robotnik budowlany w służbie pracy dla dawnych członków partii. Zabiegając o powrót do pracy archiwalnej w GStA PK, poddał się procesowi denazyfikacji. Nie dożył jego ukończenia. Zmarł przedwcześnie i samotnie w Berlinie 6 V 1948 r. Wąsowicz spotkał Randta po raz pierwszy we

Fot. 6. Szkic gmachu niemieckiego Urzędu Pracy przy d. ul. Am Oderkronwerk, od 1946 r. siedziba APWr., projekt z lat 30. XX w.

tufer 13–14⁵) wyjechał^b, dom częściowo zwalony przez bomby, Dr Bier⁶, radca archiwalny (Novastr. 6⁷) wyjechał, mieszkanie splądrowane i zajęte przez inne osoby, Dr Lachmann⁸ (Kaiserstr. 73/II⁹) wyjechał, dom wysadzony w powietrze ze względu na budowę lotniska; stary woźny Haupt¹⁰, który mieszkał w budynku archiwalnym, zniknął (zginął albo przeniósł się do innej części miasta), odszukanie go było niemożliwe, gdyż dotąd nie przeprowadzono we Wrocławiu rejestracji zamieszkałych tam Niemców. Dowiedziałem się, że ewakuacją archiwaliów zajmowała się firma „Gustaw Knauer” Friedrich-Karl-Str. 21¹¹. Niestety budynek tej firmy został spalony; zresztą cała zachodnia część miasta

Lwowie w lipcu 1940 r., gdy ten wizytował Archiwum Państwowe we Lwowie. Zob.: M. Wąsowicz, *Moje wrocławskie wspomnienia...*, s. 224; S. Lehr, *op. cit.*, s. 312, 331–333; Dr Erich Randt w opinii..., s. 126–142; https://tools.wmflabs.org/persondata/p/Erich_Randt; https://de.wikipedia.org/wiki/Erich_Randt (dostęp: 31 I 2016).

⁵ Obecnie wybrzeże L. Pasteura. W 1965 r. M. Wąsowicz pisał, że mieszkanie Randta znajdowało się przy ul. Podwale Oławskie, por.: M. Wąsowicz, *Moje wrocławskie wspomnienia...*, s. 224.

⁶ Nie ustalono bliższych danych.

⁷ Obecnie ul. X. Liskiego.

⁸ Nie ustalono bliższych danych.

⁹ Obecnie główna oś pl. Grunwaldzkiego.

¹⁰ Nie ustalono bliższych danych.

¹¹ Obecnie ul. Inowrocławska.

została spalona¹². Tzw. Geschäftsführer¹³ tej firmy, niejaki Gottschling¹⁴, a raczej jego żona, gdyż on zginął w czasie oblężenia, przeniosła się na Trebnitzerstr. 14/I¹⁵. Jednak Gottschlingowa¹⁶ nie mogła żadnych informacji wiedzieć. Są pewne dane, że archiwalia zostały częściowo ewakuowane do południowej części Dolnego Śląska¹⁷, wobec jednak trudności komunikacyjnych, a także braku funduszy nie mogłem tego zbadać.

Archiwum, Biblioteka i Muzeum Diecezjalne mieszczą się w zabudowaniach przy Göppertstr. 12¹⁸. Budynek częściowo uszkodzony przez bombę dużego kalibru (zerwana duża część dachu oraz częściowo zniszczony strop). Zbiory archiwalne i biblioteczne ucierpiały mało, straty wynoszą mniej niż 10%. Najważniejsze archiwalia zostały wywiezione w czasie od listopada 1942 r. do stycznia 1944 do różnych miejscowości: Zobten am Berge¹⁹, Költzchen²⁰, Heinrichau²¹, Strehlen²². Archiwaliów wywieziono ponad 40 skrzyń, ponadto dużą część biblioteki (ponad 600 inkunabułów) oraz muzealia. W podziemiach mocno uszkodzonego

¹² Mowa o zachodniej części Wrocławia zniszczonej podczas niemieckiej obrony Festung Breslau w wyniku drugiego natarcia Armii Czerwonej. Walki, rozpoczęte 1 IV 1945 r. bitwą na ówczesnym lotnisku Wrocław – Gądów oraz atakiem z Leśnicy, prowadzone wzdłuż osi obecnych ulic Kosmonautów – Lotniczej – Legnickiej, zakończyły się zdobyciem przez żołnierzy radzieckich okolic Kępy Mieszczkańskiej i kapitulacją miasta 6 V 1945 r. Tematyka Festung Breslau ma obszerną literaturę przedmiotu, zob. np.: Ryszard Majewski, Teresa Sozańska, *Bitwa o Wrocław, styczeń 1945 – maj 1945 r.*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1972; R. Majewski, *Wrocław godzina 0*, Wrocław 1985.

¹³ *Geschäftsführer* (niem.) – dyrektor zarządzający.

¹⁴ Nie ustalono bliższych danych.

¹⁵ Obecnie ul. Kanonia.

¹⁶ Nie ustalono bliższych danych.

¹⁷ Plan ewakuacji zasobu Archiwum Państwowego we Wrocławiu zatwierdzono 22 V 1942 r. Akcja przemieszczania archiwaliów trwała od 1 VIII 1942 do stycznia 1945 r. i nie została zakończona. Szczegółowe miejsca rozśrodkowania archiwaliów początkowo nie były znane władzom polskim, zob.: A. Rybarski, *Działalność archiwów państwowych...*, s. 258 – 259; Andrzej Dereń, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego we Wrocławiu (z okazji 150. rocznicy założenia)*, „Archeion”, t. 35, 1961, s. 79 – 80; M. Wąsowicz, *Moje wrocławskie wspomnienia...*, s. 223 – 224; E. Galik, *Archiwum Państwowe we Wrocławiu...*, s. 36.

¹⁸ Ul. Kanonia. Szerzej o powojennych początkach tej instytucji zob. np.: Wincenty Urban, *Archiwum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu w 1948 r.*, ŚKH „Sobótka”, R. 3, 1948, s. 581 – 582; W. Urban, *Archiwum – Muzeum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu w latach 1945 – 1970*, ŚKH „Sobótka”, R. 25, 1970, t. 2, s. 263 – 270.

¹⁹ Sobótka w powiecie wrocławskim, nazwy polskich miejscowości podano za: Stanisław Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, Wrocław – Warszawa 1951.

²⁰ Kiełczyn w powiecie dzierzoniowskim.

²¹ Henryków w powiecie ząbkowickim.

²² Strzelin.

kościół „Kreuzkirche”²³ znalazłem kilkadziesiąt fascykułów archiwaliów, które następnie przeniesiono do budynku przy Göppertstr. Obecnie przy zabezpieczeniu zbiorów zajęty jest dawny archiwista ks. Kurt Engelbert²⁴, któremu dodano do pracy kilkadziesiąt (ca 30) robotników. Przeprowadza się najkonieczniejsze prace (zabezpieczenie przed zaciekaniem wody deszczowej). Z części budynku najbardziej uszkodzonej zbiory przeniesiono na pierwsze piętro, gdzie są zupełnie bezpieczne. Przeprowadza się czyszczenie i suszenie książek i archiwaliów. Kierownictwo i nadzór nad tymi zbiorami sprawuje Grupa Naukowo-Kulturalna m. Wrocławia²⁵. Sprawami bibliotecznymi zajmuje się dr Knot Antoni²⁶, który sprawuje funkcję dyrektora Biblioteki Miejskiej²⁷ (Rossmarktstr. 8²⁸). Z archiwistów przebywa we Wrocławiu dr Maleczyński Karol²⁹, który zajmuje się przede wszystkim sprawami związanymi z organizacją uniwersytetu we Wrocławiu. Losami archiwaliów na prowincji (poza Wrocławiem) nikt się dotąd nie inte-

²³ Kościół Świętego Krzyża na Ostrowie Tumskim we Wrocławiu.

²⁴ Kurt Engelbert (1886–1967), niemiecki ksiądz katolicki, historyk Kościoła, doktor, dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego i Biblioteki Kapitulnej we Wrocławiu. Pochodził z Wiązowa. Podczas II wojny światowej opiekował się zbiorami Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, uczestnicząc w ich ewakuacji na prowincję. W czerwcu 1945 r. zainicjował prace zabezpieczające, zwożąc ocalałe archiwalia ponownie do budynku Archiwum. Zmuszony do wyjazdu do Niemiec 23 X 1945 r., gdzie mieszkał do śmierci w dniu 12 IX 1967 r.

²⁵ Por.: Wstęp, przypis 2.

²⁶ Antoni Knot, ur. 20 V 1904 w Kołomyi, zm. 2 I 1982 we Wrocławiu, historyk, archiwista i bibliotekarz; 1926 absolwent Uniwersytetu we Lwowie, gdzie 1929 uzyskał tytuł dra filozofii; 1932–1936 archiwariusz Archiwum tego Uniwersytetu; 1941–1944 kustosz Archiwum Miejskiego we Lwowie; 1947–1949 dyrektor naczelny Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu; 1946–1963 dyrektor Biblioteki Uniwersytetu we Wrocławiu; 1966–1978 przewodniczący Rady Naukowej Biblioteki Ossolineum. Zob.: Janusz Albin, *Antoni Knot (1904–1982)*, „Roczniki Biblioteczne”, R. 26, 1982, s. 423.

²⁷ Grupa bibliotekarzy BUWr. została ulokowana w budynku przy ul. Szajnochy 8, w którym mieściła się m.in. dawna Biblioteka Miejska (Stadtbibliothek), stąd Wąsowicz pisze o dyrektorze Biblioteki Miejskiej, szerzej o początkach BUWr: *Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu*, „Sobótka”, R. 3, 1948, s. 575–576.

²⁸ Obecnie ul. Szajnochy.

²⁹ Powinno być: prof. Karol Maleczyński, ur. 28 X 1897 w Grębowie, zm. 20 VII 1968 we Wrocławiu, historyk, archiwista, profesor; przed 1939 prof. UJK i członek PAU; 1925–1939 archiwista w AP we Lwowie; od maja 1945 członek wrocławskiej Grupy Kulturalno-Naukowej, organizator Uniwersytetu Wrocławskiego (UWr), szerzej: K. Maleczyński, *Wspomnienia z pierwszego okresu pracy we Wrocławiu*, ŚKH „Sobótka”, R. 20, 1965, t. 1a, s. 214–221; *Encyklopedia Wrocławia*, red. nauk. Jan Harasimowicz, wyd. 2, Wrocław 2001, s. 485; Roman Heck, *Profesor dr Karol Maleczyński*, ŚKH „Sobótka”, 1968, R. 23, t. 4, s. 481–484; Waclaw Korta, *Karol Maleczyński, sylwetka uczonego i człowieka*, „Studia nad dokumentem polskim”, Wrocław 1971, s. 8–34, „Sobótka”, R. 10, 1955, t. 4, s. 86–97.

resował³⁰, mimo że na prowincji znajdują się nie tylko najcenniejsze archiwalia wrocławskie, ale prawdopodobnie i innych miast (Berlin). Sądzę, że byłoby celowe wydelegowanie kogoś zaopatrzonego w odpowiednie pełnomocnictwa i fundusze, kto zająłby się tymi sprawami i to możliwie wnet. Wobec trudności transportowych chodziłoby na razie o stwierdzenie, gdzie się archiwalia znajdują i o zabezpieczenie ich na miejscu.

Kraków 4.8.45

/-/ Dr Michał Wąsowicz^c

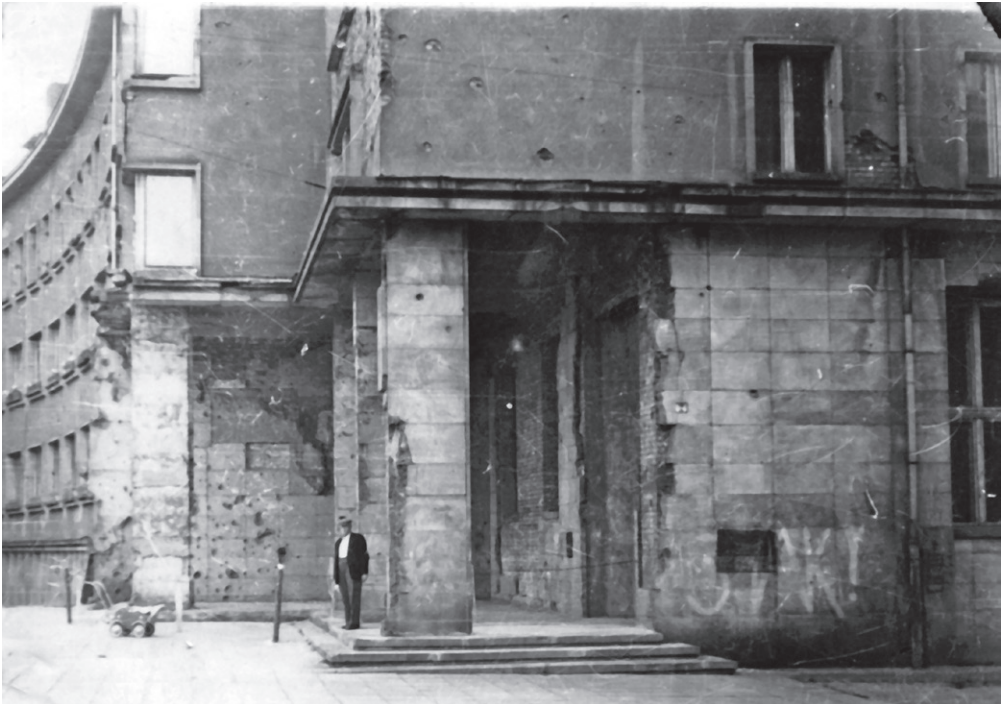
P.S. Archiwum Miejskie we Wrocławiu: Budynek ocalał (na ogół), starsze archiwalia wyniesione, nowsze (registratura) są na miejscu³¹. Co do regałów po różnych urządach niemieckich we Wrocławiu, nie udało mi się uzyskać bliższych wiadomości ze względu na brak czasu. Dowiedziałem się, że ocalała kartoteka i część aktów Ubezpieczalni³².

MW^d

³⁰ Wąsowicz nie znał dokładnie wszystkich szczegółów pracy Wydziału Archiwów Państwowych, uruchomionego w kwietniu 1945 r. A. Rybarski pisał na ten temat: „Nie będąc jeszcze w stanie zorganizować własnej ekspedycji, Wydział skorzystał z wyjazdu na Śląsk ekspedycji pracowników muzealnych pod kierownictwem dra Loren[tza], dyrektora Naczelnej Dyrekcji Muzeów, w czerwcu 1945 r. Ekspedycja zbierała wiadomości także o archiwach i zabezpieczała je w miarę możliwości. „[...] Gdy front przesuwiał się ku zachodowi, punkty przechowywania akt albo znalazły się na linii walk i same akta ulegały zupełnej zagładzie, albo stawały się miejscem postoju i zakwaterowania wojsk, a wtedy akta natychmiast były plądrowane przez walczące armie. Zważywszy, że w skrzyniach z archiwaliami nie znajdowano przedmiotów mających wartość sprzedażno-wymienną, akta wyrzucano z miejsc przechowywania – w najlepszym razie do piwnic i różnych komórek, najczęściej wprost na dwór na deszcz, śnieg i błoto. Zapobiec temu administracja polska cywilna nie mogła, bo jej tam jeszcze nie było. A doraźne luźne ekspedycje nie miały dość czasu na pracę systematyczną. Zresztą z ich zarządzeniami, po odjeździe samej ekspedycji, mało kto się liczył. Po armiach walczących zjawiała się nowa fala niszczycieli, jeszcze niebezpieczniejsza – bo dłużej działającą – tzw. szabrownicy”, AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 28, Informacja A. Rybarskiego o stanie archiwów w latach 1945 – 1947 z 12 – 14 I 1948 r., s. 47 – 48; zob. też: A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 199 – 201; por. Wstęp.

³¹ Archiwum Miejskie we Wrocławiu (Stadtarchiv) mieściło się w budynkach przy ul. Szajnochy 8 i ul. Więziennej 6. Oba gmachy zachowały się w miarę dobrym stanie. Zasób historyczny został rozśrodkowany, akta registratury bieżącej pozostały częściowo we Wrocławiu, zabezpieczone od maja 1945 r. przez pracowników BUWr, zob.: Mieczysław Walter, *Archiwum Państwowe we Wrocławiu, cz. 1*, „Sobótka”, 1946, Półrocznik 2, s. 331; M. Wąsowicz, *Archiwum Akt Dawnych...*, s. 579 – 581; Andrzej Dereń, *Wspomnienia z pierwszych lat pobytu we Wrocławiu i pracy we wrocławskim Archiwum Państwowym*, ŚKH „Sobótka”, R. 20, 1965, nr 1a, s. 212 – 213.

³² Mowa o aktach ubezpieczeniowych b. Schlesische Landes-Versicherungs-Anstalt, o których A. Dereń pisał do NDAP w Warszawie w maju 1955 r., że APWr. przechowuje akta ubezpieczeniowe obywateli niemieckich (wypadki w pracy i choroby zawodowe) i z tego względu niemieckie instytucje ubezpieczeniowe zwracały się do APWr. z prośbą o nadesłanie akt

Fot. 7. Budynek zniszczonego działaniami wojennymi b. niemieckiego Urzędu Pracy. Od 1946 r. siedziba Archiwum Państwowego we Wrocławiu przy ul. Pomorskiej 2, widok na wejście główne, fot. z lat 40. XX w.

lub wypisów z nich. Zob.: APWr., WAP, I/173, s. 1–10 i nast. Akta Ubezpieczalni Społecznej we Wrocławiu zostały w 1960 r. przekazane władzom Niemieckiej Republiki Demokratycznej i przejęte przez Archiwum w Merseburgu.

^{a-a} Podkreślone.

^b Dalej skreślono: mieszkanie.

^c Podpis odręczny.

^d Inicjały odręczne.

Nr 2

20 VIII 1945 r., Poznań

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie uzyskania innego etatu i mianowania do VII grupy płac.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 1 – 2.

^aWielmożny Pan Dyrektor
Witold Suchodolski
Warszawa
Al. Trzeciego Maja 13
Muzeum Narodowe^a

^bDr Michał Wąsowicz
Kraków
ul. Grodzka 53
Archiwum Państwowe^b

Czcigodny Panie Dyrektorze!

W dwa dni po rozmowie¹, w czasie której przedstawiłem Panu Dyrektorowi obecne moje położenie i prosiłem o pozostawienie mnie w Poznaniu², zażyły bardzo poważne fakty natury rodzinnej i osobistej, które zmusiły mnie do zmiany dotychczasowych planów.

W związku z tym zwracam się do Pana Dyrektora z uprzejmą prośbą o zaniechanie kroków mających na celu przeniesienie mnie do Poznania. Proszę pozostawić mnie w Krakowie do czasu, zanim nie znajdzie się placówka odpowiedniejsza³.

¹ W. Suchodolski, po objęciu w lutym 1945 r. stanowiska Dyrektora Archiwów Państwowych, kilkakrotnie wizytował archiwa państwowe w centralnej Polsce. Prawdopodobnie przy tej okazji odbyła się ww. rozmowa z Wąsowiczem, zob. A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 198 – 199.

² Chodzi o zatrudnienie w Bibliotece Uniwersytetu Poznańskiego. Wąsowicz od 9 IV 1945 r. pracował w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu na stanowisku tymczasowego bibliotekarza, w czerwcu zaś 1945 r. otrzymał etat archiwisty w Archiwum Państwowym w Krakowie. Po powrocie do Krakowa został na początku sierpnia 1945 r. oddelegowany przez dyrekcję krakowskiego Archiwum ponownie do Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu na okres około miesiąca, zob.: poz. nr 40.

³ Wąsowicz, zatrudniony wówczas w AP w Krakowie na etacie archiwisty (naukowym), nadal poszukiwał dla siebie innej intratnej posady w instytucjach podległych Ministerstwu Oświaty, tj. w archiwum państwowym lub w bibliotece naukowej.

Co do objęcia stanowiska w Katowicach⁴, to jak już wyjaśniałem, uzależnione jest ono od uzyskania mieszkania. W czasie rozmowy nie nadmieniałem, że mimo dużych trudności mieszkanie w Katowicach można uzyskać, jeśli wojewoda śląski, gen. Zawadzki⁵, wyda odpowiednie polecenie urzędowi mieszkaniowym w Katowicach. Gdyby więc Pan Dyrektor był tak uprzejmy i spowodował, aby Ministerstwo Oświaty zwróciło się do p. wojewody śląskiego z odpowiednim pismem, uzasadniającym konieczność przydzielenia mi mieszkania, wówczas mógłbym objąć placówkę katowicką. W razie uzyskania tego pisma prosiłbym uprzejmie o przesłanie go na moje ręce do Krakowa, abym mógł udać się z nim osobiście do Katowic i przypilnować sprawy na miejscu.

Niezależnie od tego gorąco proszę, aby Pan Dyrektor spowodował łaskawie przyrzeczone mi przesunięcie do VII gr. płac⁶ w wypadku, jeślibym miał pracować w Krakowie. W obecnej mojej sytuacji nawet kwota kilkudziesięciu złotych przedstawia dla mnie dużą wartość, ponadto zaś w grę wchodzi także pewne zadowolenie wewnętrzne. Sądzę, że wobec przewidywanego, a nieaktualnego już zatrudnienia w Krakowie śp. Pohoreckiego⁷, możliwość przyznania mi VII gr. płac nie napotka na poważne trudności.

⁴ Brak bliższych informacji o podjętych przez Wąsowicza próbach uzyskania stanowiska w Katowicach w 1945 r.

⁵ Aleksander Zawadzki, ur. 16 XII 1899 w Będzinie w rodzinie robotniczej, ojciec robotnik huty cynku, zm. 7 VIII 1964 w Warszawie, wojewoda śląsko-dąbrowski, działacz partyjny, ps. „Kazik”, „Wacek”; generał, wicepremier, przewodniczący Rady Państwa, poseł na Sejm PRL. Od wczesnej młodości do 1918 zatrudniony w górnictwie i hutnictwie; 1918–1920 w służbie wojskowej, uczestnik wojny polsko-rosyjskiej. Od lat 20. XX w. działacz komunistyczny w ZMP i KKP. W czasie II wojny światowej w armii Berlinga, awansowany do stopnia generała. Po 1945 rozpoczął karierę polityczną, oddelegowany do Warszawy pozostał w głównym nurcie polityki partyjno-państwowej, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zawadzki-Aleksander;4000646.html> (dostęp: 6 X 2016).

⁶ M. Wąsowicz zatrudniony w ANK na stanowisku prowizorycznego archiwisty w kwietniu 1945 r. otrzymał VIII grupę uposażenia zasadniczego. Zgodnie z postanowieniami ustawy z 17 II 1922 r. o państwowej służbie cywilnej, minowanie urzędnika państwowego mogło być stałe lub prowizoryczne (tj. do odwołania), zob.: D.U. RP, 1922, Nr 21, poz. 164.

⁷ Feliks Pohorecki, ur. 3 XI 1890 w Tarnopolu, zm. 27 VII 1945 w Krakowie, doktor historii, archiwista, specjalista z zakresu dyplomatyki; studiował we Lwowie i Wiedniu, doktorat obronił na UJ, służbę archiwalną rozpoczął we Lwowie (1918–1921), następnie pracował w AP w Poznaniu (1921–1933). W 1933 r. powrócił do AP we Lwowie, zajmując stanowisko kustosza i wicedyrektora. Przeniesiony przymusowo do Krakowa od 2 VII 1945 r. pracował w AP w Krakowie jako kustosz. Zob.: Marian Friedberg, *Feliks Pohorecki (1890–1945)*, KH, R. 53, 1946, z. 3–4, s. 578–582; AAN, Min. Ośw., 8743, Akta osob. Feliks Pohorecki, 8743.

Bardzo przepraszam Pana Dyrektora za kłopoty, jakie mogły wyniknąć z powodu mojej zmiany decyzji; przyczyny, które mnie do tego skłoniły, a raczej zmusiły, są naprawdę bardzo ważne.

Łączę wyrazy głębokiej czci i szacunku

MWąsowicz

Poznań, 20.08.1945 r.

Fot. 8. Legitymacja służbowa Uniwersytetu Poznańskiego z 11 V 1945 r., potwierdzająca zatrudnienie dra Michała Wąsowicza na stanowisku bibliotekarza Biblioteki Uniwersytetu Poznańskiego, z datą ważności do 31 XII 1945 r.

a-a Adres odbiorcy listu na kopercie pocztowej.

b-b Adres wystawy listu na kopercie pocztowej.

Nr 3

3 XI 1945 r., Kraków

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie propozycji wyjazdu do Wrocławia.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 4–7.

^aWielmożny Pan
Dyr. Witold Suchodolski
Warszawa
Żolibórz – ul. Mickiewicza 38 m 1^{a1}

^bDr Michał Wąsowicz
Kraków
ul. Grodzka 53
Archiwum Państwowe^b

Jaśnie Wielmożny Panie Dyrektorze!

Listy Pana Dyrektora zostały mi doręczone dzisiaj i zaraz na nie odpisuję; jeden list wysyłam do Warszawy, drugi zaś (identyczny) – do Wrocławia, na ręce Dr. A. Knota.

Propozycję², z jaką Pan Dyrektor zwraca się do mnie, uważam za wielki zaszczyt dla mnie, za co jestem Panu Dyrektorowi prawdziwie wdzięczny i zobowiązany. Niemniej jednak mojemu wyjazdowi do Wrocławia stoją na przeszkodzie poważne trudności. O jednej z nich, tj. o lekcjach, które wziąłem, aby jakoś uzupełnić swój budżet, Pan Dyrektor był łaskaw pamiętać. Jeśli wyjadę, wówczas lekcje bezpowrotnie utracę, a po powrocie do Krakowa będę zdany wyłącznie na pobory archiwalne, które absolutnie nie wystarczają na utrzymanie rodziny. Do zastąpienia mnie w gimnazjum znajdzie się wielu chętnych, ale zastępstwo nie mogłoby trwać przez dłuższy czas. Jeśli moja nieobecność potrwa parę miesięcy, wówczas dyrekcja gimnazjum przyjmie innego pracow-

¹ Był to adres prywatny W. Suchodolskiego, zob. AAN, Min. Ośw., 8759, Akta osob. Suchodolski Witold, Prośba WAP do Wydziału Kwaterunkowego Warszawa-Północ w sprawie przydziału jednego pokoju dla W. Suchodolskiego w domu pod ww. adresem, s. 3.

² Chodzi o propozycję zatrudnienia dra M. Wąsowicza na stanowisku kierownika Archiwum Państwowego we Wrocławiu; zob. też: poz. nr 41.

Fot. 9. Dr Józef Stojanowski, pełnomocnik ministra oświaty do spraw archiwalnych we Wrocławiu w latach 1945 – 1946, [lata 40. XX w.].

nika, a dla mnie powrót do gimnazjum zostanie unie możliwiony. O uzyskaniu innych lekcji, czy też jakiegokolwiek płatnego zajęcia, trudno myśleć zwłaszcza wobec braku odpowiednich znajomości w Krakowie.

Druga przeszkoda to sprawa mieszkaniowa. Żona³ i jej siostra przebywają obecnie poza Krakowem, zaś opieka nad mieszkaniem⁴ i młodszymi członkami rodziny należy do mnie. Wobec stosunków obecnych niechętnie pozostawiłbym mieszkanie pod nadzorem osób obcych. Codziennie spodziewam się przyjazdu ze Lwowa dalszych członków rodziny, którymi trzeba będzie się zaopiekować.

Wreszcie sprawa zdrowia. Ostatnio chorowałem na grype, którą „przechodziłem”, nie kładąc się do łóżka.

Wywiązały się jakieś komplikacje, które wprawdzie nie uniemożliwiają mi pracy, niemniej jednak sprawiają, że czuję się całkiem niedobrze (kaszel, podwyższona temperatura). Wyjazd w tych warunkach mógłby mieć fatalne następstwa. Praca na Śląsku polegałaby prawdopodobnie na wyszukiwaniu archiwaliów w różnych miejscowościach, przewożeniu ich do Wrocławia, a następnie na ekspediowaniu

³ Mowa o Izabelli Janinie Wąsowicz, żonie M. Wąsowicza w latach 1939 – 1945, szerzej zob.: biogram M. Wąsowicza, s. 41 – 48.

⁴ W Krakowie Wąsowicz mieszkał przy ul. Sienkiewicza 13/1. Mieszkanie to uzyskał na podstawie orzeczenia Komisji Mieszkaniowej z 15 III 1945 r. Zob.: ANK, Akta osob. M. Wąsowicz, Akr 114, s. 1465.

do Warszawy⁵. Jeżdżenie autem czy pociągiem w jesieni i w zimie przy braku ciepłej odzieży i obuwia, a ponadto przy nieodpowiednim stanie zdrowia jest to sprawa, nad którą nie można nie zastanowić się poważnie.

Nie chciałem być źle zrozumianym przez Pana Dyrektora. Możliwość współpracy z Panem Dyrektorem i p. dyr. Stojanowskim⁶ jest dla mnie bardzo zaszczytna i pożądana, jednak warunki, w jakich się obecnie znalazłem, nie pozwalają mi na dłuższy wyjazd z Krakowa. Jestem przekonany, że Pan Dyrektor zrozumie łaskawie moje położenie i uzna, że przyczyną mojego obecnego stanowiska nie jest brak chęci do pracy; w lipcu wybrałem się do Wrocławia, w czasie urlopu wypoczynkowego, na własny koszt, a później, kiedy składałem Panu Dyrektorowi relację ze swoich spostrzeżeń poczynionych na Śląsku⁷, podkreślałem konieczność jak najrychlejszego uruchomienia placówki archiwalnej we Wrocławiu i z całą odpowiedzialnością stawiałem swoją osobę do dyspozycji. To może być dowodem, że nie miałem zamiaru usuwać się od pracy. Teraz jednak warunki uległy tak gruntownej zmianie, że zmuszony jestem prosić Pana Dyrektora o łaskawe pozwolenie mi na pozostanie w dotychczasowym miejscu pracy.

Łączę wyrazy głębokiego szacunku i prawdziwego poważania

MWąsowicz

Kraków 3.11.45

⁵ Wąsowicz sądził, że archiwalia dolnośląskie będą przewożone docelowo do archiwów w Warszawie. Swoje stanowisko na ten temat Witold Suchodolski przedstawił w piśmie do Wąsowicza z 19 IV 1947 oraz w liście do M. Friedberga z 3 IV 1947. W pierwszym z ww. pisał: „W zasadzie nie przewidujemy żadnego przenoszenia akt do archiwów centralnych, jeżeli pod nazwą ‘centralnych’ ma się rozumieć archiwa w Warszawie”, APWr., WAP, I/32, Pismo Min. Ośw. do kierownika APWr., sygnowane przez W. Suchodolskiego, z 19 IV 1947 r., s. 20. W drugim – liście do M. Friedberga – Suchodolski oświadczył: „Uważam bowiem, że w zagadnieniu tym będziemy się kierowali względami na interes nauki polskiej, polskości w ogóle na Ziemiach Odzyskanych. Archiwaliów niemieckich nie będziemy ani niszczyć, ani wywozić, zachowamy je w układzie właściwym i w zespołach właściwych w miejscu i warunkach, jakie podyktuje moment konserwacji i przeznaczenia z punktu widzenia naszych potrzeb obecnych”. APWr., WAP, I/32, s. 16–17. Zob.: poz. nr 13.

⁶ Józef Stojowski (1884–1964), historyk, archiwista, doktor filozofii, pełnomocnik Ministerstwa Oświaty do spraw archiwalnych na Dolny Śląsk w latach 1945–1946, organizator APWr., zapoczątkował centralną akcję rewindykacji archiwaliów na Dolnym Śląsku. W okresie sierpień–październik 1946 r., pozostając we Wrocławiu, reprezentował APWr. jako dyrektor Archiwum, zob.: Kazimierz Konarski, *Kronika organizacyjno-naukowa archiwów polskich za rok 1947*, „Archeion”, t. 17, 1947, s. 224; A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych...*, s. 202.

⁷ Zob.: poz. nr 1.

^{a-a} Adres odbiorcy listu na kopercie pocztowej.

^{b-b} Adres wystawcy listu na kopercie pocztowej.

Excelentny Panie Dyrektore!

Przed parą dniami został mi doręczony dekret M-stwa
Oświaty przyznający mi III grupę płac. Wiem, że uzyskany awans
zawdzięczaam wyłącznie i wyłącznie stanowisku Pana
Dyrektora. Za to wszystko pragnę złożyć Panu Dyrektorowi
najszersze podziękowanie a równocześnie zapewnić Pana
Dyrektora, że postaram się pracą swoją okazać się godnym oka-
zanego mi uznania.

Proszę przyjąć wyrazy czci i głębokiego szacunku

M. Wąsowicz

Kraków 24 lutego 1946.

Fot. 10. List M. Wąsowicza do dyr. W. Suchodolskiego z 24 II 1946 r.

Nr 4

24 II 1946 r., Kraków

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego z podziękowaniami za uzyskany awans do VII grupy płac.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 13.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Przed paru dniami został mi doręczony dekret Ministra Oświaty przyznający mi VII grupę płac¹. Wiem, że uzyskany awans zawdzięczam wyłącznie inicjatywie i życzliwości Pana Dyrektora. Za to wszystko pragnę złożyć Panu Dyrektorowi najszczerze podziękowania, a równocześnie zapewnić Pana Dyrektora, że postaram się pracą swą okazać się godnym okazanego mi uznania.

Proszę przyjąć wyrazy czci i głębokiego szacunku

MWąsowicz

Kraków, 24 lutego 1946.

¹ Dekret przyznający VII grupę uposażenia od 1 I 1946 r. Wąsowicz otrzymał 18 II 1946 r., ANK, Akta osob. M. Wąsowicz, Ak. 114, s. 1461v.

Nr 5

18 III 1946 r., Kraków

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie propozycji wyjazdu do Wrocławia.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 8 – 10.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

List Pana Dyrektora z daty 20 II [1946 r.] otrzymałem z dużym opóźnieniem, gdyż doręczono mi go dopiero 5 III 46. Nie odpisywałem natychmiast, gdyż nie chciałem decydować „na gorąco”, przeto zaś z przyczyn, o których dalej piszę, musiałem zatrzymać się z odpowiedzią przynajmniej do 16 bm.

Propozycja Pana Dyrektora jest dla mnie tak zaszczytna¹, że nie powinien bym ani chwili zastanawiać się nad jej przyjęciem. Jak jednak przy każdej poważnej decyzji, tak i w tym wypadku trudno nie wziąć pod uwagę tego, co przemawia zarówno za wyjazdem do Wrocławia, jak i przeciw wyjazdowi. Ponieważ treść i ton listu Pana Dyrektora ośmielają mnie do szczerości, przeto piszę szczerze. Za pozostaniem w Krakowie przemawia to, że posiadam tu mieszkanie², pracę w warunkach zbliżonych do normalnych, znośne warunki materialne, a wreszcie otoczenie życzliwe, co w obecnych niespokojnych czasach nie jest bez znaczenia. We Wrocławiu trzeba w Archiwum i w domu zacząć wszystko od podstaw i to w warunkach pod każdym względem ciężkich³.

¹ Chodzi o propozycję objęcia przez dra M. Wąsowicza stanowiska kierownika Archiwum Państwowego we Wrocławiu. Po raz pierwszy Wąsowicz wspomina o propozycji W. Suchodolskiego w liście z 3 XI 1945 r. Zob.: poz. nr 3.

² Por.: *ibidem*, przyp. 4.

³ Obawy Wąsowicza były uzasadnione. We Wrocławiu w tym czasie trwał remont gmachu Archiwum przy ul. Pomorskiej 2, przejętego w grudniu 1945 r. przez dra Stojanowskiego zgodnie z decyzją Wydziału Mieszkaniowego Zarządu Miejskiego we Wrocławiu z 5 XII 1945 r., oraz zwożenie archiwaliów z terenu miasta. Najpilniejsze prace wykonywali pracownicy niemieccy. Część pomieszczeń w suterenie budynku do kwietnia 1946 r. zajmował sowiecki szpital wojskowy, potem zagospodarował je wrocławski Urząd Zatrudnienia, dzieląc z APWr. wspólnie podwórze. W kwietniu 1946 r. dalszymi pracami zajęła się ekipa remontowa, naprawiając dach, komin, otwory w ścianach zewnętrznych, drzwi i okna na dolnych kondygnacjach budynku itp. Od marca 1946 r. akcję zwożenia archiwaliów nadzorował archiwista Andrzej Dereń. W kwietniu 1946 r. poszerzono ją poza Wrocław, rozpoczynając od Ramułowic w powiecie średzkim. W notatniku pod datą 17 IV 1946 r. A. Dereń zapisał: „Po trzygodzinnym oczekiwaniu PKS podstawił dwa ciężarowe samochody. Opóźnienie nastąpiło z winy kierowców, którzy odmawiali wyjazdu w teren po akta, uważając, że mogliby przewozić bardziej atrak-

O warunkach, jakie panują we Wrocławiu, mam wiadomości dość dokładne, nie trzeba dodawać, że nie działają one zachęcająco do wyjazdu, że jeśli udało by mi się sprostać obowiązkom, jakie mnie tam czekają, warto by je na siebie przyjąć. Decyzja nie jest więc łatwa.

Tu muszę jednak przedstawić sprawę, która może wpłynąć decydująco na branie względnie niebranie pod uwagę mojej osoby w planach wrocławskich. W Sądzie Okręgowym w Krakowie toczy się ważna, a mnie osobiście dotycząca sprawa cywilna⁴. W dniu 16 bm. miało miejsce pierwsze przesłuchanie. W najbliższej przyszłości odbędą się jeszcze 2–3 rozprawy w terminach tygodniowych. Moja obecność na rozprawach jest bezwzględnie konieczna. Przeniesienie się do Wrocławia przed ukończeniem sprawy sądowej jest trudne do pomyślenia, niezależnie bowiem od tego, że częste przejazdy byłyby dla mnie zbyt kosztowne, mógłbym we Wrocławiu nie otrzymać w porę zawiadomienia o terminie rozprawy, co miałyby dla mnie fatalne skutki. Ewentualny mój przyjazd do Wrocławia nie może zatem nastąpić wcześniej jak (przypuszczalnie) pod koniec maja.

W tych okolicznościach sędzę, że omówienie szczegółowe warunków ewentualnego wyjazdu byłoby przedwczesne, dopóki nie otrzymam od Pana Dyrektora wiadomości, czy wobec zaszłej komplikacji osoba moja jest nadal brana pod uwagę.

Łączę wyrazy głębokiej czci i poważania

MWąsowicz

Kraków, 18 marca 1946 r.

cyjny towar. Późnym wieczorem wróciliśmy z Romelkowic (ob. Ramułtowice), przewożąc dwa pełno załadowane samochody akt. Rozładowanie i znoszenie akt trwało do późnych godzin nocnych”, A. Dereń, *Wspomnienia z pierwszych lat pobytu...*, s. 210; szerzej o warunkach pracy w AP Wrocław w początkowym okresie zob.: M. Wąsowicz, *Moje wrocławskie wspomnienia...*, s. 225–226; A. Rybarski, *Działalność archiwów państwowych w latach 1945–1947...*, s. 258–259; Sprawy przejścia budynków archiwalnych APWr. i ich remontu zob. też: APWr., WAP, I/130.

⁴ Mowa o sprawie rozwodowej M. Wąsowicza z żoną Izabellą, zakończonej wyrokiem 15 V 1945 r., zob.: poz. nr 3, przyp. 3.

Nr 6

13 VII 1946 r., Kraków

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawach związanych z objęciem stanowiska kierownika APWr.

Oryg., rkps

AAN, *Akta Witolda Suchodolskiego*, 58, s. 16–18.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

W związku z ostatnią rozmową w czasie pobytu Pana Dyrektora w Krakowie postanowiłem wybrać się w czasie urlopu (tj. po 20 lipca) do Wrocławia celem zapoznania się z warunkami pracy i wyszukania sobie mieszkania. W sprawie mieszkania zwróciłem się do moich znajomych, którzy już od paru miesięcy przebywają we Wrocławiu. Dziś otrzymałem od nich list, w którym proszą o natychmiastowe przesłanie odpisu dekretu nominacyjnego na kierownika Archiwum Państwowego we Wrocławiu. Odpowiednie mieszkanie już wyszukano, ale przyznanie mi tego mieszkania uzależnione jest od jak najrychlejszego przedłożenia owego dekretu.

Sprawa jest o tyle pilna, że jeśli w najbliższych dniach dekretu nie przedłożę, mieszkanie zostanie przyznane komu innemu, wyszukanie zaś innego będzie znacznie trudniejsze ze względu na duży napływ repatriantów.

Wątpię, czy uzyskanie dekretu może nastąpić w przeciągu paru dni, i dlatego najuprzejmiej proszę Pana Dyrektora o wydanie jakiegoś innego dokumentu, który mógłby w tym wypadku zastąpić dekret nominacyjny.

Jeżeli Pan Dyrektor uzna za potrzebne, prosiłbym również o wydanie zaświadczenia, które upoważniłoby mnie do wystąpienia wobec władz w sprawach archiwalnych. Przypuszczam, że jakikolwiek dokument zaświadczający, że przebywam we Wrocławiu nie dla innych celów, ale w sprawach związanych z Archiwum Państwowym, byłby bardzo potrzebny.

Równocześnie chciałbym prosić Pana Dyrektora o zezwolenie na niewliczanie czasu mojego pobytu we Wrocławiu do urlopu wypoczynkowego oraz przysłanie mi delegacji służbowej na wyjazd do Wrocławia. Termin wyjazdu z Krakowa można by wyznaczyć na 4 dni od daty wystawienia, zaś czas pobytu we Wrocławiu na jakie 7 dni. Chodziłoby mi w tym przypadku także o zwrot kosztów podróży oraz diety służbowe.

Najmocniej przepraszam Pana Dyrektora za kłopoty, jakie sprawiam, równocześnie zaś z góry dziękuję za wszystko, co Pan Dyrektor dla mnie uczyni.

Proszę nie brać mi za złe, jeśli jeszcze raz poproszę o możliwie najrychlejszą odpowiedź.

Proszę przyjąć wyrazy głębokiej czci i najszczerzego poważania

MWąsowicz

Kraków, 13 lipca 1946 r.

P.S. Może nieźle byłoby, gdyby Wydział Archiwum telegraficznie¹ polecił mi objęcie kierownictwa Arch.[iwum] Państw.[owego] we Wrocławiu i jakby równocześnie zawiadomił mnie, że dekret nominacyjny uzyskam w krótkim czasie. Odpis tego telegramu posłałbym do Wrocławia, a w Krakowie oczekiwałbym na wiadomość listowną od Pana Dyrektora oraz na inne dokumenty, o które prosiłem. Wyjechać chciałbym i powinienym około 20 lipca.

MW

¹ Mowa o telegramie, który Suchodolski wysłał do M. Wąsowicza do APKr. dnia 19 VII 1946 r., ANK, Akta osob. Michała Wąsowicza, Akr. 114, s. 1479. Zob.: poz. nr 43.

Nr 7

27 VIII 1946 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego z informacjami na temat wrocławskiej konferencji z 9–10 VIII 1946 r., dotyczącej zabezpieczania księgozbiorów, archiwaliów i muzealiów oraz w sprawach kadrowych i biurowych AP Wrocław.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 17–25.

^aWielmożny Pan

Dyr. Witold Suchodolski

Warszawa – Żoliborz

ul. Mickiewicza 38 m. 1

Ekspres-pilny^a

^bDr Michał Wąsowicz

Wrocław

ul. Gdyńska 2¹

Archiwum Państwowe^b

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Ponieważ mija już tydzień od dnia, kiedy można było spodziewać się przybycia Pana Dyrektora do Wrocławia², a nie przypuszczam, aby wnet zaistniała możliwość ustnego przedłożenia Panu Dyrektorowi różnych spraw dotyczących tutejszego Archiwum, ośmielam się donieść o nich listownie z równoczesną prośbą o interwencję w tych wypadkach, w których według zdania Pana Dyrektora będzie to potrzebne.

W dniach 9 i 10 sierpnia miała miejsce we Wrocławiu konferencja poświęcona sprawom bibliotek, archiwów i muzeów, a przede wszystkim zabezpieczeniu księgozbiorów, archiwaliów i muzealiów³. Uczestniczyło w niej niespełna

¹ Ul. Gdyńska 2, od 11 XII 1951 r. ul. Pomorska 2, siedziba AP we Wrocławiu od 1945 r.

² Dyrektor Suchodolski zamierzał początkowo przyjechać do Wrocławia, by uczestniczyć w omawianej konferencji.

³ Ww. konferencja odbyła się we Wrocławiu w dniach 9–10 VIII 1946 r. z inicjatywy MZO. Jej organizatorem był Oddział Instytutu Śląskiego we Wrocławiu. Wąsowicz zaproszenie z dnia 6 VIII 1946 r. otrzymał dopiero 8 VIII 1946 r. Organizatorzy tłumaczyli, że nie wiedzieli o jego nominacji na stanowisko kierownika (w tekście – dyrektora) AP Wrocław. Zob.: APWr., WAP, I/36, Zaproszenie dla M. Wąsowicza z 6 VIII 1946 r., s. 1; *ibidem*, Program obrad konferencji w dniach 9–10 VIII 1946 r. we Wrocławiu, s. 2; K. Konarski, *op. cit.*, s. 223, 224.

30 osób (przedstawiciele Uniwersytetu, Województwa, bibliotek, archiwów i muzeów oraz delegaci Ministerstw: Oświaty, Kultury i Sztuki oraz Ziemi Odzyskanych). Sprawa dotychczasowego zabezpieczenia archiwaliów spotkała się z dość ostrą krytyką ze strony niektórych uczestników⁴. Nie od rzeczy będzie zauważyć, że pewne ataki przejawiały się również w prasie codziennej na parę dni przed konferencją⁵. Dyr. Stojanowski i ja zabieraliśmy głos w dyskusji i po przedstawieniu stanu faktycznego podkreślaliśmy, że przyczyną niedociągnięć był i będzie brak kredytów, a raczej szczupłość kredytów, jakie ma do dyspozycji Wydział Archiwów na zabezpieczenie archiwaliów⁶, dalej – nieposiadanie przez tutejsze Archiwum własnych środków transportowych, co paraliżuje wszelką szerszą akcję zabezpieczeniową. W porozumieniu z dyr.[ektorem] Stojanowskim zgłosiłem na piśmie dezyderaty, w których domagałem się: bezwarunkowego zakazu wywożenia archiwaliów z tutejszych terenów bez zgody władz archiwalnych, przyznania dla Archiwum Państwowego odpowiednich kredytów oraz środków transportowych, i to w czasie jak najkrótszym (przed jesienią), wreszcie – przyznania kredytów na zwiększenie personelu tut.[ejszego] Archiwum, gdyż przy obecnym stanie ilościowym pracowników Archiwum⁷ nie będzie w stanie w krótkim czasie udostępnić dla celów naukowych archiwaliów już zwiezionych i tych, które zostaną zwiezione.

⁴ Szerzej zob.: K. Konarski, *op. cit.*, s. 224.

⁵ Mowa o artykule pt. *Tango i Piastowie. Kilka uwag pod adresem Naczelnej Dyrekcji Archiwów we Wrocławiu. Wrocław w lipcu*, opublikowanym w sierpniu 1946 r. w „Dzienniku Zachodnim”. Intencje anonimowego autora, o których wspomina M. Wąsowicz, zostały uwidocznione zwłaszcza we fragmencie odnoszącym się do APWr. (zatytułowanym „Bogactwo w błocie”), „Dziennik Zachodni”, nr 210, 2 VIII 1946 r.; por.: poz. nr 33 i nr 34; zob. też: AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 28, s. 124.

⁶ K. Konarski opisał ten początkowy okres pracy p.s.a. następująco: „W momencie najkrytyczniejszym, kiedy opieka nad archiwaliami była szczególnie potrzebna, zarówno organizacja Wydziału Archiwów Państwowych, jak zwłaszcza środki asygnowane na administrację archiwalną były jeszcze zupełnie embrionalne, a nawet i przez długi czas później, już po utworzeniu placówki archiwalnej we Wrocławiu, kierownik jej był pozbawiony przez pewien czas zupełnie środków i zdany na własne siły. [...] Rozszerzenie akcji zabezpieczania na Ziemi Odzyskane mogło nastąpić dopiero po organizacyjnym powiązaniu odbudowanej sieci archiwalnej z Wydziałem A.P. w Warszawie i zdobyciu najskromniejszych choćby kredytów [...]”, K. Konarski, *op. cit.*, s. 224, 225, zob. też: poz. nr 49.

⁷ W sierpniu 1946 r. w AP we Wrocławiu było zatrudnionych czterech pracowników – trzech naukowych i jeden fizyczny (woźny), którzy wcześniej brali udział w akacji rewindykacyjnej. Byli to: Andrzej Dereń (od marca 1946 r.), Aniela Stojanowska (od 1 VI 1946 r.), Władysław Zimnicki (od 1 VII 1946 r.) i Władysław Filip (od 15 IV 1946 r.).

Fot. 11. Andrzej Dereń, dyrektor APWr. w latach 1954–1972, podczas pracy nad zasobem archiwalnym [lata 60. XX w.].

Dezyderaty te zostały przez zebranych uchwalone. Delegat Min.[isterstwa] Ziem Odzysk.[anych] (nacz.[elnik] Brzostowski)⁸ przyrzekł dołożyć starań, by na cele zabezpieczenia archiwaliów przyznano z budżetu Ministerstwa Ziem Odzyskanych kredyt w wysokości 1 500 000 zł. Czy Wydział Archiwów mógłby tę sprawę popchnąć naprzód?

Druga sprawa – to sprawa formalnego utworzenia Archiwum Państwowego we Wrocławiu⁹. Ministerstwo Oświaty adresuje już pisma do Archiwum Państwowego we Wrocławiu, które niby istnieje faktycznie, ale wobec braku odpowiedniej ustawy nie istnieje pod względem prawnym, co powoduje pewne komplikacje. W czasie ostatniego pobytu w Warszawie (z początkiem sierpnia) dyr. Stojanowski zamówił w Mennicy Państwowej pieczęcie dla tutejszego Archiwum. Dotąd nie otrzymaliśmy jeszcze tych pieczęci, jeśli jednak wreszcie zostaną nadesłane, nie można będzie ich używać do czasu, aż Archiwum zostanie formalnie stworzone. Chciałem prosić Pana Dyrektora o wpłynięcie na szybsze załatwienie tej sprawy.

⁸ Brzostowski, naczelnik wydziału w MZO, bliższych danych nie ustalono, por.: poz. nr 52, przyp. 4.

⁹ Archiwum Państwowe we Wrocławiu faktycznie rozpoczęło działalność 1 VIII 1946 r., natomiast formalnie placówka została utworzona dopiero 17 XII 1946 r. na podstawie zarządzenia Ministra Oświaty o utworzeniu Archiwum Państwowego we Wrocławiu (Dz.U. Ministerstwa Oświaty, 1946, Nr 12, poz. 392).

Dalej – nikt z nas, tj. z pracowników tutejszego Archiwum, nie otrzymał dotąd dekretu nominacyjnego. Pobory służbowe za miesiąc sierpień dla dra Zimnickiego¹⁰, mgr. Derenia¹¹, mgr. Stojanowskiej¹² oraz Filipa Władysława¹³ (dozorca) zostały przysłane do Archiwum Państwowego we Wrocławiu, moje pobory – do Arch.[iwum] Państw.[owego] w Krakowie¹⁴. Zimnicki, Dereń i Stojanowska otrzymali jedynie pobory, na które złożyły się pensja zasadnicza i dodatek śląski¹⁵, obliczany tylko od pensji zasadniczej bez uwzględniania dalszych dodatków (‘naukowy’ i rodzinny)¹⁶.

^dWywołało to u nich pewien niepokój, który udało mi się usunąć zapewnieniem, że wszystkie należne dodatki zostaną im wkrótce wypłacone^d. Sprawa dekretów nominacyjnych oraz uregulowania poborów staje się coraz bardziej pilna.

Z tym łączy się zagadnienie ostatecznego uregulowania stanu personalnego Archiwum. Zgłaszają się do pracy kandydaci, którym jednak nie mogę nic kon-

¹⁰ Władysław Zimnicki, doktor historii, z powodu braku etatów w Archiwum wrocławskim zatrudniony od 1 VII 1946 r. jako kandydat na stanowisko kustosa, APWr. Arch. Zakł., Akta osob. Zimnicki Władysław, 17, s. 3.

¹¹ Andrzej Dereń, ur. 20 XII 1908 w Chodaczkowie Wielkim k. Tarnopola, zm. 8 VII 1984 we Wrocławiu, historyk, archiwista w APWr., dekret nominacyjny Min. Ośw. na stanowisko archiwisty AP Wrocław od 1 VIII 1946 r. został wystawiony 7 IX 1946 r. Dereń potwierdził jego odbiór 30 X 1946 r. W 1935 ukończył studia na UJK; 1970 stopień doktora filozofii; 1935–1939 pracownik Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie; uczestnik walk obronnych 1939, internowany w Rumunii; członek wrocławskiego oddz. PTH oraz SAP. Zob.: APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Andrzej Dereń, 11, s. 2; Eugeniusz Kobzdaj, *Andrzej Dereń (20 XII 1908–8 VII 1984)*, ŚKH „Sobótka”, R. 40, 1985, nr 3, s. 185–186.

¹² Aniela Stojanowska, ur. 22 I 1909 w Kobyłowlókach woj. tarnopolskie, zm. 8 II 2009 we Wrocławiu, historyk, archiwistka w APWr., dekret nominacyjny na stanowisko archiwisty w AP Wrocław od 1 VIII 1946 r. nie zachował się w aktach osobowych; 1934 absolwentka historii na UAM; 1931–1946 nauczycielka w różnych szkołach; 1946–1969 adiunkt naukowo-badawczy APWr. Zob.: APWr. Arch. Zakł., Akta osob. Aniela Stojanowska, 42; Czesław Margas, *Aniela Stojanowska (22 I 1909–8 II 2009)*, „Archeion”, t. 115, 2014, s. 737–740.

¹³ Władysław Filip, ur. 7 II 1928 w Niemczech, mechanik samochodowy, zatrudniony jako woźny w Archiwum Państwowym we Wrocławiu od 1 VIII 1946 r. do 30 IV 1949 r. Dekret nominacyjny Min. Ośw. na woźnego w AP Wrocław został wystawiony 6 IX 1946 r., AAN, Min. Ośw., Akta osob. Władysław Filip, 8707.

¹⁴ M. Wąsowicz został zwolniony z pracy w AP w Krakowie z dniem 31 VII 1946 r., lecz wynagrodzenie za miesiąc sierpień i wrzesień 1946 r. otrzymał jeszcze z Archiwum krakowskiego, zob.: ANK, Akta osob. Michała Wąsowicza, Ak. 114, s. 1467, 1477.

¹⁵ Dodatek śląski – rodzaj dodatku lokalnego do uposażenia zasadniczego.

¹⁶ Uposażenie pracowników państwowych regulowały: Ustawa o państwowej służbie cywilnej z 17 II 1922 r. ze zmianami (Dz.U. RP, Nr 21, poz. 164 z 1922 r.) oraz dekret z 14 V 1946 r. (Dz.U. Nr 22, poz. 139 z 1946 r.).

Fot. 12. Aniela Stojanowska, pracownik APWr. w latach 1946–1969. Pracowała m.in. na stanowiskach: archiwisty, adiunkta naukowo-badawczego, zastępcy dyrektora AP, b.d.

kretnego powiedzieć tak długo, jak długo sprawa ilości etatów nie zostanie definitywnie załatwiona. W czasie ustnej rozmowy w Krakowie (w czerwcu br.) Pan Dyrektor przewidywał dla Wrocławia 6–7 etatów. Ponieważ dozorca i przynajmniej jeden woźny są tu koniecznie potrzebni, pozostałoby zatem 5 etatów dla pracowników^e naukowych, względnie – 4 etaty dla prac.[owników] nauk.[owych] i 1 – dla prac.[ownika] kancel.[aryjnego]. Będzie to bardzo mało, jeśli się uwzględni, że wszystko to trzeba zacząć od podstaw, że ze stosów zwożonych ksiąg, plików i pojedynczych dokumentów trzeba dopiero stworzyć archiwum. Z tych względów powiększenie personelu co najmniej do 10 pracowników naukowych (na konferen-

cji domagano się zatrudnienia 30 pracowników) byłoby bardzo pożądane. Dwaj niżsi funkcjonariusze również nie podążają pracy, zwłaszcza po odejściu zatrudnionych dotąd Niemców (10–16 osób)¹⁷. Przez dłuższy czas trzeba będzie załadowywać na auta i wyładowywać większe ilości aktów, w obrębie gmachu przenosić archiwalia, czyścić je itp. Woźny nawet przy pomocy dozorczy nie będzie w stanie

¹⁷ Mowa o niemieckich pracownikach fizycznych, którzy pracowali przy akcji zabezpieczania i zwożenia archiwaliów, por.: poz. nr 11, przyp. 5.

Fot. 13. Widok budynku Archiwum Państwowego we Wrocławiu z lat 40. XX w. od strony ul. Pomorskiej.

wykonać tej pracy, zwłaszcza że będzie miał jeszcze inne obowiązki. Może znajdą się większe kredyty na zabezpieczanie archiwaliów i z tych kredytów można będzie opłacać ludzi koniecznie potrzebnych do pracy.

Ja przebywam ciągle we Wrocławiu i czekam na nadesłanie dekretu nominacyjnego¹⁸, który ma ostatecznie wyjaśnić moją sytuację, dopóki bowiem tego dekretu nie posiadam, dopóty muszę mój pobyt na tym terenie uważać za prowizoryczny. Nie przypuszczam wprawdzie, aby Biuro Personalne miało przeciw mnie jakieś zastrzeżenia, niemniej zastanawia mnie przewlekanie się tej sprawy. Dzięki otrzymanej jeszcze w Krakowie depeszy telegraficznej¹⁹, za którą jestem Panu Dyrektorowi ogromnie wdzięczny, udało mi się uzyskać mieszkanie. Mieszkam w Oporowie (około 6 km od śródmieścia)²⁰. Nieco trudniej przedstawia się sprawa z meblami, ale sądzę, że i to da się zrobić, jeśli się z tym

¹⁸ M. Wąsowicz otrzymał nominację na stanowisko kierownika AP Wrocław od 1 VIII 1946 r. na mocy dekretu Ministerstwa Oświaty z 21 VIII 1946 r. Jego obiór potwierdził 12 IX 1946 r., APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Michał Wąsowicz, 10, s. 1–2, zob.: poz. nr 46.

¹⁹ Zob.: poz. nr 6, przyp. 1 i poz. nr 43.

²⁰ Oporów – osiedle willowe Wrocławia zbudowane w latach 20. i 30. XX w., w granicach miasta od 1951 r., zob.: *Encyklopedia Wrocławia...*, s. 593; Szerzej o Oporowie: Marek Czapliński, Stanisław Rospond, *Z dziejów Oporowa*, Wrocław 2002; zob. też: poz. nr 23.

pospieszę. Należałoby poczynić również pewne wydatki (remont mieszkania), ale z tym muszę się wstrzymać aż do wyjaśnienia się mojej sytuacji.

Z urlopu wypoczynkowego wykorzystałem dopiero 6 dni, resztę urlopu wyczerpię prawdopodobnie „na raty” po 4 – 7 dni, wtedy gdy to będzie możliwe lub konieczne. Obecnie zaznajomiłem się z tym, co zrobiono na tym terenie w sprawach archiwalnych i co należy zrobić w najbliższej przyszłości; nie mogę jednak prowadzić żadnej samodzielnej akcji ze względu na to, że formalnie nie mam żadnego stanowiska w tutejszym Archiwum.

Proszę przyjąć wyrazy najgłębszej czci i szacunku

MWąsowicz

Wrocław, 27.8.46.

P.S.

Już po napisaniu listu otrzymałem pismo Ministerstwa Oświaty z dnia 23.8.46 Nr Arch. 527/46 w sprawie podziału kredytów na miesiąc wrzesień br. W związku z tym przypomniałem sobie sprawę, z którą już dawnej miałem zamiar zwrócić się do Wydziału Archiwów Państwowych. Sądzę, że pominięcie w tym wypadku drogi służbowej nie zostanie mi poczytane za coś niewłaściwego, zwłaszcza że wobec nieistnienia Archiwum (pod względem formalnym) wyłaniają się zwyczajne komplikacje nawet w przesyłaniu korespondencji urzędowej (brak znaczków pocztowych, brak papieru, brak dziennika podawczego).

Prośba, z którą miałem zwrócić się do Wydziału Archiwów Państwowych, jest następująca: Archiwum Państwowe we Wrocławiu nie posiada żadnych instrukcji, zarządzeń, okólników, formularzy, wzorów itp. wydawanych przez Ministerstwo Oświaty i inne władze, a obowiązujących w służbie archiwalnej. W nadesłanym „podziale kredytów” wyszczególniono, jaką sumę z budżetu podstawowego względnie z budżetu uzupełniającego można wydatkować na dany paragraf i pozycję. Archiwum nie posiada instrukcji budżetowej, która by wskazywała, jakiego rodzaju wydatki należy pokrywać z tego lub innego paragrafu względnie pozycji. Jestem przekonany, że podobne trudności będą powstawały i przy innych okazjach. Przypuszczam, że Wydział Archiwów dysponuje odbitkami obowiązujących instrukcji, okólników itp., uprzejmie więc proszę, aby Pan Dyrektor był łaskaw spowodować nadesłanie do Archiwum Państw.[owego] po jednym egzemplarzu tych odbitek względnie druków. To samo odnosi się do asygnat, kwitariuszy, ksiąg inwentarza ruchomego i wszelkiego rodzaju formularzy potrzebnych do normalnego urzędowania. Jeśli jest

zatwierdzony wzór obowiązującego dziennika podawczego, prosiłbym również o nadesłanie go do Archiwum. Przewiduję, że nie wszystko będzie można otrzymać z Wydziału Arch.[iwów] Państw.[owych], że wobec tego niektóre pisma trzeba będzie odpisać względnie skopiować w Krakowie, ponieważ jednak w czasie przyszłego pobytu w Krakowie będę miał dość spraw do omówienia w tamtejszym Archiwum, chciałbym na sporządzenie odpisów poświęcić jak najmniej czasu. Niektóre z ustaw, dekretów, rozporządzeń wydanych przed 1939 r. odpisałem przed wyjazdem z Krakowa, ale tylko niektóre; nie posiadam zaś żadnych aktów ani zarządzeń wydanych przez władze od 1944 r. Brak Dz.U. P.²¹, Dz.[dziennika] Urzęd.[owego] Min.[isterstwa] Ośw.[iaty], Monitora Polskiego, Dziennika Wojewódzkiego. Oczywiście, jeśli kredyty na to pozwolą, można je zakupić, ale to potrwa dłużej, natomiast najważniejsze przepisy już teraz są konieczne potrzebne.

Za zwracanie się z tymi sprawami wprost do Pana Dyrektora i to na drodze nieoficjalnej najmocniej przepraszam. Obranie tej drogi tłumaczą wyjątkowe warunki, w jakich pracuję, a które starałem się przynajmniej częściowo wyjaśnić w tym liście.

MWąsowicz

Wrocław 27.08.46.

²¹ Prawdopodobnie powinno być „Dz.U. R.P.” – Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej.

^{a-a} Adres odbiorcy listu na kopercie pocztowej. Odręcznie dopisane: ekspres-pilny.

^{b-b} Adres wystawy listu na kopercie pocztowej.

^{c-c} Podkreślone czerwoną kreską.

^{d-d} Zdanie zaznaczone na lewym marginesie pionową czerwoną kreską.

^e Dalej skreślono wyraz: etatowych.

Nr 8

10 IX 1946 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie dekretu mianowania na kierownika AP Wrocław, awansu i dodatków służbowych pracowników AP Wrocław oraz możliwości uzyskania dodatkowego etatu.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 28–30.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Wczoraj, tj. 9 bm., doręczył mi p. dyr. Stojanowski dekret mianowania na kierownika Archiwum Państwowego we Wrocławiu¹. Na dekrete znajduje się rubryka: „objęcie służby”, którą to rubrykę trzeba wypełnić. Dyr. Stojanowski radził mi zwrócić się do Pana Dyrektora z prośbą o zadecydowanie, jaką datę należy umieścić, zważywszy, że nominacja ma datę 21 sierpnia br. z ważnością od 1 września br. W Archiwum Państwowym w Krakowie przestałem pracować w dniu 20 lipca, natomiast we Wrocławiu zgłosiłem się do służby w dniu 26 lipca². Z urlopu wypoczynkowego wykorzystałem 6 dni (20–25 lipca). Od 26 lipca pracuję we Wrocławiu, zapoznaję się z czynnościami sprawowanymi dotąd przez dyr. Stojanowskiego. Na zewnątrz reprezentował Archiwum aż do

Fot. 14. Dr Józef Stojanowski, b. pełnomocnik ministra oświaty do spraw archiwalnych we Wrocławiu (1945–1946) i b. dyrektor Archiwum Akt Nowych w Warszawie (1949–1950), z Henrykiem Altmanem naczelnym dyrektorem Archiwów Państwowych [lata 60. XX w.].

¹ Zob.: poz. nr 7, przyp. 18.

² M. Wąsowicz formalnie został zwolniony z pracy w AP w Krakowie w dniu 31 VII 1946 r. Na dekrete nominacyjnym Wąsowicza na kierownika APWr. jest adnotacja Stojanowskiego: „Data objęcia służby 1 VIII 1946 r.” Zob.: poz. nr 7, przyp. 14 i poz. nr 44 i nr 46.

dnia wczorajszego wyłącznie dyr. Stojanowski, ja występowałem w razie potrzeby jako jego zastępca³.

Wiadomości przywiezione przez dyr. Stojanowskiego, że załatwienie dodatku naukowego dla mgr. Derenia i mgr. Stojanowskiej może przeciągnąć się przez jakiś czas, wywołały zrozumiałe niezadowolenie wśród nich, którzy pobierając miesięcznie po dwa tysiące paręset zł, rzeczywiście znajdują się w przykrym położeniu. Obawiam się, że jeśli sprawa dodatku naukowego nie zostanie możliwie wnet i pozytywnie załatwiona, pracownicy ci zechcą szukać innych możliwości pracy, bardziej dochodowych. Szkoda byłoby ich utracić, gdyż pracują z prawdziwym zapałem i poświęceniem.

Wreszcie jeszcze jedna sprawa. Dyr. Stojanowski poinformował mnie, że Archiwum Państwowe we Wrocławiu może uzyskać jeszcze w tym roku jeden etat urzędniczy w IX grupie płac, ale że odpowiedni wniosek należy przedstawić Ministerstwu w możliwie najkrótszym czasie. Ponieważ tutejsze Archiwum odczuwa dotkliwy brak pracowników (zwłaszcza po rezygnacji p. Zimnickiego)⁴, przeto pozyskanie choćby jednego pracownika byłoby pożądane. Przed tygodniem pisał mi dyr. Budka⁵, że były kierownik składnicy akt Izby Skarbowej we Lwowie⁶ (IX grupa płac) zgłaszał gotowość do wstąpienia do służby archiwalnej we Wrocławiu. Sądzę, że dobrze byłoby tego pracownika pozyskać i dlatego proszę uprzejmie Pana Dyrektora o łaskawe zarezerwowanie tego wolnego etatu dla Wrocławia przynajmniej do pewnego czasu. Równocześnie wysyłam list do dyr. Budki z prośbą, aby zechciał skomunikować się z owym kandydatem i aby w jak najkrótszym czasie poinformował mnie o jego decyzji. Po otrzymaniu odpowiedzi natychmiast napiszę do Pana Dyrektora względnie wystąpię równocześnie z wnioskiem o zamianowanie owego kandydata urzędnikiem Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

Łącząc wyrazy głębokiej czci i poważania pozostaję z należnym szacunkiem

Wrocław 10.9.46

MWąsowicz

³ J. Stojanowski 3 X 1946 r. przekazał oficjalnie kierownictwo Archiwum Państwowego we Wrocławiu drowi M. Wąsowiczowi, który w dniach 2–3 X 1946 r. przejął na podstawie protokołów zdawczo-odbiorczych oba budynki archiwalne wraz z zasobem, tj. przy ul. Pomorskiej 2 i ul. Więziennej 6. Zob. APWr., WAP, I/130, s. 33–38, por.: poz. nr 49.

⁴ W. Zimnicki zwolniony z pracy w AP Wrocław na własną prośbę z dniem 30 IX 1946 r. APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Zimnicki Władysław, 17, s. 3; zob. też: poz. nr 7, przyp. 10.

⁵ Włodzimierz Budka, ur. 14 I 1894 w Warszawie, zm. 1 III 1977 w Krakowie, historyk, archiwista, bibliofil, historyk piśmiennictwa; 1923 dr filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim; od 1919 zatrudniony w AP w Krakowie, od 1939 do roku 1950 jego kierownik, a potem dyrektor; 1950–1964 – już na emeryturze – kierownik Oddz. AP na Wawelu; 1939–1945 zabezpieczył przez Niemcami najcenniejsze akta AP, Uniwersytetu Jagiellońskiego i inne w opactwach w Tyńcu i w Bielanych oraz Wieliczce. Zob.: Adam Kamiński, *Włodzimierz Budka (14 I 1894–1 III 1977)*, „Archeion”, t. 68, 1979, s. 371–375.

⁶ Bliższych danych nie ustalono, kandydat nie podjął pracy w AP Wrocław.

Nr 9

30 XI 1946 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie trudności w poszukiwaniach odpowiednich kandydatów do pracy w AP Wrocław oraz relacji z prof. Karolem Maleczyńskim.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 33–36.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

W związku z przedłużeniem się wniosków w sprawie dodatków naukowych oraz przyjęcia do pracy w Archiwum p. Miszczaków¹, chciałbym poruszyć pewne momenty, czego nie mogłem uczynić w piśmie oficjalnym.

Kandydatów do pracy w Archiwum nie ma zbyt wielu. Dotąd zgłaszało się parę osób (65-letni emer.[ytowany] sędzia grodzki, student II roku Akad.[emii] Handl.[owej], b. antykwariusz, b. kupiec). Ci kandydaci nie kryli się z tym, że pracę w Archiwum traktują jako zajęcie tymczasowe względnie jako zajęcie, które dałoby im możliwość odpoczynania. Zresztą nawet ci kandydaci po zapoznaniu się z warunkami pracy i płacy zrezygnowali z wniesienia podania o przyjęcie.

W Archiwum tutejszym potrzebny jest personel młody, chętny do pracy i zdyscyplinowany. Magistrzy względnie starsi studenci byłiby materiałem najodpowiedniejszym. Niestety jednak, stosunkowo mało osób studiuje historię na tutejszym Uniwersytecie, trudności zaś w uzyskaniu dodatku naukowego dla personelu Archiwum nie oddziaływały zachęcająco na ewentualnych kandydatów.

Poza tym w sytuacji, jaka się obecnie wytworzyła, wolałbym nie przyjmować do archiwum młodych historyków. Mam na myśli działalność profesora M². W czasie ostatniej rozmowy z prof. M. (26.11.46) stało się dla mnie jeszcze bardziej jasne, że ów „protektor” (z własnej nominacji) nie pominie niczego, co mogłoby utrudnić sytuację Archiwum. Megalomania acuta³ przechodzi u prof. M. w stan chroniczny, wobec czego trzeba przygotować się na nękanie długie i nużące. Młody historyk, a zwłaszcza historyk pragnący robić karierę naukową, będzie ulegał wpływowi profesora, który na studium historii jest najbardziej ruchliwy, a równocześnie bezwzględny. W takiej sytuacji młodemu hi-

¹ Janina Stefania Miszczak, ur. 1 I 1919 r. w Przemyślu, rodzice Jan i Wanda z Nayerów. W latach 1930–1937 ukończyła gimnazjum w Przemyślu. Studiowała polonistykę na Wydziale Humanistycznym UJK (1937–1941), a następnie na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Wrocławskiego (1946–1947). W okresie od 1 I 1947 do 30 IX 1947 r. zatrudniona w APWr. na stanowisku podreferendarza. W latach 1947–1983 żona M. Wąsowicza. Zob.: AAN, Min. Ośw., Akta osob. Janina Stefania Miszczak, 8733.

² Mowa o prof. Karolu Maleczyńskim, zob.: poz. nr 1, przyp. 29.

³ *Acuta* (łac.) – ostra, preraźliwa.

storkowi bardziej zależałyby na opinii profesora niż na pracy dla Archiwum; młody historyk mógłby odegrać w Archiwum rolę „konia trojańskiego”. Ten wzgląd miałem również na uwadze, kiedy zdecydowałem się przyjąć podanie p. Miszczakówny, która jest polonistką.

Ostatnio prof. M. zwracał się do Archiwum Diecezjalnego w charakterze „dyrektora rady naukowej” (określenie jego własne). Ks. dr Terlaga⁴ ustąpił ze stanowiska dyrektora Archiwum Diec.[ezjalnego]. Stanowisko to objął ks. dr Urban⁵, który według opinii prof. M. nie orientuje się w sprawach archiwalnych, wobec czego prof. M. będzie mógł odgrywać decydującą rolę i będzie miał szersze pole do działania. Przewiduję, że rozpoczną się teraz różne tarcia na tle zabezpieczania i przejmowania archiwaliów kościelnych, a także niekościelnych. Rychłe ukazanie się dekretu organizacyjnego dla archiwów na Ziemiach Odzyskanych⁶ byłoby obecnie bardzo pożądane⁷.

O sprawach archiwalnych na tutejszym terenie złożę w najbliższym czasie osobne sprawozdanie⁸.

Łączę wyrazy głębokiej czci i szacunku

MWąsowicz

P.S. O staraniach prof. M. jako prezesa T-wa [Towarzystwa] Miłośników Historii⁹ w sprawie uzyskania kredytów dla T-wa [Towarzystwa] na zabezpieczanie archiwaliów nie dowiedziałem się nic ponad to, co już zakomunikowałem p. dyr. Stojanowskiemu.

MWąs

Wrocław, dnia 30 listopada 1946.

⁴ Jan Terlaga (1894 – 1972?), ksiądz, doktor, wspólnie z ks. drem Kurtem Engelbertem zabezpieczał w 1945 r. ocalałe archiwalia i księgozbiory kościelne. Po wyjeździe ks. Engelberta do Niemiec sprawował nadzór nad całością zbiorów, aż do czasu mianowania go w 1946 r. referendarzem do spraw zakonnych w kurii biskupiej, zob. też: poz. nr 47, przyp. 3.

⁵ Wincenty Urban, ur. 13 II 1911 w Grodzisku Dolnym, zm. 13 XII 1983 we Wrocławiu, bp wrocławski, prof. historii Kościoła, historyk sztuki, archiwista, od 1946 kierował Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnym oraz Biblioteką Kapitulną we Wrocławiu. Funkcję tę powierzył mu ks. bp Karol Milik. Zob.: Krystyn Matwijowski, *Ks. Biskup Wincenty Urban (1911 – 1983)*, „Sobótka”, R. 39, 1984, nr 3, s. 474 – 479.

⁶ Oficjalna nazwa Ziemi Zachodnich i Północnych w Polsce Ludowej.

⁷ Sprawa organizacji sieci archiwów na tzw. Ziemiach Odzyskanych została uregulowana w grudniu 1946 r., kiedy na mocy odrębnych zarządzeń Ministra Oświaty Czesława Wycecha z 17 XII 1946 r. zostały utworzone cztery archiwa państwowe w: Gdańsku, Katowicach, Szczecinie i Wrocławiu, podlegające WAP w Warszawie. (Dz.U. 1946 r., Nr 12, poz. 389, 390, 391, 392), zob. też: A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 203 – 204; Janusz Gołaszewski, *Wprowadzenie, [w:] 70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 5 – 7; Wstęp.

⁸ Zob.: poz. nr 49.

⁹ Mowa o Wrocławskim Towarzystwie Miłośników Historii, założonym 16 I 1946 r. we Wrocławiu. Jego prezesem został K. Małczyński. Zob.: Władysław Czaplinski, *Kronika naukowa. Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii*, KH, R. 54, 1947, s. 126.

Nr 10

10 – 11 XII 1946 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie zatrudnienia odpowiednich kandydatów do pracy w AP Wrocław, wynagrodzeń pracowników i ich dodatków naukowych, dekretu organizacyjnego dla archiwów na ZO, zmiany nazewnictwa stanowiska kierownika archiwum państwowego, możliwości zyskania od dra Ericha Randta informacji o archiwaliach wrocławskich ewakuowanych do Niemiec.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 41 – 43.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

W chwili otrzymania listu Pana Dyrektora z 3.12. [1946 r.] miałem już gotowe sprawozdanie o różnych sprawach archiwalnych, o którym wspomniałem w poprzednim liście¹. Ponieważ jednak w piśmie oficjalnym nie wszystko można poruszać, pozwoliłem sobie streścić to sprawozdanie, natomiast omówić niektóre sprawy w sposób bardziej bezpośredni; zdecydowałem się na to także z tego względu, że niektóre kwestie poruszane w liście przez Pana Dyrektora wymagają dokładnego omówienia.

Co do prof. M., to sprawa byłaby załatwiona; znając stanowisko Wydziału, będę się czuł silniejszy w dalszej rozgrywce. Chciałbym jeszcze wyjaśnić, dlaczego w ogóle tę sprawę poruszyłem i jaki ona ma związek ze sprawami Archiwum. Od pierwszego zetknięcia się z prof. M. na tym terenie (27.7)² nie miałem złudzeń co do tego, jakie będzie jego ustosunkowanie się do mnie i do Archiwum. Dlatego od początku postępowalem tak, aby mu nie dać do rąk żadnego atutu, który mógłby kiedyś wykorzystać. Rezerwa, z jaką odnoszę się do studentów historii jako do ewentualnych kandydatów na pracowników Archiwum, nie jest bez podstaw. Prof. M. usiłował już kilkakrotnie i to w różny sposób dowiedzieć się, co się robi w Archiwum, co, skąd i w jakim stanie przywieziono, jakie są plany na przyszłość, proponował swoją pomoc przy porządkowaniu itp., byle tylko uzyskać dostęp do zwiezionych archiwaliów, a zwłaszcza do dokumentów. Wobec tych wszystkich prób zajmowałem stanowisko niezmiennie: w ramach obowiązujących przepisów zapewnię wszelkie udogodnienia, ale tylko w ramach przepisów. Podczas ostatniej utarczki słownej, kiedy

¹ Mowa o sprawozdaniu z działalności Archiwum za okres od 3 X 1946 r., o którym Wąsowicz wspominał w liście do Suchodolskiego z 30 XI 1946 r. Por.: poz. nr 9, przyp. 8.

² Chodzi prawdopodobnie o pierwsze spotkanie Wąsowicza, po objęciu przez niego kierownictwa Archiwum Państwowego we Wrocławiu, z Maleczyńskim w lipcu 1946 r.

nie zgodziłem się na wysuniętą przez niego propozycję przyznania mu nieokreślonych bliżej „moralnych przywilejów” w Archiwum, zapowiedział mi, że wobec tego nie będzie między nami zgody. Nie przeraża mnie to, ale zmusza do pewnej ostrożności. Student zatrudniony w Archiwum, a uzależniony pod innymi względami od prof. M., starałby się spełniać jego życzenia, które przecież nie idą po linii interesów Archiwum. Użyte przeze mnie określenie „koń trojański” jest może zbyt silne; zatrudnienie jednak w Archiwum kogokolwiek, na kogo miałyby wpływ prof. M., nie byłoby obecnie wskazane, gdyż w ten sposób prof. M. miałyby możliwość uzyskiwania potrzebnych informacji, które zostałyby przez niego odpowiednio wykorzystane.

Z zastrzeżeniem Pana Dyrektora co do „feminizacji” Archiwum zgadzam się zupełnie; przyznane za rok 1947 dodatkowe etaty postaram się obsadzić mężczyznami, chociaż zdaję sobie sprawę, że nie będzie to łatwe; kobiety (3³) stanowiłyby w tym przypadku 37,5% stanu personalnego.

Możliwość powiększenia stanu personalnego we Wrocławiu ogromnie mnie ucieszyła i podniosła na duchu. Powiększenie to rozumiem w ten sposób, że do etatów przewidywanych dla Wrocławia przez Pana Dyrektora w czerwcu br. (5 etatów urzędniczych i 2 woźnych) dochodzą 3 nowe etaty urzędnicze i 1 etat woźnego, razem dawałoby to 8 etatów urzędniczych i 3 woźnych⁴. Uwzględniając to, że 4 etaty urzędnicze i 1 etat woźnego są już obsadzone, zaś na 1 etat urzędniczy i 1 etat woźnego złożyłem wnioski (Miszczakówna, Wojtas), pozostałyby do obsadzenia 3 etaty urzędnicze i 1 etat woźnego. Uprzejmie proszę o odpowiedź, czy to rozumowanie jest słuszne. Wariantu wniosku nie będę przedkładał, gdyż nawet takie powiększenie personelu nie będzie wystarczające wobec ogromu pracy, jaka pozostaje do wykonania.

Prosiłbym również o krótką informację, jakie grupy płac są przewidywane

³ Mowa o Anieli Stojanowskiej, Janinie Radażewskiej oraz Janinie Miszczak, którą dyrektor Wąsowicz zamierzał zatrudnić od 1 I 1947 r.

⁴ Wąsowicz mylił się co do liczby jedenastu etatów, które jego zdaniem W. Suchodolski przewidywał dla Archiwum wrocławskiego. W 1947 r. stan zatrudnienia w Archiwum nadal nie przekroczył siedmiu etatów, tj.: dwóch archiwistów – A. Stojanowska (zatr. od 1 VIII 1946) i A. Dereń (zatr. od 1 VIII 1946) oraz trzech sekretarzy administracyjnych – J. Radażewska (zatr. 1 XI 1946 – 31 XII 1947), J. Miszczak (zatr. 1 I 1947 – 30 IX 1947), Stanisław Michalkiewicz (zatr. 1 X 1947 – 31 VIII 1948), Juliusz Ziomecki (zatr. 1 XII 1947 – 30 VI 1948), ponadto dwóch woźnych – Władysław Filip (zatr. od 1 VIII 1946) i Stanisław Wojtas (zatr. od 1 X 1946), zob.: APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Dereń Andrzej, 11; APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Stojanowska Aniela, 42; AAN, Min. Ośw., 8747, Akta osob. Radażewska Janina; AAN, Min. Ośw., 8747, Akta osob. Miszczak Janina; AAN, Min. Ośw., 8731, Akta osob. Michalkiewicz Stanisław; AAN, Min. Ośw., 8774, Akta osob. Ziomecki Juliusz; AAN, Min. Ośw., 8707, Akta osob. Filip Władysław; APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wojtas Stanisław, 31.

dla 3 nowych etatów urzędniczych, gdyż kwestia ta nie będzie obojętna dla ewentualnych kandydatów. Po uzyskaniu tych wiadomości postaram się możliwie najszybciej wyszukać odpowiednich kandydatów, a wtedy złożę imienne wnioski. Dobrze byłoby, gdyby sprawa dodatków naukowych dla obecnych pracowników naukowych została wcześniej załatwiona. Tak jak obecnie sprawy stoją, to kandydaci zgłaszają się raczej do Biblioteki Uniwersyteckiej, gdzie praca jest lżejsza, a dodatki naukowe są przyznawane szybko.

P.[ana] Borkowskiego⁵ będę widział bardzo chętnie we Wrocławiu, jeśli ma zamiar poświęcić się pracy w Archiwum; jeśliby jednak na pierwszym miejscu stawiał karierę uniwersytecką, to może go spotkać rozczarowanie, gdyż w najbliższych latach personel będzie musiał zajmować się przede wszystkim porządkowaniem archiwaliów, na inną pracę nie będzie czasu w godzinach urzędowych.

Archiwalia Śląskie z Krakowa⁶ i Warszawy⁷ mam zamiar sprowadzić w przyszłym roku, gdyż obecnie brakuje na to pieniędzy. Poruszę tę sprawę obszerniej w piśmie do Wydziału Archiwów Państwowych.

Wydanie dekretu organizacyjnego dla Archiwów na Ziemiach Odzyskanych staje się sprawą coraz bardziej nagłą⁸. Omawiam ją również obszerniej w piśmie do WAP w związku z tym dekretem oraz w związku z przygotowaniem do opracowania nowej ustawy archiwalnej⁹, o czym wspomniał mi p. dyr. Stojanowski, chciałbym poruszyć jeszcze jedną sprawę, chociaż zdaje sobie sprawę, że jestem do tego najmniej powołany. Czynię to z dużą obawą,

⁵ Borys Borkowski, ur. 9 VIII 1912, absolwent Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie – kandydat do pracy w Archiwum Państwowym we Wrocławiu w 1946 r.; 8 VI 1945 – 10 VII 1946 kierownik Referatu Kultury Zarządu Miasta w Jeleniej Górze. Zob.: poz. nr 31; APWr. Oddz. w Jeleniej Górze, Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miejski w Jeleniej Górze, II/74, s. 21.

⁶ M. Wąsowicz 19 X 1946 r. zwrócił się z zapytaniem do APKr. w sprawie archiwaliów śląskich przechowywanych w Krakowie. W dniu 9 XII 1946 r. APKr. poinformowało, że w BUJ i APKr. znajdują się 3 skrzynie dokumentów pergaminowych i 14 skrzyń z archiwaliami Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, 35 skrzyń archiwaliów miejskich Wrocławia, 32 m.b. archiwaliów m. Jawora oraz kilka skrzyń archiwaliów gminy Michałkowice. Do APWr. materiały te wróciły 1 IV 1948 r., zob. APWr., WAP, I/161, s. Pismo APKr. w sprawie archiwaliów śląskich w Krakowie z 9 XI 1946 r.; AAN, Min. Ośw., 8463, Sprawozdanie z działalności APWr. za drugi kwartał 1948 r. z 9 IV 1948 r., s. 284.

⁷ Zob.: poz. nr 17, przypis 11.

⁸ Zob.: poz. nr 9, przyp. 7.

⁹ Prace nad nowym dekretem o archiwach państwowych, który miał zastąpić przedwojenny dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami z 7 II 1919 r., podjęto już w 1945 r. Ostatecznie został uchwalony 29 III 1951 r. (Dz.U., 1951, Nr 9, poz. 149), zob.: A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 200.

aby nie być posądzonym o wybujałą ambicję; zapewniam Pana Dyrektora, że ambicje osobiste nie odgrywają tu absolutnie żadnej roli, a do poruszenia tej drażliwej sprawy skłaniają mnie wyłącznie sprawy Archiwum. Chodzi o tytuł „kierownik” Archiwum. Mgr Dereń, który zajmuje się głównie rewindykacją archiwaliów i w związku z tym dużo przebywa w terenie, gdzie ma do czynienia z najrozmaitszymi władzami, relacjonował mi kilkakrotnie, że tytuł „kierownik” wywiera zawsze wrażenie, którego w żadnym razie nie można nazwać dodatnim. Sam wyraz „archiwum” jest dla wielu osób (nawet na kierowniczych stanowiskach) mało znany; osoby te nie wiedzą, jaką rolę spełnia archiwum, skłonne są traktować archiwa jako coś mało ważnego, a nawet zbytecznego. Skoro zaś widzą, że na czele Archiwum stoi nie dyrektor, ale tylko kierownik, często nie potrafią, a może nie chcą ukrywać lekceważenia.

Kierowników mają na tym terenie chyba tylko szkoły powszechne; wszystkie inne urzędy, instytucje, zakłady (choćby nawet drobne) mają swoich dyrektorów, prezesów, inspektorów, naczelników, ale nie kierowników. Nie poruszałbym tego, gdybym nie miał dowodów, że ten jeden wyraz niezasłużenie i niepotrzebnie obniża prestiż instytucji, a ponadto bywa powodem przykrych zgrzytów. Czy przy ewentualnej nowelizacji dekretu o archiwach nie dałoby się przywrócić tytułu dyrektora¹⁰?

Randt, zabiegający o rehabilitację, może udzielić cennych informacji, a sądzę, że odmówi ich z różnych względów¹¹. Ze swej strony prosiłbym o uzyskanie od niego wiadomości, a) czy repertoria były zabezpieczane w wielu miejscowościach razem z aktami, czy może osobno (repertoria kartkowe), a w danym razie, gdzie je wywieziono, b) gdzie ulokowano tłoki pieczęci, których Archiwum miało ładny zbiór, c) czy z Wrocławia zostały wywiezione wszystkie archiwalia, czy też może część archiwaliów pozostała w piwnicach budynku przy Tiergartenstrasse 13. W razie gdyby jakieś archiwalia pozostały w piwnicach, można by przystąpić do odrzucania gruzu; sądzę, że pod zwaliskami budynku

¹⁰ Stanowisko kierownika archiwum państwowego w państwowej służbie archiwalnej zostało zastąpione stanowiskiem dyrektora w 1949 r. Wąsowicz został mianowany dyrektorem APWr. 22 VII 1949 r., APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Michał Wąsowicz, 10. Przebieg pracy zawodowej od 1929 r. do 22 VII 1949 r., s. 44.

¹¹ M. Wąsowicz słusznie wątpił w dobre intencje Randta, b. dyr. Staatsarchiv Breslau. W 1947 r. Suchodolski skomentował postępowanie Randta, pisząc do Wąsowicza: „Widoki rewindykacji archiwaliów śląskich wywiezionych są nikłe, bo w świetle informacji dra Randta zostały one zabezpieczone wyłącznie na terenie Dolnego Śląska...”, APWr., WAP, I/32, Pismo Min. Ośw. do kierownika APWr. z 19 IV 1947 r., s. 20–21. Zob. też: S. Lehr, *op. cit.*, s. 335.

archiwalia te mimo upływu czasu zachowały się w znośnym stanie¹². Wreszcie może Randt powiedziałyby, dokąd wywieziono cenniejsze książki z biblioteki podręcznej.

Aby wyczerpać wszystkie ważniejsze sprawy archiwalne, pozwalam sobie przy tej sposobności prosić p. dyr. Stojanowskiego o nadesłanie odpisu relacji mgr. Derenia z akcji rewindykacyjnej, co przyrzekł mi przed swoim wyjazdem z Wrocławia.

Łączę wyrazy głębokiej czci i prawdziwego poważania

MWąsowicz

Wrocław, 10.12.46

P.S. Czy kredyty z § 8 – specjalne wydatki rzeczowo-administracyjne, mogą być użyte na drobny remont budynku ^alub^a zabezpieczenie archiwaliów? Mam na tym paragrafie 18 000 zł. Szkoda byłaby przelewać je z końcem roku do Kasy Urzędu Skarbowego, skoro można by je wykorzystać w jakikolwiek sposób dozwolony przez przepisy.

MWąsowicz

Wrocław, 11.12.46

¹² Przepuszczenia Wąsowicza potwierdziły się w latach 50. XX w., kiedy w ruinach byłego Staatsarchiv Breslau odnaleziono kilka skrzyń z aktami, których Niemcy nie zdążyli ewakuować. Zob.: M. Wąsowicz, *Moje wrocławskie wspomnienia...*, s. 223.

^{a-a} Wyras dopisany w górnym wierszu.

Nr 11

7 II 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie zatrudnienia, awansu i dodatków naukowych pracowników AP Wrocław.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 51–52.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Otrzymana ostatnio lista płac za miesiąc luty, niewykazująca oczekiwanych zmian (dodatek naukowy dla mgr. Derenia i mgr. Stojanowskiej¹, przesunięcie mgr. Stojanowskiej do VIII grupy płac), dała powód do nowych objawów rozgoryczenia. Niechętnie o tym piszę, zwłaszcza iż w tej sprawie zwracałem się już do Pana Dyrektora, jak i do Wydziału Archiwów z prośbą o rychłe i pozytywne jej załatwienie.

Ostatni dekret o dodatkach naukowych² pozwalał przypuszczać, że dodatki też zostaną przyznane w najbliższym czasie, nie umiem wyjaśnić zainteresowanym osobom przyczyn zwłoki.

Postanowienie porzucenia służby w archiwum przez pp. Derenia i Stojanowską dojrzało już do tego stopnia, iż nie wiem, czy uda mi się powstrzymać ich od wykonania tego jeszcze w lutym³. Będzie to ciężką stratą dla Archiwum, gdyż pracownicy ci dawali z siebie więcej, niż można było od nich wymagać. Nie żalowali czasu ani sił, gdy tego interes Archiwum wymagał. Pobory ich są jednak tak małe, że nawet przy najbardziej oszczędnej gospodarce nie mogą wystarczyć na utrzymanie. Ludzie, którzy chcą pracować, mają we Wrocławiu duże możliwości uzyskania pracy dobrze płatnej; to nie jest dla nikogo tajemnicą, więc wiedzą o tym także mgr. Dereń i Stojanowska. Zamiast zapału, z jakim dotąd pracowali, występuje teraz zniechęcenie, z tego powodu nie można mieć do nich pretensji, gdyż rozczarowanie, jakie spotyka ich co miesiąc, nie może pozostać bez ujemnego wpływu na ustosunkowanie się do Archiwum.

Ewentualne zrezygnowanie tych pracowników z Archiwum będzie miało jeszcze inne skutki: utrudni znalezienie nowych kandydatów, co i w obecnych

¹ Zob.: poz. nr 8.

² Mowa o dekreście z dnia 31 X 1946 r. o dodatku naukowym do uposażenia (Dz.U. RP z dnia 20 XI 1946 r., Nr 60, poz. 330), zob. też: poz. nr 57.

³ A. Stojanowska i A. Dereń pracowali w Archiwum Państwowym we Wrocławiu aż do uzyskania emerytury, tj. odpowiednio do roku: 1978 i 1969, APWr. Arch. Zakł., Akta osob. Aniela Stojanowska, 42. Pismo APWr. w sprawie rozwiązania stosunku pracy z dniem 31 XII 1969 r. z 18 X 1969 r., s. 19; *ibidem*, Akta osob. Andrzej Dereń, 11, Świadcstwo pracy A. Derenia z 14 XI 1978 r., s. 67.

warunkach nie jest łatwe, ponadto zaś zostanie osłabiona pozycja Archiwum Wrocławskiego w stosunku do innych instytucji. Archiwum było tu traktowane jako ubogi krewny, któremu niby się pomaga, ale tylko dlatego, aby mieć możliwość odgrywania roli dobroczyńców i rolę tę podkreśla się przy każdej okazji. Faktycznie ci opiekunowie poza chwaleniem się swoimi zasługami nie robili prawie nic, a jeśli nawet coś uczynili, to kazali sobie za to słono płacić. Tym opiekunom, stosującym w najszerszej mierze autoreklamę, dałem parę razy po palcach. Dążyłem i dążę do tego, aby Archiwum zajęło należne mu miejsce wśród innych instytucji. Łatwo sobie wyobrazić, jak osłabiona zostanie ta pozycja Archiwum w razie odejścia pracowników, którzy rozżaleni na władze archiwalne, nie będą mieli powodu ukrywać przyczyn, które ich zmusiły do odejścia. Wreszcie, co może jest najgroźniejsze, różne osoby, które szukają sposobności do nowego zaatakowania władz archiwalnych, znajdą upragnioną okazję.

Nie mogę nie poruszyć również sprawy Wojtasa⁴, który miał być przyjęty do Archiwum w charakterze woźnego. Podanie jego przesłałem z końcem listopada i dotąd nie nadeszła odpowiedź, czy i jak zostało załatwione. W warunkach, w jakich tworzy się Archiwum Wrocławskie, pracownicy fizyczni są równie potrzebni, jak pracownicy umysłowi. Niemcy⁵, którymi można było dotąd posługiwać się, częściowo odeszli, reszta odjedzie jeszcze w lutym. Woźny Filip⁶, o którego minimalnej wartości najlepiej może poinformować p.[an] dyr.[ektor] Stojanowski, niedługo już pozostanie we Wrocławiu, gdyż wraz ze swoją rodziną udaje się, a raczej przenosi się w najbliższym czasie do Polski centralnej. Znosi się więc na to, że Archiwum pozostanie w ogóle bez woźnego, mimo iż warunki tutejsze wymagają zatrudnienia w archiwum 2 dozorców i 1 woźnego. Wojtasa nie mogę zwodzić obietnicami *ad infinitum*⁷. Na pracowitości jego i solidności poznały się różne instytucje państwowe i prywatne i oferowały mu znacznie lepsze warunki niż Archiwum. Jeśli dotąd nie dał się skusić, to jedynie dlatego, że nie pozwalała mu na to lojalność wobec Archiwum, które dało mu możliwość pracy od chwili jego przyjazdu.

Usilnie proszę Pana Dyrektora o doprowadzenie do rychłego i pomyślnego załatwienia tych spraw personalnych, gdyż są one dla Archiwum naprawdę bardzo ważne.

⁴ Stanisław Wojtas (1911 – 1974) – od wiosny 1946 zatrudniony jako robotnik (pracownik pomocniczy) przy akcji zwożenia archiwaliów, od 1 X 1946 otrzymał etat woźnego. Zob.: APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wojtas Stanisław, 31.

⁵ Por.: poz. 7, przyp. 17 i poz. nr 59.

⁶ Por.: poz. nr 7, przyp. 13.

⁷ *Ad infinitum* (łac.) – nieskończenie, do nieskończoności.

Fot. 15. Andrzej Dereń, dyrektor APWr. (siedzi drugi z lewej), i Aniela Stojanowska (siedzi pierwsza z lewej) z pracownikami wrocławskiego Archiwum podczas nieznannej uroczystości, ok. 1957 r.

Decydując się w lipcu na objęcie placówki we Wrocławiu, zdawałem sobie sprawę z tego, że nie będę miał życia lekkiego, nie przypuszczałem jednak, iż będę miał tyle kłopotów ze sprawami personalnymi. Załatwienie ich leży poza granicami moich możliwości, a jednak skutki tego są najbardziej przykre dla mnie. To, że z dniem 1 stycznia 1947 r. nie nastąpiło przyznanie mi przyrzeczonego ^a VI stopnia⁸, odczułem również w sposób przykry, zwłaszcza że rozporządzenie PKWN z dnia 27.12.1944 (Dz.[iennik] U.[rządowy] R.[Rzeczypospolitej] P.[olskiej] Nr 16 poz.[ycja] 90⁹) wyraźnie przewiduje dla kierowników Archiwum V lub VI grupę płac.

Uprzejmie proszę Pana Dyrektora o łaskawe poinformowanie mnie, czy i jakie są możliwości pomyślnego załatwienia spraw personalnych; chcę wobec pracowników postawić sprawy jasno, a także sam chcę wiedzieć, jaka jest prawdziwa sytuacja i odpowiednio do tego się ustosunkować.

Łączę wyrazy głębokiej czci i poważania

MWąsowicz

Wrocław, dnia 7^b lutego 1947

⁸ Zob.: poz. nr 17, przyp. 1.

⁹ Mowa o rozporządzeniu PKWN z dnia 27 XII 1944 w sprawie ustalenia grup uposażenia stanowisk we władzach, urzędach, zakładach i instytucjach państwowych.

^a Dalej skreślone: VII.

^b Cyfra poprawiana.

Fot. 16. Stanisław Wojtas w magazynie archiwalnym, pracownik APWr. w latach 1946–1974, zatrudniony kolejno jako: pracownik pomocniczy, woźny i manipulant archiwalny [lata 60. XX w.].

Nr 12

24 III 1947 r., Kraków

Dr hab. Marian Friedberg¹ do dra M. Wąsowicza w sprawie przygotowania referatu o archiwach na ZZiP na posiedzenie Komisji Rady Naukowej dla Zagadnienia Ziem Odzyskanych w Krakowie w dniu 26 IV 1947 r.

Oryg., mps

APWr., WAP I/32, s. 10–11.

Wielce Szanowny Panie Dyrektorze,

Na Komisji Rady Naukowej dla Zagadnienia Ziem Odzyskanych² (druga połowa kwietnia) mam wygłosić referat na temat zadań i organizacji badań historycznych na tych ziemiach. Ten mój referat ma uzupełnić referaty prof. Rutkowskiego³ i prof. Inglota⁴ wygłoszone w grudniu ubiegłego roku. Mowa

¹ Marian Friedberg, ur. 11 VI 1902 we Lwowie, zm. 30 III 1969 w Krakowie; historyk mediewista, sfragista, heraldyk, genealog, archiwista; 1925 absolwent historii na UJ; 1926 doktorat; 1925–1959 archiwista Archiwum Akt Dawnych w Krakowie, od 1940 kierownik i dyrektor; 1946–1952 wykładowca m.in. archiwistyki i sfragistyki na UJ; 1954 prof. nadzwyczajny; 1959–1968 kustosz Oddz. Akt Miejskich AP Miasta Krakowa; członek korespondent PAU, Tow. Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, Societe d’Histoire du Droit; 1960 odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Zob. m.in.: Dobrowolski Henryk, *Marian Friedberg (11 VI 1902 – 30 III 1969)*, „Archeion”, 1969, t. 52, s. 233–238.

² Zob.: poz. nr 52.

³ Jan Rutkowski, ur. 8 IV 1886 w Warszawie, zm. 21 V 1949 w Poznaniu, historyk; studiował historię na UJK we Lwowie; 1910 doktor filozofii; uczestnik tzw. Ekspedycji Rzymskiej; 1911–1918 pracownik Krajowego Biura Statystycznego we Lwowie; 1919–1949 prof. Uniwersytetu w Poznaniu, organizator i kierownik tamtejszej katedry historii gospodarczej; specjalizował się w historii gospodarczej Polski XVI–XIX w.; habilitacja z zakresu ekonomii politycznej; od 1924 członek PAU, także towarzystw naukowych w Warszawie i w Poznaniu. Zob.: Stanisław Arnold, *Jan Rutkowski (1886–1949)*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, R. 42, 1949, s. 206–213; Jerzy Topolski, *Jan Rutkowski*, [w:] *Wybitni historycy wielkopolscy*, Poznań 1989, s. 210–221.

⁴ Stefan Inglot, ur. 10 VI 1902 w Albigowej, zm. 10 I 1994 we Wrocławiu, historyk gospodarczy i społeczny, prof. uniwersytetów Lwowskiego, Jagiellońskiego i Wrocławskiego; współtwórca i organizator wrocławskiej szkoły historii gospodarczej; 1918 uczestnik obrony Lwowa przed Ukraińcami; 1920 uczestnik walk z bolszewikami; 1926 doktorat z filozofii; 1932 habilitacja z historii na UJK; 1932–1939 tamże adiunkt, potem prof. tytularny historii społ. i gosp.; jednocześnie 1924–1945 bibliotekarz w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie i kustosz oddziału rękopisów; 1945–1950 kierował katedrą w Studium Spółdzielczym Wydziału Rolniczego UJ i organizował Katedrę Historii Społecznej i Gospodarczej na UW; od 1950 na stałe we Wrocławiu: 1954 prodziekan, 1954–1958 dziekan Wydz. Filozoficzno-Historycznego; 1956 prof. zwyczajny. Członek Węgierskiej Akademii Nauk, PAU, Towarzystwa Naukowego we Lwowie, Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Polskiego Towarzystwa Historycznego oraz Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii. Zob.: Zbigniew Kwaśny, *Stefan Inglot (10 III 1902 – 10 I 1994)*, ŚKH „Sobótka”, t. 49, 1994, nr 1–2, s. 167–171.

jest w nich m.in. o sprawach archiwalnych, w szczególności o archiwum wrocławskim, a prof. Rutkowski postawił wnioski żądające zwiększenia etatów w archiwach na Ziemiach Nowych⁵. Ponieważ sprawa ta może być ważna dla Archiwum Państwowego we Wrocławiu, przeto proszę najuprzejmiej o udzielenie łaskawej odpowiedzi na kilka poniższych pytań. Prosiłbym o odpowiedź możliwie rychłą ze względu na bliski termin referatu, ale tylko ogólną, a nie szczegółową, chodzi bowiem tylko o moją orientację, a referat mój nie jest przeznaczony dla specjalistów.

1. Czy znalazły się choć częściowo inwentarze i repertoria rękopiśmienne Archiwum Państwowego we Wrocławiu, które by pozwoliły na dokładne odtworzenie stanu przed wojną?

2. Jaki w przybliżeniu procent archiwaliów zdołano odnaleźć i rewindykować, ile z nich (w przybliżeniu) jest na terenie Niemiec?

3. Jak przedstawia się stosunek Archiwum Państwowego we Wrocławiu do śląskich archiwów niepaństwowych? Wiem, że niektóre z nich zachowały dotąd samoistność, np. Archiwum miasta Kłodzka, a inne zostały włączone do Archiwum Państwowego wrocławskiego. Czy są pod tym względem stałe wytyczne? Czy Archiwum Miejskie wrocławskie (za czasów niemieckich odrębne) zostało włączone do Archiwum Państwowego? Prosiłbym też o wyjaśnienie, co stało się z dużym Archiwum Miejskim w Głogowie (por. *Codex dipl. Silesiae XXVIII*⁶).

Przy sposobności tej sprawy pólsruzędowej pozwalam sobie zapytać się Pana Kolegę, czy nie zechciałby napisać krótkiego nekrologu śp. Pohoreckiego⁷ do Przeglądu Bibliotecznego⁸? Zamieściłem nekrolog Zmarłego w *Kwartalniku Historycznym*⁹, teraz chodzi o wyszukanie autora dla przygotowania nekrologu w *Przeglądzie Bibliotecznym*, który w myśl intencji redakcji winien być ujęty nieco inaczej. Chodzi nie tyle o działalność naukową, ile właśnie fachowo-archiwalną. Oczywiście nie mogę się tego podjąć, nie pracując nigdy ze

⁵ Chodzi o Ziemię Zachodnią i Północną włączone do Polski w 1945 r.

⁶ *Codex Diplomaticus Silesiae*, t. 18, *Regesten zur schlesischen Geschichte 1316–1326*, Hrsg. G. Grünhagen u. K. Wutke, Breslau 1898.

⁷ Zob.: poz. nr 2, przyp. 7.

⁸ Polskie czasopismo naukowe o charakterze bibliotekarskim, ukazuje się od 1927 r. Zamówionego nekrologu w piśmie tym M. Wąsowicz nie opublikował. Zob.: Krystyna Uścińska, *Bibliografia prac Michała Wąsowicza*, „Archeion”, 1985, t. 79, s. 385–387.

⁹ Mowa o nekrologu, który Marian Friedberg opublikował w „Kwartalniku Historycznym” (najstarszym czasopiśmie historyczno-humanistycznym, założonym w 1887 r. we Lwowie, w latach 1946–1950 wydawanym w Krakowie). Zob.: poz. nr 2, przyp. 7.

śp. Pohoreckim. Ponieważ Pan Dyrektor kolegował się ze Zmarłym dłuższy czas w jednej instytucji, a nadto łączyły Panów bardzo dobre stosunki osobiste, przeto sędzę, że zechce Pan ten nekrolog (2 – 3 stron) napisać. Zapytanie moje jest przedwstępne: w razie łaskawej zgody redakcja zwróci się do Pana Kolegi oficjalnie.

Łączę wyrazy poważania i piękne ukłony

^aMarian Friedberg / ul. Retoryka 3, m. 5^a

^{a-a} *Odręczny podpis i adres wystawcy listu.*

Nr 13

3 IV 1947 r., Warszawa

Dyr. W. Suchodolski do dra hab. M. Friedberga w sprawie stanu organizacyjnego archiwów państwowych na ZZiP.

Odpis, mps

WAP I/32, s. 15 – 17.

Odpis¹

Wielce Szanowny Panie Dyrektorze!

Nie ulega i dla mnie najmniejszej wątpliwości, że właściwe postawienie i oświetlenie sprawy archiwów na konferencjach naukowych leży również w interesie samych archiwów, chętnie więc służę informacjami, odpowiadając w kolejności zadanych przez Pana Dyrektora pytań w liście z 24 m. ub.

1. Plan sieci archiwalnej dla Z. O. [Ziem Odzyskanych] jest już ustalony. Obok już uruchomionych – zresztą nefunkcjonujących w pełni działania normalnego – archiwów we Wrocławiu, Gdańsku i Szczecinie, przewidujemy utworzenie archiwum w Olsztynie² (może już w roku bieżącym – na razie w formie Oddziału Archiwum Gdańskiego). Do sieci archiwalnej Z. O. należy częściowo i Archiwum Państwowe w Katowicach, jako terytorialnie właściwe dla województwa Śląsko-Dąbrowskiego, obejmujące przecież Śląsk Opolski. Pewne partie akt ze Śląska Opolskiego są magazynowane w Katowickim Archiwum³.

2. Archiwa prowincjonalne z siedzibami zasadniczo w stolicach wojewódzkich (archiwa Radomskie i Piotrkowskie w przyszłości ulegną odpowiedniemu przemieszczeniu) są przeznaczone do przechowywania akt zarówno „nowych”, jak i „dawnych”, powstałych na dawnym terytorium w wyniku działania władz lokalnych. Wyjątek zastosowaliśmy do staropolskich ksiąg grodzkich, ziemskich i miejskich, które, chociaż są aktami władz ściśle lokalnych (partykularnych), zgrupowaliśmy wyłącznie w archiwach położonych w centrach nauko-

¹ Jest to odpis listu, o którym Suchodolski wspomina w liście do Wąsowicza z 19 IV 1947 r. Suchodolski przesłał go Wąsowiczowi wraz z listem z dnia 19 IV 1947, a Wąsowicz dołączył go do akt sprawy Komisji Rady Naukowej dla Zagadnienia Ziem Odzyskanych w Krakowie w 1947 r.

² AP w Olsztynie zostało utworzone 15 XI 1948 r. na podstawie zarządzenia Ministra Oświaty; szerzej o początkach APOL.: Beata Waclawik, *Archiwum Państwowe w Olsztynie*, [w:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 97 – 104.

³ Szerzej o problematyce kształtowania zasobu na tych terenach zob.: Piotr Greiner, *Archiwum Państwowe w Katowicach*, [w:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 107 – 108; Justyna Sowińska, Barbara Spytko, *Archiwum Państwowe w Opolu*, [w:] *ibidem*, s. 121.

wych (Warszawa, Poznań, Kraków, Lublin). Co się tyczy akt Archiwum szczecińskiego, to nie widzę racjonalnej zasady archiwalnej odrywania części akt tylko dlatego, że na miejscu nie ma wykwalifikowanych badaczy do naukowego ich spożytkowania. Można co najwyżej liberalnie stosować praktykę wypożyczenia akt do innych archiwów z możliwie szerokim upowszechnieniem inwentarzy, informującym o zawartości Archiwum szczecińskiego.

Uwaga w nawiasie: ^aaktualnie nie należy ze względów politycznych publicznie podnosić sprawy umieszczenia archiwaliów szczecińskich, wrocławskich i nawet gdańskich gdziekolwiek indziej niż w miejscach ich poprzedniego przechowania^a. Wiąże się to z trudnościami, na jakie natknęliśmy się przy staraniach o zwrot tych właśnie archiwaliów odnalezionych w Rzeszy, w strefie brytyjskiej⁴. Brytyjczycy w pewnym momencie za warunek wydania postawili restytuowanie archiwów w Szczecinie i Gdańsku, a nawet w Malborku [Malborku]: (bo i malborskie akta odnalazły się), co ma oczywiście swoją wymowę, skoro zatrudnieni u Brytyjczyków Niemcy archiwiści usiłowali insynuować, że my to wszystko zabieramy do Warszawy. Podaję to do użytku dyskretnego.

3. Na sprawę restytuowania dawnych niemieckich archiwów niepaństwowych zapatrujemy się tak samo, jak Pan Dyrektor. Na punkcie tym starłem się dość ostro z pewnym „wrocławianinem” (nomina sunt odiosa⁵) na konferencji Ministerstwa, który uważał, że jesteśmy odpowiedzialni przed Europą za zachowanie „dorobku kulturalnego”, jaki zastaliśmy na Ziemiach Odzyskanych.

Fot. 17. Dr Adam Stebelski w mundurze majora Wojska Polskiego, fot. z ok. 1946 r.

⁴ Szerzej na ten temat zob.: W. Stępnia, *op. cit.*; A. Laskowska, *op. cit.*, s. 74–77; A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach...*, s. 211–212; *idem*, *Rewindykacja i zabezpieczenie akt...*, s. 34–38.

⁵ *Nomina sunt odiosa* (łac.) – nazwiska są niepożądanane.

Uważam bowiem, że w zagadnieniu tym będziemy się kierowali względami na interes nauki polskiej, polskości w ogóle na Ziemiach Odzyskanych. Archiwaliów niemieckich nie będziemy ani niszczyć, ani wywozić, zachowamy je w układzie właściwym i w zespołach właściwych w miejscu i warunkach, jakie podyktuje moment konserwacji i przeznaczenia z punktu widzenia naszych potrzeb obecnych.

4. Od dwóch tygodni bawi w Berlinie, a może już we właściwej strefie brytyjskiej, przedstawiciel archiwów państwowych w charakterze rzeczoznawcy przy odbiorze wywiezionych w głąb Rzeszy w 1944 r. archiwaliów⁶. W grę wchodzi akta wywiezione z Warszawy, Poznania, Bydgoszczy, Gdańska, Szczecina, Malboga [Malborka], Królewca (!). Sprawie nie nadajemy rozgłosu ze względu zwłaszcza na Królewiec⁷, bo zainteresowałby się i ktoś trzeci i sprawa utknęłaby w martwym punkcie. Ten szczegół proszę traktować jako poufny. Jeżeli uzyskamy rzeczywiście poważną część Archiwum Królewieckiego, co nie jest wykluczone, zdeponujemy to zapewne w Gdańsku, bo w Olsztynie nie mamy jeszcze warunków ku temu⁸.

Wbrew głosom pochopnych krytyków sprawy nie zasypialiśmy i od przeszło roku popychaliśmy ją wszystkimi dostępnymi dla nas środkami. Trudności były bardzo duże zarówno w Warszawie (sic), jak w Berlinie następnie. W stosunkach międzysojuszniczych mamy pozycję specjalną, zamykającą nam pewne drogi, które normalnie powinny być nam otwarte. Historia naszych zabiegów w Berlinie i wyjazdu naszego delegata (3 miesiące formalności od chwili

⁶ Mowa o Adamie Stebelskim, ur. 10 VII 1894 w Kutnie, zm. 6 VII 1969 w Warszawie, historyku, archiwście, wydawcy źródeł, absolwencie UW (1922), doktorze od 1949 r., dyrektorze Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie (1939, 1945 – 1953), któremu w grudniu 1946 r. W. Suchodolski powierzył misję przeprowadzenia akcji rewindykacji archiwaliów z Niemiec. W związku z tym został on mianowany do stopnia majora. Podstawę polskich roszczeń stanowił wykaz miejscowości niemieckich stref okupacyjnych, w których znajdowały się poszukiwane archiwalia, opracowany przez WAP w styczniu 1946 r. i przesłany do Niemiec. W maju 1946 r. otrzymano odpowiedź ze strony brytyjskiej o ukrytych na terenie ich strefy okupacyjnej archiwaliach polskich. Zob.: W. Stępiak, *op. cit.*; A. Rybarski, *Rewindykacja i zabezpieczanie akt...*, s. 196 – 201.

⁷ Zasób Archiwum Państwowego w Królewcu, które w wyniku przesunięcia granic znalazło się na terytorium ZSRR, częściowo ukryty był na terenie ówczesnej brytyjskiej strefy okupacyjnej. Brytyjczycy kwestionowali zwrot tych archiwaliów Polsce, gdyż obawiali się, że zostaną przekazane do ZSRR. Ministerstwo Oświaty stało na stanowisku, że zasób królewieckiego Archiwum należy podzielić, aby większa jego część – dotycząca polskiego obszaru b. Prus Wschodnich – przypadła Polsce. Jednak rozwiązanie tej kwestii zależało od zawarcia umowy z władzami ZSRR w sprawie podziału ww. zasobu. Do podpisania dwustronnego układu w tej sprawie nigdy nie doszło. Zob.: W. Stępiak, *op. cit.*, s. 27 – 29.

⁸ Por.: nr 13, przyp. 3.

oficjalnego wezwania z Berlina⁹) nieprędko będzie mogła być ogłoszona. Kłopotami swymi z tych czasów dzieliłem się wyłącznie z dyr. Kuntzem¹⁰, reszta mnie nie obchodziła.

Na zakończenie słów parę o studium archiwalnym i magisterium z archiwistyki. Mamy to zasygnalizowane dopiero, ale ani w Sekcji Archiwalnej Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich w Warszawie¹¹, ani w Wydziale nie mieliśmy tego „na warsztacie”.

^bW. Suchodolski^b

⁹ Na przebieg akcji rewindykacyjnej wpłynął fakt, że dla władz polskich priorytetem nie była restytucja mienia naukowo-kulturalnego, lecz gospodarczego. A. Stebelski, wezwany do Niemiec 29 XI 1946 r. przez Polską Misję Wojskową, pokonując liczne formalności paszportowe, wizowe i dewizowe, przybył do Berlina dopiero 18 III 1947 r. Dzięki jego staraniom do Polski powróciło z brytyjskiej strefy okupacyjnej 19 wagonów akt, w tym do Gdańska, Warszawy, Szczecina, Torunia i Bydgoszczy. Wrocławskich akt nie udało się wówczas odzyskać. W 1948 r. ponowna misja A. Stebelskiego do brytyjskiej strefy okupacyjnej zakończyła się fiaskiem, szerzej zob.: W. Stępnik, *op. cit.* W styczniu 1948 r. A. Rybarski tak podsumował wyniki dotychczasowej akcji rewindykacyjnej w Niemczech: „Trzeba pamiętać, że rewindykacja z Niemiec nie jest zakończona i że pierwszym obowiązkiem, powołanych władz polskich, do działania na terenie międzynarodowym jest doprowadzenie jej do końca. Sytuacja nasza w tym zakresie jest trudna. Podstaw formalnych, ujętych w postaci umów międzynarodowych, nie mamy dotychczas z państwami ościennymi z wyjątkiem Czechosłowacji. Rewindykacja archiwaliów z obu stref okupacyjnych anglosaskich w Niemczech odbywa się na zasadzie porozumień jednostkowych z rządami tych stref. Tak z Goslaru rewindykowano archiwalia, ponieważ wydały je odpowiednie władze brytyjskie na podstawie porozumienia z Polską Misją Wojskową w Berlinie. Inna metoda nie może być stosowana, dopóki nie ma traktatu pokojowego z Niemcami, w którym muszą znaleźć się odpowiednie klauzule archiwalne. Archiwalia wrocławskie nie znajdowały się na liście do rewindykacji”. Zob.: AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 28, Informacja A. Rybarskiego z 26–27 I 1948 r. o stanie prac nad zasobem w archiwach państwowych, s. 37; W. Suchodolski, *Kronika naukowa. Wydział Archiwów Państwowych w r. 1947...*, s. 239–240.

¹⁰ Edward Kuntze, ur. 6 III 1880 we Lwowie, zm. 3 VI 1950 w Krakowie, historyk, bibliotekarz, bibliotekoznawca; 1919–1926 dyrektor biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu; 1926–1947 dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie; twórca teorii zarządzania bibliotekami akademickimi. We Lwowie ukończył gimnazjum i podjął studia z zakresu historii i geografii na UJK, uzyskując w 1902 r. stopień doktora. Naukę kontynuował na uniwersytetach w Lipsku i Berlinie. W 1906 zatrudnił się w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie, uzyskując wkrótce stanowisko kustosza. W 1919 rozpoczął organizację nowo utworzonej Biblioteki Uniwersytetu Poznańskiego. W 1926, jako dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, podjął się bardzo trudnego zadania jej modernizacji i reorganizacji. Po zakończeniu działań wojennych doprowadził do zgromadzenia jej księgozbioru wywiezionego przez Niemców na Śląsk. Od 1927 do 1939 r. był przewodniczącym Związku Bibliotekarzy Polskich oraz założycielem i redaktorem naczelnym pisma naukowego „Przegląd Biblioteczny”, który ukazywał się w latach 1927–1947.

¹¹ W 1946 r. Związek Bibliotekarzy Polskich połączył się z archiwistami, tworząc Związek Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich. Tu mowa o warszawskiej sekcji archiwalnej tego Związku. Zob. np.: Jadwiga Jankowska, *Działalność Sekcji Archiwalno-Bibliotecznej*, „Archeion”, t. 17, 1947, s. 228–235; Tadeusz Kołacz, *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich we Wrocławiu (1946–1996)*, ŚKH „Sobótka”, R. 52, 1997, nr 3–4, s. 387–393.

^{a-a} *Tekst podkreślony.*

^{b-b} *Pieczeń w czerwonym tuszu.*

Nr 14

4 IV 1947 r.^a, Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dra hab. M. Friedberga w sprawie organizacji i działalności APWr. w związku z krakowską konferencją w kwietniu 1947 r.

Oryg., mps: ANK, Spuścizna Marii i Mariana Friedbergów, 1345/504, 2 – 4^b.

Odpis, mps: APWr., WAP I/32, s. 12 – 14.

^cDr Marian Friedberg
Dyrektor Archiwum Miejskiego
Kraków
ul. Retoryka 3 m. 5^c

^dDr Michał Wąsowicz
Wrocław 1
ul. Gdyńska 2
Archiwum Państwowe^d

Wielce Szanowny Panie Dyrektorze!

List Pana Dyrektora z 24 marca otrzymałem we czwartek (27.3), tzn. w dniu mojego wyjazdu do Krakowa. Uważałem to za szczęśliwy zbieg okoliczności, sądziłem bowiem, że w czasie pobytu w Krakowie będę mógł skontaktować się z Panem Dyrektorem i udzielić ustnie wszelkich informacji. W Krakowie dowiedziałem się, że Pan Dyrektor wyjechał na parę dni do Poznania. Żałuję, że nie mogłem spotkać się z Panem Dyrektorem, gdyż w bezpośredniej rozmowie na pewno wyłoniłyby się różne sprawy, które można by było lepiej wyjaśnić, niż to można uczynić listownie.

Na pytania postawione przez Pana Dyrektora postaram się odpowiedzieć tak dokładnie, jak to jest w obecnych warunkach możliwe.

1) Inwentarze i repertoria: W ostatnich dniach odszukaliśmy 46 tomów inwentarzy rękopiśmiennych z ogólnej ilości ca 250 tomów. Jest to oczywiście zbyt mało, aby można było na ich podstawie pokusić się na odtworzenie stanu Archiwum przed wojną.

2) Rewindykacja archiwaliów: Trudno dokładnie określić, jaki procent archiwaliów udało się odnaleźć, skoro nie jest znana ilość archiwaliów z czasu przed ich wywiezieniem^f z Wrocławia. Przypuszczam, że dotąd rewindykowano około 10%. Czyli ile jeszcze uda się odszukać, nie można z góry wiedzieć,

opierając się jednak na sprawdzonych wiadomościach o ilości archiwaliów spalonych, należy przyjąć, że w najlepszym razie uda się odzyskać 33%–50% archiwaliów, które przed wojną znajdowały się w Archiwum. O tym, czy i jakie archiwalia znalazły się na terenie Niemiec, wiadomości mógłby udzielić Wydział Archiwów Państwowych¹.

3) Stosunek Archiwum Państwowego do śląskich archiwów niepaństwowych: Okólnikiem Nr 50 z dnia 18.5.1946 (Dz.[iennik] Urz.[ędowy] M-stwa [Ministerstwa] Ziem Odzysk.[anych], Nr 5 poz.[ycja] 61)² Ministerstwo Ziem Odzyskanych zawiadomiło podległe urzędy, że do zabezpieczania i gromadzenia akt ponemieckich powołany jest Wydział Archiwów Państwowych. W okólniku tym nie zdecydowano, gdzie i jakie archiwa mają powstać. Na razie jedynym archiwum państwowym na terenie D-Śląska [Dolnego Śląska] jest Archiwum Państwowe we Wrocławiu, które stosownie do brzmienia okólnika stara się zabezpieczyć wszelkie archiwalia znajdujące się na tym terenie³. Ze zrozumiałych względów Archiwum zabezpiecza przede wszystkim te archiwalia, które są najbardziej narażone na zniszczenia, względnie które nie mają żadnej opieki; te archiwalia z reguły przewozi się do Wrocławia bez względu na to, do kogo należały w czasach niemieckich⁴. Archiwalia zaś, którymi zaopiekował się jakiś urząd i zapewnił im dostateczne bezpieczeństwo, pozostają na razie na miejscu. Archiwum Państwowe na razie nie rusza tej sprawy, gdyż zaabsorbowane jest przede wszystkim zabezpieczeniem archiwaliów pozbawionych wszelkiej opieki, które topnieją bardzo szybko. Archiwum Miejskie we Wrocławiu poniosło w czasie wojny szkody nie mniejsze niż Archiwum Państwowe. To, co zachowało się, znajduje się w Archiwum Państwowym. Czy zostanie stworzone Archiwum Miejskie, o tem⁵ zadecyduje Ministerstwo Oświaty⁵.

Archiwum Miejskie w Głogowie również poniosło olbrzymie straty. Zachowały się jedynie fragmenty, które w najbliższym czasie zostaną przewieziono do Archiwum Państwowego.

¹ Nawiązanie do misji rewindykacyjnej A. Stebelskiego w Niemczech. Zob.: poz. nr 13.

² Ww. okólnik był pierwszym normatywnym regulującym kwestie przejmowania ponemieckiego zasobu archiwalnego na tzw. Ziemiach Odzyskanych.

³ Na Dolnym Śląsku funkcjonowały również, powołane spontanicznie, archiwa miejskie w Jeleniej Górze i Kłodzku. Zob. m.in.: Ivo Łaborewicz, *Archiwum Miejskie w Jeleniej Górze 1945–1951*, „Rocznik Jeleniogórski”, t. 29, 1997, s. 94–101.

⁴ Mowa o zasobach archiwalnych różnej proveniencji: byłych archiwów miejskich, archiwaliach Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, zbiorach BUWr., aktach UJK we Lwowie itp., które gromadzono w gmachu APWr.; zob. np. APWr., WAP, Księga Nabytków i Ubytków, [dalej: KNiU], 60/1.

⁵ Archiwum Miejskie Wrocławia zostało utworzone 8 V 1948 r., zob.: poz. nr 55 i nr 60.

O tem, czy archiwa miejskie (Kłodzko, Jelenia Góra) względnie inne archiwa zostaną nadal utrzymane, zadecydują władze centralne⁶. Archiwa te, powstałe i istniejące nie wiadomo na jakiej podstawie, gromadzą różne archiwalia z najbliższej okolicy; działalność ta w każdym razie nie jest szkodliwa. W najbliższej jednak przyszłości sprawy te muszą być dokładnie uregulowane.

Żałuję bardzo, że nie będę obecny w czasie posiedzenia Komisji Rady Naukowej⁷, gdyż może mógłbym uzupełnić lub udzielić wyjaśnień w sprawach archiwalnych, jakie będą poruszane. Prof. Rutkowskiemu⁸ należy się szczerza wdzięczność za postawienie wniosku za zwiększeniem etatów; oby tylko wniosek ten nie podzielił losu innych wniosków i uchwał. Ewentualne uzyskanie powiększenia etatów nie rozwiąże jednak sprawy, jeśli równocześnie nie zostanie pomyślnie załatwiona sprawa dodatków naukowych dla pracowników archiwalnych.

Dekret z dnia 31.10.1946 o dodatkach naukowych (Dz.[iennik] U.[rządowy] R.[zeczypospolitej] P.[olskiej] Nr 60 poz.[ycja] 330)⁹, a zwłaszcza wykładnia tego dekretu (Okólnik M-stwa [Ministerstwa] Oświaty z dnia 14.2.1947 Nr 4) zawierają postanowienia wybitnie niekorzystne dla pracowników archiwów, bibliotek i muzeów. Skutki są takie, że dwaj pracownicy naukowci tutejszego archiwum (mgr Dereń – w VII stopniu zł i mgr Stojanowska w IX st. zł) zatrudnieni w Archiwum od chwili jego powstania, tj. od 1.8.1946 r.¹⁰, dotąd wobec zastrzeżeń M-stwa [Ministerstwa] Skarbu nie otrzymują dodatków naukowych!

Obecnie archiwum ma jeszcze 2 wolne etaty (VII i IX), ale wobec trudności, na jakie napotyka sprawa dodatków, brak odpowiednich kandydatów.

Obawiam się, że jeśli nawet uzyska ^hsię^h zwiększenie etatów, to w takich warunkach pozostaną one na papierze, bo trudno wymagać, aby ludzie z ukoń-

⁶ Po likwidacji w 1950 r. organów samorządu terytorialnego i uchwaleniu ustawy o terenowych organach jednolitej władzy państwowej archiwa miejskie utraciły prawne podstawy działania. Ich zasoby wraz z całą infrastrukturą zostały przejęte przez archiwa państwowe, zob.: MP, 1951, Nr 55, poz. 723, Zarządzenie Nr 91 Prezesa Rady Ministrów z 8 VI 1951 r. w sprawie przejścia b. archiwów miejskich przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych.

⁷ M. Wąsowicz wziął udział w krakowskiej konferencji w dniu 26 IV 1947 r., zob.: poz. nr 52.

⁸ Zob.: poz. nr 12.

⁹ Mowa o dekreście o dodatku naukowym do uposażenia z 31 X 1946 r., który wprowadzał różnicowaną wysokość dodatku naukowego, tj. 150–300% uposażenia zasadniczego dla różnych grup zawodowych. Dla pracowników naukowych zatrudnionych w archiwach państwach przewidziano dodatek w wysokości 250%.

¹⁰ 1 VIII 1946 r. był formalną datą zatrudnienia obu ww. pracowników (rozpoczęcie działalności przez AP Wrocław), zarówno bowiem A. Dereń, jak i A. Stojanowska pracowali przy zabezpieczaniu zasobu Archiwum już wcześniej. Dereń od marca 1946 r., Stojanowska od lipca tegoż roku. Por.: poz. nr 7, przyp. 7.

czonymi studiami zechcieli pracować za 3000–4700 zł miesięcznie. Trzeba przy tym pamiętać, że Archiwum wrocławskie musi być tworzone od podstaw, że pracy jest bardzo wiele i że wskutek tego nikt z pracowników nie może sobie pozwolić na jakiegokolwiek dodatkowe zajęcie uboczne. Sądzę, że te wszystkie sprawy należałoby poruszyć na Konferencji.

Przechodzę do sprawy nekrologu śp. Pohoreckiego¹¹. Niestety, nie czuję się na siłach, aby się tego podjąć, mimo że pragnąłbym bardzo napisać parę słów o Zmarłym, którego ogromnie szanowałem i ceniłem. Proszę mi wierzyć, że jedynie zupełne zaabsorbowanie sprawami archiwalnymi i brak czasu zmusza mnie do dania odpowiedzi negatywnej. Za bardzo ceniłem sobie przyjaźń śp. Pohoreckiego, aby przez nieodpowiednio napisany nekrolog umniejszać, względnie za mało podkreślić jego zasługi. Czy jednak dyr. Barwiński¹² nie zechciałby napisać nekrologu? Sądzę, że on mógłby to uczynić najlepiej.

Jeśli nie obawiałbym się, że nadużyję uprzejmości Pana Dyrektora, prosiłbym bardzo o zawiadomienie mnie o wynikach obrad Konferencji.

Łączę wyrazy prawdziwego poważania i piękne ukłony

MWąsowicz¹

¹Wrocław, 4.4.47¹

^kZ okazji zbliżających się Świąt proszę przyjąć najserdeczniejsze życzenia „Wesołego Alleluja”^k

¹MWąsowicz¹

¹¹ Zob.: poz. nr 2, przyp. 7.

¹² Eugeniusz Barwiński, ur. 3 I 1874 w Postołowce k. Husiatynia, zm. 16 V 1947 w Krakowie, historyk, archiwista i bibliotekarz; zajmował się epoką nowożytną, publikował źródła z epoki Zygmunta III Wazy; od 1898 dr historii; 1895–1913 pracował w Bibliotece Uniwersyteckiej we Lwowie; 1906–1910 konserwator zabytków Galicji Wschodniej; 1913–1939 dyrektor AP we Lwowie, od 1944 kustosz w AP Kraków. Zob.: Adam Kamiński, *Eugeniusz Barwiński, historyk, bibliotekarz, archiwista 1874–1947*, „Archeion”, t. 30, 1959, s. 95–121.

^a List zachowany również w maszynowym odpisie, datowany tylko w oryginale.

^b W oryginale paginację stron zaznaczono tylko częściowo, s. 2–4.

^{c-c} Maszynowy adres odbiorcy listu na kopercie pocztowej.

^{d-d} Odręczny adres wystawy listu na kopercie pocztowej.

^e W górnym wierszu dopisane odręcznie: r.

^f Dalej skreślone: do.

^g Tak w tekście.

^{h-h} Dopisane odręcznie w górnym wierszu.

ⁱ Odręczny podpis.

^{j-j} Miejsowość i data dopisane odręcznie.

^{k-k} Dopisane odręcznie.

^{l-l} Odręczny podpis w rękopisie, odpis bez podpisu.

Nr 15

19 IV 1947 r., Warszawa

Dyr. W. Suchodolski do dra M. Wąsowicza w sprawie wystąpień archiwistów na posiedzeniu Komisji Rady Naukowej w Krakowie w dniu 26 IV 1947 r.

Oryg., mps

APWr., WAP, I/32, s. 22 – 23.

Szanowny Panie Dyrektorze!

Pismo urzędowe sformułuje stanowisko Wydziału Archiwów Państwowych wobec postulatów z dziedziny archiwalnej, a wysuniętych w referatach prof. Ingłota i prof. Rutkowskiego¹.

Dodatkowo powinien być Pan poinformowany o odpowiedzi mojej na list Dyr. Friedberga, który przed opracowaniem swego referatu na posiedzenie Komisji w dn. 25 – 26 bm. prosił mnie o następujące informacje.

- 1) czy mamy już ustalony plan sieci archiwów państwowych na Ziemiach Odzyskanych,
- 2) czy będziemy komasować zespoły według zasady terytorialnej proveniencji, zamiast grupować „akta dawne” wyłącznie w ośrodkach uniwersyteckich względnie w centrach naukowo-kulturalnych,
- 3) czy jesteśmy zwolennikami mechanicznej restytucji dawnych archiwów i zbiorów sprzed wojny w ich poprzednich siedzibach,
- 4) jakie są widoki rewindykacji akt dla Szczecina i należnej nam części Archiwum Królewieckiego.

Załączony odpis mojej odpowiedzi² zorientuje Pana co do mojego stanowiska i pozwoli na użytkowanie w dyskusji danych zawartych w stopniu, jaki Pan uzna za właściwy. Prosiłbym wszakże, aby informacje dotyczące widoków uzyskania akt z Królewca³ były użytkowane bardzo dyskretnie lub raczej wręcz nieujawniane publicznie^a.

Czy to, co Panu podaję lub podam w piśmie urzędowym, ma być dyrektywą sztywną? Otóż ma to być nie tyle dyrektywa, ile ma być wiernie przez Pana podane, jako wytyczne Wydziału Archiwów Państwowych. Ponieważ nie chodzi tu jednak o „principia”, lecz o problemy organizacyjne, wysunięcie projektu korektywy tej czy innej jest zupełnie dopuszczalne. Nie będziemy się przecież zwalczać, tylko przekonywać i wspólnie szukać rozwiązania najwłaściwszego, korzystając z drogi służbowej.

Pozdrowienia oraz wyrazy szacunku

^bWitold Suchodolski^b

¹ Mowa o piśmie Min. Ośw., sygnowanym przez W. Suchodolskiego, do kierownika APWr. z 19 IV 1947 r., w którym dyr. Suchodolski odnosi się do ww. spraw. Zob.: APWr., WAP, I/32, s. 20 – 21.

² Mowa o odpisie listu W. Suchodolskiego do M. Friedberga z 3 IV 1947 r., który Suchodolski przesłał Wąsowiczowi w tymże liście. Zob.: poz. nr 13.

³ Por., *ibidem*.

^{a-a} *Tekst podkreślony.*

^{b-b} *Odręczny podpis.*

Nr 16

5 V 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dra hab. M. Friedberga w sprawie obrad Komisji Rady Naukowej w Krakowie w kwietniu 1947 r.

Oryg., rkps

ANK, *Spuścizna Marii i Mariana Friedbergów, 1345/504, b.p.*

^aWielmożny Pan
Doc. Dr Marian Friedberg
Dyrektor Archiwum Miejskiego
Kraków
ul. Retoryka 3 m. 5^a

^bDr MWąsowicz
Wrocław 1
ul. Gdyńska 2
Archiwum Państwowe^b

Wielce Szanowny Panie Dyrektorze!

W związku z ostatnim posiedzeniem Komisji Rady Naukowej pozwalam sobie zwrócić się do Pana Dyrektora z dwiema prośbami:

1) Ponieważ Pana Dyrektora i prof. Inglota poproszono o ostateczne zredagowanie wniosków zgłoszonych w sobotę (26.4.)¹, chciałem uprzejmie prosić Pana Dyrektora o łaskawe przysłanie mi odpisu tych wniosków. Chciałbym znać uchwały Rady Naukowej w sprawach archiwalnych, bo nie jest wykluczone, że trzeba będzie wykorzystać je jako mocne argumenty przy zabieganiu u władz centralnych o załatwienie tych spraw, które w czasie obrad były poruszane, a które dotyczą Archiwum Wrocławskiego.

2) Druga prośba dotyczy samego referatu Pana Dyrektora. Zastanowiwszy się nad nim po przyjeździe do Wrocławia, doszedłem do przekonania, że jeśliby miał być ogłoszony drukiem w całości, byłoby bardzo pożądane przesłanie jego odpisu do Wydziału Archiwów Państwowych. Sprawy archiwalne zostały w nim tak starannie opracowane, że dyr. Suchodolski byłby na pewno bardzo wdzięczny, gdyby Pan Dyrektor był łaskaw przesłać mi odpis, jeśli nie całego referatu,

¹ Mowa o posiedzeniu Komisji Socjologicznej Rady Naukowej dla Zagadnienia Ziem Odzyskanych w Krakowie w dniu 26 IV 1947 r., w którym brał udział M. Wąsowicz, zob. poz. nr 52.

to przynajmniej tych części, które dotyczą archiwów. Do sprawozdania z posiedzenia Komisji Socjologicznej², jakie składam Wydziałowi Archiwów, dołączam wprawdzie jeden egzemplarz referatu Pana Dyrektora, ale wiadomo, że tezy nie mogą dać tego obrazu, jaki daje nam referat.

Jeśli spełnienie tych dwóch próśb nie sprawiłoby Panu Dyrektorowi trudności, byłbym ogromnie zobowiązany.

W drodze powrotnej do Wrocławia zetknąłem się w pociągu z prof. Olszewiczem³; wyraził się z całym uznaniem o referacie Pana Dyrektora, nie ukrywał również zadowolenia z przebiegu i wyników dyskusji. Całość określił jako bardzo udaną.

Łączę wyrazy poważania i piękne ukłony

MWąsowicz

Wrocław, 5.5.47

² Zob.: *ibidem*.

³ Bolesław Henryk Olszewicz, ur. 5 I 1883 w Warszawie, zm. 24 I 1972 we Wrocławiu, geograf, bibliotekarz, historyk geografii i kartografii; od 1946 profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, specjalizował się w historii geografii; 1953–1969 kierował Pracownią Historii Geografii i Kartografii Instytutu Geografii PAN we Wrocławiu. Był jednym z założycieli Polskiego Towarzystwa Geograficznego i członkiem Międzynarodowej Akademii Historii Nauki w Paryżu; autor ponad 220 prac. Zob.: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Olszewicz-Boleslaw;3950941.html> (dostęp: 20 VII 2016).

^{a-a} Odręczny adres odbiorcy listu na kopercie pocztowej, nazwa miejscowości podkreślona.

^{b-b} Odręczny adres wystawcy listu na kopercie pocztowej.

Nr 17

6–7 V 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawach kadrowych, obrad Komisji Socjologicznej Rady Naukowej w Krakowie, przemieszczeń zasobu archiwalnego i innych.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 44–50.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Przed wszystkim chciałem najserdeczniej podziękować Panu Dyrektorowi za pomyślnie załatwienie sprawy przyznania mi VI grupy¹. Wdzięczność moja jest tym większa, iż wiem, z jakimi trudnościami było to połączone. W imieniu p. Stojanowskiej składam również serdeczne podziękowania za uzyskanie dla niej dodatku naukowego².

Szkoda, że równocześnie nie została załatwiona sprawa p. Derenia, który jest tak wyczerpany nerwowo ciągłym oczekiwaniem i troskami materialnymi, że jeszcze jeden zawód, jaki go tym razem spotkał, spowodował parodniową chorobę. Prosił mnie, aby zwrócić się do Pana Dyrektora z gorącą prośbą o łaskawe spowodowanie rychłego załatwienia jego sprawy. Prośbę tę spełniam tym chętniej, że wiem, w jak trudnych warunkach materialnych znajduje się p. Dereń i z jaką gorliwością zabiega o sprawy archiwalne. Prosił również, aby w razie przyznania mu dodatku przekazać wyrównanie natychmiast, a jeśli to było niemożliwe – przynajmniej o zawiadomienie Archiwum o załatwieniu sprawy.

Aby wyczerpać sprawy personalne, muszę poruszyć jeszcze obsadzenie wolnych etatów (IX i VIII). Znalezienie kandydatów nie jest sprawą łatwą głównie z powodu trudności, na jakie natrafia sprawa dodatków naukowych³. Skoro asystent na Uniwersytecie, będący zwykle studentem, otrzymuje automatycznie 259% dodatku, mimo iż wykonuje prace raczej o charakterze administracyjnym niż naukowym, to pracownik Archiwum, wykonujący prace wymagające pewnego przygotowania naukowego, ma zapewne słuszne pretensje, aby dodatek otrzymać. Sytuacja jest tego rodzaju, że b. asystent po opuszczeniu Uniwersyte-

¹ Wspomniana VI grupa uposażenia zasadniczego została przyznana Wąsowiczowi z dniem 1 VII 1947 r., na podstawie decyzji Ministerstwa Oświaty z 18 IV 1947 r., APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Michał Wąsowicz, 10, Dekret z dnia 18 IV 1947 r., s. 18.

² Brak danych dotyczących przyznania dodatku naukowego A. Stojanowskiej w 1947 r.

³ Zob.: poz. nr 57.

tu i po przyjeździe do Archiwum może nie otrzymać dodatku, mimo iż do pracy naukowej jest lepiej przygotowany niż z początkiem asystentury. Profesorowie Ingot i Czaplinski⁴ przyrzekli mi przysłać kandydatów spośród zaawansowanych studentów lub magistrów. Mimo upływu 3 tygodni nikt się nie zgłasza. Mniej więcej również przed 3 tygodniami p. Zofia Piątkowska⁵, idąc za radą dyr. Friedberga, wniosła podanie do tutejszego Archiwum z prośbą o posadę. Jak wynika z podania, p. Piątkowska studiował historię na Uniw.[ersytecie] Katol. [ickim] w Lublinie i pisała pracę magisterską na podstawie materiałów archiwalnych pod kierunkiem prof. Kossowskiego⁶. Była „jedną z najlepszych uczennic i najgorliwszych słuchaczek” prof. Białkowskiego⁷, odbyła Państwowy Kurs Bibliotekarski, zna język niemiecki, francuski i częściowo rosyjski, odznacza się zamiłowaniem do pracy naukowej. Nie znam wprawdzie p. Piątkowskiej, ale są-

⁴ Władysław Czaplinski, ur. 3 X 1905 w Tuchowie, zm. 17 VIII 1981 we Wrocławiu, historyk, prof. dr hab., pracownik Uniwersytetu Wrocławskiego, specjalista historii XVII w.; ukończył Uniwersytet Jagielloński, gdzie w 1927 się doktoryzował; 1927 – 1929 nauczyciel w Gimnazjum w Tarnowie; po 1931 profesor gimnazjów w Krakowie; organizator tajnego nauczania podczas okupacji niemieckiej; od 1946 we Wrocławiu, prof. tutejszego Uniwersytetu, od 1956 prof. zwyczajny, 1978 prof. *honoris causa* Uniwersytetu w Gdańsku; autor ponad 350 prac naukowych. Zob.: Krystyn Matwijowski, *Władysław Eugeniusz Czaplinski (3 X 1905 – 17 VIII 1981)*, ŚKH „Sobótka”, R. 37, 1982, z. 1 – 2, s. 143 – 148.

⁵ Zofia Piątkowska – kandydatka do pracy w Archiwum Państwowym we Wrocławiu w 1947 r., nie podjęła pracy w APWr., bliższych danych nie ustalono.

⁶ Aleksander Kossowski, ur. 30 I 1886 w Subłakowie k. Niżnego Nowogrodu, zm. 24 VI 1965 w Lublinie, historyk, archiwista, profesor KUL; gimnazjum ukończył w Smoleńsku; 1905 – 1910 studiował historię na Uniwersytecie Petersburskim; od 1917 pracował jako nauczyciel i wykładowca historii; od 1924 w Polsce jako nauczyciel historii w gimnazjum w Kowlu; 1926 – 1956 pracownik KUL, początkowo jako zastępca prof. historii nowożytnej, od 1938 jako prof. nadzwyczajny, a od 1947 prof. zwyczajny. Zajmował się dziejami Kościoła, m.in. reformacją na Lubelszczyźnie i Wołyniu. 1928 – 1949 zatrudniony również w AP w Lublinie, najpierw jako archiwista, od 1938 kustosz. Od 1949, po przejściu na emeryturę, jako pracownik AP do 1956, wykładał na KUL, prowadząc nadal badania naukowe. Zob.: Franciszek Cieślak, *Kossowski Aleksander (1886 – 1965)*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 111 – 112; Marian Tyrowicz, *Kossowski Aleksander (1886 – 1965)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 14, Wrocław 1990, s. 308 – 309.

⁷ Leon Białkowski, ur. 1 II 1885 w Pasynkach na Podolu, zm. 22 I 1952 w Lublinie, historyk nauk pomocniczych historii, archiwista, wydawca źródeł, profesor KUL. Ukończył gimnazjum w Żytomierzu; 1904 – 1905 studiował prawo na Uniwersytecie Kijowskim; 1905 – 1910 studia historyczne na UJ; 1910 – 1911 studia na Sorbonie w Paryżu; 1910 na UJ otrzymał stopień doktora; 1914 uzyskał stanowisko docenta w Polskim Kolegium Uniwersyteckim w Kijowie; 1919, po przyjeździe do Polski, wstąpił do pracy w państwowej służbie archiwalnej; organizował AP w Kaliszu, włączone następnie do AP w Poznaniu, w którym pracował pięć lat; 1924 – 1926 wykładał historię na UAM w Poznaniu; 1926 – 1939 i 1944 – 1949 dyrektor AP w Lublinie oraz wykładowca na KUL; członek PAU i wielu towarzystw naukowych. Zob.: Franciszek Cieślak, *Białkowski Leon (1885 – 1952)*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 37 – 39.

dzę, że mogłaby być przyjęta do Archiwum. Ze względu na zastrzeżenia Pana Dyrektora co do skutków feminizacji Archiwum, nie dałem jeszcze odpowiedzi p. Piątkowskiej, ale ciągle poszukiwałem kandydatów – mężczyzn. Ponieważ jednak te poszukiwania ciągle nie dają rezultatów, a pracy w Archiwum jest bardzo wiele, i to pracy pilnej, chciałem zapytać Pana Dyrektora, czy nie byłoby wskazane zaangażować p. Piątkowską, która zdaje się mieć pewne przygotowanie archiwalne. Może na pozostałe wolne miejsca uda się później znaleźć odpowiedniego kandydata – mężczyznę. Uprzejmie proszę Pana Dyrektora o łaskawą decyzję w tej sprawie i o możliwie rychłą odpowiedź.

Wczoraj wysłałem do Wydziału sprawozdanie z obrad Komisji Socjologicznej w Krakowie w dniu 26.04.47⁸ – dziś chcę dorzucić parę szczegółów, których w sprawozdaniu nie mogłem umieścić. Po przyjeździe do Krakowa udałem się do Archiwum i poinformowałem dyr. Barwińskiego i dyr. Budkę, którzy również byli zaproszeni, o stanowisku Wydziału. Uczyniłem to w tym celu, aby uniknąć ewentualnej różnicy zdań między archiwistami w sprawach archiwalnych. Jak zeznałem już w sprawozdaniu, sprawy archiwalne wybijały się na pierwsze miejsce w referacie dyr. Friedberga i w dyskusji, jaka się później wywiązała. Zarówno życzliwe przemówienia prof. Olszewicza, jak też rzeczowe i przekonujące – dyr. Budki oraz obszerne i impulsywne w formie – dyr. Barwińskiego naświetliły dokładnie ciężkie warunki archiwów w ogóle, a na Ziemiach Odzyskanych w szczególności. Nie było nawet cienia ataków lub zarzutów pod adresem władz archiwalnych. Prof. Maleczyński był zaskoczony obecnością licznej grupy archiwistów. W czasie wygłaszania referatu przez dyr. Friedberga prof. M.⁹ „przysiadł się” do mnie i zapytał, czy będę zabierał głos oraz kiedy i na jaki temat będę mówił, gdyż on również ma coś do powiedzenia. Odpowiedziałem, że będę przemawiał i to raczej przy końcu zebrania niż na początku, a co do tematu – to będzie zależało od okoliczności. Na pytanie, czy poruszę sprawę rewindykacji archiwaliów z Krakowa¹⁰ i Warszawy¹¹, odpowiedziałem, że uważam to za zbyteczne, ponieważ sprawa ta została już załatwiona przez Wydział pozytywnie¹². Na uwagę, że koszty przewozu archiwaliów

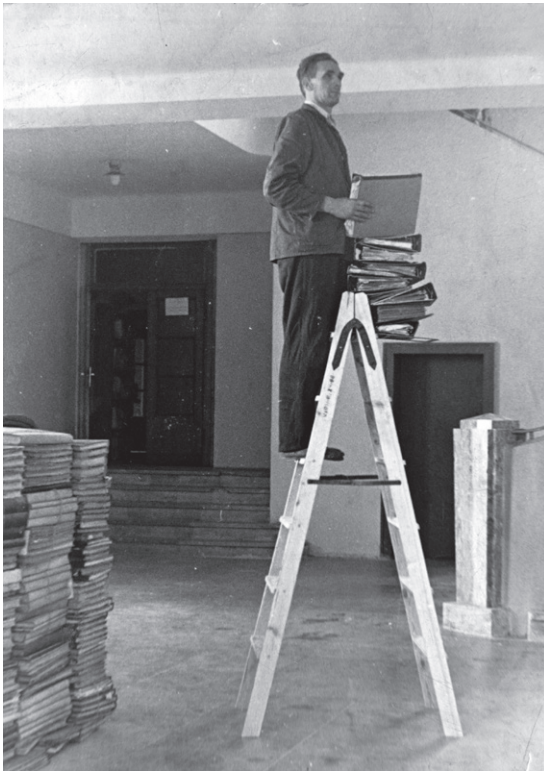
⁸ Zob.: poz. nr 52.

⁹ K. Maleczyński.

¹⁰ Akta dolnośląskie przewieziono z APKr. do APWr. w październiku 1948 r., zob.: APWr., Arch. Zakł., KNiU, 60/1, poz. 57, s. 22–23, Zob. też: poz. nr 10, przyp. 6, poz. nr 58.

¹¹ W lipcu 1950 r. APWr. przejęło 14 skrzyń akt (m.in. księgi kościelne i miejskie Wrocławia) z AGAD w Warszawie, zob. APWr., Arch. Zakł., KNiU, 60/1, s. 34–35, poz. 98. Zob. też: poz. nr 10, przypis 7.

¹² W. Suchodolski zajął stanowisko w sprawie powrotu do APWr. archiwaliów wywiezionych po wojnie z Dolnego Śląska w piśmie do APWr. z dnia 19 IV 1947 r.: „Poszukiwania

Fot. 18. Stanisław Wojtas w holu gmachu APWr. podczas pracy z aktami, w tle magazyn z archiwaliami Rejencji Opolskiej [lata 60. XX w.].

mówieniu główny nacisk na szkodliwą działalność „Surmetu”¹³ i podobnych firm, co nie znaczy, abym ze swej strony nie podkreślił ważności tamtych zagadnień¹⁴. Tu dodałem, że notatka „Naprzodu Dolnośląskiego”¹⁵ była odczytana na^e posiedzeniu Związku Bibliotekarzy i Archiwistów we Wrocławiu w dniu 18(?) .4.47^f w związku z ustaleniem programu „Święta Oświaty”. Delegat Kuratorium przyrzekł wówczas, że zostanie wydany okólnik, w którym pouczy się młodzież, jak ma postępować z książkami poniemieckimi i aktami. W Krako-

powinien ponosić ten, kto je wywiózł, odparłem, że sprawa ta nie nadaje się do wałkowania na posiedzeniu Rady Naukowej, ewentualnie można ją będzie załatwić na własnym podwórku. Przed zakończeniem wygłaszania referatu prof. M. jeszcze raz przyszedł do mnie i oświadczył, że w swoim przemówieniu nie będzie poruszał spraw archiwalnych; mimo słów zachęty z mojej strony, aby powiedział, co ma do powiedzenia, wytrwał w postanowieniu i spraw archiwalnych rzeczywiście nie dotknął.

Wobec wyczerpującego omówienia przez moich przedmówców takich spraw, jak rewindykacja i centralizacja archiwaliów, kredyty na urządzenie archiwów, powiększenie i lepsze uposażenie pracowników, szkolenie „narybku”, położyłem w swoim prze-

akt i registrator, które uległy przemieszczeniu w trybie ewakuacji wojennej, będą nadal kontynuowane, partie przejściowo wywiezione do Warszawy czy Krakowa wrócą do właściwych miejsc”. APWr., WAP, I/32, s. 20.

¹³ „Surmet” – przedsiębiorstwo zajmujące się skupem surowców wtórnych, w tym makulatury.

¹⁴ Zob.: poz. nr 52.

¹⁵ Zob.: *ibidem*, załącznik Nr 1.

wie prof. Olszewicz mówił mi, że notatkę tę pokazał w Ministerstwie Oświaty (komu?) i uzyskał również przyrzeczenie wydania odpowiedniego okólnika.

Po powrocie do Wrocławia zauważyłem w „Dzienniku Zachodnim” z dnia 27.4.1947 Nr 114 (787) Rok III (Dodatek Tygodniowy „Świat i Życie” Nr 16) w artykule mgr. Romana Aftanazego¹⁶: „Biblioteka Uniwersytecka” niesympatyczną napaść na centralne władze archiwalne¹⁷. Wzmiankowany ustęp przeczytałem w odpisie, z chwilą otrzymania zamówionego numeru przesłałem go do Wydziału. Autor artykułu jest pracownikiem B-ki [Biblioteki] Uniw. [ersyteckiej] we Wrocławiu. Artykuł został napisany według wskazówek dyr. Knota, który nigdy nie krył się ze swoim nieprzyjaznym stanowiskiem wobec Wydziału, a teraz jeszcze raz dał wyraz swemu nastawieniu. Wnet po przyjeździe do Wrocławia^f (w lipcu 1946) przekonałem się, że dyrektor K.¹⁸ prowadzi politykę dwulicową i odpowiednio do tego się ustosunkowałem. Sprawy związane z koncentracją archiwaliów, a następnie sprawa gmachu Archiwum¹⁹ dostarczyły mi wystarczających dowodów na to, że dr K., przedstawiając siebie samego w roli dobroczyńcy i protektora Archiwum, w różny sposób stara się utrudnić pracę w Archiwum chyba w tym celu, aby mieć kiedyś sposobność do wystąpienia z zarzutami. Nie mogąc doszukać się w działalności Archiwum niczego, co nadawałoby się do wystąpienia, odgrzebuje sprawy dawniejsze.

¹⁶ Roman Aftanazy, ur. 2 IV 1914 w Morszynie, zm. 7 VI 2004 we Wrocławiu, historyk, bibliotekarz, pracownik Biblioteki, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu; 1934 ukończył gimnazjum w Stryju i rozpoczął studia historyczne na UJK we Lwowie. Po wybuchu II wojny światowej kontynuował naukę w ramach podziemnego UJK do 1942; 1944 podjął pracę w Bibliotece Ossolineum we Lwowie, biorąc udział w przenoszeniu i zabezpieczaniu jej zbiorów oraz w tajnym przewożeniu części zbiorów do Polski, także ich restytucji ze Lwowa; 1946 przymusowo wysiedlony przybył do Wrocławia, gdzie uzyskał dyplom mgr. filozofii; 1946–1987 kierownik i kustosz Działu Gromadzenia Zbiorów Biblioteki Ossolineum. Zob.: https://pl.wikipedia.org/wiki/Roman_Aftanazy (dostęp: 20 II 2016).

¹⁷ Zob.: poz. nr 52.

¹⁸ A. Knot.

¹⁹ Chodzi o próbę przejścia gmachu APWr. przy ul. Pomorskiej 2 (d. ul. Gdyńska 2) przez władze Uniwersytetu Wrocławskiego. 26 I 1946 r. M. Wąsowicz pisał do Ministerstwa Oświaty: „W dniu 23 stycznia br. przybył do Archiwum Rektor Kulczyński w towarzystwie sekretarza Rektora oraz dr Knota i dr Zubika i oświadczył, że Uniwersytet przejmie gmach przy ul. Gdyńskiej 2, natomiast dla Archiwum zostały wyszukane przez dra Knota i dra Zubika 3 inne budynki, odpowiednie niż dotychczasowy, oraz że Archiwum może z nich wybrać ten, który zostanie uznany za najstosowniejszy. Wyjaśniłem Rektorowi, że Archiwum nie ma zamiaru opuszczać dotychczasowego pomieszczenia i uzasadniłem przyczyny tego stanowiska. Rektor przyznał, iż motywy przytoczone przeze mnie są ważne, ale równocześnie oświadczył, że Archiwum musi ustąpić, ponieważ wymaga tego interes Uniwersytetu”. Zob.: APWr., WAP, I/130, Pismo APWr. do Min. Ośw. w sprawie lokalu APWr. z 26 I 1947 r., s. 46; zob. też: E. Galik, *Batalia o budynek. Archiwum Państwowe we Wrocławiu – tradycja i współczesność*, [w:] *Przedmieście Odrzańskie we Wrocławiu*, Wrocław 2014, s. 197–209.

Artykuł ten uważam za wybitnie tendencyjny. Nie znam dokładnie działalności Archiwum do lipca 1946 r., ale sądzę, że jeśli podkreślano w artykule, że archiwalia państwowe zostały wywiezione, to należało również powiedzieć, że archiwalia te spłonęły. O tym dr K. wiedział dobrze, tak jak niewątpliwie wiedział, że w 1945 r. Wydział Archiwów pracował w wyjątkowo trudnych warunkach²⁰. Na wszelki wypadek dr K. wołał nie podpisywać artykułu swoim nazwiskiem, ale wysunął Bogu ducha winnego mgr. Aftanazego.

Całe szczęście, że dr K. i prof. M. stają się w swoich sądach coraz bardziej osobnieni. Prof. Inglot, Modelski²¹, Czaplinski, z którymi stosunki układają się zupełnie inaczej, podchodzą do spraw archiwalnych „sine ira et studio”²². Wkrótce osiedli się we Wrocławiu na stałe również prof. Wereszycki²³, którego znam ze Lwowa i o którym wiem, że nie poddaje się łatwo wpływowi zewnętrznym.

Działalność nieprzyjaznej klikki można by w dużym stopniu sparaliżować,

²⁰ Zob.: A. Rybarski, *Wydział Archiwów Państwowych w latach 1945 – 1947...*, s. 198 – 203.

²¹ Teofil Emil Modelski, ur. 16 XI 1881 we Lwowie, zm. 5 III 1967 w Krakowie, historyk, mediewista, archiwista, profesor UW; 1904 – 1909 studia na UJK we Lwowie i w Berlinie; 1909 uzyskał stopień doktora; 1917 habilitacja; 1909 – 1924 nauczyciel szkół średnich we Lwowie; 1909 – 1918 asystent Archiwum UJK we Lwowie; 1917 – 1924 docent, 1924 prof. nadzwyczajny, 1930 prof. zwyczajny i kierownik Archiwum UJK we Lwowie; 1933 – 1934 dziekan Wydziału Humanistycznego UJK; 1945 prof. UJ w Krakowie; od stycznia 1946 we Wrocławiu; 1946 – 1950 kierownik Katedry Historii Średniowiecznej i dziekan Wydziału Humanistycznego UW; 1946 – 1960 dyrektor Archiwum UW. Badania naukowe koncentrował na okresie średniowiecza, w tym m.in. geografii historycznej, stosunkach polsko-ruskich, polsko-krzyżackich. Zob.: <http://www.mbd.muzeum.uni.wroc.pl/dzieje-uniwersytetu/profesorowie-po-1945-r/teofil-emil-modelski> (dostęp: 20 II 2016); Ewa Kłapcińska, *Profesor Teofil Emil Modelski (1881 – 1967). Organizator Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego i jego pierwszy dyrektor*, ŚKH „Sobótka”, R. 65, 2010, nr 4, s. 565 – 576.

²² *Sine ira et studio* (łac.) – bezstronnie, obiektywnie, neutralnie; dosł. bez gniewu i upodobania; znane słowa Tacyta z *Annales (Roczników)*, zapewniające o obiektywizmie autora.

²³ Henryk Wereszycki, ur. 13 XII 1898 we Lwowie, zm. 27 II 1990 w Krakowie, historyk, prof. UW, UJ; 1916 – 1917 żołnierz Legionów Polskich; 1918 – 1919 studia na Politechnice Lwowskiej; 1920 – 1925 studia na UJK; 1925 doktorat; 1925 – 1926 asystent na UJK we Lwowie; 1926 – 1935 nauczyciel historii lwowskich szkół średnich; 1935 – 1939 kustosz w Instytucie Badań Historii Najnowszej im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie; 1926 – 1939 dodatkowe studia w zakresie archiwistyki w Austrii, Francji, Niemczech i Wielkiej Brytanii; uczestnik kampanii wrześniowej 1939; 1939 – 1945 obóz jeniecki w Woldenbergu (Dobiegniewo); 1945 nauczyciel historii w Krakowie; 1945 – 1947 kustosz IPN przy Radzie Ministrów w Warszawie; od 1947 we Wrocławiu na UW; 1948 habilitacja; 1951 – 1955 pozbawiony prawa wykładania; 1955 prof. nadzwyczajny; 1956 – 1968 prof. na UJ. Jego obszar badawczy dotyczył stosunków międzynarodowych, w tym dziejów dyplomacji w XIX w., dziejów Polski i innych krajów. Był członkiem wielu towarzystw naukowych, m.in. Towarzystwa Miłośników Historii we Wrocławiu; współpracownik Komisji Historycznej PAU; 1985 doktorat *honoris causa* UW. Zob.: Strona główna UW – www.uni.wroc.pl; <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wereszycki-Henryk;3994860.html>; http://www.videofact.com/polska/wereszycki_h.html (dostęp: 20 II 2016). Adam Galos, *Prof. dr Henryk Wereszycki (1898 – 1990)*, ŚKH „Sobótka”, R. 45, 1990, nr 3, s. 396 – 399.

gdyby wreszcie udało się utworzyć możliwą pracownię naukową. Część zbiorów (Archiwum m. Zgorzelca – ca²⁴ 9000 jednostek archiwalnych) jest już prowizorycznie do tego stopnia uporządkowana²⁵, że można by je udostępnić dla badaczy naukowych. Należałoby wyremontować pokój przeznaczony na pracownię i urządzić go odpowiednio, należałoby przeprowadzić^h w związku z tym najkonieczniejsze adaptacje, ale nie można tych prac rozpocząć wobecⁱ nieupłynnienia kredytów. Dotąd nie wpłynęła do Wrocławskiej Dyrekcji Odbudowy nawet I rata z sumy 968 000 zł przeznaczonych na remont na rok 1947^j. Nie otrzymałem również kwoty 75 000 zł na urządzenie wewnętrzne, mimo iż pismo Wydziału zawiadamiające o tym kredycie wpłynęło przed kilku tygodniami. Sprawa ta jest niemniej ważna z tego względu, że archiwalia już uporządkowane musi się z braku regałów ustawiać szeregami, co zajmuje dużo miejsca. Układać tych archiwaliów na stopy nie można, gdyż w ten sposób dostęp do nich byłby bardziej utrudniony.

Roboty remontowe trzeba rozpocząć jak najwcześniej, gdyż po zapełnieniu się sal archiwaliami przeprowadzenie prac remontowych będzie jeszcze trudniejsze niż obecnie. Przewiduję zaś, że po zwiezieniu archiwaliów z Opol^a²⁶, a także mniejszych zespołów z różnych miejscowości sale przeznaczone na magazyny zostaną mocno zapełnione, archiwalia trzeba będzie ciągle przenosić, co pociągnie za sobą dużą stratę czasu, nie licząc innych niedogodności. W związku z tym uprzejmie proszę o interwencję w tej sprawie rychłego upłynnienia kredytów na remont i na urządzenie wewnętrzne.

Niedawno ukończono ostatecznie przepisywanie spisu archiwaliów, które mają być wydane Archiwum Archidiecezjalnemu we Wrocławiu. Ogólna ich ilość wynosi 5459 jednostek (2117 dokumentów i 3342 tomów [tomy])²⁷. Ponieważ Archiwum Archid.[iecezjalne] nie posiada inwentarzy wszystkich archiwaliów, a równocześnie duża część archiwaliów nie jest zaopatrzona w odpowiednie sygnatury względnie tytuły, przeto przy wpisywaniu archiwaliów zaistniały pewne trudności. Zwracaliśmy uwagę przede wszystkim na to, czy dana jednostka archiwalna rzeczywiście wchodziła w skład b. Archiwum Archid.[iecezjalnego]. Jeśli chodzi o sygnatury, to ograniczono się do odpisania tych sygnatur, w jakie zaopatrzone były pewne dokumenty względnie tomy;

²⁴ *circa* (łac.) – około.

²⁵ Zob.: poz. nr 59.

²⁶ Chodzi o akta Rejencji Opolskiej, które dzięki negocjacjom Wydziału Archiwów Państwowych z przedstawicielami Śląsko-Dobrowskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach i Instytutu Śląskiego w Katowicach miały być przewiezione z Katowic do Archiwum wrocławskiego. Transport archiwaliów zaplanowano na 1948 r. Zob.: poz. nr 59.

²⁷ W 1947 r. APWr. przekazało Archiwum Archidiecezjalnemu we Wrocławiu 3445 j.a. (rękopisy, dokumenty i księgi metrykalne), które zabezpieczono podczas akcji rewindykacyjnej w 1946 r. Zob.: *ibidem*.

wobec różnych sposobów sygnowania w b. Archiwum Archid.[iecezjalnym] różne sygnatury figurują w spisie (czasem tylko daty wystawienia dokumentu uwidocznione na dokumencie względnie na kopercie, w której dokument był przechowywany). W wypadkach (nielicznych zresztą), kiedy księgi nie posiadały wypisanych tytułów, zwracano się do Archiwum Archid.[iecezjalnego], które na podstawie posiadanych notatek ewakuacyjnych podawało tytuły tych tomów. Tytuły te „konfrontowano” z treścią ksiąg i umieszczano w spisie w takim brzmieniu, w jakim zostały podane, stąd w spisie pewna niejednorodność tytułów (polskie, łacińskie). Sporządzenie spisów według ustalonych zasad nie było niemożliwe, ale zajęłoby bardzo wiele czasu, na co Archiwum wobec nawału prac i szczupłości personelu nie mogło sobie pozwolić. Poza tym X [ksiądz] bp Milik²⁸ parę razy prosił o przyspieszenie wydania archiwaliów, zaś pewne jednostki usiłowały dopatrzeć się w stanowisku zajęтым przez władze archiwalne chęci utrudnienia akcji zdawczo-odbiorczej, a nawet odwołania jej „ad Calendas Graecas”²⁹. Spisy archiwaliów (które w najbliższych dniach zostaną podpisane i przesłane do Wydziału) nie są wprawdzie takimi, jakimi być powinny, ale takimi, jakie w danych warunkach można było sporządzić.

Łączę wyrazy głębokiej czci i prawdziwego poważania

MWąsowicz

Wrocław, dnia 6–7 V 47.

²⁸ Karol Milik, ur. 24 VI 1892 w Renardowicach (dziś część Czechowic-Dziedzic), zm. 10 V 1976 w Gorzowie Wielkopolskim; 1945–1951 pierwszy administrator apostolski diecezji wrocławskiej. Zob.: Józef Pater, *Milik Karol*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, pod red. M. Patera, Katowice 1996, s. 278–281.

²⁹ *Ad Calendas Graecas* (łac.) – dosł. „na kalendy greckie”, tj. nigdy, gdyż w kalendarzu greckim nie było kalend.

^a Skreślone: 681.

^b *Dopisane w górnym wierszu: (Częstochowa ul. Kościuszki 1/5).*

^c Skreślone: 682.

^d Skreślone: 683.

^e *Dopisane w górnym wierszu: odbyтым.*

^f *Tak w tekście; dalej skreślone: prz.*

^g Skreślone: 684.

^h *Dalej skreślone: naj.*

ⁱ *Dalej skreślone: nieuruchomienia.*

^j *Poprawiana liczba: z 8 na 7.*

^k Skreślone: 685.

^l *Dopisane w górnym wierszu: 1 egzemplarz.*

Nr 18

14 VI 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dra hab. M. Friedberga w sprawie śmierci kustosa Archiwum Państwowego w Krakowie i byłego dyrektora Archiwum Państwowego we Lwowie dra Eugeniusza Barwińskiego.

Oryg., rkps

ANK, Spuścizna Marii i Mariana Friedbergów, 1345/504, b.p.

^aWielmożny Pan
Dr Marian Friedberg
Dyrektor Archiwum Miejskiego
Kraków
ul. Retoryka 3^a

^bDr MWąsowicz
Wrocław 1
ul. Gdyńska 2
Archiwum Państwowe^b

Wielce Szanowny Panie Dyrektorze!

Ogromnie serdecznie dziękuję Panu Dyrektorowi za spełnienie moich prośb, z jakimi zwróciłem się do Pana Dyrektora w związku z Jego referatem¹. Jestem przekonany, że dyr. Suchodolski jest dokładnie zorientowany co do przebiegu obrad, a zwłaszcza ich wyników. Może uchwały Komisji będą dla dyr. Suchodolskiego cennymi argumentami w jego staraniach o skłonienie władz centralnych do większego zainteresowania się sprawami archiwów.

Wiadomość o śmierci dyr. Barwińskiego² była dla mnie czymś, w co trudno było mi uwierzyć³. Z winy poczty telegram, nadany przez dyr. Budkę w sobotę, otrzymałem dopiero w poniedziałek rano. Na pogrzeb, który miła odbyć się w poniedziałek o godzinie 14, nie mogłem zdążyć. Przy sposobności proszę

¹ Zob.: poz. nr 16.

² Dr Eugeniusz Barwiński zmarł tragicznie w Krakowie 16 V 1947 r., zob.: poz. nr 14, przyp. 12. Zob.: AAN, Min. Ośw., Akta osob. Barwiński Włodzimierz, 8696.

³ Archiwiści polscy uczcili pamięć dra E. Barwińskiego, najstarszego polskiego archiwisty, m.in. na posiedzeniu Sekcji Archiwalnej Warszawskiego Koła Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich w Warszawie w dniu 21 V 1947 r., zob.: J. Jankowska, *op. cit.*, s. 235.

podziękować p. dyr. Budce za uprzejmość. Uczynię to również sam w liście, który w najbliższym czasie napiszę.

Jeśli chodzi o ewentualny referat o śp. Barwińskim, to znalazłem się w przykrym położeniu. Zdaję sobie sprawę, że przygotowanie tego rodzaju referatu jest do pewnego stopnia moim obowiązkiem, z drugiej jednak strony muszę się przyznać, że o p. śp. Dyrektorze wiem ogromnie mało, bezwzględnie za mało, abym mógł wygłosić referat. Znajomość moja z śp. Barwińskim datuje się dopiero od października 1929 r., kiedy jako pracownik kontraktowy rozpoczynałem pracę w Archiwum Państw. we Lwowie. Prawie do wybuchu wojny w 1939 r. znajomość ta mimo sympatii i zaufania, jakimi darzył mnie śp. Zmarły, nie wybiegała poza granice stosunku, jaki zachodzi poza dyrektorem a najmłodszym pracownikiem. Dopiero w miarę ubywania starszych archiwistów w czasie wojny znajomość ta pogłębiła się i zaczęła nabierać cech przyjaźni.

Do wygłoszenia referatu jest to jednak za mało, bardzo mało. Prawie nieznaną jest mi działalność śp. Barwińskiego do 1929 r., nie posiadam pod ręką literatury, w której mógłbym poszukać potrzebnych wiadomości. Cały okres życia śp. Dyrektora do 1929 r. (a był to okres najbardziej produktywny) jest mi tak mało znany, że w referacie mógłbym zamknąć go w paru zdaniach. Proszę osądzić Panie Dyrektorze, czy wolno mi wobec tego podejmować się wygłoszenia?

Okres od 1929 r., a zwłaszcza od 1939 r. nie jest mi tak zupełnie obcy. Wspomnienia moje z tego okresu najchętniej spisałbym i przesłał do zużytkowania komuś, kto podjąłby się wygłoszenia referatu. Byłbym zadowolony, gdyby z tych notatek udało się temu komuś wybrać coś przedstawiającego pewną wartość.

Jest mi naprawdę przykro, że już po raz 'drugi' nie mogę spełnić życzenia Pana Dyrektora⁴. Chciałem bardzo prosić Pana Dyrektora o niebranie mi za złe mojej odmowy; jestem przekonany, że Pan Dyrektor uzna, że skrupuły moje nie są nieuzasadnione.

Niemniej przykro mi jest, że nie mogłem odpisać z początkiem czerwca; było to jednak naprawdę niemożliwe. List Pana Dyrektora nadszedł w czasie mojej nieobecności we Wrocławiu. Wróciłem na parę dni, załatwiłem najpilniejsze sprawy urzędowe i znowu musiałem służbowo wyjechać. Przedwczoraj wróciłem z trzeciego wyjazdu w tym miesiącu. Ciągłe wyjazdy (rewindykacja archiwaliów), nawał pracy na miejscu (remont i urządzenie wewnętrzne), wreszcie szereg różnych spraw drobniejszych, niemniej jednak ważnych i zabierających dużo czasu. Wszystko to sprawia, że trudno znaleźć wolną chwilę

⁴ Chodzi o nekrolog zmarłego w lipcu 1945 r. archiwisty krakowskiego F. Pohoreckiego, którego Wąsowicz nie napisał, mimo prośby Friedberga. Zob.: poz. nr 14.

na załatwienie spraw prywatnych. Z tego powodu nie zdobyłem się na napisanie listu do p. dyr. Budki, któremu niezależnie od innych spraw winien jestem uprzejme podziękowania za telegraficzne zawiadomienie mnie o śmierci śp. Barwińskiego i o terminie pogrzebu.

Mam wrażenie, że z czasem ułożą się stosunki lepiej i że będę miał trochę czasu, którego teraz tak ogromnie mi brakuje. Muszę się jednak przyznać, że zaczynam odczuwać pewne zmęczenie. Urlopu prawdopodobnie i w tym roku nie będę mógł wykorzystać.

Mam nadzieję, że i p. Dyrektor przychodzi do siebie po ostatnich atakach sercowych. Moi znajomi we Wrocławiu w podobny sposób odczuwają skutki napięcia nerwowego z okresu wojny. Oby to się już skończyło!

Łączę wyrazy szczerego poważania i piękne ukłony

MWąsowicz

Wrocław, 14.6.47.

^{a-a} Odręczny adres odbiorcy listu na kopercie pocztowej, nazwa miejscowości podkreślona.

^{b-b} Odręczny adres wystawcy listu na kopercie pocztowej.

^{c-c} Dopisane w górnym wierszu.

Nr 19

24 VII 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie utworzenia Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia.

Oryg., rkps

AAN, Ministerstwo Oświaty, 8450, s. 439–440.

Wielce Szanowny Panie Dyrektorze!

Z uprzejmym podziękowaniem zwracam raporty p. Derenia¹ użyzione mi przez Pana Dyrektora dla sporządzenia odpisów. Równocześnie chciałbym prosić Pana Dyrektora o łaskawe przesłanie mi sprawozdań względnie notatek dotyczących innych miejscowości, z których były przewożone archiwalia (Romelkowice², Szklarska Poręba³ i inne). P. Dereń nie pamięta szczegółów, a poza tym w niektórych akcjach udział jego miał raczej charakter pomocniczy. Ze zrozumiałych względów chciałbym mieć w Archiwum wszelkie dane dotyczące wyszukiwania i zwożenia archiwaliów. Jeśli Panu Dyrektorowi nie sprawi to kłopotów, prosiłbym o możliwie rychłe nadesłanie notatek.

Z innych spraw pewną wartość może mieć wiadomość, że stanowisko dyrektora Archiwum Miejskiego, będącego zresztą „in statu nascendi”⁴, rzeczywiście stara się zapewnić sobie prof. M.⁵ W dniu 18.7. wziąłem udział w posiedzeniu Podkomisji dla przejęcia Archiwum Miejskiego⁶, której przewodniczą-

¹ Mowa o sprawozdaniach z akcji rewindykacyjnej archiwaliów z Dolnego Śląska, którą A. Dereń prowadził w latach 1946–1947.

² Ob. Ramułowice, pow. średzki. Z Ramułowic w sierpniu 1946 r. przewieziono do APWr. akta miasta Zgorzelca w ilości 40 samochodów; por.: poz. nr 35; APWr., WAP, 60/1, KNiU, s. 8–9; APWr., WAP, I/130, Protokół zdawczo-odbiorczy przejęcia budynku APWr. przy ul. Gdyńskiej 2 z 2 X 1946 r., s. 35–36; A. Dereń, *Wspomnienia z pierwszych lat pobytu...*, s. 208–209.

³ Mowa o aktach b. Staatsarchiv Breslau przewiezionych ze Szklarskiej Poręby w pow. jeleniogórskim do APWr. w 1946 r. w ilości 3 samochodów, por.: poz. nr 35; APWr., WAP, 60/1, KNiU, s. 10–11.

⁴ *In statu nascendi* (łac.) – dosł. w momencie powstawania.

⁵ Mowa o prof. K. Maleczyńskim.

⁶ Mowa o Podkomisji Rady Narodowej m. Wrocławia. Wąsowicz został poinformowany pismem MRN m. Wrocławia z dnia 7 VII 1947 r., że Prezydium MRN m. Wrocławia na posiedzeniu 26 VI 1947 r., na wniosek Komisji Kultury MRN, podjęło uchwałę w sprawie wyboru go na członka Podkomisji dla przejęcia Archiwum Miejskiego, zob. APWr., WAP, I/130, s. 55.

cym jest prof. M⁷. Obecny był również prof. Czapliński (dr Knot jest na urlopie). Uchwaliliśmy projekty pism do Rady Narodowej w sprawie lokalu, a także budżetu na wydatki osobowe i rzeczowe oraz do Wydziału Archiwów w sprawie wyrażenia zgody na utworzenie Archiwum. Prof. M. przyniósł gotowe projekty pism, które zostały uchwalone z małymi poprawkami. Prof. M. zaproponował, aby Podkomisja zaleciła MRN kandydata na dyrektora Archiwum. Prof. Czapliński zauważył, że o ile on wie, to o uzyskanie tego stanowiska rozpoczął starania prof. M. Zapytany o zdanie oświadczyłem, że sprawa ta nie należy do kompetencji Podkomisji, która ma się interesować przejmowaniem archiwaliów, a nie mianowaniem dyrektora. Prof. M. z przykrością musiał skreślić odpowiednie zdanie w gotowym piśmie.

Jestem przekonany, że jeśliby zaistniała możliwość obsadzenia stanowiska dyrektora przez inną osobę, sprawa utworzenia Archiwum stałaby się mało aktualna.

W czasie posiedzenia okazało się, że kwota 300 000 zł przeznaczona przez MRN w bieżącym roku na cele archiwalne nie jest przeznaczona wyłącznie dla Archiwum Miejskiego, ale i dla Archiwum Archidiecezjalnego. Prof. M. zaproponował, aby dla Archiwum Miejskiego przeznaczyć 250 000 zł, zaś dla Archiwum Archidiecezjalnego – 50 000 zł. Sprzeciwiłem się temu i postawiłem wniosek, odpowiednio umotywowany, o podziale tej sumy: dla Archiwum Miejskiego – 200 000 zł, dla Archiwum Archidiecezjalnego – 100 000 zł. Ku niezadowoleniu prof. M wniosek został przyjęty.

Jeśli chodzi o personel, to w piśmie do MRN postawiono wniosek o utworzenie etatów: a) dyrektora w VI stopniu służbowym z dodatkiem naukowym, b) 2 pracowników naukowych w VIII i IX stopniu służbowym z dodatkiem naukowym, c) 1 woźnego. Prof. M stara się wyszukać kandydatów: ostatnio promował niejakiego mgr. Szewczuka Jana⁸, którego znam ze Lwowa i który już poprzednio zwracał się do Archiwum Państwowego z prośbą o posadę. Odpowiedź dałem odmowną, ponieważ znam pana Sz.

Na wydatki rzeczowe proszono w piśmie do MRN o kwotę 20 000 zł miesięcznie (niezależnie od wydatków na urządzenie biur i magazynów oraz na opał). Czy MRN zgodzi się na to, trudno powiedzieć. Sądzę, że MRN poszła by na koncepcję pozostawienia zbiorów archiwalnych ^bw budynku^b Archiwum

⁷ K. Maleczyński.

⁸ Jan Szewczuk – kandydat na archiwistę w Archiwum Miejskim we Wrocławiu, bliższych danych nie ustalono.

^a Skreślono: 344.

^{b-b} Dopisane w górnym wierszu.

Państwowego, co oznacza pewną oszczędność zarówno w wydatkach osobowych, jak i rzeczowych. Z wnioskiem takim, który oznaczałby utracenie kandydatury prof. M (kierownictwo – kierownik Archiwum Państwowego, woźny, jeden z woźnych Archiwum Państwowego za odpowiednim wynagrodzeniem, dwie siły naukowe o pełnych poborach), nie mogą jednak wystąpić, gdyż wobec składu Podkomisji (prof. M., prof. Czaplński, dr Knot, dr Wąsowicz) nie uzyskałby większości. Jeśli natomiast Wydział Archiwów Państwowych uznałby tę kwestię za nadającą się do rozważenia, to miałyby również możliwość przedstawienia jej Miejskiej Radzie Narodowej.

Łączę wyrazy szacunku i głębokiego poważania

MWąsowicz

Wrocław, 24 lipca 47.

Nr 20

12 VIII 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dra Antoniego Rybarskiego – Zastępcy Dyrektora Wydziału Archiwów Państwowych, w sprawie utworzenia Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia¹.

Oryg., rkps

AAN, Ministerstwo Oświaty, 8450, s. 431–434.

^aDałem do przeczytania p. dyr. Suchodolskiemu (19.8.47) do akt (Arch. Miejskie we Wrocław./RA/ Wrocław)^a

Wielce Szanowny Panie Dyrektorze!

Ponieważ w najbliższych dniach wybiera się do Ministerstwa Oświaty delegacja wyłoniona przez Zarząd Miejski w sprawie uzyskania zezwolenia na otwarcie Archiwum Miejskiego we Wrocławiu, chciałbym donieść Panu Dyrektorowi o tym, jak obecnie przedstawiają się sprawy. Przypuszczam, że Pan Dyrektor będzie referował w Wydziale sprawę Archiwum Miejskiego, więc nie będę już wysyłał pisma urzędowego. Zresztą czasem łatwiej jest i lepiej wypowiedzieć się nieoficjalnie.

Przed paru tygodniami zjawił się u mnie prof. M.² z prośbą, abym mu dał zaświadczenie, że Archiwum Państwowe zgadza się na utworzenie Archiwum Miejskiego. Odesłałem go do protokołu posiedzenia Podkomisji³ i oświadczyłem, że opinię na piśmie mogę dać tylko na żądanie Wydziału Archiwów. O tym pisałem w ostatnim liście.

W dniu 30 lipca br. otrzymałem od wiceprzewodniczącego m. Wrocławia, Zdzisława Dymka⁴, uprzejme zaproszenie [do] odwiedzenia go w czasie dla mnie odpowiednim⁵. Domyślałem się, o co chodzi, ale ponieważ ważne sprawy archiwalne zajmowały mi czas bez reszty, mogłem odwiedzić wiceprezydenta dopiero wczoraj (11.8.47).

¹ Adresata listu ustalono na podstawie odręcznej adnotacji w nagłówku.

² K. Maleczyński.

³ Por.: poz. nr 54.

⁴ Zdzisław Dymek, w latach 1945–1946 naczelnik Wydziału Mieszkaniowego, 1947–1948 – wiceprezydent miasta Wrocławia.

⁵ Mowa o piśmie, w którym wiceprezydent Wrocławia Z. Dymek zwraca się do M. Wąsowicza z zaproszeniem: „W związku z uchwałą MRN w sprawie uruchomienia Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia uprzejmie zapraszam Obywatela Dyrektora, by w wolnym czasie po otrzymaniu niniejszego pisma zechciał mnie odwiedzić. Byłoby mi niezmiernie miło, gdyby wizytę Ob. Doktora poprzedził telefon”, APWr., WAP, I/130, Pismo Z. Dymka do M. Wąsowicza z 30 VII 1947 r., s. 57.

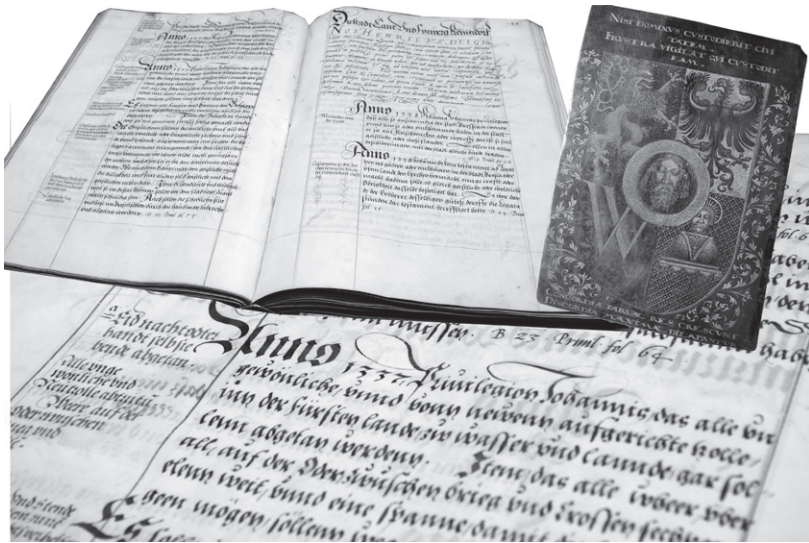
Fot. 19. Akta miasta Wrocławia w magazynie archiwalnym APWr., fot. z 2016 r. R. Bacmaga.

wadza jednego kandydata z Poznania, drugiego urzędnika brak. Pobory będą wypłacone wyższe niż pobory VI grupy w archiwach państwowych. Na zapytanie wiceprezydenta, jak liczne są archiwalia miejskie w Archiwum Państwowym, odpowiedziałem, że można je liczyć na około 500 m.b.⁷ Jak długo będzie trwało przekazywanie – to będzie uzależnione od sposobu przekazywania (szczegółowe wykazy czy ogólna ilość). Zauważyłem, że przyszły dyrektor powinien zająć się wyłącznie sprawami Archiwum, jeśli to Archiwum ma być wnet uporządkowane i udostępnione, w przeciwnym bowiem razie nie miałyby celu tworzenie odrębnego Archiwum. Archiwum Państwowe, mając większy personel, mogłoby swoimi siłami rychło archiwalia miejskie uporządkować i udostępnić. Wiceprezydent uznał, że „skoro w Archiwum Państwowym^c zatrudnionych jest (względnie będzie) 9 osób, to do uporządkowania archiwaliów miejskich, stanowiących ca 20% ogólnej ilości archiwaliów w Archiwum Państwowym – wystarczą 3 osoby.

Wiceprezydent poinformował mnie o postanowieniu uruchomienia przez Radę Miejską Archiwum Miejskiego⁶, dodając, że według prof. Maleczyńskiego – ja sprzeciwiam się utworzeniu. Odpowiedziałem, że stanowisko moje przedstawiłem na posiedzeniu podkomisji, co łatwo sprawdzić w protokole z posiedzenia, i że wiadomości udzielone przez prof. M. nie odpowiadają prawdzie. Wiceprezydent pytał, czy uważam, że Archiwum Miejskie powinno powstać. Odpowiedziałem, że Archiwum Miejskie istniały i istnieją w różnych większych miastach, więc we Wrocławiu utworzenie Archiwum Miejskiego będzie „celowe^b”, jeżeli to Archiwum zostanie odpowiednio postawione pod każdym względem, a zwłaszcza pod względem sił fachowych. Dowiedziałam się z ust wiceprezydenta, że na stanowisko Dyrektora przewidziany jest prof. M., jako stary i doświadczony archiwista, oraz że przyszły dyrektor spro-

⁶ Por.: poz. nr 54.

⁷ W dniu 11 VIII 1947 r. M. Wąsowicz skierował do wiceprezydenta Wrocławia pismo, informując go, że w pomieszczeniach APWr. zgromadzono ok. 500 m.b. archiwaliów, przechowywanych uprzednio w Stadtarchiv Breslau, APWr., WAP, I/130, s. 50.

Fot. 20. Księga miejska Wrocławia z opisem dziejów do 1574 r. Wrocławia, Śląska i Polski, z połączoną tablicą, na której wygrawerowano herb Wrocławia otrzymany w 1530 r. od Ferdynanda I, króla Czech, Węgier i Chorwacji, fot. z 2016 r.

Ryszard Bacmaga.

Wiceprezydent życzył sobie, aby Archiwum Państwowe stwierdziło na piśmie, ile jest archiwaliów w Archiwum Państwowym, oraz aby Archiwum zwróciło się do Wydziału Archiwów i w „ciepłych słowach” aby poparło starania Rady Miejskiej. Odpowiedziałem, że Archiwum przyśle pisemne stwierdzenie, że w pomieszczeniach tegoż Archiwum znajduje się ca 500 m.b. archiwaliów miejskich, ale nie będzie zwracać się do Wydziału Archiwów, o ile Wydział wyraźnie tego nie zażąda. Na tym rozmowa się skończyła.

Odniosłem wrażenie, że prof. M. różnymi sposobami trafił do wszystkich osób mających coś do powiedzenia w sprawie Archiwum i te wszystkie osoby skaptował. Perspektywa uzyskania synekury i 20.000 zł miesięcznych poborów niewątpliwie bardziej zachęcała go do wysiłków, nie troska rzetelna o sprawy nauki. Utworzeniem i uruchomieniem Archiwum Uniwersyteckiego zajmuje się z konieczności prof. Modelski⁸. Aktami znajdującymi się w gmachach uniwersyteckich nie zajmuje się nikt, tak że znaczna ich część uległa zniszczeniu. W wyniku rozmowy z wiceprezydentem nabrałem przekonania, że Rada Miejska musiałaby mieć bardzo przekonujące argumenty, aby nie powierzyć prof. M. kierownictwa tworzonego Archiwum, należy raczej przyjąć, że to kierownictwo on

⁸ Zob.: poz. nr 17, przyp. 21.

otrzyma. Kwestia finansowa, jeśli chodzi o wysokość poborów, nie ma wielkiego znaczenia. Natomiast prof. M. zaczyna działać w tym kierunku, aby Rada Miejska wystąpiła do Archiwum Państwowego o zwrot urządzenia (przede wszystkim regałów) z ul. Więziennej⁹ oraz z lokalu zajętego później przez Stronnictwo Demokratyczne. Wiceprezydent nie postawił tej sprawy jasno, gdyż widocznie nie zapamiętał dobrze, co prof. M. na ten temat mówił, na wszelki wypadek oświadczyłem, że Archiwum Państwowe nie będzie mogło wydać nic z urządzenia, które zresztą pozostało po władzach wojskowych sowieckich¹⁰. Zdaję sobie sprawę, że w razie utworzenia Archiwum powstaną duże kłopoty w związku z regałami. Dodam jeszcze, że w dniu dzisiejszym wysłałem do Zarządu Miejskiego poświadczenie, że w Archiwum Państwowym znajdują się archiwalia w ilości około 500 m.b. i że archiwalia te były przechowywane w Archiwum Miejskim (Stadtarchiv Breslau). To byłoby wszystko na temat Archiwum Miejskiego.

Z innych spraw nie zaszło nic ciekawego. Niemcy już odeszli¹¹, co powoduje znacznie większe wydatki przy zabezpieczaniu archiwaliów. Wobec braku kredytów akcja rewindykacyjna musi osłabnąć, mimo że zbieranie makulatury wyrządza ogromne szkody.

Fot. 21. Gmach Archiwum Państwowego we Wrocławiu w 2016 r. z widokiem na pomieszczenia b. radzieckiego szpitala wojskowego z 1946 r. (suterena) od strony ul. Pomorskiej, fot. R. Bacmaga.

⁹ Mowa o budynku d. Stadtarchiv Breslau przy ul. Więziennej 6, który AP we Wrocławiu otrzymało w użytkowanie w 1946 r.; APWr., WAP, 130, Protokół z przejęcia budynku i zasobu Archiwum Państwowego przy ul. Więziennej Nr 6 z 3 X 1946 r., s. 38. Zob.: poz. nr 8.

¹⁰ Mowa o suterenach gmachu APWr., w których do kwietnia 1946 r. mieścił się sowiecki szpital wojskowy. Zob.: poz. nr 5, przyp. 3.

¹¹ Mowa o niemieckich pracownikach fizycznych przesiedlonych do Niemiec w lutym 1947 r. Zob.: poz. nr 11, przyp. 5.

Remont budynku rozpoczął się 7.8., ale postępuje stosunkowo powoli.

P. Stojanowska jest rozczarowana tym, że w lipcu nie otrzymała przyrzeczonej VIII grupy. Jeżeli Pan Dyrektor mógł tę sprawę przyspieszyć, byłbym ogromnie wdzięczny. Nie mam również zezwolenia na zatrudnienie p. Michalkiewicza¹² w charakterze pracownika kontraktowego. Podanie jego wysłałem w pierwszych dniach sierpnia¹³. Jeśli Pan Dyrektor byłby łaskaw zainteresować się tym, bardzo bym o to prosił.

Przypuszczam, że we wrześniu zatrzyma się Pan Dyrektor we Wrocławiu według obietnicy. Różne sprawy drobniejsze byłbym mógł wówczas przedstawić.

Łączę wyrazy głębokiego poważania

MWąsowicz

Wrocław, 12.8.47

^d(nadany we Wrocławiu 14.8/otrzymałem 19.8.47/Odp. 29.8.47/R[ybarski] A[ntoni])^{d14}

¹² Stanisław Michalkiewicz, ur. 4 III 1925 r. w Koprach, gmina Wędziagoła, koło Kowna, zm. 7 XII 1985 r. w Katowicach – tu student historii UW, zatrudniony w AP Wrocław na stanowisku podsekretarza administracyjnego od 1 X 1947 do 31 VIII 1948 r. (AAN, Min. Ośw., 8731, Akta osob., Stanisław Michalkiewicz); następnie: 1949–1953 asystent w Katedrze Historii Społeczno-Gospodarczej UW; 1953 asystent, potem (1965) kierownik Zakładu Historii Śląska Instytutu Historii PAN we Wrocławiu; 1965 – habilitacja, 1973 prof. nadzwyczajny; 1975–1977 wicedyrektor Instytutu Historii UW; 1977–1985 prof. Instytutu Historii UŚ. W Katowicach; 1985 prof. zwyczajny; badacz historii gospodarczej i historii Śląska. Zob.: Zbigniew Kwaśny, *Stanisław Michalkiewicz (4 III 1925–7 XII 1985)*, ŚKH „Sobótka”, R. 42, 1987, nr 1, s. 119–122.

¹³ Pismo APWr. do WAP z 1 VIII 1947 r. w sprawie zatrudnienia S. Michalkiewicza w charakterze pracownika kontraktowego, zob.: APWr, Arch. Zakł., Akta osob., Michalkiewicz Stanisław, 36, s. 1.

¹⁴ Antoni Rybarski, ur. 24 X 1886 r. w Kielcach, zm. 3 XII 1962 r. w Warszawie, archiwista, historyk, edytor źródeł; 1906–1912 studiował historię na UJ w Krakowie, gdzie 1913 uzyskał stopień dra filozofii; 1954 tytuł docenta; 1913–1918 asystent w Gabinetie Nauk Historycznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego; 1918–1939 pracownik Wydziału Archiwów Państwowych (referent, radca, starszy radca, czasami zastępca naczelnego dyrektora AP), uczestniczył w misjach do Moskwy w związku z przejmowaniem archiwaliów; 1939–1944 dyrektor AGAD; 1944 tajne wykłady archiwistyki w Kielcach; 1945 kierownik AP w Kielcach; 1945–1949 radca w Wydziale Archiwów Państwowych w Warszawie i zastępca dyrektora WAP; 1949–1957 kustosz w AGAD. Zob.: W. Suchodolski, *Antoni Rybarski (1886–1962)*, „Archeion”, t. 39, 1963, s. 311–313.

^{a-a} W nagłówku odręczna adnotacja ołówkiem odbiorcy listu, wyrazy – Arch. Miejskie we Wrocław. – podkreślone czerwoną kreską.

^{b-b} Dopisane w górnym wierszu nad słowem nieczytelnym i przekreślonym.

^{c-c} Dopisane w górnej linijce nad skreślonymi słowami: 3 osoby będą mogły.

^{d-d} Odręczna adnotacja ołówkiem odbiorcy listu.

Nr 21

22 XI 1947 r., Wrocław (Oporów)

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie zatrudnienia Aleksandra Rombowskiego, Juliusza Ziomeckiego oraz woźnego, jak również kontroli ze strony Biura Kontroli przy Radzie Państwa, przejmowania archiwaliów opolskich i urzędzenia Archiwum.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 53 – 56.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Na uprzejmy list Pana Dyrektora z 18.11. odpowiedziałem w dniu jego otrzymania (20.11.); przed oddaniem jednak mej odpowiedzi na pocztę, co miało nastąpić następnego dnia rano, okazało się, że pewne sprawy uległy zmianie, względnie wobec wiadomości, jakie nadeszły z Wydziału A.P., wymagają dokładniejszego omówienia. Skłoniło mnie to do napisania nowego listu, co mogę dopiero dziś uczynić.

Podanie Rombowskiego¹ przesłałem do Wydziału A.P. przed paru dniami wraz z podaniem p. Ziomeckiego². P. Rombowski powołał się na referencje tylko dwu osób, których dyr. Lutman³ nadesłał rychło swoją opinię, natomiast

¹ Aleksander Rombowski, ur. 21 II 1899 w Mielcu, zm. 28 IV 1965 w Opolu, historyk i filolog; 1921 – 1925 studiował na UJ w Krakowie i na Uniwersytecie we Lwowie; w 1925 dyplom jednorocznego Studium Pedagogicznego, w 1930 dyplom nauczyciela szkoły średniej z zakresu historii i literatury polskiej; 1946 – 1948 archiwista Archiwum Miejskiego w Łodzi; od 12 II do 10 VIII 1948 asystent w APWr., następnie dr (od 1950) i docent (od 1956) na UWr, od 1964 prof. nadzwyczajny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu. Zob.: Franciszek Mincer, *Aleksander Rombowski (21 II 1899 – 28 IV 1965)*, KH, R. 73, 1966, z. 3, s. 791 – 792.

² Juliusz Ziomecki, ur. 26 VII 1928 w Kobryniu, zm. 18 VIII 2014 we Wrocławiu, prof. zw. dr hab., historyk i archeolog śródziemnomorski; od 1 XII 1947 do 30 IV 1948 w AP we Wrocławiu na stanowisku sekretarza administracyjnego; prof. zwyczajny Uniwersytetu Wrocławskiego; dziekan i prodziekan Wydziału Filozoficzno-Historycznego (1981 – 1984, 1988 – 1990), kierownik Zakładu Historii Starożytnej Instytutu Historycznego od 1993; członek: Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Komitetu Nauk o Kulturze Antycznej PAN, Komitetu Redakcyjnego rocznika „Archeologia”.

³ Roman Lutman, ur. 31 VII 1897 we Lwowie, zm. 28 I 1973 we Wrocławiu, dr, prawnik, historyk, działacz społeczny, dziennikarz; 1903 – 1915 studiował historię i geografę na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie; 1921 dr filozofii; 1917 – 1923 aplikant w Archiwum Akt Grodzkich i Ziemskich we Lwowie; 1918 uczestnik walk obronnych Lwowa; 1920 – 1921 korespondent prasy lwowskiej podczas plebiscytu na Górnym Śląsku; 1923 asystent Pomorskiego Archiwum Państwowego w Gdańsku; w okresie międzywojennym dziennikarz prasy górnośląskiej, dyrektor Biblioteki Sejmu Śląskiego w Katowicach; 1931 – 1934 wicedyrektor Instytutu Bałtyckiego w Toruniu; 1934 – 1963 dyrektor Instytutu Śląskiego w Katowicach (1957 – 1963 Instytutu Śląskiego w Opolu). Zob.: Michał Lis, *Roman Lutman*, w: *Ludzie spod znaku Rodła: biografie działaczy Związku Polaków w Niemczech na Śląsku Opolskim*, t. 2, pod red. Franciszka

dyr. Waszkiewicz⁴ mimo ponaglenia nie dał dotąd odpowiedzi. Oczekiwanie na tę opinię było przyczyną zwłoki w przekazaniu podania p. Rombowskiego. Ponieważ p. R. przed niedawnym czasem zwracał się do mnie listownie z zapytaniem o stanie jego sprawy, wyjaśniłem mu wszystko w liście prywatnym i prosiłem o trochę cierpliwości. Ze swej strony uprzejmie proszę Pana Dyrektora o wpłynięcie na rychłe załatwienie podań pp. Rombowskiego i Ziomeckiego, aby jeszcze w tym roku mogli przystąpić do pracy. Gdyby udało się to przeprowadzić, to zostałyby obsadzone wszystkie etaty preliminowane na rok bieżący dla tutejszego Archiwum.

Za wywalczenie dwu dalszych etatów na rok 1948 jestem Panu Dyrektorowi niezmiernie wdzięczny. Mam nadzieję, że w przyszłym roku nie będę miał większych trudności ze znalezieniem kandydata na VIII gr. Drugi etat (IX gr.) chciałbym przeznaczyć dla tzw. siły kancelaryjnej, która nie tylko pisałaby na maszynie i poprowadziłaby kancelarię, ale także przejęłaby całą rachunkowość. Rachunkowość zajmowała mi i zajmuje bardzo wiele czasu, a nikt z pracowników dotychczasowych nie ma w tym kierunku przeszkolenia.

Dyr. Stojanowski wspominał mi w czasie ostatniego pobytu we Wrocławiu, że jeden z pracowników Archiwum Szczecińskiego ma zamiar przenieść się do Wrocławia. P.[an] Taurogiński⁵ potwierdził to w czasie październikowego pobytu w Krakowie. Jeśli ten pracownik nie zmienił swego planu, to w przyszłym roku mógłby rozpocząć pracę we Wrocławiu.

W związku z łaskawą obietnicą, daną mi w Krakowie przez Pana Dyrektora, mam zamiar w grudniu przesłać do Wydziału A.P. podanie kandydata na woźnego (od 1948 r.), który w obecnych warunkach jest niezbędnie potrzebny. W tym roku, do sierpnia, zatrudniałem Niemców, którzy przedstawiali dużą wartość, jako

Adamca i Franciszka Hawranka, Opole 1992, s. 153; Kazimierz Przybyszewski, *Roman Lutman (Krystian Lutwiński) (1897–1973), dziennikarz, publicysta, wicedyrektor Instytutu Bałtyckiego*, „Rocznik Toruński”, t. 39, 2012, s. 273–277.

⁴ Ludwik Waszkiewicz, ur. 23 VII 1888 w Łodzi, zm. 10 X 1976 w Łodzi, archiwista, historyk; 1914 mgr historii na UJ w Krakowie; poseł na sejm Ustawodawczy oraz I–IV kadencji w II Rzeczypospolitej; 1935–1940 i 1945–1949 dyrektor Archiwum Miejskiego w Łodzi; prowadził badania naukowe nad powstaniem styczniowym w okręgu łódzkim, publikując obszerne materiały źródłowe; 1945–1950 prezes Oddz. Łódzkiego PTH. Zob.: Bolesław Pełka, *Ludwik Waszkiewicz (23 VII 1888–10 X 1976)*, „Archeion”, t. 67, 1979, s. 347–349.

⁵ Bolesław Tuhan-Taurogiński, ur. 1 V 1904 w Radziwiłłmontach k. Nieświeża, zm. 5 VII 1974 w Warszawie; 1926–1929 studia historyczne na USB w Wilnie; 1929–1944 archiwista, od 1939 kierownik Archiwum Radziwiłłów w Warszawie; 1944 uczestnik walk Powstania Warszawskiego, ratował zbiory archiwalne; 1945–1950 pierwszy polski dyrektor AP w Szczecinie; 1950–1952 kustosz AGAD; 1952 praca w Bibliotece SGGW w Warszawie. Zob.: Bogdan Frankiewicz, *Tuhan-Taurogiński Bolesław*, [w:] *Słownik Biograficzny Archiwistów Polskich*, t. 1, 1918–1984, Warszawa–Łódź 1988, s. 216. Kazimierz Kozłowski, *Bolesław Tuhan-Taurogiński*, „Archiwista Polski”, 1996, nr 2, s. 66–69.

dobra i tania siła robocza. Od czasu ich zwolnienia dwaj woźni nie mogą podołać pracy. Najbardziej przykrą staje się sytuacja w dniach zwózki archiwaliów, ponieważ wówczas musi się szybko wyszukać robotników dla rozładowania wagonów i przewiezienia akt, robotnicy zaś żądają obecnie po 150 zł za godzinę pracy. Taki ciężki dzień mieliśmy 21.11., gdy nadeszły 2 wagony archiwaliów i trochę regałów z Książna⁶. W przeciągu 6 godzin należało wyładować oba wagony. Udało się to wykonać w terminie, ale przeniesienie archiwaliów z podwórza do pomieszczeń archiwalnych trwało do późnej nocy. Biorąc pod uwagę, że woźny Filip⁷ w przyszłym roku będzie powołany do odbycia normalnej służby wojskowej, zaangażowanie nowego woźnego od stycznia byłoby bardzo wskazane.

Przez pewien czas (27 X – 12 XI) normalny tok pracy w Archiwum uległ pewnemu zahamowaniu spowodowanemu kontrolą przeprowadzoną przez delegata Biura Kontroli przy Radzie Państwa⁸. Protokół z kontroli przesłałem do Wydziału A.P. W ciągu tych kilkunastu dni musiałem ciągle towarzyszyć delegatowi Biura K.[ontroli], natomiast załatwianiem spraw bieżących mogłem się zajmować dopiero po godzinie 15. Spowodowało to pewne zaległości, które częściowo już usunąłem, a resztę usunę w najbliższym czasie.

Ponieważ inspektor Biura K.[ontroli] upoważniony był także do kontrolowania akcji zabezpieczania archiwaliów, pokazałem mu odpowiednie akta i sprawozdania dotyczące tej akcji i zwróciłem uwagę na urzędy, które nie zareagowały na prośby i apele Archiwum w sprawie zabezpieczenia archiwaliów i nadsyłania wiadomości. Wobec wyrażenia przez delegata chęci zapoznania się przynajmniej w jednym urzędzie ze sposobem zabezpieczania archiwaliów oraz z przyczynami nieodpowiadania na wezwania Archiwum, uznałem za najbardziej właściwe skierowanie go do Jeleniej Góry, gdzie p. Wereszczyński⁹ „panował”, odpowiadając milczeniem na pisma Archiwum. Wizyta inspektora, któremu towarzyszył mgr Dereń, okazała się b. wskazana i owocna, o czym nadeślę oficjalne sprawozdanie. W każdym razie mgr Dereń dotarł do akt, które przed nim zawsze ukrywano. Prywatnie mogę donieść, że inspektor postanowił zawiadomić Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Wojew.[ódzkiego] Wrocławskiego o różnych nieformal-

⁶ Książno, właśc. Książ – zamek koło Wałbrzycha, należący do rodu Hochbergów, których akta stanowią dziś zespół nr 82/146 „Akta majątku Hochbergów w Książu”, 1313 – 1945, 36831 j.a. = 606,6 m.b.

⁷ Zob.: poz. nr 7, przyp. 13.

⁸ Kontrolę przeprowadził Stanisław Witowski – inspektor wrocławskiej Delegatury Biura Kontroli przy Radzie Państwa. Protokół z tejże kontroli zob.: AP Wr., Arch. Zakł, I/110.

⁹ Zygmunt Wereszczyński, ur. 4 VII 1891; od 5 IV 1946 kierownik Referatu Kultury i Sztuki Zarządu Miejskiego w Jeleniej Górze, podejrzewany o malwersacje uciekł w 1947, nie pozostawiając po sobie śladu. Zob.: AP OJG, *Zarząd Miejski i Miejska Rada Narodowa w Jeleniej Górze*, II/74 i II/75.

nościach, jakie stwierdził w Referacie Kultury i Sztuki w Jeleniej Górze. Będzie to miało przykre konsekwencje dla p. W.[ereszczyńskiego], którego pozycja na skutek różnych spraw lokalnych była już przed tym mocno zachwiana.

Ostatnio otrzymałem z Wydziału A.P. wiadomość o mającym nastąpić wkrótce wyasygnowaniu dla Archiwum ostatniej raty (200 000 zł) na urządzenie wewnętrzne. W przetargu ogłoszonym 7 XI, a przeprowadzonym 17 XI sumę tę wziąłem już pod uwagę. Według zawartej umowy 1 m² regałów będzie kosztował ca 820 zł. Mam wrażenie, że nie jest to drogo.

Pismo polecające nabycie maszyny do pisania z kredytów na urządzenie wewnętrzne rozminęło się z pismem Archiwum, w którym prosiłem o dodatkowe przyznanie brakujących 500 zł z kredytów § 6 poz. 1, albo o zatwierdzenie viement¹⁰ dokonanego z § 8. Ponieważ kredyty asygnowane na urządzenie wewnętrzne zostały bez reszty zaangażowane w budowę regałów i wycofanie 500 zł nie jest możliwe, przeto uprzejmie proszę o uwzględnienie jednego z wniosków, z którymi zwróciłem się do Wydziału A.P.

Najwięcej kłopotów sprawiają mi archiwalia opolskie. Sumy 150 000 zł, asygnowanej na przewóz tych archiwaliów, dotąd nie naruszyłem, obawiam się jednak, że jeśli Wojew.[oda] Śląsko-Dąbrowski nie udzieli rychło odpowiedzi, to może się zdarzyć tak, że braknie mi czasu na zużytkowanie tej sumy i trzeba będzie ją zwrócić z dniem 31 XII. W przyszłym tygodniu mam zamiar przywieźć archiwalia z Lubania (1–2 wagonów akt różnej proveniencji, w tym pewna ilość archiwaliów sięgających XV w.)¹¹. Koszta z tym związane pokryje się w 70–80% z kredytów § 8, resztę można będzie dodać z § 34, w którym pozostanie jeszcze do dyspozycji ca 150 000 zł.

Przed południem otrzymałem via Archiwum Państwowe w Katowicach wiadomość od Instytutu Śląskiego w Katowicach, że akta w niektórych piwnicach Starostwa Opolskiego ulegają niszczeniu. Odpowiedziałem na to, że gdyby nie przeszkody stawiane przez czynniki niezależne od władz archiwalnych, to akta te od kilku miesięcy znajdowałyby się w odpowiednich warunkach we Wrocławiu. Zapewniłem Instytut Śl.[ąski], że w najbliższym czasie akta te zostaną przewiezione do Wrocławia. Instytut Śląski doskonale zdaje sobie sprawę z tego, że Opole nie jest odpowiednim miejscem do przechowywania archiwaliów; dr Popiołek¹² skar-

¹⁰ *Virement* (z fr.) – przenoszenie kredytów finansowych.

¹¹ Były to m.in. akta obecnego zespołu: nr 82/79 „Klasztor Magdalenek w Lubaniu” 1573–1942, 397 j.a. = 9,5 m.b.

¹² Kazimierz Popiołek, ur. 25 II 1903 w Cieszynie, zm. 28 XII 1986 w Katowicach, historyk; pierwszy rektor Uniwersytetu Śląskiego (1968–1972); prof. Uniwersytetu Wrocławskiego (1955–1964) i Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od czerwca 1948 kierował katowickim oddziałem Instytutu Zachodniego, w który przekształcono dotychczasowy Instytut Śląski w Katowicach. Zob.: Andrzej Topol, *Kazimierz Popiołek i jego czasy (1903–1986)*, Katowice 2004; Mieczysław Pater, *Kazimierz Popiołek 28.II.1903–28.XII.1986*, SKH „Sobótka”, R. 43, 1988, t. 3, s. 465–468.

ży się, że akta są niszczone, a dyr. Lutman nie pozwala ich zabrać do Wrocławia, chociaż wie, że w Katowicach nie znajdzie odpowiedniego pomieszczenia. Spróbuję jeszcze interweniować w Starostwie Opolskim i wykorzystać odpowiednio pismo Instytutu Śl.[ąskiego]. Odpisy pism przesyłam drogą służbową.

Wczoraj rozmawiałem z prorektorem prof. Wyslouchem¹³, który jest kierownikiem Wrocławskiego Oddziału Instytutu Śl.[ąskiego]. Prof. Wyslouch, którego przed kilku miesiącami przekonałem, że przewiezienie archiwaliów opolskich do Wrocławia jest celowe i wskazane, oddziaływał w tym kierunku na dyr. Lutmana i oświadczył mi ostatnio, że dzięki jego tłumaczeniom i naleganiom dyr. L.[utman] pogodził się już z tym, że akta te będą przechowywane we Wrocławiu. Z listu Pana Dyrektora wynika, że dyr. L.[utman] nadal zabiega o przewiezienie akt do Katowic, chociaż zdaje sobie sprawę z minimalnych możliwości przeprowadzenia tych planów. A tymczasem akta niszczeją... Najchętniej porozmawiałbym bezpośrednio z dyr. Lutmanem, ale ten ciągle podróżuje i we Wrocławiu jest prawie nieuchwytny.

Zaryzykowałbym wyjazd do Katowic, może udałoby się na miejscu przekonać decydujące czynniki, że przeniesienie akt w jak najkrótszym czasie jest konieczne. Czasu mam jednak bardzo mało: teraz dobiegają końca roboty remontowe budynku, naprawiono centralne ogrzewanie, zaś instalacja^a wodociągowo-kanalizacyjna jest w trakcie naprawy. Rozmowy z Uniwersytetem w sprawie korzystania z centralnego ogrzewania jeszcze nieukończone, po podpisaniu umowy trzeba będzie starać się o koks. Poza tym trzeba ciągle bronić samego gmachu. W najbliższych dniach trzeba liczyć się z tym, że Kuratorium Wrocławskie zacznie zabiegać o uzyskanie dla siebie budynku przy ul. Gdyńskiej 2. Mam przekonanie, że i ten atak skończy się niepowodzeniem, ale nie mogę w tym czasie być poza Wrocławiem.

Czy w sprawie akt sanitariatu niemieckiego w Żyrowie¹⁴ nie ma żadnych wiadomości? Sfery wojskowe wrocławskie nie zainteresowały się tą sprawą, a w każdym razie nie zwracały się do Archiwum.

Proszę przyjąć wyrazy głębokiej czci i szacunku

Oporów, 22.11.47.

MWąsowicz

¹³ Seweryn Wyslouch, ur. 19 III 1900 w Pirkowiczach k. Drohiczyzna, zm. 28 II 1968 we Wrocławiu, profesor, historyk państwa i prawa; 1947 – 1952 prorektor Uniwersytetu Wrocławskiego; 1948 współorganizator Wystawy Ziem Odzyskanych we Wrocławiu; założyciel i dyrektor (1949 – 1953) wrocławskiego oddziału Instytutu Zachodniego, współzałożyciel Instytutu Śląskiego w Opolu. Zob.: Karol Jonca, *Seweryn Wyslouch*, [w:] *Uczeni wrocławscy (1945 – 1979)*, pod red. Jana Trzynałdowskiego, Wrocław 1980, s. 105 – 108.

¹⁴ Prawdopodobnie chodzi o wieś Żyrowa (niem. *Zyrowa*), położoną w gminie Zdzeszowice, powiat krapkowicki, województwo opolskie.

^a *Następnie wykreślone słowa: centralnego ogrz.*

Nr 22

23 III 1948 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie zatrudnienia dra Mariana Czaplńskiego, dra Alfreda Kucnera, dra Franciszka Kąckiego; zorganizowania ekspozycji archiwaliów na Wystawie Ziem Odzyskanych i informacji prasowych o AP Wrocław.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 59–62.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

W ostatnim czasie zaistniały pewne sprawy, które trudno byłoby przedstawić w drodze służbowej i dlatego ośmielam się zrelacjonować je w liście prywatnym. Zaczynam od spraw personalnych, które najbardziej leżą mi na sercu. Przed miesiącem wysłałem do Wydziału podanie drowi Czaplńskiego¹ z wnioskiem o przyjęcie do pracy w Archiwum. Ponieważ^a upływa już miesiąc, a p. Czaplńskiego pragnąłbym jak najprędzej zaprzęgnąć do pracy, prosiłbym uprzejmie Pana Dyrektora o wpłynięcie na szybkie załatwienie podania. Przed paru dniami wysłałem również podanie p. Gąseckiego², kandydata na woźnego. Bardzo zależałoby mi na tym, aby Gąsecki mógł jak najrychlej zgłosić się do służby, ponieważ dwaj woźni, jacy obecnie są zatrudnieni, nie mogą podołać ogromowi pracy.

W ciągu marca zgłosiło się do Archiwum kilku kandydatów na pracowników naukowych. Wśród nich znaleźli się dwaj, których zaangażowanie byłoby dla Archiwum bardzo korzystne. Jednym z nich jest dr Kucner³, drugim –

¹ Marian Kazimierz Czaplński, ur. 16 VII 1913 w Nowym Sączu, zm. 7 XI 1975 we Wrocławiu, absolwent UJK we Lwowie i Uniwersytetu Wiedeńskiego w zakresie filologii niemieckiej; 1947 doktorat z filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim, na którym studiował też historię, zakończona w 1952 na UW; archiwista, filolog niemiecki, historyk, w latach 1948–1955 asystent archiwalny APWr., następnie starszy archiwista AP w Opolu, potem kierownik PAP w Brzegu (1957–1963). W kolejnych latach wykładowca WSP w Opolu oraz kustosz Muzeum Historycznego miasta Wrocławia. Członek m.in. Instytutu Śląskiego w Opolu i TWP. Zob.: Stefan Spychalski, *Marian Czaplński (16.VII.1913–7.XI.1975)*, „Archeion”, t. 66, 1978, s. 357–358.

² Brak bliższych danych, Gąsecki do pracy w APWr. nie został przyjęty.

³ Alfred Kucner, ur. 25 IX 1907 w Poznaniu, zm. 2 II 1987 we Wrocławiu, absolwent Uniwersytetu w Poznaniu (1935) – mgr filozofii z zakresu historii; 1933–1937 asystent na tejże uczelni, gdzie w 1938 uzyskał stopień doktora; w czasie okupacji różne stanowiska urzędowe; 1945–1948 adiunkt na UW; od maja 1948 pracownik AAD m. Wrocławia, od 1959 dyr. AP w Zielonej Górze, gdzie też był prezesem Zarządu Oddz. PTH; 1967–1972 adiunkt naukowo-badawczy w APWr.; autor licznych opracowań historycznych. Zob.: Janina Paślawska, *Alfred Kucner (25 IX 1907–2 II 1987)*, „Sobótka”, R. 42, 1987, z. 3, s. 549; Jerzy Pabisz, *Alfred Kucner (25 IX 1907–3 II 1987)*, „Archeion”, t. 85, 1989, s. 332–335.

Fot. 22. Andrzej Dereń (pierwszy z prawej) i dr Alfred Kucner (drugi z prawej) podczas obrad konferencji dyrektorów archiwów państwowych w Warszawie 14 VI 1961 r.

dr Kącki⁴. Dr Kucner jest dotąd asystentem w VII stopniu służb.[owym] przy katedrze hist.[orii] nowożytnej, ale z powodu nieporozumień z prof. Czaplińskim⁵ pragnie odejść z Uniwersytetu. Prof. Czapliński, z którym rozmawiałem na ten temat, wyraża się dodatnio o Kucnerze i popiera jego starania. Kucner pragnąłby zatrzymać ten sam stopień służbowy, jaki ma na Uniwersytecie, jestem jednak przekonany, że przyjąłby również stanowisko w VIII grupie. Napisał parę prac naukowych, a jako uczeń gimnazjum z niemieckim językiem wykładowym włada tym językiem równie dobrze jak polskim. W Archiwum oddałbym mu nadzór nad pracownią naukową (niezależnie od udziału w porządkowaniu akt). Cała trudność polega na tym, że po zaangażowaniu

⁴ Franciszek Kącki, ur. 12 X 1909 w Jasle, dr nauk humanistycznych; 1934 – 1939 młodszy asystent w Zakładzie Historii Gospodarczej UJK; opublikował m.in.: *Ks. Stanisław Stojalowski i jego działalność społeczno-polityczna*, t. 1, 1845 – 1890, Lwów 1937, ss. 213; 1945 – 1947 pracownik naukowy Wydziału Humanistycznego UWr, członek PAU w Krakowie; członek założyciel Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii; członek konspiracyjnego Stronnictwa Narodowego (ps. „Jeleń”), 29 XI 1947 skazany na 5 lat, zwolniony z więzienia aktem łaski Bieruta; w APWr. nie został zatrudniony; 1947 – 1950 dyrektor Liceum Ekonomicznego we Wrocławiu; w latach 80. mieszkał w Warszawie. Zob.: Archiwum UWr, sygn. AUW – 138/Kącki F.; Krzysztof Kaczmarski, *Za katolicką Polskę – Włodzimierz Bilan (1903 – 1951)*, „Polonia Christiana”, 2008, nr 5, s. 85 – 87.

⁵ Zob.: poz. nr 17, przyp. 4.

Fot. 23. Andrzej Dereń, dyrektor AP we Wrocławiu (trzeci z lewej) i dr Alfred Kucner, dyrektor AP w Zielonej Górze (drugi z lewej), podczas obrad konferencji dyrektorów archiwów państwowych w Warszawie 14 VI 1961 r.

dra Czaplińskiego Archiwum nie będzie miało do dyspozycji wolnych etatów w VIII grupie, nie mówiąc już o grupie VII. W związku z tym chciałbym uprzejmie prosić Pana Dyrektora, czy nie ma jakichś możliwości powiększenia etatów w tutejszym Archiwum, albo też czy nie można by dra Kucnera dać na etat wolny w innym Archiwum z tym zastrzeżeniem, że zatrudniony byłby we Wrocławiu. Pracy mamy tu bardzo wiele na długi okres czasu, a pozyskanie tego rodzaju pracownika jak dr Kucner byłoby dla Archiwum bardzo cenne.

Jeśli chodzi o dra Kąckiego, to sprawa przedstawia się nieco inaczej. Kącki jest uczniem prof. Bujaka⁶ i stąd znam go dobrze z czasów przedwojennych. We wrześniu 1939 Kącki, jako oficer rezerwy, dostał się do niewoli niemieckiej, skąd wrócił w 1946 r.⁷ Od jesieni 1946 pracował jako adiunkt przy katedrze

⁶ Franciszek Bujak, ur. 16 VIII 1875 w Maszkienicach k. Brzeska, zm. 21 III 1953 w Krakowie, historyk dziejów gospodarczych i społecznych, archiwista; 1899 doktorat na UJ z historii geografii; 1901–1902 studia uzupełniające w Lipsku, Rzymie i Genui; 1902–1909 adiunkt w Archiwum Krajowym Aktów Grodzkich i Ziemskich w Krakowie; prof. uniwersytetów Jagiellońskiego, Warszawskiego i Lwowskiego; związany z ruchem ludowym, 1920 został ministrem rolnictwa i dóbr państwowych w rządzie Władysława Grabskiego; 1937 doktora *honoris causa* SGGW. Zob.: Natalia Gąsiorowska, *Franciszek Bujak 1875–1953*, „Nauka Polska”, R. 1, 1953, z. 3, s. 185–188.

⁷ Kącki przebywał w obozie jenieckim w Lüneburgu, do Polski zaś powrócił już w 1945 r., podejmując pracę na UW r. z dniem 6 XII 1945 r.

hist.[orii] społ.[ecznej] i gosp.[odarczej] we Wrocławiu. Prof. Inglot⁸ miał zamiar habilitować go w niedługim czasie. Z początkiem 1947 r. został aresztowany (sprawa prof. Tarnawskiego, ks. Grudzińskiego, dra J. Zielińskiego i innych⁹) i z końcem 1947 r. skazany na 5 lat więzienia. Aktem łaski Prezydenta Rzplitej został zwolniony z więzienia w lutym 1948. Wobec trudności, z jakimi spotkał się na Uniwersytecie, Kącki zwrócił się do mnie o przyjęcie go do Archiwum. W staraniach tych Rektor Kulczyński¹⁰ udziela mu pełnego poparcia. Kąckiego znam dobrze jako pracownika naukowego; ma on wartościową pracę o Stojanowskim i kilka rzeczy drobniejszych. Ze względu na skazujący wyrok mam jednak poważne obawy, czy zaangażowanie go do Archiwum byłoby dobrze widziane przez Biuro Personalne. Kąckiemu oświadczyłem, że Archiwum w tej chwili ma wszystkie etaty obsadzone i że zawiadomię go, jeśli zaistnieje możliwość przyjęcia go do Archiwum.

Dla obu tych kandydatów mam w rezerwie wolne miejsca w Archiwum Miejskim, chociaż przyznam się, że dra Kucnera wolałbym pozyskać dla Archiwum Państwowego. Co do sprawy Archiwum Miejskiego, to również bardzo bym prosił Pana Dyrektora o łaskawe jej przyśpieszenie. Z Zarządu Miejskiego zwracano się do mnie kilkakrotnie z zapytaniem, czy Ministerstwo zaprobowało projekt umowy o najem lokalu, od tego bowiem uzależnione jest uruchomienie Archiwum Miejskiego. Osobiście również jestem tego zdania, że dłuższa zwłoka może mieć szkodliwe następstwa, głównie ze względu na ewentualne pociągnięcia prof. M.[aleczyńskiego], który po doznanej porażce szuka sposobów, aby skłonić Zarząd Miejski do zmiany decyzji. Zarząd Miejski pragnie tę sprawę możliwie rychło doprowadzić do końca. Chciałbym w kwietniu skompletować personel Archiwum Miejskiego, uzyskać odpowiednie kredyty, ustawić regały, których część można będzie prawdopodobnie uzyskać od Zarządu M.[iejskiego], wreszcie przystąpić do porządkowania dokumentów i akt.

⁸ Zob.: poz. nr 12, przyp. 3.

⁹ Sprawa Komitetu Ziemi Wschodnich, rozbitego przez UB w latach 1946 – 1947. Wymienieni to: prof. Władysław Tarnawski (1885 – 1951), filolog anglista, skazany na 10 lat więzienia; ks. kanonik Bolesław Grudziński (1888 – 1952) skazany na 3 lata; dr Józef Zieliński, profesor gimnazjalny ze Stanisławowa, pierwszy prezes KZW, skazany na karę śmierci zamienioną na długoletnie więzienie. Więcej zob.: Lucyna Kulińska, *Dzieje Komitetu Ziemi Wschodnich na tle losów ludności polskich Kresów w latach 1943 – 1947*, t. 1, Kraków 2002, t. 2, Kraków 2003.

¹⁰ Stanisław Kulczyński, ur. 9 V 1895 w Krakowie, zm. 12 VII 1975 w Warszawie, botanik i działacz polityczny Stronnictwa Demokratycznego; absolwent i pracownik naukowy UJ (1918 – 1924); od 1924 prof., 1936 – 1938 rektor UJK; 1945 – 1969 prof. UWr; 1945 – 1951 rektor Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu; działacz Stronnictwa Demokratycznego; 1952 – 1972 wicemarszałek Sejmu. Zob.: Beata Zagórska-Marek, *Stanisław Kulczyński (1895 – 1975)*, „Dolny Śląsk”, 2002, nr 10, s. 335 – 339.

Równocześnie trzeba będzie szukać dokumentów, które można by zaprezentować na Wystawie Z.[iem] O.[dzyskanych]¹¹.

Sprawa Wystawy Historycznej Z.[iem] O.[dzyskanych] nie została jeszcze w szczegółach ustalona. W najbliższych dniach ma przybyć z Warszawy prof. Kipa¹². Przypuszczalnie dopiero po jego przyjeździe zapadną ostateczne decyzje. Liczę się z tym, że projektowana wystawa wspólna, urządzona przez wszystkie instytucje historyczne, nie dojdzie do skutku i że wobec tego Archiwum urządzi wystawę archiwaliów we własnym lokalu. Według wiadomości uzyskanych ostatnio od ks. dra Urbana¹³, dyrektora Archiwum Archidiec.[ezjalnego], ks. biskup Milik¹⁴ projektuje urządzenie również wystawy zabytków sztuki kościelnej, książek i archiwaliów. Przeszkodę stanowi brak funduszków. Ks. dr Urban odnosi się wprawdzie bardzo przychylnie do koncepcji urządzenia wystawy archiwaliów wspólnie z Archiwum Państw.[owym], ale o wszystkim decyduje nie on, lecz ks. bp Milik, który jest wybitnie apodyktyczny.

W związku z projektowaną Wystawą rozmawiałem kilkakrotnie z prorektorem Wyslouchem, który jest równocześnie kierownikiem oddziału wrocławskiego Instytutu Śląskiego. Prof. Wyslouch jest zdania, że najbardziej celowe byłoby urządzenie wystawy wspólnie przez zainteresowane instytucje, sądzi jednak, że wobec wygórowanych ambicji niektórych jednostek może się ten zamiar nie dać zrealizować. Od prof. Wysloucha dowiedziałem się, że Instytut Śląski utworzył sekcję dokumentacyjną, gromadzącą materiały do wydania zbioru dokumentów dotyczących całokształtu zagadnień polsko-niemieckich w czasach nowszych i najnowszych ze specjalnym uwzględnieniem kwestii gnębienia polskości. Oczywiście chodzi tu wyłącznie o teren Śląska. Ponieważ Archiwum Państw.[owe] posiada dużo materiałów, w których mogą się znajdować cenne dokumenty poszukiwane przez sekcję dokumentacyjną, ^{bb}zapropomowałem prof. Wyslouchowi skorzystanie, a raczej wciągnięcie do współpracy archiwistów wrocławskich. Sprawa została pomyślnie załatwiona: od 16 marca przystąpiliśmy do pracy.

¹¹ Wystawa Ziem Odzyskanych we Wrocławiu odbyła się w dniach 21 VII – 31 X 1948 r.

¹² Emil Kipa, ur. 17 III 1886 we Lwowie, zm. 5 I 1958 w Warszawie, historyk i dyplomata, profesor, badacz dziejów XIX w. i masonerii, od 1917 członek Komisji Historycznej AU; od 1954 prof. UW; 1919 – 1938 pracownik MSZ; 1931 – 1936 konsul generalny RP w Hamburgu; od 1924 członek Wielkiej Łoży Nar. Polski; badacz dziejów XIX w. i masonerii. Zob.: Jerzy Skowronek, *Emil Kipa (1886 – 1958)*, [w:] *Historycy warszawscy dwóch ostatnich stuleci*, pod red. Aleksandra Gieysztor, Jerzego Maternickiego i Henryka Samsonowicza, Warszawa 1986, s. 274 – 291.

¹³ Ks. bp Wincenty Urban, ur. 13 II 1911 w Grodzisku Dolnym, zm. 13 XII 1983 we Wrocławiu, bp wrocławski, prof. historii Kościoła, historyk sztuki, archiwista; od 1946 kierował Archiwum i Muzeum Archidiecezjalnym oraz Biblioteką Kapitulną we Wrocławiu. Zob.: Krystyn Matwijowski, *Ks. Biskup Wincenty Urban (1911 – 1983)*, ŚKH „Sobótka”, R. 39, 1984, nr 3, s. 474 – 479.

¹⁴ Zob.: poz. nr 17, przyp. 28.

Mgr Dereń, Stojanowska i Rombowski prowadzą poszukiwania w materiałach polskich. Na życzenie prof. Wysloucha objąłem nadzór nad zbieraniem materiałów zarówno przez archiwistów, jak i przez pracowników zaangażowanych przez Instytut w innych placówkach naukowych wrocławskich. Cały zespół liczy około 10 osób. Koledzy z Archiwum porządkują przed południem materiały opolskie i przy tej sposobności przeglądają odpowiednie posyty, wynotowując sygnatury teczek i aktów zawierających cenniejsze wiadomości. W godzinach popołudniowych przeglądają dokładnie odłożone materiały i sporządzają rejestra ważnych dokumentów. W ten sposób udało się pogodzić pracę porządkowania archiwaliów z pracą naukową, która daje także pewne korzyści materialne, ponieważ Instytut wypłaca parutysięczne honoraria za poszukiwania archiwalne. Współpraca jest korzystna zarówno dla Instytutu, jak i dla Archiwum. Po ukończeniu pracy rejestry wszystkich ważniejszych dokumentów zostaną przepisane na maszynie w kilku egzemplarzach. Będzie to miało trwałą wartość dla Archiwum, ułatwi bowiem ogromnie późniejsze poszukiwania.

Drogą służbową przesyłam 3 wycinki z prasy śląskiej dotyczące Archiwum Wrocławskiego¹⁵. Mimo że reporterzy prasowi, których informowałem o sprawach archiwalnych, odczytali mi swoje notatki i mimo że poprawiłem wszelkie usterki, to jednak w artykułach są poważne nieścisłości. Największy nacisk kładłem na szkodliwą akcję firm trudniących się zbieraniem makulatury i na zwrócenie uwagi społeczeństwu, jak bardzo ważne są wszelkie pozostałości aktowe ponemieckie – w artykułach zaś te sprawy wyszły na ogół błado. Okazuje się, że reporterzy nie dbają o to, aby wiernie opisać fakty, nie umieją nawet streścić opowiadania, reszty dopełnia brak dobrej korekty. Nie tracę jednak nadziei, że może natrafię na możliwego reportera. Przy tym wszystkim mam tę pociechę, że na skutek artykułów gazeciarskich uzyskałem nowe wiadomości o archiwaliach.

To byłoby prawie wszystko, o czym chciałem donieść Panu Dyrektorowi. Jeszcze raz chciałem prosić Pana Dyrektora o pomyślne załatwienie spraw personalnych i sprawy Archiwum Miejskiego.

Z okazji zbliżającej się Wielkiej Nocy proszę przyjąć najserdeczniejsze życzenia Wesołych Świąt.

Łączę wyrazy głębokiej czci i poważania

MWąsowicz

Wrocław, 23 marca 1948.

¹⁵ Brak tych wycinków w zachowanej dokumentacji aktowej.

^a Dalej wykreślone słowo: *od*.

^{bb} Dalej wykreślone słowo: *sko*.

62665

Szanowny Panie Dyrektorze!

Sprawy personalne ogromnie ciąży mi na sercu i z dnia na dzień oczekuję dekretów nominacyjnych dla nowych pracowników (dr Czapliński, Gwrecki). Czapliński godzi się na wszystkie warunki, byle tylko jak najprędzej rozpocząć pracę. Poproszę tu i niecierpliwość są wzajemnie, gdyż p. Czapliński chce w najbliższym czasie również ze Wrocławia ruszyć nadzieńki. Gwrecki zapytany listownie, kiedy będzie aktualny jego przyjazd do Wrocławia.

Jeśli na uprzejmy list Pana Dyrektora nie odpowiedziałem tak szybko, jak należało, to dlatego, że chciałem równocześnie dobrać o innych sprawach również b. ważnych. Pierwszą z nich to sprawa wytwory, dwuga dotyczy lokali.

Przed tygodniem (6.4.) rektor zaprosił niektórych pracowników naukowych na poradzenie, na którym był obecny również prof. Kupa, oczekiwany od paru tygodni. Referował prof. Kupa. Zebranych spotkał wielki zewid, ponieważ prof. Kupa oświadczył, że na utrzymanie wytwory historycznej udało się uzyskać kredyt w wysokości 1,000,000 zł. Według przewidywań obliczeń potrzeba na ten cel najmniej 9,400,000 zł. Sama wytwawa historyczna (Bibl. Univ.) pochłonie około 2,000,000 zł. Na tym tle dądo nawet do pewnych rozdziałów między prof. Kupą a dr. Kuciem. Wobec ogromności kredytu przewidzianego

Fot. 24. Pierwsza strona listu dra M. Wąsowicza do dyr. W. Suchodolskiego z 13 IV 1948 r.

Nr 23

13 IV 1948 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie udziału APWr. w Wystawie Ziem Odzyskanych oraz siedziby Archiwum; ponadto sprawy personalne i porządkowania zasobu.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 65 – 71.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Sprawy personalne ogromnie leżą mi na sercu i z dania na dzień oczekuję dekretów normalizacyjnych dla nowych pracowników (dr Czapliński, Gąsecki). Czapliński godzi się na wszystkie warunki, byle tylko jak najprędzej rozpocząć pracę. Pośpiech ten i niecierpliwość są zrozumiałe, gdyż p. Czapliński chce w najbliższym czasie zawrzeć we Wrocławiu związek małżeński. Gąsecki zapytywał listownie, kiedy będzie aktualny jego przyjazd do Wrocławia.

Jeśli na uprzejmy list Pana Dyrektora nie odpowiedziałem tak rychło, jak należało, to dlatego, że chciałem równocześnie donieść o innych sprawach również b.[ardzo] ważnych. Pierwsza z nich to sprawa wystawy¹, druga dotyczy lokalu.

^aPrzed tygodniem (6.4) rektor² zaprosił niektórych pracowników naukowych na posiedzenie, na którym był obecny również prof. Kipa, oczekiwany od paru tygodni. Referował prof. Kipa. Zebranych spotkał wielki zawód, ponieważ prof. Kipa oświadczył, że na urządzenie wystawy historycznej udało się uzyskać kredyt w wysokości 1 000 000 zł. Według prowizorycznych obliczeń potrzeba na ten cel najmniej 9 400 000 zł. Sama wystawa książki (Bibl.[ioteka] Uniwer.[sytecka]) pochłonie około 2 000 000 zł. Na tym tle doszło nawet do pewnych rozdzźwięków między prof. Kipą a drem Knotem³. Wobec szczupłości kredytów przeznaczonych na urządzenie wystawy historycznej dyskusja objęła tylko sprawy ogólne i toczyła się w nastroju dość pesymistycznym. Wyłoniono

¹ Chodzi o Wystawę Ziem Odzyskanych, jaka odbyła się we Wrocławiu w dniach 21 VII – 31 X 1948 r. Była to ogromna impreza propagandowa władz komunistycznych, mająca na celu zaprezentowanie osiągnięć Polski w zagospodarowywaniu ziem zachodnich i północnych w latach 1945 – 1948 oraz uzasadnienie dla słuszności przekazania Polsce tych obszarów, uznawanych za historyczną i nierozzerwalną część państwa.

² Rektorem Uniwersytetu i Politechniki Wrocławskiej był wówczas (do 1951 r.) prof. Stanisław Kulczyński. Zob.: poz. nr 22, przyp. 10.

³ Zob.: poz. nr 1, przyp. 26.

ścisły komitet, w skład którego weszło 10 osób⁴, ale nikt nie przyjął zaszczytnej godności przewodniczącego komitetu. Szczupłość kredytów, krótki czas, jaki pozostaje do urządzenia wystawy, wreszcie różne trudności techniczne odstraszyły wszystkich. Zdecydowano, że wystawa historyczna ogólna będzie się mieściła w gmachu Uniwersytetu, że poza tym odbędzie się wystawa specjalna w Ossolineum i w Muzeum. Administrator Ap.[ostolski] zrezygnował z urządzenia odrębnej wystawy. Pierwotny zamiar urządzenia wystawy pod hasłem 1000 lat zmagania polsko-niemieckich zarzucono, ponieważ władze centralne życzą sobie, aby wystawa wykazała, że mimo oderwania Śląska od Rzplitej związek oderwanych ziem z Macierzą był zawsze bardzo silny. Jeśli chodzi o stronę techniczną, to eksponaty dostarczone przez różne instytucje nie mogą być grupowane odrębnie, ale mają być dobierane celowo według pewnych zagadnień. Archiwum więc również nie będzie posiadało sali odrębnej, ale dokumenty znajdują się obok starych druków, obrazów, rzeźb itp. pochodzących z tego samego czasu. Uniknie się w ten sposób monotonii nużącej zwiedzających. Z projektem tym wystąpiłem jeszcze z początkiem marca wobec prof. Wysłoucha, który zreferował tę sprawę na posiedzeniu (6.4.) i uzyskał zgodę zebranych. Czy zostanie on wykonany, okaże najbliższa przyszłość. W tej chwili dowiedziałem się, że w czasie pobytu we Wrocławiu wiceministra Kościńskiego⁵ projekt wystawy historycznej został zmieniony o tyle, że ma się dla niej znaleźć miejsce w Hali Ludowej⁶. Komisarzem wystawy historycznej zamianowany został prof. Wysłouch. W czasie I posiedzenia (6.4.) postanowiono, że w najbliższą sobotę (17.4.) ścisły komitet ma wystąpić z planem wystawy historycznej. O wynikach doniosę drogą służbową. Niezależnie od tego, jakie będą wyniki zebrania, wydaje się, że bez uzyskania z Ministerstwa Oświaty jakiejś kwoty dla Archiwum bezpośrednio, trudno będzie pokazać archiwalia. O równomiernym rozdzieleniu kredytów „wystawowych” między wszystkie

⁴ Ostatecznie liczba osób tworzących Komitet była większa, gdyż w jego skład wchodził: Wiktor Kościński (komisarz Rządu ds. WZO), Władysław Bieńkowski (kierownik Wydziału Kultury i Oświaty KC PPR), Józef Dubiel (podsekretarz stanu MZO), Maciej Elczewski (sekretarz WK PPS), Leopold Gluck (Przewodniczący Komisji Programowej), Jerzy Hryniewiecki (kierownik Komisji Artystycznej), Zbigniew Juzwa (przedstawiciel Wydziału Polityczno-Programowego CKW PPS), Marian Kalita (pełnomocnik ministra przemysłu ds. WZO), Jerzy Koszyk (przedstawiciel CUP), Bronisław Kupczyński (prezydent Wrocławia), Władysław Matwin (I sekretarz KW PPR), Edmund Męclewski (odpowiedzialny za sprawy wydawnicze), Tadeusz Ptaszycki (dyr. Regionalnego Biura Planowania), Henryk Sobański (kierownik Komisji Propagandowo-Imprezowej).

⁵ Wiktor Kościński, wiceminister skarbu, członek PPS, uczestniczył w otwarciu Wystawy Ziem Odzyskanych.

⁶ Obecnie Hala Stulecia.

instytucje nie można nawet marzyć: miejscowe rekiny zechcą szybko załatwić się z całą sumą. Gdybym miał pieniądze przynajmniej na gabloty, sprawa byłaby znacznie łatwiejsza.^b

“Sprawa lokalu Archiwum przedstawia się pomyślniej. W jakiś czas po wizji lokalnej, o czym obszernie relacjonowałem drogą służbową⁷, rozmawiałem z Naczelnikiem Urzędu Zatrudnienia i z inspektorem pracy, który odgrywał dotąd rolę najbardziej agresywną. Przedstawiłem im jeszcze raz beznadziejność walki z Archiwum i po przyjacielsku doradziłem, aby opuścili niewygodne dla nich pomieszczenia przy ul. Cybulskiego⁸ i aby wyremontowali jakiś inny budynek stosownie do potrzeb, jakim ma służyć. Po dłuższym przekonywaniu inspektor pracy uznał, że takie wyjście z obecnej sytuacji będzie najlepsze i rzeczywiście rozpoczął już poszukiwania. Naczelnikowi Urzędu Zatrudnienia wskazałem odpowiedni budynek, który za 15 – 18 000 000 zł można będzie pięknie wyremontować.

Rektor również nie zajmuje w sprawie lokalu stanowiska tak nieprzejednanego, jak w ubiegłym roku. Projekt ewentualnej zamiany lokali podoba mu się nadal, zwłaszcza że w razie opuszczenia budynku przez Urząd Zatrudnienia wejdzie tam Uniwersytet. Rozpatrzenie szczegółowe projektu zamiany Rektor odkłada na później. Ze źródeł uniwersyteckich wiem, że Uniwersytet odczuwa brak środków finansowych na konserwację budynków już posiadanych i że plany zajmowania dalszych gmachów spotykają się z nieoficjalnymi zastrzeżeniami niektórych członków Senatu Akad.[emickiego].^d

Sprawa Archiwum Miejskiego zaczyna się komplikować. Na stanowisku Dyrektora Resortu Społecznego, któremu podlega Wydział Oświaty (archiwa), zaszła zmiana: p. Krakowian ustąpił, a na jego miejsce przyszedł dr Cieślak, który zamierzał przenieść do ratusza dokumenty i akta starsze z Archiwum Miejskiego, resztę zaś ze względu na brak miejsca – pozostawić przy ul. Gdyńskiej⁹. Przeciw takiemu podziałowi podniosłem zastrzeżenia i oświadczyłem, że archiwalia powinny być przechowywane razem, obojętnie, czy to będzie przy ul. Gdyńskiej, czy w ratuszu. Dr Cieślak wyjaśnił, że organizuje obecnie Muzeum m. Wrocławia¹⁰ i że pozostaje mu kilka wolnych pomieszczeń, w których pragnąłby ulo-

⁷ Pismo APWr. z dnia 1 marca 1948 r. (nr 145/48), zob.: APWr., Archiwum zakładowe, sygn. I/130, s. 97 – 100. Odbyły się *de facto* dwie wizje lokalne 19 i 26 lutego 1948 r. Zob. też: E. Galik, *Batalia o budynek Archiwum Państwowego we Wrocławiu...*, s. 199.

⁸ Przy ul. Cybulskiego 20 mieścił się Urząd Zatrudnienia, obecnie obiekt mieszkalny.

⁹ Gdyńska – ob. ul. Pomorska.

¹⁰ Placówkę tę, pod nazwą Muzeum Historyczne Miasta Wrocławia, otwarto w 1948 r. w Ratuszu, w 1951 r. włączono do Muzeum Śląskiego, dziś jest to Muzeum Narodowe we Wrocławiu. W 1965 r. powołano ulokowane w Ratuszu nowe, oddzielne Muzeum Historyczne we Wrocławiu. Od 2000 r. jest ono jednym z oddziałów Muzeum Miejskiego Wrocławia.

kować część starszą archiwum, a ponadto otworzyć pracownię naukową archiwalno-muzealną. Wykazałem mu niecelowość takich pomysłów, ale nie wiem, czy zdołałem go przekonać. Zabiegi prof. M.[aleczyńskiego] są widocznie bardzo intensywne. W najbliższym czasie zapadnie decyzja ostateczna.

Wracając do spraw personalnych, chciałem jeszcze poruszyć sprawę dra Kucnera, o którym pisałem w liście z dn. 22 względnie 23.3. Z listu wysłanego przez Pana Dyrektora mniej więcej w tych samych dniach zorientowałem się, że [po] obsadzeniu wolnego etatu szczecińskiego przez dra Czaplńskiego szanse uzyskania miejsca dla dra Kucnera są bardzo małe. Mimo niezbyt przyjemnego tła sprawy, która spowodowała zlikwidowanie dra Kucnera na Uniwersytecie, dobrze byłoby zatrudnić go w Archiwum. O zatrudnieniu dra Kąckiego nie śmiem prosić, bo zdaję sobie sprawę, że to byłoby jeszcze trudniejsze.

Jeśli chodzi o Rombowskiego, Michalkiewicza i Ziomeckiego, o których Pan Dyrektor zapytywał, to trzeba powiedzieć, że zapowiadają się nieźle. Rombowskiego spotkało wprawdzie pewne rozczarowanie, bo przypuszczał, że będzie mógł w godzinach urzędowych poświęcić dowolną ilość czasu na wyszukiwanie tych materiałów, które są mu potrzebne do pisania rozprawek i artykułów o charakterze naukowym lub na wpół naukowym. Początkowo musiałem więc wziąć go krótko; teraz pogodził się już z tym, że w godzinach urzędowych trzeba przede wszystkim porządkować archiwalia, zbieranie zaś materiałów naukowych musi zejść na plan dalszy, natomiast może te poszukiwania prowadzić w godzinach pourzędowych.

Michalkiewicz daje sobie dobrze radę z archiwum Schaffgotschów, które porządkuje według zachowanych częściowo repertoriów. Ziomecki po rozdeleniu archiwaliów berlińskich i archiwów rodz.[innych] Tschamner und Quaritz zaprawia się do porządkowania, współpracując z innymi przy porządkowaniu archiwum opolskiego. Gdy przyswoi sobie pewne wiadomości, dam mu do samodzielnego uporządkowania jakiś mniejszy i łatwy zespół. Obaj (Michalkiewicz i Ziomecki) zapowiadają się dobrze. Obecnie są jeszcze w trakcie studiów i dlatego nie mogą poświęcić się wyłącznie pracy archiwalnej.

W sprawie materiałów po śp. Barwińskim¹¹ będę musiał wybrać się do Krakowa. Miałem zamiar spotkać się z dyr.[ektorem] Budką¹² 5.4, kiedy byłem

¹¹ Poz. nr 14, przyp. 12 oraz poz. nr 18.

¹² Włodzimierz Budka, ur. 14 I 1894 w Warszawie, zm. 1 III 1977 w Krakowie, historyk, archiwista, bibliofil, historyk papiernictwa; 1923 dr filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim; od 1919 zatrudniony w AP w Krakowie, od 1939 do 1950 jego kierownik, a potem dyrektor; 1950–1964 – już na emeryturze – kierownik Oddz. AP na Wawelu; 1939–1945 zabezpieczył przed Niemcami najcenniejsze akta AP, Uniwersytetu Jagiellońskiego i inne w opactwach w Tyńcu i Bielanych oraz Wieliczce. Zob.: Adam Kamiński, *Włodzimierz Budka (14 I 1894–1 III 1977)*, „Archeion”, 1979, t. 68, s. 371–375.

w Krakowie w związku z ustaleniem planu pracy nad zbieraniem materiałów do atlasu historycznego Ziemi Odzyskanych¹³. W trakcie posiedzenia dowiedziałem się, że 6.4 ma się odbyć konferencja we Wrocławiu w sprawie wystawy historycznej, wobec czego, korzystając z uprzejmości prof. Wysłoucha, który zaproponował mi miejsce w aucie, już w dniu 5.4 wyjechałem z Krakowa. Wobec braku czasu musiałem zrezygnować z odwiedzenia dra Budki. Mam zamiar połączyć podróż do Krakowa z podróżą do Raciborza w celu przejścia ksiązek ponemieckich. Zaproponowałem wprawdzie Sądowi Okręgowemu wyekspediowanie zbiorów częściowo na koszt własny, częściowo na koszt Archiwum, ale wątpliwe, czy ta propozycja zostanie przyjęta.

Po doświadczeniu styczniowym, kiedy legitymacja przesłana do prolongaty bezpośrednio do Biura Pers.[onalnego] przeleżała się tam prawie przez 2 tygodnie, nie chciałem po raz drugi ryzykować i dlatego tym razem pozwoliłem sobie przesłać legitymację do Wydziału Archiwów.

Muszę przyznać się Panu Dyrektorowi, że prawie dwuletnia orka na tym śląskim ugorze zaczyna się na mnie odbijać. Kłopoty nieurzędowe też swoje zrobiły. Organizm sygnalizuje, że nie wszystko jest w należyтым porządku. Niewykorzystanie urlopu wypoczynkowego w 1946 i 1947 r. nie mogło nie wpłynąć na stan zdrowia. Teraz nieoczekiwanie od spraw archiwalnych, których trzeba ciągle pilnować, zaczynają się kłopoty mieszkaniowe. Oporów włączony został do miejskiego systemu kwaterunkowego¹⁴. Ponieważ kierownikom instytucji w VI st.[opniu] służb.[owym] nie przysługuje pokój do celów reprezentacyjnych, władze miejskie chcą mi dać jakiegoś lokatora do domku, który zajmuję. Obrona^e przed tym nieproszonym gościem kosztuje dużo zdrowia i dużo energii.

W tym roku chciałbym koniecznie przynajmniej ze 2–3 tygodnie odebrać się od tych wszystkich spraw i wreszcie trochę odpocząć. Tak się jednak wszystko składa, że chyba nie wcześniej będę mógł sobie na to pozwolić, jak w październiku lub listopadzie.

Łączę wyrazy głębokiej czci i poważania

MWąsowicz

Wrocław 13.4.48.

¹³ Zob.: *Atlas Ziemi Odzyskanych*, pod red. Józefa Zaremby, Warszawa 1947, wyd. Główny Urząd Planowania Przestrzennego, podz. 1 : 200 000, ark. cm 29 × 42 s. nlb. 8, map. 35.

¹⁴ Oporów – w latach 1945–1950 sołectwo w gminie Smolec, zob. też: poz. nr 7, przyp. 20.

^a Początek akapitu zaznaczony niebieską kredką przez odbiorcę listu znakiem: <.

^b Koniec akapitu zaznaczony niebieską kredką przez odbiorcę listu znakiem: >.

^c Początek akapitu zaznaczony niebieską kredką przez odbiorcę listu podwójnym znakiem: <.

^d Koniec akapitu zaznaczony niebieską kredką przez odbiorcę listu podwójnym znakiem: >.

^e Następnie wykreślono: przedy.

Nr 24

24 IV 1948 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie Wystawy Ziem Odzyskanych, zwolnienia się z pracy Juliusza Ziomeckiego oraz przejmowania kolejnych partii archiwaliów Schaffgotschów z Sobieszowa.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 74–77.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Za uprzejmy list i pocieszające wiadomości serdecznie dziękuję. Co do Wystawy, to wysłałem równocześnie sprawozdanie drogą służbową¹. Przypuszczam, że plan obecnie ustalony nie ulegnie już dalszym zmianom. Uzyskanie z kredytów ogólnych Wystawy Hist.[orycznej] jakichkolwiek pieniędzy na urządzenie odrębnej wystawy archiwalnej jest wykluczone. Dr Knot, który domagał się, aby z tych kredytów pokryto koszt urządzenia Wystawy Książki w Ossolineum, spotkał się z ostrą w formie, a nieprzyjemną w treści odmową, a raczej odprawą ze strony prof. Wysłoucha. Również zdecydowanie wystąpił prof. Wysłouch przeciw zastrzeżeniom wysuwany przez niektórych członków komisji co do dostarczenia na wystawę w oryginale bezcennych archiwaliów (Księga henrykowska), inkunabułów, starodruków itp. Powołał się przy tym na oświadczenie wicemin.[istra] Kościńskiego, który w czasie ostatniego pobytu we Wrocławiu miał wyraźnie podkreślić, że wszelkie potrzebne ekspozyty, gdziekolwiek by się znajdowały, mają być na żądanie dostarczone na Wystawę. Wiceminister miał zapowiedzieć, że w stosunku do instytucji lub osób opornych wyciągnie odpowiednie konsekwencje. Profesorowie wrocławscy już wyjeżdżają, aby przeprowadzić odpowiednie poszukiwania w terenie. O zastrzeżeniach Wydziału A.P. co do przesyłania archiwaliów nie wspominałem na posiedzeniu, ponieważ nie znalazłyby one zrozumienia, a mogłyby wywołać fałszywe wrażenie, że władze archiwalne zamierzają robić trudności wbrew zaleceniom wiceministra Kościńskiego. O atmosferze, jaka tu panuje, może najlepiej świadczyć zamiar sprowadzenia na wystawę Grunwaldu i Hołdu Pruskiego Matejki.

Tyle o wystawie. A teraz sprawy personalne. P. Ziomecki wniósł niespodziewanie prośbę o udzielenie mu 2-miesięcznego bezpłatnego urlopu. Dostał

¹ Pismo APWr. z dnia 23 IV 1948 r. (nr 268/48), zob.: AAN, Min. Ośw., WAP, 8503, s. 147–148.

Fot. 25. Wanda Malewicz, kustosz archiwalny w latach 1947 – 1966, fot. z ok. 1947 r.

Majewski², pod którego kierunkiem Ziomecki studiuje, również się na nim poznał i pragnie zatrzymać go dla archeologii. W tych warunkach lepiej będzie dla Archiwum, jeśli sytuacja wyjaśni się jak najrychlej, a skoro Ziomecki traktuje „pracę w” Archiwum jako coś chwilowego, to lepiej będzie, jeśli na jego miejsce zaangażuje się pracownika, który w Archiwum już pozostanie. Trudno pogo-

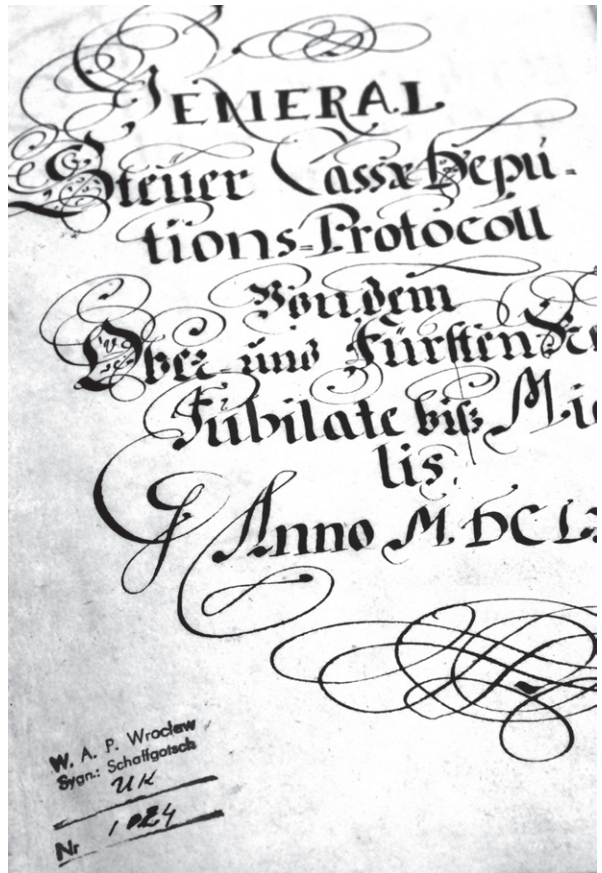
on stypendium na wyjazd do Warszawy w celu pogłębienia wiadomości z dziedziny archeologii. W rozmowie ze mną oświadczył, że archeologia pociąga go bardziej niż archiwistyka i że po ukończeniu studiów, a nawet wcześniej (o ile nadarzy się okazja) będzie się starał o ulokowanie się w takiej instytucji, która da mu możliwość pracowania w tej dziedzinie. Ceniąc lojalność Ziomeckiego, porozmawiałem z nim szczerze, a przekonawszy się, że postanowienie jego opiera się na mocnych podstawach, zaproponowałem mu, aby wycofał podanie o urlop bezpłatny, natomiast aby poprosił o zupełne zwolnienie. Będzie to dogodniejsze dla niego i dla Archiwum. Ziomecki jest pracownikiem inteligentnym i solidnym i chętnie zatrzymałbym go w Archiwum. Niestety, prof.

² Kazimierz Majewski, ur. 25 III 1903 w Brzeżanach, zm. 27 VII 1981, historyk i archeolog, absolwent UJK we Lwowie, gdzie od 1936 wykładał; 1939 – 1941 kierownik katedry historii starożytnej Uniwersytetu im. I. Franki we Lwowie; 1945 – 1951 prof. na UW, potem UW, inicjator powstania Polskiego Towarzystwa Archeologicznego; 1954 organizator i dyrektor Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN; założyciel i redaktor rocznika „Archeologia”. Zob.: Jerzy Kolendo, *Kazimierz Majewski (25 III 1903 – 27 VII 1981)*, „Kwartalnik Historyczny”, R. 89, 1981, nr 2/3, s. 529 – 531.

dzić się z tym, aby Archiwum miało wychowywać narybek dla innych instytucji i na „ulgowych” warunkach zatrudniać pracowników, którzy przy pierwszej okazji zdecydowani są przejść do innej służby.

Opróżniony przez Ziomeckiego etat zamierzam obsadzić pracownikiem administracyjnym, który przejąłby sekretariat od p. Malewiczowej³, a także objąłby część rachunkowości. P. Malewiczowa z lepszym pożytkiem będzie pracowała przy porządkowaniu akt, a ja, jeśli będę mógł przekazać komuś część spraw rachunkowych i administracyjnych, nie będę musiał pracować wieczorami, a nawet nocami, natomiast więcej uwagi i czasu będę mógł poświęcić sprawom ważniejszym i istotnym.

Mam jeszcze inną koncepcję. Polega ona na tym, aby na razie obsadzić etat administracyjny po Ziomeckim przez Czaplińskiego, natomiast z przyjęciem pracownika administracyjnego poczekać do obiecanego powiększenia etatów. Byłoby to możliwe oczywiście w tym wypadku, gdyby przy mającym nastąpić przeszeregowaniu Czapliński mógł przejść z administracyjnej grupy IX do naukowej VII grupy. Nie znając szczegółowo podstaw, na których władze oprą się przy przeprowadzaniu przeszeregowania, poddaję tę myśl z prośbą, aby Pan Dyrektor był łaskaw wziąć ją pod rozważenie. Gdyby

Fot. 26. Strona tytułowa książki z archiwum Schaffgotschów, APWr., Akta majątku Schaffgotschów w Cieplicach, UK 102, fot. z 2016 r. R. Bacmaga.

³ Wanda Malewicz, z domu Łazarowicz, ur. 8 X 1902 w Warszawie, zm. 4 V 1992 we Wrocławiu; 1923–1924 pracowała w AGAD w Warszawie; 1947–1966 kustosz (adiunkt naukowo-badawczy) APWr., zob.: APWr., Arch. Zakł., Akta osob., s. 14.

zaangażowanie Czaplińskiego tą drogą nie było możliwe, uprzejmie prosiłbym o zawiadomienie mnie, postaram się wówczas wyszukać jak najrychlej odpowiedniego pracownika względnie pracowniczki administracyjnej.

Sprawa utworzenia Archiwum Miejskiego posuwa się naprzód. Dr Kucner wniesie w poniedziałek podanie do Zarządu Miejskiego o przyjęcie do pracy. Do czasu, zanim pobory pracowników nauki zatrudnionych w instytucjach samorządowych nie zostaną uregulowane, będzie otrzymywał około 17 000 zł miesięcznie. Będzie to wynagrodzenie ryczałtowe.

Co do Schaffgotschów⁴, to przejmujemy dalsze partie archiwaliów z Sobieszowa (Chojnast), do których w 1946 r. p. Zajdler nie dopuścił Derenia. W sobotę (18.4) ulokowaliśmy w naszych magazynach 1 wagon (14 ton) archiwaliów, reszta – około 6 ton i 20 mocnych regałów – czeka na przewiezienie. Ten sam p. Zajdler, który w 1946 r. narobił wiele nieprzyjemnego hałasu o archiwalia, zachowuje się teraz całkiem przyzwoicie. Przewożone archiwalia obejmują głównie sprawy gospodarcze od połowy XVIII w. i stanowią dalszy ciąg akt dawniej przywiezionych. Z powodu zlikwidowania Ośrodka Szkoleniowego w Sobieszowie konieczne jest zabranie reszty akt i regałów jak najrychlej, bo z chwilą usadowienia się tam innej władzy mogą powstać nowe trudności. Ponieważ kredyty, jakie pozostały w § 34, nie starczą na pokrycie wszystkich kosztów, konieczne wydatki pokryję z własnych poborów do czasu uruchomienia kredytów na maj, natomiast transport kołowy we Wrocławiu postaram się uzyskać na warunkach kredytowych. Instytut Śląski nie wysuwa żadnych zastrzeżeń co do przejmowania przez nas archiwaliów z Sobieszowa. P. Biłgorajska⁵, kierowniczka oddziału Instytutu w Cieplicach, zawiadomiła mnie telefonicznie, że za zgodą Pana Dyrektora wyłączyła z przejmowanej obecnie partii archiwaliów dokumenty rodowe Schaffgotschów i wcieliła je do zbiorów Instytutu w Cieplicach⁶. Trudno mi było oponować. Po zakończeniu obecnego

⁴ Zespół nr 82/672, Akta majątku Schaffgotschów w Cieplicach.

⁵ Jadwiga Biłgorajska, mgr, kierownik Biblioteki im. Jerzego Samuela Bandtkiego w Cieplicach Śląskich-Zdroju (1 II 1947 – 31 X 1948); potem pracowała w Bibliotece Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, gdzie w 1956 została zastępcą dyrektora; 1959 – 1961 zastępca Prezesa Zarządu Okręgowego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich; w lutym 1961 przeszła na emeryturę. Zob.: Wanda Matwiejczuk, *Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego 1951 – 2001. Daty i fakty*, Opole 2001.

⁶ W Cieplicach Śląskich-Zdroju, dziś część Jeleniej Góry, na bazie byłej biblioteki Schaffgotschów, mieszczącej się w byłym klasztorze pocysterskim, Instytut Śląski w Katowicach uruchomił w połowie 1946 r. stację badawczą i bibliotekę im. Jerzego Samuela Bandtkiego, którą otwarto uroczystie 8 VI 1947 r. W połowie 1948 r. bibliotekę zlikwidowano, a jej zbiory rozdysponowano pomiędzy różne instytucje naukowe. Zob.: Marian Iwanek, *Biblioteka Schaffgotschów w Cieplicach Śl. Zdroju*, „Rocznik Jeleniogórski”, 1986, t. 24, s. 43 – 57.

zwożenia akt z Sobieszowa mam zamiar rozpocząć akcję w celu odzyskania materiałów przejętych przez Instytut Śląski. Mam wrażenie, że obecna ścisła współpraca z Instytutem (wystawa, sekcja dokumentacji) ułatwi to zadanie.

Jeśli chodzi o urlop, to tak się składa, że mimo zaleceń lekarza nie mogę wyjechać wcześniej jak w jesieni. Do lipca trzeba pilnować Wystawy, w czerwcu lub w lipcu zaczyna się roboty remontowe budynku, w sierpniu bierze urlop p. Dereń, we wrześniu odbędzie się we Wrocławiu zjazd dyrektorów (kierowników) archiwów⁷. Dopiero w październiku będę mógł pomyśleć o wyjeździe.

Łączę wyrazy głębokiego poważania i szacunku

MWąsowicz

Wrocław 24.4.48.

Fot. 27. Akta majątku Schaffgotschów w Cieplicach w magazynie archiwalnym APWr., fot. z 2016 r. R. Bacmaga.

⁷ Konferencja ta odbyła się 23 IX 1948 r. w siedzibie APWr., zob.: APWr., Arch. Zakł., I/36: Konferencje Dyrektorów – sprawozdania, referaty, 1946–1953, protokół z tejże konferencji s. 5–18.

Nr 25

9 IX 1948 r., [Wrocław]

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie budynku AP Wrocław, przygotowań do zjazdu dyrektorów we Wrocławiu.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 80–83.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Przede wszystkim pragnę złożyć Panu Dyrektorowi najserdeczniejsze gratulacje z okazji uzyskanego odznaczenia¹; przynajmniej w ten sposób ciężka praca Pana Dyrektora doczekała się uznania.

Przechodząc do spraw poruszonych przez Pana Dyrektora w ostatnim liście, donoszę, że p. Indra² zgłosił się w Archiwum 21.8 i pracował do 26.8. Korzystał głównie z repertoriów zawierających obszerne streszczenia dokumentów, oryginalnych dokumentów nie mogłem mu dostarczyć, bo dotąd nie ma ich w Archiwum.

W związku z zamianą budynków między Archiwum a Uniwersytetem³ rozmawiałem kilkakrotnie z sekretarzem Rektora i z inżynierem uniwersyteckim, który przeprowadza remonty budynków Uniwersytetu. Okazuje się, że Uniwersytet pragnie jak najrychlej wyremontować budynek dla Archiwum oraz zdecydowany jest wykonać roboty remontowe sposobem gospodarczym. W tej chwili Uniwersytet przeznaczą na te roboty 4.000.000 zł, które są już do dyspozycji. Razem z kredytem przewidywanym dla Archiwum wyniesie to 6.000.000 zł. Z końcem ubiegłego tygodnia przystąpiono do odbudowy części zniszczonego dachu. Inżynier przyrzekł wykonać do 14.9 prowizoryczne szkice pomieszczeń (rozkład sal), a następnie przystąpi do sporządzenia kosztorysu robót remontowych budynku łącznie z remontem centralnego ogrzewania, które zdaniem inżyniera da się uruchomić przy stosunkowo małym nakładzie kosztów. Gdy rozmowy z Uniwersytetem doprowadzą do konkretnych wyników, złożę szczegółowe sprawozdanie drogą urzędową.

¹ W. Suchodolski został w 1948 r. odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

² Właściwie prawdopodobnie „Jindra”.

³ Dnia 4 VIII 1948 r. doszło do porozumienia między oboma instytucjami, zaaprobowanego na szczeblu międzyministerialnym, w wyniku którego APWr. miało otrzymać budynek należący do UWr przy ul. Cybulskiego 36. Porozumienia tego nigdy nie zrealizowano. Zob.: E. Galik, *Batalia o budynek...*, s. 199–200.

Co do zamówienia obiadów i kolacji dla członków^a zjazdu dyrektorów, zakładam możliwości w różnych lokalach. Trudności okazały się większe niż przypuszczałem głównie z powodu braku miejsca. Lokale nie dysponują większą ilością sal, a mając jedną salę, nie mogą zobowiązać się do zarezerwowania kilkunastu miejsc w porze obiadowej.

Ostatecznie pozostały do wyboru dwa lokale: „Monopol” przy pl. Wolności⁴ (lokal reprezentacyjny) oraz „Restauracja Wielkopolska” przy ul. Kiełbaśniczej (lokal przeciętny). Obiad klubowy we wszystkich lokalach można dostać za 180 zł. Obiad wystawniejszy (3 wódki gatunkowe, ryba w galarecie, barszcz lub bulion, mięso, deser, kawa lub herbata, piwo) w „Monopolu” 1045 + 10% dla obsługi i 10% podatek, razem 1254 zł. Ten sam obiad w „Rest. Wielkop.” 750 zł. Kolacja w „Monopolu” (3 wódki, zakąska, barszcz lub bulion, pieczywo, mięso, kawa, piwo) – 1062 zł, ta sama kolacja w „Rest. Wielkop.” – 375 zł. Obiad i kolacja wyniosą więc po 2316 zł od osoby, względnie po 1125 zł – zależnie od lokalu. Uprzejmie proszę Pana Dyrektora o decyzję co do lokalu; prosiłbym również o określenie dokładnej liczby osób, dla których posiłki trzeba zamówić, o ustalenie godzin posiłków oraz o poinformowanie mnie o ewentualnych życzeniach. Ze zrozumiałych względów chciałbym sprawę posiłków załatwić przed zjazdem.

Ponieważ w okresie zjazdu zaistnieją niewątpliwie trudności kwaterunkowe, a kwatery oficjalne będą dość prymitywne, byłbym bardzo rad, gdyby Pan Dyrektor zechciał zamieszkać u mnie w Oporowie⁵. Sprawa komunikacji nie jest już problemem trudnym, ponieważ z końcem sierpnia uruchomiono autobus, który w godzinach 5.45 – 21 kursuje co 40 minut do ostatniego przystanku tramwajowego przez Oporów do Klęciny⁶ i z powrotem. Przystanek autobusowy znajduje się tuż koło mego mieszkania. W razie potrzeby można będzie niewątpliwie skorzystać z tych środków lokomocji, które ma do dyspozycji dyr. Treter⁷.

Niezależnie od pokoju przygotowanego dla Pana Dyrektora, rezerwuję na okres zjazdu jeszcze jeden pokój. Ponieważ środowisko warszawskie będzie najliczniejsze w czasie zjazdu, a niewątpliwie niektórzy z uczestników-

⁴ Wówczas pl. Wolności 2, dziś ul. H. Modrzejewskiej 2. Hotel powstał w 1892 r. w stylu *art nouveau*, od roku 1984 wpisany do rejestru zabytków.

⁵ Michał Wąsowicz mieszkał przy al. Piastów 46.

⁶ Oporów i Klecina, osiedla Wrocławia.

⁷ Jan Treter, ur. 6 V 1889 we Lwowie, zm. 9 IV 1966 we Wrocławiu, ekonomista; prof. Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu (1947–1961) – dziś Uniwersytet Ekonomiczny; 1946–1950 dyrektor wrocławskiej filii Polskiego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych im. Eugeniusza Romera SA. Zob.: *Treter Jan (1889–1966)*, [w:] *Słownik biograficzny rachunkowości w Polsce*, pod red. S. Sojaka, Warszawa 2007, s. 175–178.

archiwistów będą zwracali się do Pana Dyrektora ze sprawami lokalowymi, proszę o zadysponowanie również drugim pokojem. Jedna osoba może znaleźć pomieszczenie u p. Malewiczowej⁸. Nie jest wykluczone, że p. Dereń będzie mógł przyjąć do siebie 1 osobę. Nie mogłem się z nim porozumieć, bo odbywa obecnie podróż służbową w sprawach zabezpieczenia archiwaliów.

Łączę wyrazy głębokiej czci i szacunku

MWąsowicz

9.9.1948.

P.S. W czasie ostatniego pobytu Pan Dyrektor prawdopodobnie zostawił u mnie swój ręcznik. Nikt z gości, którzy mieszkali u mnie w okresie wystawy Z.[iem] O.[dzyskanych], nie przyznał się do pozostawienia ręcznika, więc musi to być ręcznik Pana Dyrektora.

MW.

⁸ Wanda Malewicz mieszkała przy al. Lipowej 21.

^a Dalej skreślone: zaj.

Nr 26

15 X 1948 r., [Wrocław]

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie zabiegów o budynek dla APWr. oraz spraw personalnych.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 93–96.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Już przed tygodniem nosiłem się z zamiarem złożenia Panu Dyrektorowi nieurzędowego sprawozdania o komplikacjach, jakie wyłoniły się w związku z nowym lokalem dla Archiwum. Wstrzymałem się, bo sądziłem, że sytuacja rychło się wyklaruje i że będę mógł donieść o konkretnych propozycjach i możliwościach. Ponieważ to nie nastąpiło, a pewne osoby mogą zwrócić się do Pana Dyrektora z prośbą o interwencję, przedstawiam całą sprawę już teraz w obecnym jej stadium.

Równy przed tygodniem dowiedziałem się, że odbyły się jakieś rozmowy między Uniwersytetem a organizacjami partyjnymi, których przedmiotem

Fot. 28. Wejście do Archiwum Państwowego we Wrocławiu, widok z drugiej połowy XX w.

były losy gmachów przeznaczonych ostatnio dla Archiwum¹. Udałem się wobec tego do Rektoratu, gdzie prof. Wysłouch potwierdził te wiadomości. Według jego relacji z początkiem października pojawiła się w rektoracie delegacja partyj politycznych z oświadczeniem, że dotychczasowe pomieszczenia partyjne nie są wystarczające i że wobec tego wszystkie partie zamierzają ulokować się w jednym gmachu. Do tego celu najodpowiedniejszy jest kompleks budynków przy ul. Cybulskiego (chodzi tu o budynki przeznaczone dla Archiwum i dla Urzędu Zatrudnienia). W zamian za to Uniwersytet ma otrzymać: budynek zajmowany przez P.P.S. przy ul. Urszulanek², budynek Archiwum przy ul. Gdyńskiej i budynek użytkowany dotąd przez Urząd Zatrudnienia. Dla Archiwum zostanie wyszukany inny gmach, do remontu którego przyczynią się organizacje partyjne. Urząd Zatrudnienia ma sam troszczyć się o znalezienie nowego pomieszczenia.

Po usłyszeniu tego podziękowałem prof. Wysłouchowi za ważne informacje, przyrzekłem zastanowić się nad nową sytuacją i poprowadzić odpowiednio pertraktacje z delegacją międzypartyjną, która lada dzień miała zjawić się w Archiwum. Delegacja dotąd się nie zjawiła... Sprawa wydała mi się nieco niejasna, wydawało mi się, że organizacje polityczne, pragnąc otrzymać wzmiankowane budynki, rezygnują na rzecz Uniwersytetu z budynku P.P.S.-u, a nie mają zamiaru zajmować się sprawami lokalowymi interesującymi Uniwersytet, Archiwum i Urząd Zatrudnienia. Oznaczałoby to, że Uniwersytet sam stwarza pewne iunctim³ tych zagadnień.

W piątek (14.10.), wracając się z prof. Wysłouchem do Oporowa⁴, poinformowałem go, że żadna delegacja nie zgłosiła się do Archiwum i że moim zdaniem rozwiązanie sprawy w sposób ustalony tylko między Uniwersyte-tem i organizacjami partyjnymi nie będzie łatwe do przeprowadzenia głównie z tego powodu, że nie można znaleźć gmachu, który bez zainwestowania kil-

¹ Rozmowy te prowadzone były na początku października 1948 r. W ich wyniku ustalono, iż UW r. przekaże partiom politycznym budynek przy ul. Cybulskiego 36 (przeznaczony już wcześniej dla APWr.), w zamian za co Uniwersytet miał otrzymać gmach przy pl. Nankiera 1 od PPS, budynek APWr. Przy ul. Gdyńskiej (dziś Pomorska) 2 i lokal przy ul. Cybulskiego 20 po Urzędzie Zatrudnienia. Zob.: E. Galik, *Batalia o budynek...*, s. 200.

² Ob. ul. Uniwersytecka, chodzi o wymieniony wyżej (przy. 1) budynek przy pl. Nankiera 2.

³ *Iunctim* (łac.) – dosłownie: razem, łącznie; w prawie rozstrzyganie spraw, uwzględniając inne kwestie sporne.

⁴ Od stycznia 1946 r. zasiedlano Oporów naukowcami wrocławskich uczelni, szczególnie liczne grono stanowili byli pracownicy lwowskiego Ossolineum oraz tamtejszego UJK, a także naukowcy z Wilna i Krakowa. Zob.: M. Czaplinski, S. Rospond, *op. cit.*, s. 51 – 54.

kudziesięciu milionów złotych nadawałby się na pomieszczenie archiwaliów, urządzenie pracowni i biur. Prof. Wysłouch wydawał się być tym zmartwiony. Proponował magazyny po O.U.L.⁵, a gdy wyjaśniłem, że o[ne] nie mogą być brane pod uwagę, zapytał, czy nie nadawałby się dla Archiwum budynek należący do Uniwersytetu, a położony na rogu ul. Kuźnicznej i pl. Uniwersyteckiego (naprzeciw wejścia do Uniwersytetu). Jest to budynek pokonwiktowy⁶, mocno zdezelowany i niezbyt mocny. Ze swymi zastrzeżeniami podzieliłem się z prof. Wysłouchem, zaznaczając, że musiałaby komisja budowlana wydać orzeczenie, że budynek ten nadaje się dla Archiwum. Nie do pomyslenia jest bowiem, aby Archiwum mogło lokować się znowu prowizorycznie. Prof. Wysłouch uznał za słuszne te zastrzeżenia i dodał, że o ten budynek ubiega się Wrocławskie T-wo Naukowe⁷.

Upewniło mnie to wszystko w przypuszczeniach, że organizacje polityczne nie interesują się tym, czy Archiwum pozostanie w dotychczasowym lokalu, czy przeniesie się w inne miejsce, natomiast Uniwersytet, pragnąc przy tej okazji uzyskać budynek przy ul. Gdyńskiej, zechce zainteresować partię tą sprawą i uzyskać z ich strony poparcie. Dlatego zauważyłem, że partie polityczne mają zrozumienie dla roli archiwów (zwłaszcza po W.Z.D.) i że niewątpliwie nie będą dążyły do umieszczenia zbiorów archiwalnych w lokalu nienadającym się do tych celów. Dodałem jeszcze, że prowizorium nie może trwać latami i jeśli w najbliższych tygodniach sprawa się nie wyklaruje, przystąpię do budowy regałów i do urządzania gmachu, wyłącznie mając na uwadze potrzeby Archiwum. Dalsza rozmowa, utrzymana przez cały czas w tonie b. ciepłym, dotyczyła zagadnień niezwiązanych bezpośrednio z lokalem Archiwum.

Konkluzje: jeśli organizacje polityczne nie zgłoszą się do Archiwum, będzie to oznaczało, że interesują się wyłącznie gmachami przy ul. Cybulskiego

⁵ O.U.L. – Okręgowy Urząd Likwidacyjny utworzono na mocy dekretu o majątkach opuszczonych i poniemieckich z 8 III 1946 (Dz.U. Nr 13, poz. 87), zlikwidowano zaś na podstawie uchwały Nr 223 Rady Ministrów z 17 III 1951 (Mon. Pol. Nr 28, poz. 358). Jego kompetencje przejął Wydz. Finansowy Prezydium WRN we Wrocławiu. Urząd zabezpieczał poniemieckie majątki opuszczone, kontrolował i sporządzał ich inwentarze, oddawał w najem lub dzierżawił, sprzedawał ruchomości. Wspomniane magazyny mieściły się przy ul. Witolda.

⁶ Konwikt św. Józefa przy ul. Kuźnicznej 35, wzniesiony przez jezuitów wraz z Uniwersytetem na pocz. XVIII w., służył jako mieszkalnia dla studentów. Obecnie własność Polskiej Akademii Nauk; mieści się tu Instytut Antropologii UW oraz Muzeum Człowieka.

⁷ Wrocławskie Towarzystwo Naukowe powołano 10 VI 1946 r. na zebraniu w auli Politechniki Wrocławskiej z inicjatywy prof. Stanisława Kulczyńskiego, późniejszego długoletniego prezesa, jako kontynuacja Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej we Lwowie (1901–1919) i następnie Towarzystwa Naukowego we Lwowie (1920–1939). Ostatecznie jego siedzibą stała się willa przy ul. Parkowej 13.

i nie chcą zajmować się budynkiem przy ul. Gdyńskiej. Jeśli zgłoszą się, spróbuję wy badać, czy chodziło im o budynki przy Cybulskiego, czy może o budynek przy ul. Gdyńskiej, i jaką rolę odegrał tu Uniwersytet. Gdyby okazało się, że partie wolałyby zainstalować się w gmachu archiwalnym i pomogłyby wyremontować dla Archiwum budynki przy ul. Cybulskiego, pójdę na tę koncepcję. Jeśli dojdę do przekonania, że Uniwersytet przy ewentualnej pomocy organizacji politycznych chce wykorzystać sytuację i uzyskać dla siebie budynek archiwalny, a dla Archiwum dać lokal nieodpowiedni, będę się opierał i postaram się nie dopuścić do zamiany niekorzystnej. Wdzięczny byłbym Panu Dyrektorowi za wyrażenie swojej opinii o tych planach. Oczywiście, jeśli zajdą nowe wydarzenia w tej dziedzinie, natychmiast doniosę o nich służbowo lub prywatnie (zależnie od rodzaju wiadomości i ich wagi).

Przechodząc do następnej sprawy, tj. do sprawy obsadzenia etatów zwolnionych przez Ziomeckiego i Michalkiewicza, chciałem bardzo prosić Pana Dyrektora o użycie swych wpływów, aby Biuro Personalne nie przetrzymywało długo podań ^aChmurzanki^a i ^aStasiaka^{a8}, którzy kompetują⁹ o zatrudnienie ich w charakterze ^apracowników administracyjnych^a. Przy ogromie pilnych prac, jakie są do wykonania, drogi jest dla mnie nie tylko każdy miesiąc, ale nawet każdy tydzień.

W związku ze zwolnieniem z pracy niektórych asystentów na Wydziale Humanistycznym, otwierają się dla Archiwum możliwości pozyskania wartościowych pracowników na etaty naukowe. Szkoda tylko, że powiększenie stanu personalnego przewidywane jest dopiero w roku 1949; obawiam się, że kandydaci zdążą przed tym ulokować się w innych instytucjach.

Przy tej okazji uprzejmie proszę Pana Dyrektora o dodanie dla tutejszego Archiwum 1 etatu woźnego. Dwaj dotychczasowi, mimo że pracują b. pilnie, nie

⁸ Informacji odnośnie do Chmurzanki (Chmury) nie udało się ustalić. Andrzej Stasiak, ur. 26 VIII 1928 w Józefowie, pow. Siedlce, zm. 27 VI 2008 w Warszawie; prof., specjalista w dziedzinie problematyki przestrzennej, urbanizacyjnej i mieszkaniowej; absolwent historii na UW; 1 XI 1948 – 30 VI 1951 asystent w APWr.; 1951 – 1953 Muzeum Kultur Ludowych w Młocinach; od 1953 w Instytucie Gospodarki Mieszkaniowej w Warszawie; 1960 doktorat; od 1962 kierownik Zakładu Spraw Mieszkaniowych Wsi Instytutu Budownictwa Mieszkaniowego; 1966 habilitacja; 1975 – 1978 przewodniczący Komisji Demografii Regionalnej i Infrastruktury Społecznej; 1978 – 1992 przewodniczący Komisji Obszarów Wiejskich; od 1987 członek Prezydium KPZK PAN; wykładowca kilku uczelni (Politechnika Warszawska, SGPiS, UW; Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Białymstoku). Zob.: Piotr Eberhardt, *Życie i działalność naukowa profesora Andrzeja Stasiaka*, w: *Miejsce obszarów wiejskich w zagospodarowaniu przestrzennym*, pod red. T. Komornickiego i R. Kulikowskiego, Warszawa 2009, s. 15 – 20; AP Wr. Arch. Zakł., Akta osob., 38.

⁹ Kompetować, wyrażenie staropolskie od łac. *competo*, starć się o co, ubiegać się.

mogą podolać wszystkiemu, a w razie powołania Filipa do wojska, Archiwum miałoby tylko 1 woźnego, który zobowiązany byłby do nadzorowania 2 gmachów i wykonywania całej pracy w Archiwum. Podanie Gąseckiego o przyjęcie go na woźnego przesłałem do Wydziału z początkiem 1948 r. Ostatnio odniosłem się do niego z zapytaniem, czy nie zmienił swoich planów. Po otrzymaniu odpowiedzi doniosłem do Wydziału i poproszę o przyjęcie Gąseckiego, albo też rozglądnę się za innym kandydatem.

Łączę wyrazy głębokiego szacunku i poważania

MWąsowicz

15.10.48.

P.S. Przed wysłaniem listu, co miało nastąpić dziś, poczta przyniosła dekrety przeszerogowania dla wszystkich pracowników. Osobiście winien jestem Panu Dyrektorowi głęboką wdzięczność za uzyskanie dla mnie trzeciej grupy płac, spełniając więc miły obowiązek, najserdeczniej Panu Dyrektorowi dziękuję za wszystko, co Pan Dyrektor dla mnie uczynił. Pracownicy są zadowoleni z przeszerogowania; trochę kwaśny jest mgr Dereń, który spodziewał się V grupy. W nadziejach tych opierał się na tym, że pracownicy B-ki¹⁰ Uniwersyteckiej, którzy pracują tam również od 1946 r., otrzymali grupę V. Zapewniłem go, że ze wszystkich pracowników ma największe szanse do uzyskania awansu przy najbliższej sposobności.

W sprawie lokalu nic nowego. Uniwersytet kazał wyłączyć z centralnego ogrzewania Urząd Zatrudnienia, który nie przyjął warunków, pod jakimi Uniwersytet zgodził się na dostarczanie energii cieplnej. Warunki były istotnie zbyt wygórowane. Widoczne jest, że Uniwersytet pragnie utrudnić bytowanie Urzędowi Zatrudnienia i zmusić go do wyszukania innego lokalu.

16.10.48.

MWąsowicz

¹⁰ B-ki – Biblioteki.

^{a-a} *Tekst podkreślony.*

Nr 27

14 XI 1948 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie śmierci syna, uzyskania kredytów na zakup regałów, zatrudnienia woźnego, podziału obowiązków między pracowników AP Wrocław oraz o wydawnictwie z materiałów pozostawionych przez śp. dra E. Barwińskiego.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 99 – 102.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Okoliczności złożyły się tak fatalnie, że dopiero dziś mogę odpowiedzieć na oba listy Pana Dyrektora. Opóźnienie, za które najmocniej przepraszam, spowodowane zostało moim wyjazdem do Przemyśla, dokąd wezwany zostałem telegraficznie. Przyjechałem tam 6 XI rano, w samą porę, aby zająć się pogrzebem synka, który przyszedł na świat 3 XI, a zmarł w nocy z 5 na 6 XI. Śmierć nastąpiła wskutek obrażeń spowodowanych przez lekarza, który nieumiejętnie posługiwał się kleszczami. Po załatwieniu spraw pogrzebowych i jakim takim uspokojeniu żony, która psychicznie jest całkiem złamana, wróciłem do Wrocławia 9 XI w południe. Dłuższa nieobecność we Wrocławiu mogłaby spowodować komplikacje w sprawach ważnych dla Archiwum.

Sprawozdanie o wypożyczeniu akt przez W.U.B.P.¹ oraz sprawozdanie o obecnym stanie sprawy lokalowej przesłałem wczoraj do Wydziału A.P. Mogą się znaleźć w nich jakieś niedociągnięcia lub niejasności, proszę mi je wybaczyć ze względu na to, że ostatnie przeżycia, a także niepokój o zdrowie żony², którą pozostawiłem w Przemyślu w szpitalu, w stanie budzącym poważne obawy, utrudniają mi skoncentrowanie myśli na sprawach nawet bardzo ważnych.

Wracając do spraw poruszonych przez Pana Dyrektora, ucieszyłem się wiadomością o możliwości uzyskania 350.000 zł na przewóz archiwaliów i regałów. Z wykorzystaniem tych kredytów mogą być trudności, zwłaszcza jeśli nie zostaną one upłynnione w dniach najbliższych. Do końca roku budżetowego pozostaje zaledwie 1½ miesiąca. Jeśli funduszami będzie dysponował BGK³, formalności przestrzegane przez bank wpłyną jeszcze bardziej na opóźnienie

¹ W.U.P.B. – Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego.

² Chodzi o drugą żonę Janinę Mischczak (pierwszą była Izabella Wąsowicz, zob.: poz. nr 3, przyp. 3), którą poślubił 16 VIII 1947 r. we Wrocławiu.

³ BGK – Bank Gospodarstwa Krajowego.

w ich wykorzystaniu. Sytuacja stałaby się łatwiejszą, gdyby kredyty można było wykorzystać do 31 III 49. Obecnie najważniejsza sprawa – to jak najrychlejsze upłynnienie kredytów, bo każdy dzień jest drogi. Jeśli z kredytów można będzie czerpać dopiero z końcem listopada lub początkiem grudnia, to całkowite ich wykorzystanie stanie się niemożliwe po prostu ze względów technicznych.

Co do etatu woźnego, to sytuacja jest tego rodzaju. Na miejsce Filipa, który pójdzie do wojska, nie dostanę rychło innego pracownika. Trzeba będzie poczekać dłuższy czas, zanim Biuro Personalne przeprowadzi wszystko u siebie. Wojtas mimo swej pracowitości sam nie podoła pracy. Rozlokowanie woźnych akt po różnych kondygnacjach, przenoszenie ich do porządkowania, odnoszenie do magazynu, obsługa pracowni naukowej, która jest coraz liczniej odwiedzana, wreszcie sprzątanie itp. zajmują tyle czasu, że dwaj woźni są bez przerwy zajęci. Pracy, i to pracy ciężkiej, jest tak wiele, że właściwie konieczny jest trzeci woźny. W tych warunkach zdecydowany jestem raczej zrezygnować z etatu administracyjnego (jeśli nie znajdzie się inne wyjście), a przyjąć trzeciego woźnego. Woźni są tym bardziej potrzebni, że po zakończeniu koncentracji akt w bieżącym roku, a przed rozpoczęciem ich w roku następnym, przystąpią oni do montowania regałów, których trochę przywiozłem z Sobieszowa, większą ilość przywiozę z Opola i kilkanaście z Brodów. Wojtas z Filipem zmontowali mi całkiem dobrze kilkanaście starych regałów, wykonają więc i dalsze prace, zwłaszcza że brak kredytów nie pozwala na zaangażowanie odpowiedniego rzemieślnika.

Od stycznia porozdzielałam prace administracyjne między wszystkich: Chmurzanka poprowadzi kancelarię (prowadzi ją zresztą od 2 XI), Dereń i Stojanowska dostaną rachunkowość i magazyn, Czapliński – pracownię naukową i dysponowanie materiałami, Stasiak – inwentarz ruchomości, Malewiczowa – bibliotekę podręczną. Spróbuję w ten sposób obyc się bez pracownika administracyjnego. Etat w ten sposób zwolniony proszę przeznaczyć dla III woźnego. Po odejściu Filipa do wojska postaram się obsadzić wolne miejsce woźnym kontraktowym, który zostanie zwolniony po ewentualnym powrocie Filipa. Filip okazuje się teraz wartościowym pracownikiem.

Aby wyczerpać sprawy woźnych, chciałbym poprosić o wyjaśnienie, czy w sprawie kwartalnej zapomogi dla nisko uposażonych pracowników (w wysokości 1-miesięcznych poborów) Archiwum ma złożyć odpowiedni wniosek, czy też Ministerstwo samo rozdzieli te zapomogi z własnej inicjatywy, tak jak to uczyniło w III kwartale.

Jeśli chodzi o etaty naukowe, a zwłaszcza o powiększenie ich o 25 osób dla wszystkich archiwów od 1 I 49, to chciałbym zapytać, na ile etatów i w jakich

grupach uposażenia może liczyć Wrocław. Chciałbym już teraz rozglądnać się za odpowiednimi kandydatami.

Obecnie z kredytów § 8 zatrudniłem paru studentów dietariuszy⁴, którzy pracują przy porządkowaniu akt. Płacę im po 50 zł za godzinę. Z końcem grudnia trzeba ich będzie jednak zwolnić, wskutek czego tempo prac porządkowych znowu osłabnie.

W sprawie mgr. Derenia złożyę w najbliższych dniach wnioski o przyznanie mu od I I 49 wyższej, tj. V grupy uposażenia, i uprzejmie proszę Pana Dyrektora o poparcie tego wniosku.

Łączę wyrazy głębokiego szacunku i poważania

MWąsowicz

Wrocław 14 XI 48.

P.S. Zapomniałem o wydawnictwie z materiałów śp. Barwińskiego. W ciągu października przewertowałem wszystkie papiery. Opracowania obejmują 8 urzędów i liczą w sumie 224 strony maszynopisu papieru znormalizowanego, co w druku nie powinno przekroczyć 9 arkuszy druku (format Archeionu). Do organizacji innych urzędów pozostały notatki dość lakoniczne. Opracowania gotowe, zwłaszcza niektóre, wymagają poważnych przeróbek. Zabrałem się już do tej pracy, ale wobec zajęć, jakie czekają w Archiwum w bieżącym roku, i wobec krótkości czasu nie będę mógł w tym roku oddać maszynopisów do druku.

Inż. Barwiński, syn śp. Dyrektora, nie odpowiedział na list, który wysłałem do niego z początkiem października. Mam zamiar jeszcze raz poprosić go o wypowiedzenie się w sprawie wydawnictwa.

MWąsowicz

⁴ *Dietariusz* (ze średniow. łac.) – od *dieta*, dosł. „dzień drogi”, tu oznaczający człowieka wynagradzanego dziennie, z tytułu wykonywania określonej pracy.

Nr 28

2 XII 1948 r., [Wrocław] Oporów

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie problemów lokalowych i poszukiwania nowej siedziby dla APWr. oraz wykorzystania kredytów na budowę regałów.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 105–108.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Przed paru godzinami wysłałem sprawozdanie do Wydziału A.P. w sprawie zwrotu, jaki nastąpił w sytuacji lokalowej. Chciałbym dorzucić parę wyjaśnień, których w oficjalnym sprawozdaniu nie można było umieścić.

Sytuacja stała się ostatnio nader trudna. Uniwersytet, który i tak przedstawiał znacznie większy ciężar gatunkowy niż Archiwum, przez wejście w bliiski kontakt z P.P.R.¹ i przez uzyskanie poparcia ze strony tej partii zdobył tak dużą przewagę nad Archiwum, że dalsze opieranie się nie miało sensu. Zresztą Uniwersytet, zawarowawszy sobie w umowie z partiami, że w ciągu roku 1949 otrzyma budynki przy ul. Gdyńskiej 2² i przy ul. Cybulskiego 20, usunął się w cień i pozostawił partiom troskę o doprowadzenie sprawy do końca. Nie znaczy to, aby Uniwersytet nie interesował się rozwojem sytuacji, czuwa on nad całą sprawą, ale nie wysuwa się na widownię. Faktycznie całą grę prowadzi Uniwersytet, chociaż pozornie wygląda tak, jak gdyby partie występowały z własnej inicjatywy.

Po kilku rozmowach zorientowałem się dobrze w sytuacji, a po paru starciach słownych z przedstawicielami partij doszedłem do przekonania, że nie ma sensu upieranie się przy dotychczasowym gmachu, skoro nie można będzie go utrzymać. Należało raczej wykorzystać sytuację i uzyskać odpowiednie pomieszczenie, a nie dać się zepchnąć do jakiegoś starego „gmaszyska”, jak to Pan Dyrektor określił. Interwencja Ministerstwa Oświaty w Centr.[alnym] Kom.[itecie] P.P.R. wzmocniła stanowisko Archiwum, chociaż w Woj.[ewódzkim] Kom.[itecie] Partii wywołała nastroje mocno nieprzychylnie do mojej osoby. Ostatecznie jednak stosunki jakoś się ułożyły. Nieprzychylny nastrój uległ pewnej zmianie na lepsze. Nie chciałem doprowadzić do nowych, bardziej ostrych zadrażnień, bo to pogorszyłoby sytuację Archiwum.

¹ P.P.R. – Polska Partia Robotnicza.

² Gdyńska 2, ob. Pomorska 2 – siedziba APWr.

Zbierałem wiadomości o budynkach, które mogłyby być brane pod uwagę, starałem się uzyskiwać informacje o planach Uniwersytetu i P.P.R. na odcinku lokalowym i czekałem na odpowiedni moment do wystąpienia ze swoim planem. Moment ten nadszedł wczoraj, gdy zgłosiła się do Archiwum delegacja, o której obszernie napisałem w sprawozdaniu. W skład delegacji wchodził ludzie, z którymi dotąd nie miałem styczności. Warunkami stawianymi przeze mnie byli trochę zaskoczeni, ale po dokładnym przedstawieniu całej sprawy pokazali dużo zrozumienia dla interesów Archiwum. Dziwi mnie, że łatwiej zgodzili się na przeprowadzenie remontu budynku niż na bezpłatne dostarczenie aut i ludzi do przenoszenia archiwaliów; przecież^a remont budynku (odbudowa części zburzonej) będzie kosztował ca 25 000 000 zł, podczas gdy na przewóz akt i urządzenia wystarczy 800 000 zł – 1 000 000 zł. Zastanawiam się, czy pismo Archiwum potrzebne jest partii do tego celu, o którym mówili delegaci. Przypuszczam, że raczej tak, chociaż mogą wchodzić w grę również inne, nieznanne mi cele. Z drugiej znowu strony partii mogły sprowadzić komisję techniczną, która niewątpliwie orzekłaby, że gmach przy ul. Gdyńskiej nie nadaje się dla Archiwum, a wtedy Archiwum musiałoby szukać innego pomieszczenia. Gdyby zaś między partiami i Uniwersytetem z jednej strony, a Archiwum z drugiej były stosunki naprężone, to przydzielono by dla Archiwum taki gmach, jaki komisja techniczna uznałaby za odpowiedni (stare budynki pomagazynowe, bunkry lub tp.). Sądzę, że takie załatwienie sprawy, jakie ostatnio udało się przeprowadzić, jest w obecnych warunkach najkorzystniejsze dla Archiwum.

Będę zabiegał, aby cały gmach dostać wyłącznie dla Archiwum. Jest on wprawdzie bardziej obszerny niż budynek przy ul. Gdyńskiej, ale za parę lat uda mi się zapelnąć go aktami; zresztą budynek musi mieć dużą rezerwę miejsca na przyszłość. Nie chciałbym mieć żadnej instytucji w charakterze współlokatora. Dwuletnie zatargi z Uniwersytetem i Urzędem Zatrudnienia, ustawiczne nieporozumienia sąsiedzkie kosztowały mnie dużo zdrowia, a także energii, którą można było lepiej zużytkować. Chciałbym wreszcie dostać budynek na stałe, a nie znowu na pewien okres czasu. Chciałbym ustawić odpowiednio regały, ułożyć akta i gospodarzyć z planem wytyczonym na dłuższą metę.

Zdaję sobie sprawę, że przeniesienie się i urządzenie w nowym lokalu będzie wymagało wiele pracy i że może trzeba będzie w 1949 r. poświęcić dla Archiwum czwarty z rzędu urlop wypoczynkowy, ale sądzę, że wszystko to się

^a Dalej skreślone: na.

dobrze opłaci. Oby tylko znowu nie nastąpiła nieprzewidziana zmiana, jak to się stało obecnie z budynkiem przy ul. Cybulskiego 36.

Kłopoty zaczynają się właściwie już teraz w związku z budową regałów. Mam na ten cel z B.G.K. 570 000 zł, ale wobec zamierzonej zmiany lokali trudno mi z tych kredytów korzystać. Regały powinny być dostosowane do pomieszczeń dla nich przeznaczonych. W nowym budynku nie mogę montować regałów, bo do czerwca będzie on zajęty przez Muzeum, a regały powinny być gotowe do końca marca. Jeśli wybuduję regały w pomieszczeniach przy ul. Gdyńskiej, to w lecie 1949 trzeba je będzie rozbierać, przewozić na nowe miejsce i tam znowu składać; ucierpią na tym regały i to mocno, a poza tym trzeba będzie niepotrzebnie stracić dużo czasu. A jeśli Archiwum zostanie ulokowane jeszcze w innym budynku (bo i taką możliwość trzeba brać pod uwagę), to rozmiary regałów mogą okazać się zupełnie nieodpowiednie dla tych ewentualnych pomieszczeń. Gdyby to było możliwe, prosiłbym o przekazanie 570 000 zł do dyspozycji innego Archiwum z tym zastrzeżeniem, że w 1949 r. kredyty Archiwum Wrocławskiego na urządzenie wewnętrzne i meble zostałyby powiększone o taką samą sumę. Ze złożeniem formalnego wniosku w tej sprawie wstrzymam się do obiecanego przyjazdu Pana Dyrektora do Wrocławia w tym miesiącu.

Łączę wyrazy głębokiego szacunku i poważania

MWąsowicz

Oporów 2.12.48.

Nr 29

21 I 1949 r., [Wrocław] Oporów

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego, informuje o nadejściu legitymacji oraz umowy o pracę dla p. Chmurzanki.

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 111.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Legitymacja moja oraz zatwierdzona umowa dla p. Chmurzanki nadeszły 19 stycznia. Serdecznie dziękuję Panu Dyrektorowi za skuteczną interwencję oraz przepraszam za kłopot, jaki sprawiłem tymi sprawami.

Obszerniejszy list o sprawach archiwalnych napiszę jutro lub w niedzielę, w tych bowiem dniach będę miał chwilę wolną.

Łączę wyrazy głębokiego szacunku i poważania

MWąsowicz

Wrocław 21.1.49.

Nr 30

22 I 1949 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawach personalnych: sprzątaczkki, woźni, dietariusze oraz pretendentów do stanowiska naukowego (Stefan Oswald Popiołek, Aleksander Biliński, Witold Maroń, Bolesław Nowosad).

Oryg., rkps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 114–116.

Czcigodny Panie Dyrektorze!

Dopiero dziś mogę odpisać na list z 15 stycznia. W tym tygodniu wyłoniło się kilka spraw, których załatwienie nie tylko wymagało skupienia całej uwagi, ale także dokładnego opracowania, co znowu zajęło mi wszystkie popołudnia.

Przed wszystkim jeszcze raz chciałem podziękować Panu Dyrektorowi za łaskawe zainteresowanie się i za skuteczną interwencję w sprawie mojej legitymacji, a także w sprawie nominacji dla p. Chmurzanki. Jak już we wczorajszym liście doniosłem, obie te sprawy zostały pomyślnie załatwione. Szczególnie wdzięczny jestem za uzyskanie 8 grupy płac dla p. Chmurzanki, która jest bardzo wartościowym nabytkiem dla Archiwum. Oboje ze Stasiakiem zapowiadają się bardzo dobrze.

Skoro już jestem przy sprawach personalnych, to chciałbym wyjaśnić kwestię zaangażowania sprzątaczkki, a także przedstawić kandydatów na przyobiecane etaty w 9 i w 6 grupie płac z uprzejmą prośbą o wydanie opinii przez Pana Dyrektora.

Jeśli chodzi o sprzątaczkę, to trudno pogodzić interes tutejszego Archiwum z interesami innych archiwów. Woźni (a jest ich tylko 2) są naprawdę przeciążeni robotą. Należy do nich: zwożenie archiwaliów, przenoszenie akt z jednych pięter na drugie, przenoszenie ze względu na roboty remontowe, dostarczanie codziennie po sto i więcej poszytów do porządkowania i spisywania, a następnie wynoszenie do magazynów, obsługiwanie pracowni naukowej, ustawianie i umacnianie starych regałów, przenoszenie akt na te regały, wreszcie szereg mniej ciężkich robót, które jednak pochłaniają wiele czasu.

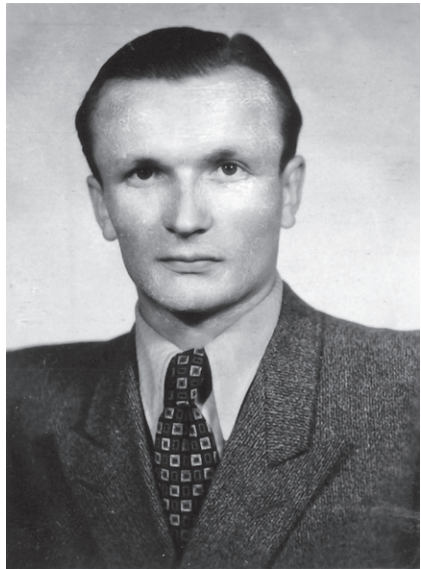
Przy tych wszystkich zajęciach woźni nie byli i nie będą w stanie utrzymać pomieszczeń archiwalnych w należyтым porządku i czystości nawet w normalnym czasie, nie mówiąc już o miesiącach, kiedy przeprowadzane będą roboty remontowe. Reprimenda, jaką usłyszałem od dyr. Trojanowskiego w lecie, była zupełnie słuszna (bo w całym budynku panował brud), ale niezasłużona (bo utrzymanie czystości było techniczną niemożliwością). Z tych względów był-

bym bardzo wdzięczny, gdyby można było uzyskać dla Archiwum pełny etat sprzątaczk. Przez pełną ilość godzin będzie miała dość zajęcia. W wolnych chwilach użyję jej do przenoszenia archiwaliów, a woźni może znajdą więcej czasu do montowania regałów z części składowych przywiezionych z Sobieszowa.

Druga sprawa – to dietariusze. Możliwości pozyskania dietariuszy do elementarnych prac porządkowych są we Wrocławiu duże. W tej chwili zatrudniam 3 dietariuszy (stud. [entów] Uniw.[ersytetu]), po 55 zł od godziny. Liczę się z tym, że trzeba będzie podnieść wynagrodzenie do 65 zł od godziny. W przyszłym miesiącu zamierzam przyjąć jeszcze jednego dietariusza. Przy wynagrodzeniu po 195 zł dziennie dawałoby to dla 1 dietariusza 4680 zł miesięcznie, czyli – 56 160 zł rocznie. Na opłacenie 4 dietariuszy potrzebny byłby kredyt roczny w wysokości 224 640 zł.

Wymieniam tę sumę dlatego, ponieważ Pan Dyrektor wspomina o możliwości powiększenia kredytów w § 8 poz. 2. Przy utrzymaniu kredytów w granicach 150 000 zł mógłbym zatrudnić 3 dietariuszy przez okres mniej więcej 10 miesięcy. Ilość dietariuszy i czas ich zatrudnienia będą uzależnione od wysokości kredytów. Ze względu na to, że zamierzam zatrudnić wyłącznie studentów (wyszukuję wśród nich ewentualny narybek dla Archiwum), prosiłbym, aby w miarę możliwości asygnować kredyty w I, II i IV kwartale. Bo w czasie ferii letnich studenci niewątpliwie zechcą przerwać pracę.

A teraz sprawa kandydatów na wolne etaty. Jeśli mogę wierzyć swojej pamięci, to dla Wrocławia przewidziany jest etat pracownika administracyjnego w 9 grupie oraz 1 etat pracownika naukowego w 6 grupie. Na etat administracyjny mam zamiar zaproponować p. Popiołka¹, o którym wspominałem Panu Dyrektorowi w grudniu. Od 2 listopada jest on zatrudniony w charakterze die-

Fot. 29. Stefan Oswald Popiołek, pracownik Archiwum Państwowego we Wrocławiu w latach 1948 – 1950, fot. z lat 40. XX w.

¹ Stefan Oswald Popiołek, ur. 3 VIII 1926 w Ochodze k. Opola, zm. 5 XI 1986 w Opolu; 1949 – 1950 intendent, potem asystent w APWr., wcześniej (od XI 1948) pracował tu w charakterze dietariusza przy porządkowaniu akt. Od 1951 kierownik PAP w Opolu, a w latach 1953 – 1966 i 1978 – 1986 dyrektor AP w Opolu; od 1969 dr nauk historycznych, od 1973 docent; w latach 1966 – 1977 dyrektor Muzeum Martyrologii Jeńców Wojennych w Łambinowicach, APWr., Arch. Zakł., Akta osob., s. 45.

tariusza. Spośród 4 dietariuszy, którzy pracowali w ubiegłym roku, Popiołek zapowiada się najlepiej. Jest pracowity, dokładny i zdyscyplinowany. Jako autochton (zweryfikowany) włada doskonale językiem niemieckim i posiada dobrą znajomość stosunków, jakie panowały na Śląsku. Maturę zdał w 1945 r., następnie był przez 1 rok nauczycielem, obecnie jest studentem I roku historii.

Na stanowisko pracownika naukowego w 6 grupie mam 3 kandydatów².

1) Mgr Aleksander Biliński, ur. 1905 (kawaler) skończył historię we Lwowie ze stopniem magistra. Od 1929 do 1939 pracował w różnych urzędach skarbowych lwowskich, zaś od 1945 r. jako p.o. naczelnika I Urzędu Skarbowego we Wrocławiu. Zwolniony został w 1948 r. na własną prośbę. Niestety mgr B. utracił w czasie wojny dyplom magisterski. Obecnie posiada tylko niewierytelny odpis dyplomu, 4 oryginalne zaświadczenia złożenia częściowych egzaminów magist.[erskich] oraz kilka pism urzędowych skierowanych do niego jako do mgr. Bilińskiego.

2) Witold Maroń, ur. w 1907 r. (żonaty, 1 dziecko) ukończył gimn.[azjum] klas.[yczne] w Drohobyczu i W.S.H. w Poznaniu³ w latach 1929–1932. Posiada dyplom ukończenia W.S.H. Przebieg służby: 1933–1937 – Izba Skarbowa w Poznaniu, 1937–1940: B.G.K. w Wilnie⁴, 1945–1946: Urząd Wojew.[ódzki] Wrocł.[awski] Wydz.[dział] Handl.[owo]-Przemysł.[owy], od 1 VI 1948 do chwili obecnej Izba Przemysłowo-Handlowa we Wrocławiu. Znajomość języków: łacina, greka, niem., ang. Posiada zainteresowania naukowe z dziedziny geografii gospod.[arczej]. W marcu zamierza przedłożyć pracę magisterską w Poznaniu w W.S.H.

3) Mgr Bolesław Nowosad, ur. 1904 (kawaler), posiada ukończone studia prawnicze (mgr) oraz ukończoną W.S.H.Z. we Lwowie⁵. Pracował do 1934 r. w Bibliotece W.S.H.Z. we Lwowie, w latach 1934–1945 w B.G.K., w latach 1945–1946 w „Przemysle Konserwowym”, w latach 1947–1948 w K.K.O.⁶ w Jarosławiu, od czerwca 1948 w Izbie Przemysłowo-Handlowej we Wrocławiu.

Wszyscy trzej pracowali w skarbowości, a dwaj ostatni – także w bankowości. Za Bilińskim przemawiają studia historyczne, ale obawiam się, że będzie

² Żaden z nich nie został przyjęty do pracy w APWr.

³ W.S.H. – Wyższa Szkoła Handlowa w Poznaniu, powstała w 1926, w 1938 r. przemianowana na Akademię Handlową, obecnie Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu.

⁴ B.G.K. w Wilnie – Bank Gospodarstwa Krajowego w Wilnie mieścił się przy ob. pl. Orzeszkowej, w budynku wzniesionym w latach 1937–1938, zajmowanym potem przez Komitet Centralny Komunistycznej Partii Litwy, a obecnie będącym siedzibą Rządu Republiki Litewskiej.

⁵ W.S.H.Z. – Wyższa Szkoła Handlu Zagranicznego we Lwowie, działająca od 1922, od 1937 r. jako Akademia Handlu Zagranicznego.

⁶ K.K.O. – Komunalna Kasa Oszczędności.

miał trudności ze strony Biura Pers.[onalnego], ponieważ nie może wykazać się dyplomem magisterskim. Wprawdzie zamierza starać się na drodze dyplomatycznej o uzyskanie ze Lwowa odpisu dyplomu, ale to droga długa, a wynik starań niepewny. Maroń nie posiada studiów historycznych, ale posiada dyplom ukończenia W.S.H. (stopnia magistra wówczas nie nadawano). Ma większe doświadczenie w sprawach skarbowych i bankowych, nadawałby się więc do porządkowania takich registratur, jak Ober-Finanz Präzidium⁷ czy aktów bankowych. Ponieważ obecnie jest zarządcą gmachu Izby Przem.[ysłowo]-Handl.[owej], oddałbym mu również intendenturę budynku.

Nowosad ukończył prawo ze stopniem magistra oraz W.S.H.Z we Lwowie, posiada praktykę podobną jak dwaj poprzedni, ale... jeden z jego braci znajduje się w więzieniu (proces polityczny z pierwszej połowy 1948 r.), drugi – w Anglii (dawny działacz N.D.⁸), trzeci jest lekarzem we Wrocławiu.

Biorę pod uwagę głównie dwu pierwszych kandydatów; chciałbym zapytać Pana Dyrektora, czy wobec nieposiadania dyplomu magistra (Maroń) względnie niemożności wykazania się dyplomem (Biliński), mają oni szanse uzyskania 6 grupy płac pracowników naukowych. Odpowiedź Pana Dyrektora zdecyduje o wniesieniu podania.

W sprawie budynku – zupełna cisza. Partia zajęta remontem własnego gmachu nie chce zajmować się innymi sprawami. Prof. Wysłouch był chory, obecnie wraca do zdrowia i zamierza na jakiś czas wyjechać na odpoczynek. Biuro Planowania zebrało materiały, ale z oświadczeń, jakie słyszałem na zebraniu, wynika, że decyzje Biura Pl.[anowania] będą miały znaczenie raczej teoretyczne, a w każdym razie nie zanoszą się na ich rychłą realizację. Trzeba czekać, aż partia zakończy remont własnego gmachu (około maja), to wtedy sprawa lokali może się stać aktualną.

Przy sposobności chciałbym zapytać, czy wśród materiałów kancelaryjnych, jakie mają otrzymać archiwa, znajduje się również sznurek do wiązania akt. Jeśli tak, to prosiłbym o zarządzenie wysłania nam pewnej ilości sznurka, bo tego artykułu nie można nabyć ani we Wrocławiu, ani w innych miastach (Opole, Leszno, Wschowa), a jest bardzo potrzebny do wiązania akt przewożonych do Wrocławia.

Łączę wyrazy głębokiej czci i prawdziwego poważania

MWąsowicz

Wrocław 22.1.49.

⁷ Ob. zespół nr 82/246, Urząd Skarbowy Prowincji Dolnośląskiej we Wrocławiu [Oberfinanzpräsident Niederschlesien – Breslau], [1823] 1919 – 1945, 13802 j.a. = 189.46 m.b.

⁸ N.D. – Narodowa Demokracja.

Ź RÓDŁA – CZĘŚĆ II
INNE ŹRÓDŁA ARCHIWALNE 1944 – 1954

Fot. 30. Dr Michał Wąsowicz, fot. z lat 60. XX w.

Nr 31

[20 X 1944 r.], Kraków

Zgłoszenie o zatrudnieniu od 1 VII 1944 r. dra M. Wąsowicza w AP w Krakowie, wystawione dla Ubezpieczalni Społecznej w Krakowie.

ANK, Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, Ak. 114, s. 1433.

Arch. Sanit. w Krak.
Wpł. 20. 10. 1944.
L. dz. 266/44.

1433

ANMELDUNG — Zgłoszenie o wstąpieniu do pracy

<p>3</p> <p>Konto — Nr des Arbeitgebers: Nr konta pracodawcy: 84339/7</p> <p>Art. der Versicherung: Kateg. ubezpieczenia:</p> <p>Vericherungsausweis Nr Nr posiadanej legitymacji ubezpieczeniowej:</p>	<p>a) Zunahme — Nazwisko Dr. Wąsowicz</p> <p>b) Vorname — Imię: Michał</p> <p>c) Geburts — Data urodzenia: Tag-14, Monat-7, Jahr-1906 Data urodzenia: Tag-14, Monat-7, Jahr-1906 urodzenia: Geburtsort — miejscowość: Uraganów k. Złoczewa</p> <p>d**) 1) Nr. d. Arbeitskarte — Nr. karty pracy 2) Berufsgruppe u. Art. — Grupa zawodowa 3) Im Betrieb, beschäftigt als — w przedsiębiorstwie, zatrud. jako: Archivar</p> <p>e) Arbeitsantritt am — Wstąpił(a) do pracy dn. 1. Juli 1944</p> <p>f) Wohnsitz des Versicherten — Wohnort — Styńce Post Skawina Miejscowość zamieszkania ubezpieczonego: Strasse — ulica — Nr — nr m.</p> <p>g) Lohn — wynagrodzenie (zarobek) — monatlich — w miesięcznik — täglich — dziennie (Nichtzutreffendes streichen) — w tygodniu — w tygodniu — w tygodniu — w tygodniu (niepotrzebne skreślić) In Bar: mit sämtlichen Zulagen zŁ 525 — w gotówce wraz ze wszystkimi dodatkami w naturze</p> <p>1. Wohnung — mieszkanie — Heizung — ogrzewanie — u. freie Kost — (X) — (NEIN) nein mieszkanie wraz z opałem i światłem oraz utrzymanie — (TAK — NIE)</p> <p>2. Nur Wohnung — tylko mieszkanie — (Wieviel Zimmer, Küche als 1 Zimmer gerechnet) — (wymienić ilość izb, przyjmując kuchnię za 1 izbę) samo mieszkanie nein</p> <p>3. Freie Kost — (X) — (NEIN) — (Wenn nur teilweise — angeben welche) — (jeżeli częściowo, to podać jakie) samo utrzymanie (TAK — NIE)</p> <p>4. Sonstige — inne — (Art und Menge angeben) — (wymienić rodzaj i ilość)</p>
--	--

1. **Zu- und Vorname (Firma):** — Nazwisko i imię (Firma): **Dr. d. Archive des S. S. - Staatsarchiv Krakau**

2. **Sitz:** — Siedziła: **Krakau**

3. **Art. des Betriebes:** — Rodzaj zakładu pracy: **Verealtungsbetrieb**

4. **Anschrift für Zustellung von Zahlungsaufforderungen:** — Adres (dla doręczenia wezwań płatniczych):
Wohnort — Miejscowość: **Krakau**
Post — Poczta: **Burgstr.** Nr **57** w. — m. Nr.

Letzte in der Arbeitskarte vermerkte Beschäftigung. Ostatnio w karcie pracy zaznaczone zatrudnienie vom **14.7.44** bis **14.7.44** od **14.7.44** do **14.7.44**

er (sie) war versichert in der S. V.-kasse in **Styńce** (Ort, Kreis — miejsc. powiat)

był (a) ubezpieczony(a) w Ubezpieczalni Społecznej w (Ort — miejsc.) **Styńce**

Bei Neuzugehörigen letzter Wohnort Dia nowozagłoszonej, poprzed. miejsce zam. (Ort, Kreis — miejsc. powiat) **Styńce**

Ist der zu Versicherte Jude? **nein** Czy zgłoszony jest żydem? **nie**

Wird Empfangsbescheinigung gewünscht, so ist ein mit Rückporto versicherer Briefumschlag beizulegen. W razie żądania potwierdzenia odbioru, należy załączyć ofrankowaną kopertę.

Der Empfang der Anmeldung wird bestätigt. Odbiór zgłoszenia niniejszym potwierdza się.

Ubezpieczalnia Społeczna w Krakowie
Biurowo
20 X 1944

*) Siehe Seite 1 der Arbeitskarte — patrz str. 1 karty pracy

Nr 32

10 II 1945 r., Kraków

Zaświadczenie o zatrudnieniu dra M. Wąsowicza w Oddziale w Tyńcu AP w Krakowie od 1 III 1944 r., sygnowane przez p.o. kierownika dra Włodzimierza Budkę.

ANK, Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, Akr. 114, s. 1435.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
 w KRAKOWIE
 ul. Grodzka 53.

1435

Kraków, dnia 10 lutego 1945.

L. dz. 42/45.

Zaświadczenie.

Zaświadczam niniejszym, że p. dr Michał
 Wąsowicz zatrudniany jest w Oddziale tut. Archiwum
 w Tyńcu bez przerwy od dnia 1.3.1944 do chwili obecnej.

Oddział tut. Archiwum w Tyńcu zawiera
 najcenniejszą część zbiorów i wymaga stałej obecności
 dra Wąsowicza w służbie. Proszę wyrytów P. T. Władre
 o niepostępowanie dra Wąsowicza do innych prac.

Zaświadczenie niniejsze ważne jest aż do odwołania.
 p.o. kierownika:

M. S.

Wł
 dr Włodzimierz Budka
 archiwista

IX

Nr 33

14 II 1945 r., Kraków

Prośba dra M. Wąsowicza do Ministra Oświaty w sprawie przeniesienia służbowego z Oddziału w Tyńcu APKr., i zatrudnienia w AP w Krakowie.

ANK, Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, Akr. 114, s. 1445–1446.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
w KRAKOWIE
ul. Grodzka 53
L. dz., 59/45.-⁹

1445
Kraków, dnia 14 lutego 1945.

Do
ob. Ministra Oświaty
przez Archiwum Państwowe
w Krakowie

Podpisany, archiwista Archiwum Państwowego w Krakowie, zatrudniony dotąd w Tyńcu prosi o przeniesienie go i zatrudnienie w Archiwum Państwowym w Krakowie .

Prośbę swą motywuję w sposób następujący :

w latach 1929-1944 pracował w charakterze archiwisty w Archiwum Państwowym we Lwowie . W marcu 1944 w związku z przewiezieniem cenniejszych archiwaliów ze Lwowa do Tyńca został służbowo przeniesiony (wraz z dwoma kolegami) również do Tyńca w celu uporządkowania i nadzorowania archiwaliów lwowskich a także krakowskich , które również w Tyńcu były lokowane. Przy tej sposobności podpisany przeniesiony został na etat Archiwum Państwowego w Krakowie.

Wszystkie archiwalia złożone w Tyńcu przetrwały w nieuszkodzonym stanie do dni dzisiejszych mimo pięciodniowych walk w Tyńcu i dotkliwego uszkodzenia zabudowań klasztornych , w których archiwalia były złożone .

Teraz obecność podpisanego w Tyńcu nie jest jego zdaniem konieczna, natomiast w Krakowie może być z większym pożytkiem wykorzystane jego doświadczenie nabyte w dotychczasowej służbie archiwalnej.

IX

Nr 34

14 II 1945 r., Kraków

Poświadczenie p.o. kierownika APKr. dra W. Budki, że dr M. Wąsowicz na podstawie ustnego zarządzenia Ministra Oświaty z 14 II 1945 r. został przydzielony do pracy w AP w Krakowie.

ANK, Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, Akr. 114, s. 1441.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
w KRAKOWIE 1441

ul. Grodzka 53. Kraków, dnia 14. lutego 1945.

L.dz. 61/45.

Poświadczenie.

Poświadczam niniejszem, że archiwista Dr. Michał Wąsowicz na podstawie ustnego zarządzenia ob. Ministra Oświaty z dnia 14. lutego 1945 został przydzielony do Archiwum Państwowego w Krakowie.

Zaświadczenie niniejsze wydaje się celem przyspieszenia sprawy przydzobelenia mieszkania Dr. M. Wąsowiczowi przez Komisję Mieszkaniową w Krakowie.

p.o. Kierownika
W. Budka
/dr. Włodzimierz Budka/
archiwista

M. P.

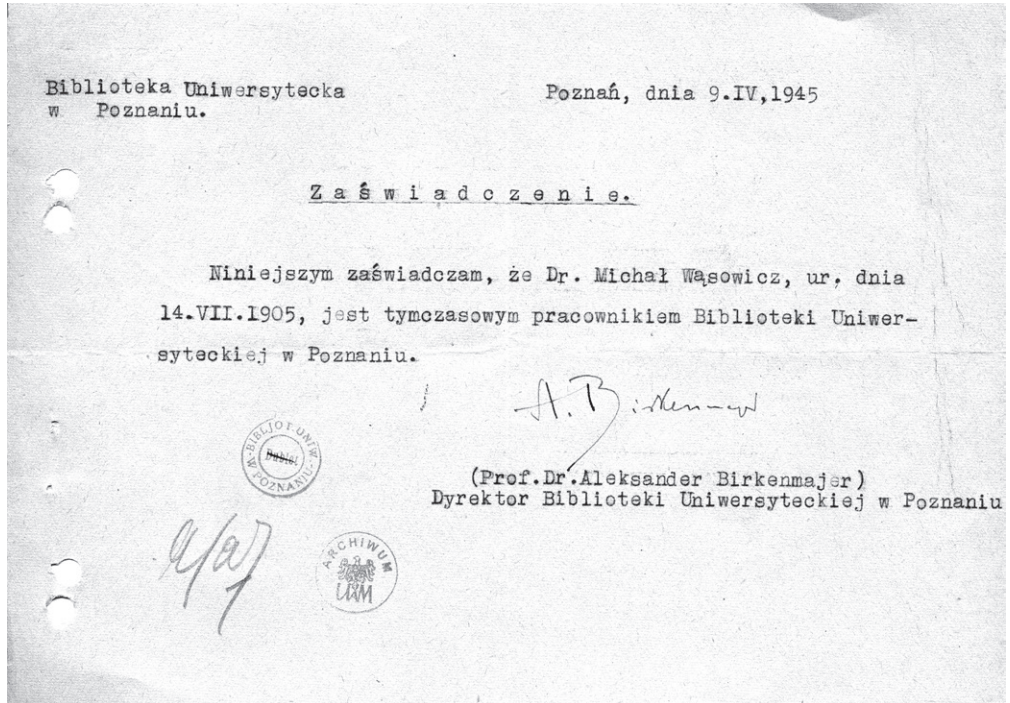
IX.

Nr 35

9 IV 1945 r., Poznań

Zaświadczenie prof. dra hab. Aleksandra Birkenmajera¹, dyrektora Biblioteki
Uniwersyteckiej w Poznaniu, że dr M. Wąsowicz jest tymczasowym pracownikiem
Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Archiwum UAM,teczka kadrowa Michał Wąsowicz, AUAM 126/48/1075, b.p.

¹ Aleksander Ludwik Birkenmajer, ur. 8 VII 1890 w Czernichowie k. Krakowa, zm. 30 IX 1967 w Warszawie, historyk, bibliotekoznawca, prof. UJ i UW; 1908–1912 studia filologii klasycznej, matematyki, fizyki i historii na UJ; 1914 doktorat na UJ; 1918–1929 bibliotekarz Biblioteki UJ; 1929–1931 docent i kierownik Katedry Historii Nauk Ścisłych na UJ; 1938 profesor nadzwyczajny; 1939–1940 więzień Sachsenhausen, 1940–1944 Biblioteka UJ, 1947–1951 jej dyrektor; 1939, 1945–1947 dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Poznańskiego; 1951 prof. zwyczajny na UW.

Nr 36

11 IV 1945 r., Poznań

Prośba dra M. Wąsowicza o zatrudnienie w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Archiwum UAM,teczka kadrowa Michał Wąsowicz, AUAM 126/48/1075, b.p.

Do

Biblioteki Uniwersyteckiej

w Poznaniu

Podpisany proszę o zatrudnienie go w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. Bliższe dane, dotyczące osoby powołanej oraz przebiegu jego dotychczasowej służby zawarte są w dołączonym do niniejszego podania zapytaniu.

Poznań 11 kwietnia 1945

Dr Michał Wąsowicz
Poznań
ul. Kolijska 46 m.19.

Nr 37

11 IV 1945 r., Poznań

Kwestionariusz osobowy dra Michała Wąsowicza.

Archiwum UAM,teczka kadrowa Michał Wąsowicz, AUAM 126/48/1075, b.p.

15. Tytuł służbowy i grupa uposażenia w dniu 1 września 1939 oraz charakter służbowy (kontraktowy, promitoryczny, etatowy)

adiunkt, VIII grupa uposażenia etatowy.

16. Egzamin praktyczny

Skladałem przed Komisją Egzaminacyjną przy Ministerstwie W. R. i O. P. w dniu 18.2.1934 na stanowisko I kategorii z wynikiem dobrym

17. Data wstąpienia do służby państwowej i kolejny przebieg służby państwowej, powołaniem się (o ile to jest możliwe) na daty i uchwały dekretów nominacyjnych oraz wymienieniem wykonanych stanowisk i działu pracy

do służby państwowej wstąpiłem 1.10.1939 w Archiwum Państ. w Łowiczu w charakterze pracownika kontraktowego w kategorii III, w 1935 r. przyznano mi II grupę płac, zaś od stycznia 1938 r. zamianowany zostałem adiunktem w VIII grupie płac.

W Archiwum należało do moich obowiązków prowadzenie akt o charakterze gospodarczym z okresu od końca XVIII w. do połowy XIX w. oraz kierownictwo pracowni naukowej.

18. Stosunek do służby wojskowej

kat. „2”

Oświadczam, iż w czasie okupacji niemieckiej należałem

(tam) do narodowości polskiej, co stwierdzam przedłożeniem

następujących dokumentów: Karta rozporowca Nr. A II. 00730 z daty 10.9.1943 wystawiona przez Starostwo Grodzkie w Łowiczu

Poznań, dnia 11 kwietnia 1945

M. Wąsowicz (podpis)

Handwritten signature: A/Bd 21/Jan

Nr 38

11 VI 1945 r., Warszawa

Pismo E. Kuroczki¹, dyrektora Departamentu Ministerstwa Oświaty, informujące Rektorat Uniwersytetu Poznańskiego, że dr M. Wąsowicz został mianowany archiwistą w AP w Krakowie i w związku z tym sprawę powołania go na bibliotekarza w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu należy uznać za nieaktualną.

Archiwum UAM,teczka kadrowa Michał Wąsowicz, AUAM 126/48/1075, b.p.

RZECZOSPOLITA POLSKA
MINISTERSTWO OŚWIATY

Warszawa, dnia 11 czerwca 1945 r.

Nr IP-4816/45

Rektorat Uniwersytetu Poznańskiego
w Poznaniu

Na pismo z dn. 21. IV. r. b. Nr 519 *osob*

Ministerstwo Oświaty oznajmia, iż ob. dr Michał Wąsowicz został mianowany archiwistą w Archiwum Państwowym w Krakowie. Wobec tego sprawa powołania go na bibliotekarza w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu – stała się nieaktualna.

W związku z tym Ministerstwo oczekuje ponownego wniosku w sprawie ewentualnego mianowania innego kandydata na wspomniane stanowisko bibliotekarza.

Dyrektor Departamentu

[Signature]
E. Kuroczko

Rektor
Uniwersytetu Poznańskiego
Otrzymało dnia 16. VI. 1945
Nr 1839 zal. //

[Stamp: ARCHIWUM UAM]

¹ Eustachy Kuroczko, ur. 28 IV 1901 we Lwowie, zm. 22 XII 1956 w Warszawie, pedagog, działacz społeczny, poseł; 1920 gimnazjum we Lwowie; 1922 nauczyciel; 1925 – 1926 studia wieczorowe (historia i literatura) na Powszechnym Uniwersytecie Korespondencyjnym; 1944 naczelnik w Resorcie Oświaty PKWN; 1945 – 1947 dyrektor Departamentu Ogólnego w Ministerstwie Oświaty; 1947 – 1956 poseł do Sejmu.

Nr 39

25 VI 1945 r., Poznań

Pismo prof. dra hab. A. Birkenmajera informujące, że dr M. Wąsowicz, zatrudniony w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu od 9 IV 1945 r., zamierza w najbliższym czasie wyjaśnić sprawę swojego zatrudnienia w AP w Krakowie.

ANK, Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, Akr. 114, s. 1459.

1458

BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
W POZNANIU

Poznań, dnia 25.VI.1945 r.
ul. Fr. Ratajczaka 4-6

L. dz. I 571/45

Do
Dyrekcji Archiwum Państwowego

Kraków
ul. GRODZKA 53

W odpowiedzi na tamt. pismo z dnia 13. b. m. L. dz. 164/1/45 do-
nosząc, że Dr. Michał Wąsowicz zatrudniony jest w tutejszej Bibliotece od
dnia 9. IV. 1945 r. W najbliższym jednak czasie ma zamiar wyjechać na jakiś
czas do Krakowa, celem wyjaśnienia swego stosunku służbowego.

A. B. Birkenmajer

/Prof. Dr. Aleksander Birkenmajer/
Dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej
w Poznaniu.

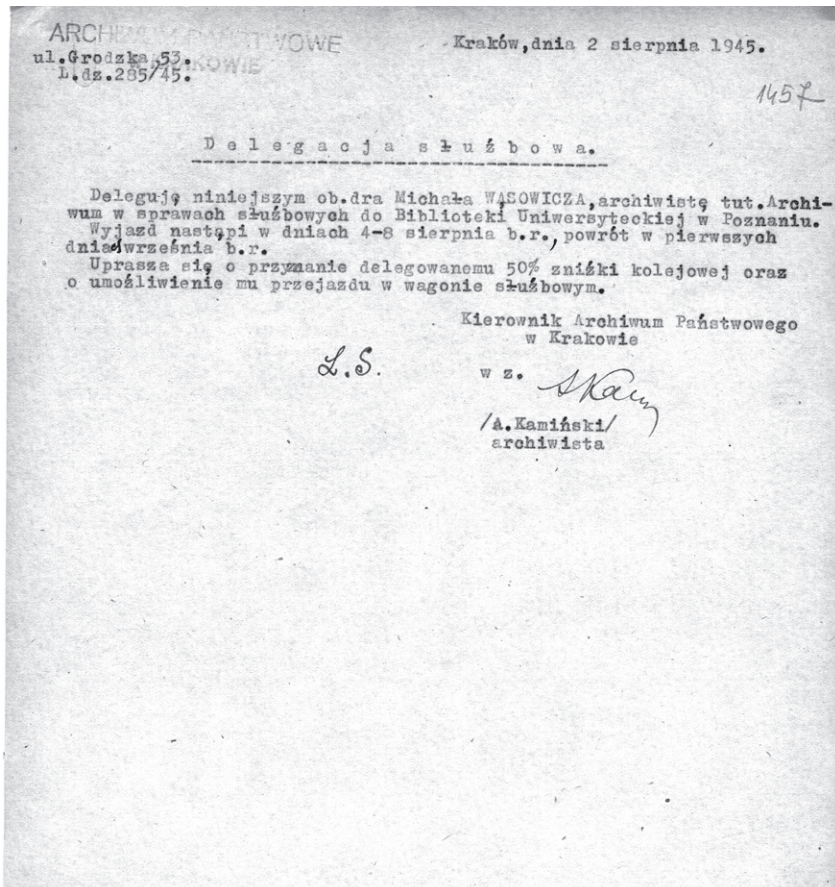
ARCHIWUM PAŃSTWOWE w KRAKOWIE	
Wpł. dn. 4 lipca	1945
90 L. dz. 164/45	
Zoł. _____	Refer. 4

Nr 40

2 VIII 1945 r., Kraków

Delegacja AP w Krakowie dla dra M. Wąsowicza do Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu na okres od 4–5 VIII 1945 r. do początku września 1945 r., podpisana w zastępstwie przez archiwistę A. Kamińskiego¹.

ANK, Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, Akr. 114, s. 1457.

¹ Adam Kamiński (1905–1981), 1929 archiwista w Archiwum Ziemskim w Krakowie; 1939–1945 zaangażowany w ratowanie archiwaliów krakowskich po 1945; dr filozofii i kierownik II Oddziału Władz i Urzędów Państwowych XIX i XX w., a potem Oddziału Akt Staropolskich Władz i Urzędów Państwowych oraz zbiorów i kolekcji w AP Kraków; był też zastępcą dyrektora AP w Krakowie; autor przeszło 100 prac naukowych z historii, archiwistyki, heraldyki i paleografii.

Nr 41

3 XI 1945 r., Kraków

Pierwsza strona listu dra M. Wąsowicza do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie propozycji wyjazdu do Wrocławia.

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 4.

Jasni Wielmożny Panie Dyrektore!

Listy Pana Dyrektora zostały mi dostarczone dość i czas na nie odpisać; jeden list wysyłam do Wernery, drugi zaś (identyczny) - do Wrocławia, na ręce N. A. Knota.

Propozycji, z jaką Pan Dyktor wraca ty do mnie, uważam za wielki zaszczyt dla mnie, za co jestem Panu Dyktorowi bardzo wdzięczny i zobowiązany. Nie mogę jednak mojemu wyjazdowi do Wrocławia iść na przeszkodzie powołanie trudności. O jednej z nich, t. j. o lekach, które wiadom, aby jakoś uzupełnić swój budżet, Pan Dyktor był bardzo panistaci. Jeśli wyjazd, wówczas leki bezpowrotnie utracę a po powrocie do Krakowa będę zmuszony wyjechać na pobory archiwalne, które absolutnie nie wystarczą na utrzymanie rodziny. Do zastąpienia mnie w gimnazjum niegodnie by było użytych ale warte, praca nie mogłaby trwać przez dłuższy czas. Jeśli mają niebezpieczeństwo praca part niemożliwy, wówczas dyrekcja gimnazjum przyjmie innego pracownika a dla mnie powrót do gimnazjum rzekami niemożliwy. O wyjazdach innych leży w tej chwili jednakże płatnego zajęcia trudne myślenie zwłaszcza wobec braku odpowiednich możliwości w Krakowie.

Druga przeszkoda, to sprawa mieszkaniowa. Zona i jej siostra przyjeżdżają obecnie z Krakowa, zaś opieką nad mieszkaniem i młodszymi członkami rodziny należy do mnie. Wobec istnienia obecnych niekiedy porażających warunków pod nadzorem osób obcych. Ledwie mnie przedstawiam w sprawie i dwa na dalszych członków rodziny, którym trzeba będzie w razie potrzeby.

Wreszcie sprawa zdrowia. Ostatnio chorowałem na gryż, którą „przechodziłem”, nie będąc w do końca. Wyjechał by i jakieś komplikacje, które sprawdzić nie niemożliwy mi pracy nie mogę jednak spróbować, że czuję się całkiem nie dobrze (katar, podwyższona temperatura). Wyjazd w tych warunkach mógłby mieć fatalne następstwa. Praca na Śląsku polegałaby prawdopodobnie na wywikisaniu archiwaliów w różnych miejscowościach, praca

Nr 42

15 XI 1945 r., Warszawa

Sprawozdanie dra hab. Janusza Pajewskiego¹, delegata Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty, z pobytu na Dolnym Śląsku w dniach 20 IX 1945 r. – 7 X 1945 r. w sprawie poszukiwań i zabezpieczenia pomemieckich archiwaliów.

Duplikat, mps

AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 28, s. 15 – 16.

Zaraz po powrocie do Warszawy napisałem wspólnie z p. Kazimierzem Gorzkowskim sprawozdanie rzeczowe, które wszakże w niewyjaśnionych okolicznościach zaginęło. Egzemplarz niniejszy jest duplikatem.

Delegację tworzyli p. Kazimierz Gorzkowski i niżej podpisany. Celem wyjazdu było zbadanie stosunków archiwalnych na Śląsku, a w szczególności w powiatach jeleniogórskim, kłodzkim, prudnickim i raciborskim. Zarazem polecono nam przewieźć do Warszawy, względnie zabezpieczyć, dokumenty złożone rzekomo w Kłodzku pod opieką tamtejszego naczelnika wydziału Kultury p. Borysa Borkowskiego. Delegacja służbowa wydana była przez Ministerstwo Oświaty na okres 15 IX do 7 X br. Z przyczyn natury technicznej (brak benzyny i trudności samochodowe w PUS-ie²) wyjazd z Warszawy mógł nastąpić dopiero 20 IX.

Trasa podróży obejmowała:

21 IX – przyjazd do Katowic.

22 – 25 IX – przedłużony pobyt we Wrocławiu skutkiem zepsucia się samochodu.

¹ Janusz Pajewski, ur. 5 V 1907 w Warszawie, zm. 10 XII 2003 w Poznaniu, historyk dziejów najnowszych i stosunków międzynarodowych XIX i XX w.; prof. UAM w Poznaniu do 2002; absolwent UW; 1929 doktorat; 1933 habilitacja; w czasie okupacji niemieckiej wykładała na tajnych kompletach; od 1940 członek Biura Informacyjno-Politycznego Związku Walki Zbrojnej, potem Armii Krajowej; kierował też referatem środkowoeuropejskim w Sekcji Spraw Zagranicznych Delegatury Rządu Londyńskiego na Kraj; 1945 wicedyrektor Biura do spraw Repatriacji w Ministerstwie Spraw Zagranicznych; od 1946 w Poznaniu, pracownik naukowy Wydziału Prawno-Ekonomicznego Uniwersytetu Poznańskiego i Studium Niemcoznawczego Instytutu Zachodniego; 1951 prof. nadzwyczajny nauk humanistycznych, 1958 prof. zwyczajny; 1955 jako dziekan Wydz. Filozoficzno-Historycznego inicjator nadania poznańskiemu uniwersytetowi imienia Adama Mickiewicza; 1973 – 1976 wiceprzewodniczący *Association Europeenne d'Histoire Contemporaine*. Zob. m.in.: Dariusz Matelski, *Jubileusz Profesora Janusza Pajewskiego, 6 maja 2002*, „Studia Historyczne”, t. 40, 2002, z. 3/4, s. 345 – 348; Henryk Olszewski, *Janusz Pajewski (1907 – 2003)*, KH, t. 111, 2004, nr 4, s. 175 – 178.

² PUS – Państwowy Urząd Samochodowy, przedsiębiorstwo państwowe powołane w kwietniu 1945 r., poprzednik PKS-u – Państwowej Komunikacji Samochodowej.

- 25 IX – Sobótka, Ząbkowice (Frankenstein)³.
 26 IX – Ząbkowice, Kwietniewo (Quickersdorf⁴), Kłodzko.
 27 IX – Kłodzko – przymusowy postój całodzienny skutkiem zepsucia się samochodu.
 28 IX – Duszniki (Reinerz), Kudowa, Recewo (Rückers)⁵.
 29 IX – Bystrzyca, Wölfelsdorf⁶.
 30 IX – Nowa Ruda, Krasobór (Grüssen), Szymbortz (Schönberg)⁷.
 1 – 2 X – Jelenia Góra.
 3 X – Świdnica – Wrocław.
 4 X – Wrocław – naprawa samochodu.
 5 X – Wyjazd z Wrocławia.
 6 X – przyjazd do Warszawy.

We wszystkich wymienionych miejscowościach, z wyjątkiem Katowic i Wrocławia, czyniliśmy poszukiwania. Rezultaty podaję poniżej.

We Wrocławiu dowiedzieliśmy się 23 IX od rektora Kulczyńskiego, że samochód wysłany kilka dni przed tym do Kłodzka wrócił pusty, archiwalia te zostały przez nieznane osoby wywiezione w nieznanym kierunku, co wywołało wielkie oburzenie w Delegaturze Ministerstwa Oświaty na Dolnym Śląsku. Otrzymaliśmy tę wiadomość i udaliśmy się przede wszystkim do Kłodzka, gdzie stwierdziliśmy, że istotnie w końcu sierpnia, czy też początku września, 2 czy 3 skrzynie z dokumentami, podobno z archiwum wrocławskiego, zostały wywiezione na Wawel przez dra Dutkiewicza⁸ i mgra Zawodzińskiego, a dalej p. Borys Borkowski nie jest naczelnikiem Wydziału Kultury w Kłodzku, lecz kustoszem Muzeum im. Jana Matejki w Jeleniej Górze⁹. Wobec tego zmieniliśmy pierwotny projekt jazdy do Prudnika i Raciborza i wyjechaliśmy do Jeleniej Góry, gdzie istotnie urzęduje p. Borys Borkowski. Przekazał on nam 428 dokumentów, pochodzących z archiwum miejskiego w Legnicy, z tych około 300 z XVII, częściowo

³ Ząbkowice Śląskie.

⁴ Popr. Quickendorf, dziś Lutomerz, wieś w powiecie ząbkowickim w gminie Stoszowice.

⁵ Duszniki (Reinerz) – dziś Duszniki-Zdrój; Kudowa – dziś Kudowa-Zdrój; Rückers – dziś Szczytna, w latach 1945–1946 zwana Rycewem.

⁶ Wölfelsdorf – dziś Wilkanów, wieś w gminie Bystrzyca Kłodzka, pow. kłodzki.

⁷ Krasobór (Grüssau) – dziś Krzeszów, w 1945 r. zwany Krasbór, wieś z sanktuarium maryjnym i klasztorem pocysterskim w powiecie Kamienna Góra; Schönberg, popr. Schömborg, dziś Chełmsko Śląskie, miejscowość w powiecie Kamienna Góra.

⁸ Najprawdopodobniej chodzi o Józefa Edwarda Dutkiewicza, ur. 13 III 1903 w Krakowie, zm. 7 IX 1968 w Olkuszu, artystę plastyka, historyka sztuki i konserwatora zabytków; 1930 dr historii sztuki, od 1946 wojewódzki i miejski konserwatorem zabytków w Krakowie.

⁹ Borkowski faktycznie był w tym czasie Naczelnikiem Wydziału Kultury Zarządu Miejskiego w Jeleniej Górze. Zob.: poz. nr 10, przypis 5.

z XVIII wieku w języku niemieckim, około 100 z XIV wieku, przeważnie po łacinie, częściowo po niemiecku. Dokumenty te pozostawiliśmy za pokwitowaniem w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu na stanowcze żądanie rektora Kulczyńskiego, który oświadczył, że zgodzi się na wywiezienie ich ze Śląska jedynie na polecenie ministra kulturalnego na Dolnym Śląsku. Pokwitowanie wręczyliśmy po powrocie do Warszawy p. dyr. Suchodolskiemu.

Poszukiwania w następujących miejscowościach dały wyniki:

Sobótka (Zobten): archiwaliów nie odnaleźliśmy, natomiast w zabytkowym kościele św. Anny znaleźliśmy ponad 100 skrzyń z książkami z biblioteki we Wrocławiu.

Kwietniewo (Quickerdorf) pod Ząbkowicami: w młynie wielka, około 220 tysięcy tomów licząca, wielojęzyczna biblioteka, poświęcona zagadnieniom społecznym i gospodarczym, w szczególności zagadnieniom pracy¹⁰.

Wölfelsdorf pod Bystrycą: w pałacu hr. Althen złożone są: biblioteka biskupa z Pelplina, część biblioteki sejmowej i Instytutu Francuskiego w Warszawie oraz średniowieczne dokumenty i stare księgi żydowskie podczas wojny przewiezione przez Niemców podobno z Salonik. Pałac zajmowany jest przez oddział wojska sowieckiego. Pomimo usilnych starań nie zostaliśmy wpuszczeni do wnętrza. Według informacji udzielonych przez ludność okoliczną duża część tych zbiorów została już przez Rosjan wywieziona. Grozi zupełna ich utrata.

Krasobór (Grüssen) koło Kamiennej Góry (Lanshuf¹¹): w klasztorze benedyktyńów znajduje się dobrze zabezpieczone około 500 skrzyń książek z biblioteki państwowej w Berlinie¹² oraz ponad 100 skrzyń z aktami z archiwum miejskiego we Wrocławiu.

Szymbork^a (Schönberg): w magistracie dokumenty z XVII wieku (dyplomy opata benedyktyńów z Krasnoboru i burmistrza z Szymbarku).^b

Według wiadomości udzielonych nam przez prof. Kieszkowskiego¹³ w Je-

¹⁰ Młyn zachowany do dziś. Z pisma Biura Rewindykacji Odszkodowań Wojennych przy Centralnym Urzędzie Planowania w Warszawie z dnia 14 IV 1947 r. wynika, iż był to księgozbiór Izby Robotniczej z Wiednia. Zob.: APWr. Oddz. Kamieniec Ząbkowicki, *Starostwo Powiatowe w Ząbkowicach Śląskich*, sygn. 164.

¹¹ Poprawnie Landeshut, niem. nazwa Kamiennej Góry.

¹² Chodzi o słynną „Berlinkę”, która trafiła potem do Biblioteki UJ w Krakowie. Zob.: Ivo Łaborewicz, *Zabezpieczenie zbiorów Pruskiej Biblioteki Państwowej: Krzeszów (1946), Jelenia Góra (1948)*, „Skarbiec Ducha Gór”, 2007, nr 2(43), s. 4.

¹³ Witold Kieszkowski, ur. 25 (lub 20) II 1903 w Dębnie k. Hajsyna, zm. 10 IX 1950 w Warszawie, historyk sztuki, muzealnik, konserwator zabytków; uczestnik wojny 1920; 1921 – 1929 studia archeologiczne i historii sztuki na UW; podejmował różne prace i zadania, m.in.: 1930 – 1936 asystent Zakładu Architektury Polskiej i Historii Sztuki Politechniki War-

leniej Górze w miejscowości Parchowice (Parchwitz)¹⁴ pod Legnicą znajduje się zupełnie niezabezpieczona duża część archiwum legnickiego. Na zamku Milicz mają się, według informacji z tego samego źródła, znajdować bogate archiwa rodowe. Fatalny stan ciągle psującego się samochodu i konieczność powrotu w terminie do Warszawy nie pozwoliły tam pojechać.

We Wrocławiu stwierdziliśmy nie tyle zarzucany wciąż wrocławianom lokalny „patriotyzm” śląski i chęć zatrzymania na Śląsku całego mienia kulturalnego, [ile] ich właśnie pełne zrozumienie doniosłości sprawy zabezpieczenia rozrzuconych po Śląsku dokumentów. W budżecie Delegatury na IV kwartał br. umieszczona jest pozycja po pół miliona złotych miesięcznie na archiwa. Wobec zniszczenia budynków archiwalnych we Wrocławiu Delegatura, a mianowicie z jej ramienia energiczny dyrektor Biblioteki dr Antoni Knot zajął gmach dawnego Urzędu Pracy przy Salzstr. 18/20, przeznaczając go na archiwum.

W podróży naszej na trasie Warszawa–Wrocław i z powrotem Wrocław–Warszawa brał udział dr Aleksander Gieysztor¹⁵, adiunkt Instytutu Historycznego, który miał zlecone przywiezienie książek dla Instytutu Historycznego.

Na cele podróży Ministerstwo Oświaty wyasygnowało kwotę 150 tysięcy złotych łącznie dla Wydziału Archiwów i dla Instytutu Historycznego. Ze względów finansowo-budżetowych suma ta wypłacona była Uniwersytetowi Warszawskiemu. Sprawozdanie finansowe wraz z rachunkami złożyliśmy wobec tego w kwesturze Uniwersytetu.

Janusz Pajewski

Warszawa, dnia 15 XI 1945 r.

szawskiej; 1932 redaktor periodyku „Biuletyn Historii Sztuki i Kultury”; 1935–1937 konserwator zabytków woj. warszawskiego i białostockiego; 1936–1937 kierownik artystyczny wydawnictwa „Arkady”; 1937–1939 konserwator zabytków woj. wileńskiego i nowogrodzkiego; 1945 mianowany zastępcą generalnego konserwatora zabytków w Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zabytków Min. Kultury i Sztuki, skąd delegowany na Dolny Śląsk, kierował akcją zabezpieczenia i rewindykacji zabytków wywiezionych z Polski przez Niemców. Zob.: <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/witold-kieszkowski> (dostęp: 30 IX 2016).

¹⁴ Parchwitz, dziś Prochowice, w 1945 r. zwane Parchowicami.

¹⁵ Aleksander Gieysztor, ur. 17 VII 1916 w Moskwie, zm. 9 II 1999 w Warszawie, historyk mediewista; 1937 ukończył studia historyczne na UW; uczestnik kampanii wrześniowej 1939; członek AK i WiN; 1945 adiunkt w Państwowym Instytucie Historii Sztuki i Inwentaryzacji Zbiorów, a potem adiunkt w Instytucie Historycznym UW; 1949 prof. nadzwyczajny; 1955–1975 dyrektor Instytutu Historycznego UW; 1960 prof. zwyczajny; 1964 sygnatariusz „Listu 34”; 1975 mianowany wiceprzewodniczącym Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie, a potem, do 1991, jego dyrektor. Zob.: Maria Koczerska, *Aleksander Gieysztor 17 VII 1916–9 II 1999. Szkic biograficzny*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 37, 2000, s. 3–12.

^a Tak w tekście.

^b Tak w tekście.

Nr 43

19 VII 1946 r., Kraków

Odpis telegramu dyr. W. Suchodolskiego z 19 VII 1946 r., nadanego z Warszawy do AP w Krakowie w sprawie powierzenia drowi M. Wąsowiczowi stanowiska kierownika AP we Wrocławiu, sygnowany przez dra W. Budkę.

ANK, Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, Akr. 114, s. 1479.

W KRAKOWIE 1485

ul. Grodzka 53.
L. dz. 270/46.

Telegram.

Loc 341 Warszawa 11 458/11 29//28 18/7 1400 .
 Michał Wąsowicz Archiwum Państwowe Grodzka 53 Kraków
 Ministerstwo Oświaty poleca Panu udać się do Wrocławia celem podjęcia kierownictwa tamtejszego Archiwum Państwowego. Dekret nominacyjny przygotowany.-
 Dyrektor Archiwów Państwowych Suchodolski.- Coll 53 -
 Zgodność powyższego odpisu z okazanym oryginałem, doręczonym dr Michałowi Wąsowiczowi w dniu dzisiejszym potwierdza się.-

Kraków, dnia 19 lipca 1946

Kierownik Archiwum Państwowego
w Krakowie

(Dr WŁODZIMIERZ BUDKA)

ARCHIWUM PAŃSTWOWE
W KRAKOWIE

Wpl. dn. 19 lipca 1946

L. dz. 270/46

Zal. Refer.

IX

Nr 44

31 VII 1946 r., Kraków

Potwierdzenie zgłoszenia o wystąpieniu dra M. Wąsowicza z pracy w AP w Krakowie
z dniem 31 VII 1946 r.

ANK, Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, Akr. 114, s. 1467.

1467

Potwierdzenie zgłoszenia o wystąpieniu z pracy	
Nazwisko i imię (firma) pracodawcy:	
ARCHIWUM PAŃSTWOWE w KRAKOWIE	
Nazwisko i imię ubezpieczonego(ej):	
dr. Wąsowicz Michał	
Data wystąpienia z pracy:	
31 lipca 1946	
Data wpływu i podpis odbierającego zgłoszenie:	
SPÓŁNOŚĆ Krakowie URZĄD ZGŁOSZEŃ WYJAZD 5 WRZ 1946 P O U C Z E N I E	

Pracodawca powinien wymeldować z ubezpieczenia — na niniejszym formularzu — pracownika zwolnionego z pracy, w ciągu 7 dni, a jeśli siedziba przedsiębiorstwa znajduje się poza siedzibą Ubezpieczalni, w ciągu 10 dni od chwili zaprzestania pracy. Jeżeli pracodawca nie zawiadomi Ubezpieczalni w sposób i w terminie wyżej podanym — o wystąpieniu z pracy pracownika, Ubezpieczalnia będzie w dalszym ciągu zaliczać składki i obciążać rachunek pracodawcy.

Nr 45

[b.b.dz., lipiec 1946 r., Wrocław]^a

Fragment artykułu anonimowego autora „Dziennika Zachodniego” pt. „Tango i Piastowie. Kilka uwag pod adresem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych we Wrocławiu” w sprawie niszczenia archiwaliów niemieckich na Dolnym Śląsku^b.

Oryg., druk

„Dziennik Zachodni”, Nr 210, 2 VIII 1946 r.; AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 28, s. 124¹.

[...] ^cBogactwo w błocie^c

Dolny Śląsk z Wrocławiem na czele był siedzibą licznych archiwów. Prawie każde z miast dolnośląskich, miast bardzo starych, posiadało archiwum własne, gromadząc zbiory dokumentów z bardzo odległych okresów. W momencie kiedy walec wojenny wtaczał się na te ziemie, Niemcy ewakuowali większość zbiorów, rozmieszczając je po rozmaitych zakątkach Dolnego Śląska, ^dnie chcąc oczywiście dopuścić do tego, aby te dokumenty kompromitujące ich „historyczne prawa” do ziem leżących za Odrą nie wpadły w ręce niepowołane.

Ale te „niepowołane” ręce nie zainteresowały się tym bogactwem, które w rękach polskich historyków stać się powinno dowodem o dużych walorach. A przecież archiwalia leżały i dziś często leżą „na ulicy”..., często w błocie i nie kosztują nic^d.

Istnieje we Wrocławiu budynek bez okien, bez szyb – upiększony tablicą Archiwum Państwowe we Wrocławiu.

Archiwum wewnątrz jest puste. Biedzi się jego zapelnieniem dr J. Stojanowski, pełnomocnik dla spraw archiwów na okręg dolnośląski, wraz z drem Dereniem². Ale oni są sami, nie posiadają środków transportowych, nie posiadają funduszy, nie mają do pomocy wykwalifikowanych i godnych zastąpienia ludzi. Oni się tylko biedzą. Opowiadają we Wrocławiu, że profesor Stojanowski³ często błądzi po śmietnikach miasta i wyszukuje wśród stert papieru dokumenty i materiały o dużej wartości historycznej. Walczy – używając do tego wszystkich chwytów – z pewną instytucją, która też mocno interesuje się archiwami. Nawet za mocno.

Instytucja ta ma swoje filie we wszystkich większych miastach dolnośląskich. Łatwo zauważyć. Duże szyldy z dużymi napisami „Ministerstwo Prze-

¹ W zespole: Akta W. Suchodolskiego, 28, s. 124, zachowany wycinek prasowy.

² Popr.: mgr.

³ Popr.: doktor.

mysłu” wpadają łatwo w oczy. Trudniej zauważyć napis, z zasady mniejszy, umieszczony pod pierwszym: Delegatura w X. Y., a już prawie nie sposób zauważyć jeszcze mniejszego: Zbiornica Surowców. Istnieje taka firma i we Wrocławiu. “Firma ma swojego pełnomocnika, gorliwie zajmuje się archiwiami, całymi wagonami wysyłając księgozbiory znalezione tu czy tam do młynów papierniczych...”^e

Dzieje się to oczywiście bez kontroli uczonych. Bo któż by dbał o takie rzeczy...

[...] Co na to „wszystko” – które niestety nie jest wszystkim – Naczelna Dyrekcja Archiwów w Warszawie?

Czy dr J. Stojanowski przestanie się biedzić, a firma Surmet – przestanie się bogacić?

(kw).

^a Datę i miejsce ustalono na podstawie nagłówka artykułu.

^b Pominięto fragment artykułu dotyczący występu ulicznej orkiestry na rynku w Jeleniej Górze i Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu.

^{c-c} Tytuł akapitu, wielkie litery, tekst wytłuszczony.

^{d-d} Tekst wytłuszczony.

^{e-e} Tekst wytłuszczony.

Nr 46

21 VIII 1946 r., Warszawa

Odpis dekretu nominacyjnego Ministra Oświaty Czesława Wycecha powołujący dra M. Wąsowicza, prowizorycznego archiwistę w APKr, na kierownika AP we Wrocławiu z dniem 1 VIII 1946 r.

APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 1.

ODPIS

RZECZPOSPOLITA POLSKA
MINISTERSTWO OŚWIATY
Nr I Pers.-11422/46

Warszawa, dnia 21 sierpnia 1946 r.
Obywatel dr MICHAŁ WĄSOWICZ
prow. Archiwista
w Archiwum Państwowym
w KRAKOWIE

Na podstawie art. 17 ustawy z dnia 17.II.1922 r. o państwowej służbie cywilnej /Dz.U.R.P.Nr 21, poz.164/, zmienionej późniejszymi ustawami i rozporządzeniami, w szczególności rozporządzeniami Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 7.X.1932 r., z dnia 28.X.1933 r. i dekretem z dnia 14.V.1946 r. /Dz.U.R.P.Nr 87, poz.737 z 1932 r., Nr 86, poz. 661 z 1933 r., Nr 22, poz.139 z 1946 r./ mianuje Obywatela z dniem 1 sierpnia 1946 r. do odwołania Kierownikiem Archiwum Państwowego we Wrocławiu w VII /siódmej/ grupie uposażenia.-

Rozwiązanie stosunku służbowego może nastąpić w każdym czasie po uprzednim trzydziestodniowym wypowiedzeniu.

Po zwolnieniu od obowiązków dotychczasowych winien Obywatel zgłosić się u Dyrektora Archiwów Państwowych, celem objęcia nowych obowiązków służbowych.

(Pieczęć okrągła z godłem Państwa. W otoku napis: Rzeczpospolita Polska Ministerstwo Oświaty)

Minister
C. Wycech

Data objęcia służby
1 sierpnia 1946 r.
Z upoważnienia Dyrektora
Archiwów Państwowych
Dr J. Stojanowski
Pełnomocnik Ministra Oświaty
do spraw archiwalnych.
Wrocław

Za zgodność
Wrocław, dnia 24 maja 1947 r.
Mgr Andrzej Dereń
(Mgr Andrzej Dereń
Archiwista Archiwum Państwowego
we Wrocławiu).

Nr 47

26 X 1946 r., Warszawa

Pismo Ministerstwa Oświaty przesłane do Redakcji „Dziennika Zachodniego” w Katowicach w sprawie zarzutów zawartych w artykule pt. „Tango i Piastowie. Kilka uwag pod adresem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych we Wrocławiu”.

Odpis¹, mps

APWr., WAP, I/161, s. 49–50.

Arch. 770/48

Redakcja „Dziennika Zachodniego”
Katowice
3 Maja 12

W związku z zarzutami wysuniętymi w artykule Dziennika Zachodniego Nr 210 z dn. 2 VIII br. pt.: „Tango i Piastowie” przeciwko zarządowi archiwów państwowych (instytucja wymieniona w podtytule jako Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych we Wrocławiu w ogóle nie istnieje) – Ministerstwo Oświaty wyjaśnia:

Całe prawie Archiwum Państwowe we Wrocławiu, znaczna część Archiwum Miejskiego oraz Diecezjalnego zostały celem ochrony przed nalotami wywiezione przez władze niemieckie z Wrocławia i rozmieszczone mniejszymi partiami po zamkach magnackich i dworach na prowincji. Duże nieraz archiwa rodowe i majątkowe magnatów śląskich w całości pozostały na miejscu w rezydencjach wiejskich. Gdy wobec zbliżającego się frontu radzieckiego właściciele uciekli na zachód, archiwa pozostały na łasce losu. Przemarsze i zakwaterowanie wojsk w zamkach tych i dworach nie mogły się nie odbić fatalnie na losie porzuconych archiwów, które wyrzucono do piwnic lub zgoła na dwór, zajmując ich pomieszczenia na kwatery lub szpitale. Zamki i dwory, opuszczone przez wojsko, stawały się pastwą tzw. szabru. Ten stan rzeczy powstał, zanim administracja polska objęła mienie odzyskane, wobec czego i fakt zniszczenia znacznej części archiwaliów i dostanie się niektórych pergaminów w ręce niepowołane nie mogą obciążać odpowiedzialnością za to państwowej służby archiwalnej.

Budynek archiwalny we Wrocławiu przy ul. Gdyńskiej 2 w chwili ukazania się artykułu w rzeczywistości był już oszklony w 80% i zapełniony aktami od

¹ Ww. odpis został przesłany do wiadomości APWr. przez WAP w Warszawie pismem z 28 X 1946 r., sygnowanym przez A. Rybarskiego, APWr., zob.: WAP, I/161, s. 50.

parteru do III p. Elementarne naprawy i oszklenie wymagało tak znacznych środków, że można to było zrobić tylko stopniowo i w miarę asygnowania kredytów przez Ministerstwo.

Sumarycznie licząc, na początek sierpnia zwieziono do Archiwum około 70 platform dwukonnych, 31 samochodów i 2 wagony akt z terenu miasta i prowincji. Wśród zgromadzonych materiałów samych dokumentów pergaminowych było już 6 tysięcy; nie jest to więc budynek „pusty”, jak się wyraził autor artykułu.

3) Szkody, jakie zresztą nie tylko w archiwaliach, ale i w książkach robią różne „Centrale Odpadków”, działające pod firmą Ministerstwa Przemysłu, są niewątpliwe. Wydział Archiwów Państwowych spowodował już wydanie przez Ministerstwo Przemysłu kategorycznego zakazu zabierania do papierni jakichkolwiek akt bez zezwolenia państwowej służby archiwalnej.

Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu nie podlega władzom państwowym, jako kościelne, lecz administratorowi apostołskiemu ks. Milikowi². Z ramienia ks. Milika archiwariuszem został ks. Terlaga³, który nadal korzystał z fachowego doświadczenia dawnego archiwariusza ks. Engelberta⁴ ^aNiemca^a. Dr Stojanowski, jako pełnomocnik archiwalny, zaraz na wstępie działalności swej we Wrocławiu zwrócił uwagę czynnikom kościelnym na niewłaściwość zatrudniania nadal ks. Engelberta w Archiwum Diecezjalnym i uzyskał za pewnienie, że ks. Engelbert będzie zastąpiony przez archiwistę – Polaka.

Zarzut „parcelowania” przypadkowo znalezionych dokumentów między Wrocław, Kraków⁵ i Warszawę⁶ jest zupełnie bezpodstawny, gdyż pewne partie archiwaliów śląskich czasowo tylko z przyczyn technicznych zostały skierowane poza Wrocław.

Będą one złożone w najbliższej przyszłości w Archiwum Państwowym Wrocławskim, o czym zresztą zainteresowane koła naukowe były niejednokrotnie informowane.

Dyrektor Archiwów Państwowych
w/z AR¹⁷

² Szerzej na ten temat: Józef Pater, *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, [w:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 191 – 192; Wincenty Urban, *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, „Archeion”, t. 25, 1956, s. 309 – 320.

³ Zob.: poz. nr 9, przypis 4.

⁴ Zob.: poz. nr 1, przypis 24.

⁵ Zob.: poz. nr 17, przypis 11.

⁶ Zob.: *ibidem*, przypis 12.

⁷ Antoni Rybarski, zob.: poz. nr 20, przypis 14.

^{a-a} W oryginale słowo zapisano małą literą.

Nr 48

28 XII 1946 r., Warszawa

Prośba Dyrektora Gabinetu Ministra Oświaty o udzielenie zezwolenia drowi Adamowi Stebelskiemu na wyjazd do Niemiec w sprawie rewindykacji archiwaliów, skierowana do Wydziału Zagranicznego Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.
AGAD, Arch. Zakł., AZ 39-110, Akta osobowe Stebelski Adam, s. 36.

36

a
/a
1946
1946

Paszport zagraniczny
ob. Adama Stebelskiego.

Sztab Generalny
Wydział Zagraniczny Wojska Polskiego

Ministerstwo Oświaty prosi o udzielenie zezwolenia na wyjazd zagranicę ob. Adamowi Stebelskiemu, który udaje się do Niemiec celem wzięcia udziału w rewindykacji archiwów polskich.

- 1/ Nazwisko, imię, imiona rodziców: Stebelski Adam
ojciec Kazimierz
matka Maria
- 2/ Miejsce i data urodzenia: Kutno, 10.VII 1894
- 3/ Wykształcenie: magister prawa Uniwersytetu Warszawskiego
- 4/ Zawód i stanowisko: archiwista, dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie
- 5/ Narodowość i obywatelstwo: polskie
- 6/ Stopień wojskowy; gdzie i kiedy służył? - podporucznik piechoty
listopad 1918- czerwiec 1921 Armia Polska
- 7/ Czy był zagranicą, gdzie i kiedy? Niemcy i Francja kilkakrotnie,
Czechosłowacja, Jugosławia, Austria, Węgry,
Rumunia, Palestyna, Egipt, Grecja, Włochy
w latach 1924-1937
- 8/ Dokładny adres prywatny i służbowy: Warszawa, pl. Zamkowy 2
Pałac pod Błachą, Archiwum Głównie A.D.
- 9/ Dokąd jedzie? do Niemiec
- 10/ W jakim celu? w sprawie rewindykacji archiwów
- 11/ Na jak długo?
- 12/ Adres zagraniczny:

Dyrektor Gabinetu Ministra

IX

Nr 49

[grudzień 1946 r.], Wrocław

Sprawozdanie dra M. Wąsowicza z działalności Archiwum Państwowego we Wrocławiu za okres 3 X – 31 XII 1946 r. przesłane do Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty.

Oryg., mps

APWr., WAP, sygn. I/68, s. 2 – 4.

[Pieczęć w czerwonym tuszu o treści]: ARCHIWUM PAŃSTWOWE/ we WROCŁAWIU

Sprawozdanie

z działalności Archiwum Państwowego we Wrocławiu za czas od 3 października do 31 grudnia 1946 r.¹

I^aPrzejmowanie i przekazywanie archiwaliów^a

^aPrzejmowanie archiwaliów.^a W omawianym okresie działalność Archiwum polegała przede wszystkim na zabezpieczeniu i zwożeniu do Wrocławia archiwaliów rozlokowanych przez władze niemieckie w różnych miejscowościach na terenie Dolnego Śląska.

W związku z tym odbyto podróże służbowe do następujących miejscowości, w których według posiadanych informacji miały być ulokowane archiwalia: Środa Śląska, Kamieniec², Albertów, Skorolec³, Świdnica, Smiłowice⁴, Krasków⁵, Jelenia Góra, Cieplice⁶, Kopice⁷, Chojnaty⁸, Brzeg, Międzyzylesie⁹,

¹ Jest to pierwsze okresowe sprawozdanie z pracy AP we Wrocławiu sporządzone przez M. Wąsowicza, który od 3 X 1946 r., po wyjeździe J. Stojanowskiego z Wrocławia, kierował tą placówką samodzielnie, APWr., WAP, I/68, Pismo M. Wąsowicza do Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty w sprawie sprawozdania Archiwum Państwowego we Wrocławiu za okres od 3 X 1946 r., s. 1.

² Prawdopodobnie chodzi o Kamieniec Ząbkowicki (niem. *Kamenz*) w gminie Ząbkowice Śląskie, ew. wieś Kamieniec (niem. *Kamnitz*) w gminie Kłodzko.

³ Dziś miejscowość Stolec, gmina Ząbkowice Śląskie.

⁴ Prawdopodobnie Śmiałowice (niem. *Schmellwitz*) w gminie Marcinowice, powiat świdnicki.

⁵ Krasków (niem. *Kratzkau*), miejscowość w gminie Marcinowice, powiat świdnicki.

⁶ Cieplice Śląskie-Zdrój (niem. *Bad Warmbrunn*), dziś część Jeleniej Góry.

⁷ Dziś Kopaniec, pow. jeleniogórski.

⁸ Popr. Chojnasty (niem. *Herrmsdorf unter Kynast*), dziś Sobieszów, część Jeleniej Góry.

⁹ Międzyzylesie (niem. *Mittelwalde*), gmina w pow. kłodzkim.

Żmigrodek¹⁰, w wyniku czego przywieziono archiwalia z następujących miejscowości:

1) Środa Śląska: akta Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu J.K. we Lwowie (6 worków i 2 duże pudła)

2) Chojnasty: archiwum rodziny hr. Schaffgotschów (1 wagon)

3) Brzeg: archiwalia kościelne, głównie z Archiwum Archidiecezjalnego rz.k. we Lwowie, ponadto z różnych parafii rz.k. i gr.kat. z dawnych trzech województw południowo-wschodnich oraz metryki izraelickich urzędów stanu cywilnego z tego samego terenu (2 wagony)

4) Międzyzlesie: archiwum rodowe hr. Althanów oraz części różnych aktów sądowych (1 wagon)

5) Żmigrodek (Trachenberg): Reszta archiwum rodzowego hr. Hatzfeldów (1 auto luźnych papierów)

Ponadto przyjęto od Biblioteki Uniwersyteckiej:

a) archiwalia b. Archiwum Państwowego we Wrocławiu, znalezione w Szklarskiej Porębie (27 skrzyń)

b) archiwalia b. Archiwum Miejskiego we Wrocławiu, przywiezione z miejscowości, której nazwy nie podano (2151 poszytów = 546 pakietów)

Jeżeli chodzi o pozostałe miejscowości, to stwierdzono, że żadne archiwalia nie były w nich przechowywane (Albertów, Smiłowice, Cieplice) względnie że zostały spalone w czasie działań wojennych (Kamieniec, Skorolec), albo też znaleziono akta niemające znaczenia archiwalnego (Krasków, Świdnica), lub wreszcie stwierdzono, że archiwalia zostały przejęte przez inne instytucje (Jelenia Góra¹¹).

c) ^aPrzekazywanie archiwaliów.^a Ponieważ w niektórych miejscowościach (Ramołkowice, Borów) były złożone z archiwaliów rękopisy b. Miejskiej Biblioteki (obecnie Biblioteki Uniwersyteckiej), przeto po posegregowaniu zwiezionych zasobów wydano Bibliotece Uniwersyteckiej rękopisy, które dawniej stanowiły własność Biblioteki Miejskiej. W ten sposób wydano rękopisów i katalogów 1212, druków 769, razem jednostek 1981.

Akcją przejmowania i przekazywania archiwaliów zajmował się prawie wyłącznie mgr Dereń.

¹⁰ Dziś Żmigrod (niem. *Trachenberg*), pow. trzebnicki.

¹¹ Zapewne chodzi o Archiwum Miejskie w Jeleniej Górze, które rozpoczęło swoją działalność 14 VIII 1945 r., wraz z mianowaniem na stanowisko jego kierownika przybyłej ze Lwowa Eugenii Triller. Zob.: Ivo Łaborewicz, *Eugenia Triller*, „Archeion”, t. 99, 1998, s. 378–380.

^aII Porządkowanie archiwaliów^a

Mimo małej liczby pracowników i mimo skierowania głównej uwagi na sprawę zabezpieczania i przejmowania archiwaliów, uzyskano również poważne wyniki w dziedzinie porządkowania archiwaliów.

Cały zasób dokumentów pergaminowych (12.042 sztuk) podzielono według ich przedwojennej przynależności na 2 zasadnicze działy: Archiwum Państwowe i Archiwum Miejskie. Następnie przystąpiono do porządkowania dokumentów b. Archiwum Państwowego, które według zachowanych sygnatur podzielono na grupy, zaś w obrębie grup ułożono według dawnego porządku. Po wcieleniu dokumentów papierowych wchodzących również w skład tych grup i uporządkowaniu ich w powyższy sposób, przywrócono do dawnego układu 51 grup dokumentów b. Archiwum Państwowego we Wrocławiu, obejmujących ogółem 6910 sztuk (w tym 1479 pergaminowych oraz 5431 papierowych). Inwentarza ani spisu tych dokumentów dotąd nie sporządzono. Ponadto stwierdzono, że w 219 przypadkach koperty zaopatrzone w sygnatury nie zawierają żadnych dokumentów.

Te prace wykonała mgr Stojanowska.

Częściowo uporządkowano archiwalia przywiezione ze Środy, a zawierające głównie akta Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu J.K. we Lwowie. Dotąd uporządkowano i spisano na kartach 144 tomy. Są to protokoły egzaminacyjne Wydziału Lekarskiego U.J.K. z lat 1921 – 1939, nostryfikacje dyplomów zagranicznych 1930 – 1938, Dyplomy lekarskie z lat 1920 – 1938, protokoły egzaminów farmaceutycznych z lat 1930 – 1931, Dyplomy farmaceutyczne z lat 1934 – 1939.

Luźne akta Studium Medycznego we Lwowie z lat 1940 – 1944 są jeszcze w trakcie porządkowania.

Prace tę wykonał dr Wąsowicz.

^aIII Pracownia naukowa^a

Nieuporządkowanie archiwaliów, szczupłość personelu, wreszcie brak odpowiedniej sali nie pozwalały na uruchomienie normalnej pracowni naukowej. Mimo tych ciężkich warunków starano się umożliwić pracownikom naukowym korzystanie z archiwaliów. W omawianym okresie czasu korzystały z materiałów archiwalnych 4 osoby, którym dostarczono jednostek archiwalnych 431. Ilość odwiedzin doszła do 34.

^{a-a} *Tekst podkreślony.*

Nr 50

10 III 1947 r., Wrocław

Odpis wniosku Zdzisława Dymka wiceprezydenta m. Wrocławia do Zarządu Miejskiego m. Wrocławia w sprawie zawarcia rocznej umowy z drem M. Wąsowiczem, dotyczącej zatrudnienia go na stanowisku p.o. kierownika Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia.

APWr., ZM m. Wr., 24, s. 2.

O d p i s

PREZYDENT MIASTA WROCŁAWIA

2

L. dz. S. Ia/2/48

Wrocław, dnia 10. III. 1948 r.

Do

Zarządu Miejskiego we Wrocławiu

W N I O S E K

Zarząd Miejski raczy uchwalić:
Zawrzeć umowę z Dr. Wąsowiczem Michałem p. o. Kierownikiem Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia na okres jednego roku według załączonego projektu umowy.-

U Z A S A D N I E N I E

W celu odpowiedniego zorganizowania Archiwum Akt Dawnych zachodzi konieczność zaangażowania wysoko kwalifikowanej siły fachowej o dłuższej praktyce w tej dziedzinie.
Dr. Wąsowicz jest kierownikiem Państwowego Archiwum we Wrocławiu specjalistą - archiwariuszem i najbardziej w chwili obecnej nadającym się do należytego zorganizowania Miejskiego Archiwum Akt Dawnych.-

PREZYDENT MIASTA

w/z D Y M E K Z D Z I S Ł A W
W I C E P R E Z Y D E N T

Kierownik Biura Prezydenta m. Wrocławia

Alfred Stanisław Gajowski

Nr 51

[b.d.d]., Wrocław

Fragm. artykułu Romana Aftanazego, bibliotekarza BUWr, pt. „Biblioteka Uniwersytecka” zamieszczony w „Dzienniku Zachodnim”, dotyczący m.in. działalności Archiwum Państwowego we Wrocławiu¹.

Oryg., druk

„Świat i Życie” Nr 16, *Ilustrowany dodatek tygodniowy* „Dziennika Zachodniego”, Nr 114 (782) z 27 IV 1947 r.

[...] Na terenie Dolnego Śląska w najgorszym położeniu znalazły się archiwa. Na skutek zupełnego zaniedbania tej sprawy przez Wydział Archiwów Państwowych w Ministerstwie Oświaty – nikt się tymi zagadnieniami nie zainteresował aż do grudnia 1945 r.² Dlatego najcenniejsze archiwa państwowe, miejskie oraz archiwalia obce poszły na przemiał do młyna. W zupełnie nielicznych tylko przypadkach zdołano uratować fragmenty i szczątki archiwów, a trzeba pamiętać, że olbrzymie Archiwum Państwowe zostało prawie w całości ewakuowane. W miarę swoich skromnych możliwości Biblioteka Uniwersytecka zrobiła jednak i dla ratowania archiwów, co mogła, przekazując ten materiał, jaki zabezpieczyła, Archiwum Państwowemu we Wrocławiu. Wystarała się o odpowiedni budynek dla Archiwum, ocalała całe archiwum m. Wrocławia, Zgorzelca i szereg innych [...]

Roman Aftanazy

¹ Część artykułu dotycząca krytyki działań APWr. Opuszczono fragmenty dotyczące BUWr i innych placówek kultury. O artykule tym pisze M. Wąsowicz do W. Suchodolskiego w liście z 6–7 V 1947 r. Zob.: poz. nr. 17.

² Nawiązanie do przyjazdu do Wrocławia w grudniu 1945 r. dra J. Stojanowskiego. Zob.: Wstęp.

Nr 52

3 V 1947 r., Wrocław

Sprawozdanie z obrad Komisji Socjologicznej w Krakowie w dniu 26 IV 1947 r. przesłane przez dra M. Wąsowicza do WAP w Warszawie 5 V 1947 r.

Kopia, mps

APWr., WAP, sygn. I/32, s. 25–28.

Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Socjologicznej Rady Naukowej dla Zagadnienia Ziem Odzyskanych odbytego w Krakowie w gmachu Izby Przemysłowo-Handlowej przy ul. Długiej 1 w dniu 26 kwietnia 1947 r.¹

Obrady rozpoczęły się o godz. 9.30 pod przewodnictwem prof. dra Kazimierza Dobrowolskiego² w obecności około 50 osób³. Wśród których zauważyłem: naczelnika Wydziału Ministerstwa Ziem Odzyskanych ob. Brczozłowski⁴, naczelnika Dziekońskiego⁵, dyr. Barwińskiego, dyr. Budkę, doc. Buławskiego⁶, dyr. Biura Studiów Osadniczo-Przesiedleńczych, dyr. Friedberga,

¹ Wymienione sprawozdanie Wąsowicz przesłał do WAP pismem z dnia 5 V 1947 r., zob.: APWr., WAP, I/32, s. 24.

² Kazimierz Dobrowolski, ur. 20 XII 1894 w Nowym Sączu, zm. 26 III 1987 w Krakowie, historyk kultury, etnolog, socjolog; 1935–1965 prof. UJ w Krakowie; od 1937 członek PAU, od 1962 PAN; prowadził studia z pogranicza historii i socjologii; autor prac z historii społecznej, gospodarczej, historii i teorii kultury, etnografii, socjologii, metodologii nauk społecznych. Zob.: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Dobrowolski-Kazimierz;3893303.html> (dostęp: 21 II 2016).

³ M. Wąsowicza zaprosił, jako uznanego rzeczoznawcę, do udziału w obradach wyżej wymienionej Komisji Socjologicznej Rady Naukowej dla Zagadnienia Ziem Odzyskanych Rajmund Buławski, APWr., WAP, I/32, Pismo R. Buławskiego do M. Wąsowicza w sprawie obrad Komisji Socjologicznej Rady Naukowej dla Zagadnienia Ziem Odzyskanych w Krakowie z 9 IV 1947 r., s. 1. Zob.: ta poz., przypis 6.

⁴ Prawdopodobnie Brzostowski – naczelnik wydziału w MZO, bliższych danych nie ustalono.

⁵ Dziekoński – naczelnik wydziału w MZO, bliższych danych nie ustalono.

⁶ Rajmund Buławski, ur. 30 IX 1892 w Rogoźnie, zm. 19 XII 1947 w Krakowie, dr hab. praw, statystyk, dyrektor Biura Studiów Osadniczo-Przesiedleńczych Ministerstwa Ziem Odzyskanych w Krakowie; studiował na uniwersytetach w Lipsku, Berlinie i Getyndze; 1918 stopień doktora praw; 1916–1918 pracownik Banku Ludowego we Włeniu; 1918–1919 zatrudniony w Wydziale Statystycznym Starostwa Powiatowego w Złoczowie, 1919–1921 w Wydziale Statystycznym Ministerstw Apropowizacji; od 1921 w GUS w Warszawie, od 1931 kierownik Biura Spisów Powszechnych oraz Generalny Komisarz Spisowy; 1933 organizował Śląskie Biuro Statystyczne w Katowicach, którego był dyrektorem; 1937 założyciel i pierwszy przewodniczący Śląsko-Dąbrowskiego Oddziału Towarzystwa Statystycznego; 1939–1945 zastępca dyrektora

X. prof. Glemmę⁷, prof. J. Grabskiego⁸, prof. Inglota, prof. Kłapkowskiego⁹, prof. Krzyżanowskiego¹⁰, dyr. Lutmana¹¹, prof. Maleczyńskiego¹², dr Malenyń-

Miejskiego Urzędu Statystycznego w Krakowie; 1945–1947 kierownik Biura Studiów Osadniczo-Przesiedleńczych MZO. Prowadził działalność naukowo-dydaktyczną jako dyrektor Wyższego Studium Nauk Społeczno-Gospodarczych w Katowicach oraz prodziekan Wydziału Administracji Publicznej; w Poznaniu współredagował „Wiadomości Statystyczne”; w Krakowie był wykładowcą w Wyższej Szkole Nauk Społecznych. Zajmował się badaniami z zakresu statystyki ludności i rolnictwa. Zob.: Kazimierz Kruszka, *Zasłużeni statystycy wielkopolscy*, Poznań 2013, s. 44–50.

⁷ Tadeusz Glemma, ur. 28 X 1895 w Chełmży, zm. 7 V 1958 w Krakowie, ksiądz, historyk Kościoła katolickiego, profesor UJ, członek PAU; 1934–1954 prof. UJ w Krakowie; 1936–1954 dyrektor Archiwum Kapitulnego w Krakowie; 1954–1958 wykładowca w krakowskim seminarium duchownym. Badacz dziejów Kościoła, autor wielu prac z tego zakresu, wydał m.in. źródła do dziejów kościelnych na Pomorzu w krakowskich archiwach diecezjalnych. Zob.: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Glemma-Tadeusz;3905767.html> (dostęp: 21 II 2016).

⁸ Władysław Jan Grabski, ur. 21 X 1901 w Warszawie, zm. 3 XI 1970 w Warszawie, historyk, dr, pisarz, doradca naukowy w MZO; syn Władysław Grabskiego, ministra i premiera II RP; 1920–1924 studia prawne na UW, a w 1924 nauki historyczne na Sorbonie w Paryżu; 1927 obronił doktorat; 1927–1929 pracownik Banku Polskiego; 1923 zadebiutował jako literat tomikiem wierszy; od 1938 członek Związku Literatów Polskich; związany z ruchem narodowym; żołnierz kampanii wrześniowej 1939 i AK; w marcu 1945 doradca naukowy Edwarda Ochaba, pełnomocnika rządu dla Ziem Odzyskanych; autor propagandowych broszur: *Polska nad Odrą*, *Nysą i Pasłęką* (1945) i *200 miast wraca do Polski* (1947); 1948 zrezygnował z pracy w MZO, otrzymał cenzorski zakaz publikowania; w latach 50. XX w. związany ze środowiskiem PAX. Zob.: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Grabski-Stanislaw;3907326.html>; https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82adys%C5%82aw_Jan_Grabski; <http://portal.bpursus.waw.pl/art/wladyslaw-jan-grabski/zyciorys> (dostęp: 21 II 2016).

⁹ Poprawnie: Bolesław Kłapkowski, ur. 22 IV 1897 w Kolbuszowej, zm. 26 IV 1978 w Krakowie, ekonomista, profesor UJ; 1919 ukończył studia na UJ, gdzie w 1922 uzyskał stopień doktora i 1946 doktora habilitowanego; 1929–1930 studia w Bonn i Londynie; 1953–1967 twórca i kierownik Katedry i Zakładu Ekonomii Politycznej na Wydziale Górniczym AGH; 1965 tytuł profesora; członek PAN w Krakowie oraz Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego. Autor wielu publikacji z zakresu ekonomii. Zob.: http://historia.agh.edu.pl/wiki/Boles%C5%82aw_K%C5%82apkowski (dostęp: 22 II 2016).

¹⁰ Julian Krzyżanowski, ur. 4 VII 1892 w Stojance k. Lwowa, zm. 19 V 1976 w Warszawie, historyk literatury, folklorysta, prof. UW; 1927–1930 wykładowca w School of Slavonic and East European Studies w Londynie; 1930–1934 prof. Uniwersytetu w Rydze; 1934–1939 i 1945–1962 prof. UW. Podczas okupacji niemieckiej włączył się w organizację tajnego nauczania uniwersyteckiego. Członek akademii i towarzystw naukowych: od 1933 PAU, od 1952 PAN, od 1965 Serbskiej Akademii Naukowej; 1946 prezes Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. Autor fundamentalnych prac z zakresu literatury polskiej. Zob.: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Krzyzanowski-Julian;3928303.html> (dostęp: 22 II 2016).

¹¹ Roman Lutman – zob.: poz. nr 21, przypis 3.

¹² Karol Maleczyński – zob.: poz. nr 1, przypis 29.

ską¹³, dr Mazurkównę¹⁴, prof. Olszewicza¹⁵, dra Orlicza¹⁶, dra K. Popiołka¹⁷, dyr. Rybickiego¹⁸, prof. Skrzywaną¹⁹.

Obrady rozpoczęto od odczytania tez oraz wniosków zgłoszonych w dniu 25 IV br. w związku z referatem zgłoszonym przez dra Rafała Rybickiego. Ponieważ przy ustalaniu brzmienia niektórych wniosków rozwijała się ożywiona dyskusja, dyr. Friedberg mógł przystąpić do wygłoszenia swego referatu dopiero o godzinie 11. W rzeczowym i treściwym referacie, którego tezy²⁰ przesyła się w załączeniu, dyr. Friedberg starał się przedstawić możliwie dokładnie obecny stan archiwaliów, bibliotek i muzeów na Ziemiach Odzyskanych oraz omówił zadania i potrzeby tych instytucji. We wnioskach odczytanych przy końcu referatu domagał się dyr. Friedberg między innymi:

a) przyznania specjalnej dotacji dla archiwów we Wrocławiu, Gdańsku i Szczecinie,

b) przyznania pracownikom naukowym odpowiednich dodatków ze względu na ciężkie warunki, w jakich odbywa się praca,

c) stworzenia nowych etatów dla archiwistów we Wrocławiu, Gdańsku i Szczecinie.

Po tym 45-minutowym referacie do dyskusji zapisało się kilkanaście osób.

¹³ Poprawnie: Ewa Maleczyńska, ur. 31.05.1900 we Lwowie, zm. 19 X 1972 we Wrocławiu, historyk mediewista; nauczyciel gimnazjalny, prof. UW r od 1950; 1953–1959 zatrudniona w Instytucie Historii PAN; 1950–1972 redaktor ŚKH „Sobótka”. Obszar badawczy: historia średniowiecza, w tym stosunki polsko-czeskie na Śląsku oraz husyci w Czechach i w Polsce. Zob.: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Maleczyńska-Ewa;3936709.html> (dostęp: 22 II 2016).

¹⁴ Prawdopodobnie dr Stefania Mazurek (1900–1987), doktor nauk humanistycznych (1932), pedagog, działacz społeczny i oświatowy na Górnym Śląsku.

¹⁵ Bolesław Henryk Olszewicz – zob.: poz. nr 16, przypis 3.

¹⁶ Orlicz – nie ustalono bliższych danych.

¹⁷ Kazimierz Popiołek – zob.: poz. nr 21, przypis 12.

¹⁸ Paweł Rybicki, ur. 30 IX 1902 w Janowie Lwowskim, zm. 15 VII 1988 w Krakowie, socjolog, historyk nauki, prof. UJ; 1926 doktorat na UJK we Lwowie; studia uzupełniające w Kolonii i Paryżu; 1946 habilitacja; 1934–1939 i 1945–1957 dyrektor Biblioteki Śląskiej w Katowicach; wykłady na UW r; 1957 prof. nadzwyczajny na UJ; 1972 prof. zwyczajny; członek m.in. Académie Internationale d’Histoire des Sciences. Prace naukowe dotyczące dziejów socjologii i nauki polskiej. Zob.: https://pl.wikipedia.org/wiki/Pawe%C5%82_Rybicki (dostęp: 9 X 2016).

¹⁹ Stanisław Skrzywan, ur. 17 XI 1902 w Kordelówce na Podolu, zm. 10 IV 1971 w Warszawie, ekonomista, wykładowca SGH w Warszawie od 1945; 1946–1949 wykładowca na SGH i Oddziale Uczelni w Łodzi; 1948 doktorat; 1949 mianowany prof. nadzwyczajnym; 1960 tytuł prof. zwyczajnego; 1952–1971 kierownik Katedry Rachunkowości w Szkole Głównej Planowania i Statystyki. Zob.: https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Skrzywan (dostęp: 23 II 2016).

²⁰ Tezy referatu M. Friedberga, zob.: APWr., WAP, I/32, s. 44–47.

Ze względu na mającą się odbyć o godz. 12 w południe na Uniwersytecie Jagiellońskim uroczystość nadania prof. E. Romerowi²¹ doktoratu „honoris causa”, w której wszyscy postanowili wziąć udział, odroczone obrady do godz. 15.30.

W czasie obrad popołudniowych było nieco mniej osób. Wśród obecnych nie zauważyłem dyr. Lutmana i dyr. Rybickiego, którzy wyjechali do Katowic. W dyskusji najwięcej zajmowano się sprawami archiwów; nie można zaprzeczyć, że wpłynęła na to obecność stosunkowo silnej grupy archiwistów przy równoczesnej absencji bibliotekarzy muzeologów.

Jako pierwszy zabrał głos nac. Brzostowski, który oświadczył, że Ministerstwo Ziem Odzyskanych nie jest tego zdania, aby stwarzać placówki ściśle naukowe tam, gdzie istniały placówki naukowe niemieckie. Fakt, że we Wrocławiu działał „Ost-Institut”²², nie może być przyczyną, dla której również we Wrocławiu należałoby tworzyć Instytut Zachodni. Najważniejszą sprawą jest ustalenie potrzeb nauki, a następnie – ustalenie hierarchii tych potrzeb. Nauka polska musi przystąpić do kontrakcji przeciw tendencyjnym tezom nauki niemieckiej. Przed humanistyką otwiera się tu pole działania w dziedzinie kulturalnego zagospodarowania Ziem Odzyskanych. Dużą rolę może odegrać historia, która powinna zajmować się całością tych ziem. Ziemie Odzyskane powinny stać się współtwórcą kultury i nauki polskiej. W Szczecinie należałoby stworzyć Ośrodek Humanistyki, skoro nie można stworzyć Uniwersytetu. Więcej uwagi poświęcić wydawnictwom i opracowaniom naukowym. Z okazji wielkich rocznic (św. Wojciecha, Bolesława Chrobrego) należałoby dać odpowiednie opracowania.

²¹ Eugeniusz Romer, ur. 3 II 1871 we Lwowie, zm. 28 I 1954 w Krakowie, geograf, kartograf; od 1908 prof. UJK we Lwowie, od 1946 UJ w Krakowie; kierownik Instytutu Geograficznego w Krakowie; od 1916 członek AU i PAU, od 1952 PAN; 1925 – 1926 prezes Polskiego Towarzystwa Geograficznego; 1928 – 1938 i 1945 – 1949 wiceprzewodniczący Międzynarodowej Unii Geograficznej; 1921 założył we Lwowie Instytut Kartograficzny „Atlas” (później „Książnica-Atlas”). Zob.: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Romer-Eugeniusz-Mikolaj;3968678.html> (dostęp: 23 II 2016).

²² Popr. Ostinstitut – Institut für Deutsche Ostarbeit (Instytut Niemieckich Prac na Wschodzie), w czasie wojny potocznie nazywany „Ostinstitut” – utworzona przez Niemców w Krakowie w latach 1940 – 1945 placówka naukowa o charakterze antropologiczno-etnograficznym, której zadaniem było zbieranie materiałów o domniemanym niemieckim charakterze ziem polskich. Może też chodzić o Osteuropa-Institut Breslau (Instytut Europy Wschodniej we Wrocławiu) utworzony w roku 1918 – jedną z kilku placówek naukowych w Niemczech, prowadzących działalność w duchu Ostforschung, czyli łączenia metod naukowych, wywiadowczych z praktycznymi celami politycznymi Niemiec, związanymi z niemiecką ekspansją w Europie Wschodniej.

^aRed. Barański^{a23} zwracał uwagę na bezmyślne niszczenie księgozbiorów poniemieckich.

^aDr Popiołek^a, mówiąc o konieczności szybkiego zespolenia Ziem Odzyskanych, zalecał wydawanie źródeł różnych dokumentów, nie czekając na zupełne uporządkowanie archiwów.

^aProf. Olszewicz^a zwrócił uwagę na konieczność zorganizowania badań historycznych (nie podał jednak planu) oraz zorganizowania pracy naukowej na prowincji. W sprawach archiwalnych domagał się zwiększenia dotacji dla archiwów, powiększenia personelu i przyznania odpowiedniego uposażenia. Biblioteki powinny otrzymać odpowiednie kredyty na zakup polskich książek. Dla wykształcenia nowych kadr archiwistów i bibliotekarzy należałoby utworzyć specjalne studium.

^aProf. Ingłot^a oświadcza się za częściowym utrzymaniem archiwów miejskich i kościelnych²⁴ oraz współpracą między tymi archiwami a archiwami państwowymi. Opowiada się przeciw tezie prof. Rutkowskiego²⁵ o etatach pracowników naukowych w archiwach państwowych. Zwraca uwagę na konieczność rewindykacji naszego mienia kulturalnego nie tylko z zachodu, ale i ze wschodu (Ossolineum).

^aProf. Maleczyński^a stwierdza, iż z Ziem Odzyskanych wywieziono około 3 000 000 książek, a nic nie przywieziono. Domaga się pomocy finansowej dla instytucji naukowych na Ziemiach Odzyskanych, która powinna być [z]datniejsza niż ta, jaką daje się instytucjom w Polsce centralnej.

^aProf. Budka^a wypowiada się przeciw proponowanym przez prof. Rutkowskiego instytutom historycznym w archiwach²⁶. Podkreśla konieczność zwiększenia personelu archiwów oraz odpowiedniego uposażenia. Ze względu na brak archiwistów należy archiwa raczej centralizować, zaś władze centralne powinny mieć nadzór nad wszystkimi archiwami.

^aDyr. Barwiński^a mówi o stratach, jakie poniosły archiwa w Polsce centralnej, i o trudnościach, na jakie napotykają historycy wskutek braku materiałów zwłaszcza do czasów nowożytnych. Podkreśla konieczność uratowania tego, co

²³ Barański – dziennikarz, bliższych danych nie ustalono.

²⁴ Nawiązanie do rozważanej likwidacji odrębności archiwów miejskich i kościelnych.

²⁵ Zob.: poz. nr 12, przypis 3.

²⁶ O projekcie ww. instytutów wypowiedział się W. Suchodolski w piśmie do APWr. z 19 IV 1947 r. w następujący sposób: „Sprawa instytutów archiwalnych wymaga bliższego sprecyzowania. W każdym bądź razie, gdyby miałyby to być zespoły pracowników spoza archiwum, trudno by było przy obecnym stanie uporządkowania zasobów stworzyć dla nich warunki pracy w archiwach bez uszczerbku dla planu wewnętrznych prac samego archiwum”, APWr., WAP, I/32, s. 21.

jeszcze jest do uratowania. Brak wyszkolonych archiwistów, brak również „narybku” archiwalnego. Przyczyną tego są niskie płace i trudności w uzyskaniu dodatku naukowego. Te sprawy muszą być szybko i pomyślnie załatwione. Jeżeli chodzi o centralizację akt, to należy je gromadzić w ośrodkach, które dają pewność fachowej opieki. Wskazana jest centralizacja, ale nie bezwzględnie.

^aDr Wąsowicz^a podkreśla straty archiwów na Ziemiach Odzyskanych na skutek działań wojennych oraz działalności firm zbierających papiery dla Ministerstwa Przemysłu. Zwraca uwagę na trudności, na jakie w związku z działalnością tych firm natrafia się przy zabezpieczaniu akt; dla zilustrowania tego odczytuje notatkę, która ukazała się w „Naprzodzie Dolnośląskim” (zał. Nr 2) i składa następujący wniosek: Rada Naukowa zwraca się do władz centralnych z prośbą o ukrócenie szkodliwej działalności firm trudniących się na terenie Ziem Odzyskanych zbieraniem księzek i aktów dla przeróbki na papier. Wobec ogromnego zniszczenia archiwaliów państwowych i niepaństwowych należy zachowane resztki centralizować w archiwach państwowych. Wyjątkowo jedynie można pozostawić na miejscu te archiwa, które mają fachową opiekę i które będą mogły być wykorzystane do celów naukowych na miejscu. Personel archiwalny należy wybitnie powiększyć i dać mu odpowiednie uposażenie (dodatki naukowe).

^aProf. Grabski^a mówi o roli, jaką w procesie zespolenia Ziem Odzyskanych może odegrać literatura piękna.

^aDr Maleczyńska^a zwraca uwagę na zadanie nauczycielstwa. Sądzi, że należałoby zainteresować nauczycielstwo sprawą zabezpieczania archiwaliów.

^aDyr. Friedberg^a wyjaśnia pozorne (drobne zresztą) różnice, jakie zdawały się wynikać między tezami przez niego wysuniętymi i uzasadnionymi a między uczestnikami dyskusji. Dotyczyły one prawie wyłącznie sprawy centralizacji. Dyr. Friedberg wyjaśnia, że jego zdaniem małe archiwa kościelne i miejskie należy lokować w archiwach diecezjalnych lub państwowych; nie tworzyć archiwów miejskich tam, gdzie nie będą one miały dostatecznej opieki, archiwa niepaństwowe poddać kontroli Wydziału Archiwów Państwowych.

Uwzględniając uwagi wypowiedziane prywatnie przez dyr. Lutmana, dyr. Friedberg uznaje, że do archiwów potrzebujących zwiększenia personelu należy zaliczyć również Archiwum Państwowe w Katowicach.

Wobec omówienia wszystkich spraw i wyczerpaniu osób zgłoszonych do dyskusji przewodniczący zamknął obrady o godzinie 18.10, zwróciwszy się poprzednio do dyr. Friedberga i prof. Inglota (jako zamieszkałych w Krakowie) z prośbą o ostateczne uzgodnienie i zredagowanie wniosków zgłoszonych w czasie obrad.

Już po zamknięciu zebrania poprosiłem dyr. Friedberga o nadesłanie do Archiwum Wrocławskiego uchwalonych wniosków w ich ostatecznej redakcji²⁷. Odpis zostanie przesłany do Wydziału Archiwów Państwowych. Dla wyjaśnienia dodaję, że w złożonym wniosku dlatego zająłem się tylko działalnością firm zajmujących się zbieraniem książek i akt, ponieważ inne sprawy (dotacje, powiększenie uposażenia i personelu, centralizacja akt) zostały uwzględnione we wnioskach sformułowanych przez samego referenta względnie przez uczestników obrad, którzy zabierali głos przede mną (prof. Ingłot, dyr. Budka, dyr. Barwiński). Obecnie zwracam się listownie do dyr. Friedberga z prośbą o przesłanie do Wydziału Archiwów Państwowych odpisu tej części referatu, która dotyczy spraw archiwalnych.

Wrocław, dnia 3 maja 1947 r.

^bDr MW^b

(2 załączniki)²⁸

²⁷ Ww. odpis uchwał Rady Naukowej dla Zagadnienia Ziem Odzyskanych wpłynął do Archiwum Państwowego we Wrocławiu 17 V 1947 r. W odniesieniu do poruszanych spraw archiwalnych uchwalono: „Rada Naukowa zwraca się do Rządu o specjalną pomoc dla archiwów na Ziemach Odzyskanych, gdyż podstawą i pierwszym stadium badań naukowych nad historią tych ziem musi być zabezpieczenie i uporządkowanie archiwaliów. W szczególności Rada zwraca się o: a) przyznanie specjalnej dotacji dla archiwów państwowych we Wrocławiu, Katowicach, Szczecinie i Gdańsku na wydatki rzeczowe; b) stworzenie nowych etatów w archiwach państwowych we Wrocławiu, Katowicach, Szczecinie i Gdańsku, a także w Archiwum Państwowym w Poznaniu ze względu na jego wagę dla badania historii ziem zachodnich; c) załatwienie w możliwie krótkim czasie wniosków o przyznanie dodatku naukowego dla nowo zaangażowanych pracowników naukowych w archiwach, a to celem zapobieżenia odpływu kwalifikowanych pracowników”, APWr., WAP, I/32, Uchwały powzięte przez Radę Naukową dla Zagadnienia Ziem Odzyskanych na posiedzeniach komisji osadnictwa wiejskiego, osadnictwa miejskiego i socjologicznej odbytych w Krakowie w dniach 21 – 26 IV 1947 r., s. 41.

²⁸ Do druku podany tu został jedynie zał. nr 2.

Załącznik 1

b.d.d., Kwiecień 1947 r., Wrocław

Informacja na podstawie notatki z gazety „Naprzód Dolnośląski” w sprawie zbiórki książek i archiwaliów niemieckich jako makulatury dla fabryk papierniczych, przedstawiona przez dra M. Wąsowicza podczas obrad Komisji Socjologicznej w Krakowie 26 IV 1947 r.

Odpis, mps

APWr., WAP, I/32, s. 29

Druk: „Naprzód Dolnośląski” z 17 IV 1947 r.

°Naprzód Dolnośląski°

„Oczyszczamy Polskę z książek niemieckich”

^dWarszawa.^d W okresie od 25 kwietnia do 25 maja odbędzie się w całej Polsce wielka akcja oczyszczania kraju z pozostałości niemieczyny, a zwłaszcza książek niemieckich. Akcję podejmuje Centrala Odpadków wraz ze Związkiem Inwalidów, przy współudziale organizacji młodzieżowych z OMTUR, ZWM, ZHP i Wici na czele. Młodzież całego kraju zbierać będzie książki niemieckie i przekazywać je fabrykom papierniczym do natychmiastowej przeróbki. W ten sposób zaspokoimy na pewien okres głód kultury, niezbędnej przy produkcji papieru gazetowego.

°Za zgodność/ Wrocław, dnia 3 maja 1947 r.°

^fKierownik Archiwum Państwowego / we Wrocławiu / (dr Michał Wąsowicz)^f

^gDrMW^g

^{a-a} Podkreślone.

^{b-b} Odręczne inicjały.

^{c-c} Wielkie litery, podkreślone.

^{d-d} Wielkie litery.

^{e-e} Adnotacja odręczna.

^{f-f} Pieczęć w czerwonym tuszu.

^{g-g} Odręczne inicjały.

Nr 53

21 VI 1947 r., Wrocław

Pismo dra M. Wąsowicza do Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty w Warszawie w sprawie utworzenia Archiwum Miejskiego we Wrocławiu.

Oryg., mps: AAN, Min. Ośw. 8450, s. 435–438.

Kopia, mps: APWr., WAP, I/130, s. 51–54.

[Pieczęć w czerwonym tuszu o treści:] ARCHIWUM PAŃSTWOWE we WROCŁAWIU

ul. Gdyńska 2

L. dz. 257/1/47

^aWp. 26 VI 47 r. J. Stojanowski/ Arch/562/47^a

Ministerstwo Oświaty
Wydział Archiwów Państwowych
w Warszawie

Projekty utworzenia Archiwum Miejskiego we Wrocławiu istniały już w listopadzie 1946 r., o czym Archiwum Państwowe donosiło w piśmie z dnia 2.12.1946 r. L. Dz. 141/46. Sprawa ta, zainicjowana i popierana przez Bibliotekę Uniwersytecką we Wrocławiu, nie przestała być aktualną także w roku bieżącym. Miejska Rada Narodowa okazała żywe zainteresowanie dla utworzenia Archiwum Miejskiego i na ten cel przeznaczyła kredyt w wysokości 300 000 zł. Ponieważ ocalałe w czasie wojny archiwalia b. Archiwum Miejskiego (Stadtarchiv¹) znajdują się obecnie prawie wyłącznie w Archiwum Państwowym we Wrocławiu, Miejska Rada Narodowa poleciła Komisji Kultury MRN ustalenie wszelkich danych oraz opracowanie całej akcji mającej na celu przejęcie tych archiwaliów i utworzenie Archiwum Miejskiego we Wrocławiu.

Komisja Kultury MRN odbyła w dniu 19 br. posiedzenie, którego porządek dzienny obejmował między innymi również „sprawę przejęcia Archiwum Miejskiego”. Kierownik Archiwum Państwowego, zaproszony przez Miejską Radę Narodową pismem z dnia 17 br. L.1489/III/ASP/47, był obecny na tym posiedzeniu w charakterze gościa².

¹ *Stadtarchiv* (niem.) – archiwum miejskie.

² Zob.: Pismo MRN m. Wrocławia z 17 VI 1947 r., zapraszające Dyrektora AP we Wrocławiu dra M. Wąsowicza na posiedzenie Komisji Kultury MRN w dniu 19 VI 1947 r., APWr., WAP, I/130, s. 50.

Posiedzeniu przewodniczył Stanisław Loria³, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego. Obecnych było 7 osób. Przewodniczący w krótkich słowach poinformował zebranych o dotychczasowym stanie oraz o stanowisku Miejskiej Rady Narodowej, która doceniając znaczenie archiwum dla badań naukowych, zdecydowała się utworzyć i zorganizować Archiwum Miejskie, w którego skład weszłyby archiwalia b. Archiwum Miejskiego (Stadtarchiv). Archiwalia te mają być w krótkim czasie udostępnione uczynom. Do tego czasu archiwalia miejskie przechowywane są w Archiwum Państwowym, które dysponując nielicznym personelem i mając do wykonania bardzo poważne zadania, nie jest w stanie uporządkować w najbliższym czasie archiwaliów już zwiezionych i w dalszym ciągu zwożonych. Miejska Rada Narodowa, pragnąc utworzyć Archiwum Miej-

Fot. 31. Budynek magazynowy AP Wrocław przy ul. Więziennej 6 we Wrocławiu, fot. z lat 40. XX w.

³ Stanisław Loria, ur. 18 I 1883 w Warszawie, zm. 8 VIII 1958 w Londynie, fizyk, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego; delegat UWr do Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu w latach 1946–1947. Zob.: https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Loria (dostęp: 10 X 2016).

skie, uważa za konieczne: a) przejąć w posiadanie budynki przy ul. Więziennej 6⁴, który stanowił własność miasta, i ulokować w tym budynku Archiwum Miejskie.

Kierownik Archiwum Państwowego, zapytany przez przewodniczącego, jakie jest jego stanowisko w tych sprawach, oświadczył, że nie widzi istotnych przeszkód, które nie pozwalałyby na utworzenie Archiwum Miejskiego i wydania odpowiednich zbiorów z Archiwum Państwowego, zwłaszcza że nie może nie przyznać, iż motywy, jakimi kieruje się Miejska Rada Narodowa, są słuszne. Archiwum Państwowe nie jest jednak kompetentne do wydawania decyzji w sprawie tak ważnej, jak utworzenie nowego archiwum; ostateczna decyzja należy do Wydziału Archiwów Państwowych. Jeśli natomiast chodzi o umieszczenie mającego powstać Archiwum Miejskiego w budynku przy ul. Więziennej 6, to Archiwum Państwowe jest przeciwne, gdyż z budynku tego nie może zrezygnować. Jest on niezbędnie potrzebny dla Archiwum Państwowego, które w gmachu przy ul. Gdyńskiej nie może pomieścić akt, jakie ma przejąć w najbliższym czasie. Nie bez znaczenia jest również to, że budynek, który Miejska Rada Narodowa upatrzyła na pomieszczenia Archiwum Miejskiego, został zremontowany^b przez państwowe władze archiwalne, które w żadnym przypadku nie mogą darować dużych sum wydatkowanych na remont.

Przewodniczący oświadczył na to, że Archiwum Miejskie można będzie ulokować w Ratuszu, w którym znajdują się odpowiednie pomieszczenia, z chwilą gdy Miejska Rada Narodowa przeniesie się do innego lokalu.

Wobec zasadniczej zgodności poglądów Komisji Kultury MRN i Archiwum Państwowego na sprawę utworzenia Archiwum Miejskiego we Wrocławiu, przewodniczący zaproponował wybranie komisji, która zajęłaby się sprawami przejęcia archiwaliów. W skład komisji weszli: prof. Maleczyński jako przewodniczący oraz dr Knot, dr Wąsowicz i prof. Czapliński jako członkowie. Na tym dyskusję zakończono.

Stanowisko, jakie kierownik Archiwum zajął w rzeczonyj sprawie, wynikało z jego przekonania, że w interesie nauki leży, aby Archiwum Miejskie zostało w krótkim czasie utworzone. Jeśli Wrocław, który ma ambicje posiadania miejskich zbiorów archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych, znajdzie odpowiedni lokal, środki finansowe i fachowców dla uruchomienia Archiwum, to nauka na tym zyska. Nieliczny personel Archiwum Państwowego jest przeciążony pracą,

⁴ Budynek wraz z zasobem dawnego Archiwum Miejskiego przy ul. Więziennej 6 na potrzeby APWr. przejął od Zarządu Miejskiego J. Stojanowski na początku swojego urzędowania. 3 X 1946 r. przekazał go M. Wąsowiczowi, zob.: APWr., WAP, I/130, Protokół zdawczo-odbiorczy z 3 X 1946 r., s. 38.

zaś wobec dużych ilości materiałów archiwalnych, znajdujących się w stanie zupełnej dezorganizacji i wymagających wiele czasu do ich uporządkowania, inwentaryzowanie zbiorów i udostępnianie ich dla uczonych nie będą postępowały szybko. Pozostałości po b. Archiwum Miejskim są cenne, ale stosunkowo szczupłe, wobec czego w razie zaangażowania fachowych archiwistów mogą być uporządkowane i udostępnione w niedługim czasie. Jest to możliwe tym bardziej, że dział dokumentów został już w Archiwum Państwowym w przeważającej części uporządkowany, chociaż niezainwentaryzowany.

Archiwum Państwowe jest zdania, że przekazanie zbiorów należałoby uzależnić od przydzielenia odpowiedniego lokalu dla tworzonego Archiwum oraz od zaangażowania fachowego personelu. Aby zabezpieczyć się przez ewentualnością przekazania zbiorów archiwalnych (w razie trudności w spełnieniu powyższych 2 warunków) innej instytucji, np. tworzącej się Bibliotece Miejskiej lub Bibliotece Uniwersyteckiej, która organizuje dział rękopisów, Archiwum Państwowe proponuje umieszczenie w decyzji Ministerstwa Oświaty zastrzeżenia, że jeśli Archiwum Miejskie nie mogłoby powstać, względnie jeśliby zostało zlikwidowane, wówczas zbiory jego przejdą pod zarząd Archiwum Państwowego.

Archiwalia, które podlegałyby wydaniu, liczą w przybliżeniu co najmniej 15 000 jednostek archiwalnych, zupełnie niezainwentaryzowanych. Pracami porządkowymi objęto dotąd tylko dział dokumentów (ca 9000 jednostek), natomiast księgi i posyty znajdują się w takim stanie, w jakim je znaleziono. Archiwum Państwowe prosi, aby Ministerstwo Oświaty w razie wyrażenia zgody na przekazanie archiwaliów zezwoliło na sporządzenie protokołów zdawczo-odbiorczych, w których podawałoby jedynie ilość przekazanych jednostek archiwalnych według ich rodzajów (dokumenty, księgi, posyty, wiązki luźnych akt) bez wyszczególnienia tytułów i sygnatur (księgi i pliki) względnie sygnatur oraz miejsc i dat wystawienia (dokumenty). Jeśli miałyby być sporządzane szczegółowe inwentarze zdawczo-odbiorcze, personel Archiwum Państwowego zostałby na długi okres czasu oderwany od innych prac, które są nie mniej pilne i ważne (zabezpieczanie i zwożenie archiwaliów i registratorów poniemieckich, porządkowanie archiwaliów pozostających w Archiwum Państwowym).

Wreszcie, w razie wyrażenia zgody przez Ministerstwo Oświaty na przekazanie omawianych archiwaliów pozostałaby do uwzględnienia sprawa zwrócenia wydatków, jakich dokonały władze archiwalne, związanych z zabezpieczeniem i zwożeniem archiwaliów miejskich do Wrocławia. Na podstawie kwitów, które posiadał ob. Pełnomocnik Ministra Oświaty do spraw Archiwalnych, można by ustalić wysokość ewentualnych pretensji.

Komisja do przejęcia archiwaliów, wybrana na posiedzeniu Komisji Kultury MRN, zbierze się prawdopodobnie w najbliższych dniach. Kierownik Archiwum Państwowego uzależni rozpoczęcie prac przygotowawczych, mających na celu przekazanie archiwaliów, od udzielenia zgody przez Ministerstwo Oświaty na utworzenie Archiwum Miejskiego we Wrocławiu.

Należy dodać, że wraz z archiwaliami ma być przekazana również ta część biblioteki podręcznej b. Archiwum Miejskiego, która znajduje się w Archiwum Państwowym, która liczy 1800 tomów.

^cKierownik Archiwum Państwowego/we Wrocławiu/(Dr Michał Wąsowicz)^c

^ddr MWąsowicz^d

^eMinisterstwo Oświaty/Wpływ 27 VI 47 / Wydz. Arch., Nr 562/47/Ref. Stoj.^e

^{a-a} Adnotacja odręczna.

^b Tak w tekście.

^{c-c} Pieczęć w czerwonym tuszu.

^{d-d} Podpis odręczny.

^{e-e} Pieczęć wpływu WAP w czerwonym tuszu: odręcznie dopisane: 27 VI 47, Arch., Nr 562/47, Stoj.[anowski].

Nr 54

11 VIII 1947 r., Wrocław

Pismo Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu do Ministerstwa Oświaty w Warszawie w sprawie organizacji Archiwum Miejskiego we Wrocławiu i z prośbą o wydanie archiwaliów z Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

Oryg., mps

AAN, Min. Ośw., 8450, s. 425.

^aMIEJSKA RADA NARODOWA / m. WROCŁAWIA /

WROCŁAW / RYNEK (STARY RATUSZ)^a

L. dz., Wr. ^b2016/III/AOK/47^b

^cWp. 18 VIII 47 r. / JStojanowski / Arch.734/47^c

Do Ministerstwa Oświaty
w Warszawie

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej miasta Wrocławia zwraca się do Ministerstwa z następującą prośbą:

Rada ma zamiar przejąć Archiwum Miejskie Wrocławia (dawne niemieckie Stadtarchiv), przechowywane obecnie częściowo w Archiwum Państwowym i Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu, częściowo zaś porozrzucane po rozmaitych schowkach na Śląsku, jeszcze przez Niemców. W tym celu Rada Miejska jest gotowa:

Przeznaczyć na lokal przyszłego Archiwum Miejskiego odpowiednie pomieszczenia w tak zwanych Sukiennicach, gdzie z łatwością znajdą miejsce wszystkie dawne archiwalia miejskie, porozrzucane za Niemców po różnych budynkach, i zapewnić mu stosowne, nadające się do celów archiwalnych urządzenia wewnętrzne.

Zapewnić Archiwum Miejskiemu fachowe kierownictwo, przez wyznaczenie odpowiedniego kierownika, oraz stworzenie odpowiedniej ilości etatów personelu archiwalnego.

Zapewnić Archiwum dostateczne środki dla jego najrychlejszego uruchomienia, co zostało już skutecznione przez wstawienie odpowiedniego kredytu do budżetu Gminy Miejskiej m. Wrocławia na rok 1947.

Udostępnić Archiwum dla celów naukowych i poddać się przewidzianemu w ustawie ogólnemu nadzorowi Ministerstwa nad funkcjonowaniem Archiwum.

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej zwraca się tedy do Ministerstwa z prośbą o wydanie tutejszemu Archiwum Państwowemu polecenia wydania upoważnionemu przez miasto kierownikowi Archiwum archiwaliów. Z uwagi na to, że do celu przejęcia i zwózki archiwaliów nadają się najlepiej miesiące letnie, Prezydium MRN prosi Ministerstwo o możliwie najrychlejsze przychylnie załatwienie tej prośby, aby prace mogły się zacząć w jak najkrótszym czasie.

^dPrzewodniczący Miejskiej Rady Narodowej / miasta Wrocławia / E. Paszke^{d1}
^eEP^e

^fMinisterstwo Oświaty / Wpływ 12 VIII 47 / Wydż. Arch., Nr 734/47/ Ref. Stoj.^f

¹ Edward Paszke, prawnik, przedsiębiorca, działacz polityczny. W okresie międzywojennym był jednym z właścicieli wytwórni taśm gumowych w Pruszkowie. W latach 1945–1946 wybrany na prezydenta Pruszkowa. Następnie wyjechał do Wrocławia, gdzie jako członek PPS pełnił funkcję radnego Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu i jednocześnie jej przewodniczącego (1946–1950). Potem zatrudniony jako dyrektor Dyrekcji Budowy Osiedli Robotniczych we Wrocławiu, zob. też: APWr., Dyrekcja Budowy Osiedli Robotniczych we Wrocławiu 1957–1968, 148 j.a.

^{a-a} Nagłówek, druk.

^{b-b} Odręcznie dopisano.

^{c-c} Odręczna adnotacja.

^{d-d} Pieczęć w czerwonym tuszu.

^{e-e} Odręczny podpis, nieczytelny.

^{f-f} Pieczęć wpływu WAP w czerwonym tuszu: odręcznie dopisane: 12 VIII 47, Arch., Nr 734/47, Stoj.[anowski].

Nr 55

23 VIII 1947 r., Warszawa

Pismo Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty do Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu w sprawie decyzji o przekazaniu archiwaliów miejskich m. Wrocławia z Archiwum Państwowego we Wrocławiu do Archiwum Miejskiego we Wrocławiu.

Odpis, mps: APWr, WAP, I/130, s. 60.

Rkps: AAN, Min. Ośw., 8450, s. 426–427.

Arch. 734/47

Przekazanie archiwaliów miejskich m. Wrocławia.

Odp. na pismo z dnia 11 VIII r.b.¹

Nr 2016/III/AOK/47.

Miejska Rada Narodowa m. Wrocławia
we Wrocławiu

Ministerstwo Oświaty, mając na uwadze oświadczenie Miejskiej Rady Narodowej m. Wrocławia w sprawie organizacji Archiwum Miejskiego, iż zapewnione ma odpowiednie pomieszczenie i fachowe kierownictwo, nie zgłasza zastrzeżeń przeciw wydaniu z Archiwum Państwowego we Wrocławiu tworzącemu się Archiwum Miejskiemu archiwaliów dawnego niemieckiego „Stadtarchiv²”, przechowywanych obecnie w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

W oparciu o obowiązujące postanowienia prawne w zakresie opieki nad archiwaliami Ministerstwo Oświaty, jako naczelna władza archiwalna Rzeczypospolitej, będzie wykonywała ogólny nadzór nad fachowym funkcjonowaniem Archiwum Miejskiego we Wrocławiu.

W związku z przejmowaniem i zachowaniem rozproszonych archiwaliów dawnego niemieckiego Stadtarchiv przez przyszłe Archiwum Miejskie, a nieprzejętych w swoim czasie przez Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Ministerstwo Oświaty prosi o wydanie zarządzenia, aby w toku przejmowania

¹ Zob.: poz. nr 54. Odpowiedź WAP została przesłana pismem z 23 VIII 1947 r. do wiadomości i wykonania APWr., zob.: APWr, WAP, I/130, Pismo Min. Ośw. w sprawie odpisu pisma MRN we Wrocławiu, s. 59.

² *Stadtarchiv* (niem.) – archiwum miejskie.

archiwaliów miejskich znalezione wszelkie inne archiwalia, niebędące pochodzenia dawnego niemieckiego Stadtarchiv, względnie dawnego niemieckiego Zarządu Miejskiego, lub instytucji miejskich, były wydzielone i przekazane Archiwum Państwowemu we Wrocławiu.

Ministerstwo Oświaty zawiadamia, iż jednocześnie wydaje zarządzenie Archiwum Państwowemu we Wrocławiu wydania Archiwum Miejskiemu we Wrocławiu wszystkich archiwaliów dawnego niemieckiego Stadtarchiv z poleceniem uzgodnienia z upoważnionym kierownikiem Archiwum Miejskiego we Wrocławiu terminu i sposobu przekazania omawianych archiwaliów z zachowaniem zwykłych formalności związanych z czynnościami zdawczo-odbiorczymi.

Dyrektor Archiwów Państwowych
a/W. Suchodolski/a

^{a-a} *Podpis maszynowy.*

Nr 56

24 VIII 1947 r., Łódź

List Aleksandra Rombowskiego do dra M. Wąsowicza z prośbą o informacje w sprawie warunków zatrudnienia na stanowisku archiwisty w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

Oryg., rkps

APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Aleksander Rombowski, 5, s. 1 – 2.

Łódź, 24 VIII 1947 r.

JWielmożny Panie Dyrektorze[!]

Powołując się na łaskawą rozmowę z Wielce Szanownym Panem Dyrektorem w czasie mojego pobytu we Wrocławiu, proszę o przesłanie mi kwestionariuszy, bym mógł złożyć podanie o posadę archiwisty w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

Równocześnie proszę o łaskawe następujące wyjaśnienie: 1) Czy otrzymam^a dodatek naukowy, jeżeli mam tylko tzw. dyplom profesorski?¹ 2) Jak^b długo – mniej więcej – może trwać, nim mnie zatwierdzi się tenże dodatek? 3) Czy dodatek liczy się od chwili zatwierdzenia, czy też od czasu przystąpienia do pracy[?] 4) Jakie dokumenty należy przedłożyć[?] 5) Ile wynosi – dokładnie – czysta pensja VIII kategorii, a ile z dodatkiem[?]

Dziękuję z góry za łaskawą odpowiedź i kreślę się pełen najgłębszego poważania

ARombowski²

Adres: Rombowski Aleksander, Łódź, ul. Stalina 41.

^cArchiwum Państwowe we Wrocławiu / Data wpływu / 24.8.1847 / L.dz. 353/47^c

¹ Mowa o dyplomie nauczyciela szkół średnich w zakresie historii. Rombowski, po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w Państwowym Gimnazjum w Rzeszowie w 1921 r., uczęszczał jako uczeń zwyczajny na zajęcia na UJK we Lwowie, a następnie w 1930 r. zdał egzamin dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich w Krakowie, APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Aleksander Rombowski, 5, Odpis dyplomu nauczyciela szkół średnich, s. 11 – 12.

² Aleksander Rombowski (1899 – 1965), właśc. Rosenberg, nauczyciel gimnazjum, zatrudniony w AP Wrocław na stanowisku asystenta od 12 II 1948 r. do 31 VIII 1948 r., APWr., Arch. Zakł., Akta osob., Aleksander Rombowski, 5, por.: poz. nr 21, przypis 1.

^a Dalej skreślone: *bym. Litera – m dopisana w górnym wierszu.*

^b Dalej skreślone: *po zatwierdzeniu.*

^c Pieczęć wpływu, APWr. w czerwonym tuszu; cyfry wpisane odręcznie.

Nr 57

27 VIII 1947 r., Wrocław

Odpowiedź dra M. Wąsowicza na list A. Rombowskiego w sprawie warunków zatrudnienia na stanowisku archiwisty w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

Kopia, mps

APWr., Arch. Zakł., Akta osob., 5, Aleksander Rombowski, s. 3–4.

^aL. dz. 353/47^a

Wielce Szanowny Panie Profesorze!

W związku z pytaniami, z jakimi Pan profesor zwrócił się do mnie w ostatnim liście¹, mogę udzielić następujących wyjaśnień:

ad 1) Przyznanie dodatku naukowego (250% zasadniczych poborów) uzależnione jest od posiadania przynajmniej niższego stopnia naukowego (magisterium) oraz od wykazania się drukowaną rozprawą o charakterze naukowym. Osobom nieposiadającym powyższych warunków, a wykonującym pracę o charakterze naukowym Minister Oświaty w porozumieniu z Ministrem Skarbu może przyznać dodatek naukowy w wysokości 150% zasadniczych poborów. (Dekret z dnia 31.10.1946 r. o dodatku naukowym do uposażenia – Dz.U. RP z dnia 20.11.1946 r. Nr 60, poz. 330, względnie – Dz. Ministerstwa Oświaty z dnia 23.12.1946 r. Nr 11, poz. 298, oraz wykładnia tego dekretu – Dz.U. Ministerstwa Oświaty z dnia 25.3.1947 r., Nr 2, poz. 47).

ad 2) Jak długo trwa załatwianie podania o przyznanie dodatku naukowego – trudno dokładnie określić; w każdym razie trzeba być przygotowanym na około 6 miesięcy. Muszę równocześnie dodać, że dodatek ten nie jest przyznawany w sposób liberalny.

ad 3) Dodatek wypłaca się od najbliższego miesiąca po miesiącu, w którym został przyznany.

ad 4) Do podania w sprawie przyjęcia do Archiwum nie dołącza się dokumentów w oryginale, ale w odpisach^b uwierzytelnionych przez petenta. Wymagane są w szczególności: dokumenty stwierdzające: obywatelstwo, poziom wykształcenia, stosunek do służby wojskowej oraz dokument z poprzedniej służby.

ad 5) Pobory VIII grupy bez dodatku naukowego wynoszą:

¹ List A. Rombowskiego, zob.: poz. nr 56.

pobory zasadnicze2600 zł
 dodatek „zachodni”.....900 „
 dodatek wyrównawczy.....2950 „
 Razem 6500 „

do tego trzeba dodać wypłacany
 z kredytów rzeczowych dodatek
 na stołówkę.....800 „
 Ogółem 7300 „

Dodatek naukowy dla VIII gr. płac
 wynosi – 6500 zł, wobec czego pobory
 doszłyby do 13 800 zł. Przy dodatku 150%
 wynosiłyby 11 200 zł.

°Wysłano listem poleconym zwykłym w dniu 27.8.47.°

Ze względu na brak kwestionariuszy nie wysyłam ich na razie; jeśli po tych wyjaśnieniach zdecydowany °Pan° jest wystąpić do Archiwum, proszę napisać. Wówczas każę odpisać 3 kwestionariusze i wysłę je do Pana niezwłocznie.
 Proszę przyjąć wyrazy prawdziwego poważania

dWd.

^{a-a} Dopisane odręcznie.

^b Dalej miejsce zakreślone: xxxxx.

^{c-c} Dopisane odręcznie w górnym wierszu.

^{d-d} Podpis: dopisane odręcznie W.

Nr 58

13 XII 1947 r., Wrocław

Pismo AP we Wrocławiu do Ministerstwa Oświaty w sprawie przewiezienia archiwaliów dolnośląskich z Archiwum Państwowego w Krakowie do Wrocławia.

Oryg., mps

AAN, Min. Ośw., 8450, s. 441.

^aArchiwum Państwowe we Wrocławiu^a

ul. Gdyńska 2

L.dz. 508/47

Spr. Archiwalia dolnośląskie w Krakowie

W odpowiedzi na pismo Ministerstwa Oświaty z dnia 9 grudnia 1947 r. Nr Arch-1157/47, polecające uwzględnienie w planie najbliższych prac zabrania archiwaliów dolnośląskich z Krakowa, Archiwum Państwowe we Wrocławiu donosi, że bezpośrednio po uruchomieniu normalnotorowej linii kolejowej na przestrzeni Kraków – Katowice kierownik Archiwum zwrócił się do kierownika Archiwum Państwowego w Krakowie z prośbą o zajęcie się załadowaniem archiwaliów dolnośląskich do wagonu i wyekspediowaniem ich do Wrocławia staraniem Archiwum Krakowskiego, zaś na koszt Archiwum Wrocławskiego. W liście z dnia 11 grudnia br. dr Budka wyjaśnił, że zasadniczo Archiwum Krakowskie mogłoby podjąć się tego, ale ponieważ prace przygotowawcze (kontrolowanie skrzyń ^bz archiwaliami m. Zgorzelca^b) oraz nadzór nad przetransportowaniem wszystkich archiwaliów na dworzec na okres kilku dni, co połączone byłoby z uszczerbkiem dla prac własnych Archiwum krakowskiego, przeto może ono podjąć się załatwienia sprawy transportu tylko na polecenie Wydziału Archiwów Państwowych. Kierownik Archiwum Państwowego w Krakowie zaznacza, że byłoby pożądane, aby tymi sprawami zajął się przedstawiciel Archiwum Państwowego we Wrocławiu, tym bardziej że obecność delegata tego Archiwum jest potrzebna dla załatwienia formalności zdawczo-odbiorczych.

^cArchiwum Państwowe we Wrocławiu przewiduje przejście archiwaliów z Krakowa w ciągu miesiąca grudnia br.¹, jednak wobec trudności, jakie się wyłoniły, oraz wobec małego okresu czasu, jaki pozostaje do ich usunięcia,

¹ Omawiane akta zostały wysłane pociągiem z Krakowa do Wrocławia 9 III 1948 r., we Wrocławiu przejęte 1 IV 1948 r., AAN, Min. Ośw., 8450, Pismo APWr. od Min. Ośw. WAP z 13 IV 1948 r., s. 446.

a także do terminu zamknięcia rachunków budżetowych, sprawa ta będzie mogła być załatwiona dopiero w pierwszych miesiącach 1948 r. Stan Kredytów przeznaczonych na zabezpieczenie archiwaliów wynosi obecnie 190 000 zł (140 000 zł w § 34 + 50 000 zł w § 8). Z tego trzeba pokryć koszt przewiezienia akt wrocławskich (bliższych danych na razie brak) z powiatu jaworskiego oraz archiwaliów opolskich z Opola². Na teren powiatu jaworskiego wysłany został mgr Dereń 11.12.1947 r., natomiast kierownik Archiwum zorganizował w dniu 12.12.1947 r. w Opolu prace przygotowawcze (wiązanie akt) do przewiezienia tamtejszych zasobów do Wrocławia. Transport akt z Opola potrwa co najmniej do 21 grudnia i wyczerpie w całości kredyt, jakim Archiwum dysponuje w §§ 34 i 8.

Z wyżej przytoczonych względów, a głównie z powodu niemożności wyjechania delegata Archiwum do Krakowa, przejęcie złożonych tam archiwaliów jeszcze w tym miesiącu byłoby połączone z dużymi trudnościami i dlatego Archiwum Państwowe prosi o przesunięcie terminu przejęcia na rok 1948.

^dKierownik Archiwum Państwowego / we Wrocławiu / (Dr Michał Wąsowicz)^d

^eDr MWąsowicz^e

^fWrocław^f

^gMinisterstwo Oświaty / Wpł. 18 VIII 47 / W spr. Arch./Nr 116/47/Ref. Stoj. [anowski]^g

^hAR^h

² Mowa o aktach Rejencji Opolskiej.

^{a-a} *Pieczęć.*

^{b-b} *Podkreślone czerwoną kredką.*

^c *Akapit zakreślony czerwoną kredką na lewym marginesie.*

^{d-d} *Pieczęć.*

^{e-e} *Odręczny podpis.*

^{f-f} *Odręczna adnotacja ołówkiem odbiorcy.*

^{g-g} *Pieczęć wpływu WAP, odręczna adnotacja: 18 VIII 47, Arch., Nr 1216/47, Stoj.[anowski].*

^{h-h} *Odręczne inicjały: [Antoni Rybarski].*

Nr 59

[grudzień 1947 r.], Wrocław

Sprawozdanie dra M. Wąsowicza z działalności Archiwum Państwowego we Wrocławiu za 1947 r. przesłane do Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty.

Oryg., mps: AAN, Min. Ośw., 8462, s. 209–212.

Kopia: APWr., WAP, I/68, s. 7–10.

^aArchiwum Państwowe / we Wrocławiu^a

Sprawozdanie z działalności za rok 1947¹

W omawianym okresie czasu praca w Archiwum polegała przede wszystkim na zabezpieczeniu archiwaliów, a następnie – na ich porządkowaniu. Zabezpieczenie i przewiezienie do Wrocławia archiwaliów rozproszonych na terenie Dolnego Śląska było sprawą bardzo pilną, gdyż ponemieckie pozostałości aktowe zaczęły gwałtownie znikać. Było to „zasługą” różnych firm, które zajmując się zbieraniem makulatury, gromadziły w swoich magazynach, a następnie wywoziły do fabryk papieru wszelkie akta o dużej niejednokrotnie wartości naukowej i praktycznej. Poważne niebezpieczeństwo groziło również tym archiwaliom, które były wprawdzie względnie zabezpieczone przed poszukiwaczami makulatury, ale złożone w nieodpowiednich pomieszczeniach narażone były na szkodliwe działanie wpływów atmosferycznych. Ratowanie więc tych resztek, jakie nie zostały zniszczone w czasie działań wojennych, było sprawą tak pilną, że wobec niej inne zagadnienia musiały zejść na plan dalszy. Niemniej Archiwum dokładało starań, aby uratowane dokumenty możliwie szybko uporządkować i udostępnić dla zainteresowanych osób i instytucji naukowych. Akcje zabezpieczania i porządkowania archiwaliów mogły jednak być prowadzone jedynie w granicach posiadanych kredytów oraz możliwości personalnych, a te były dość szczupłe.

A. Porządkowanie i inwentaryzacja zawartości Archiwum

Porządkowaniem objęto przede wszystkim te spośród uratowanych archiwaliów, które uważano za najbardziej ważne. Ponieważ pierwotne układy wszystkich przywiezionych zespołów archiwalnych uległy zupełnej dezorganizacji, przeto prace porządkowe musiały być pracami od podstaw w całym słowa tego znaczeniu i polegały na dążeniu do odtworzenia dawnego układu.

¹ Wymienione sprawozdanie zostało przesłane przez M. Wąsowicza do WAP w Warszawie pismem z dnia 22 I 1948 r., zob.: APWr., WAP, I/68, s. 24.

Do spisywania nowych inwentarzy nie przystępowano tak długo, jak długo istniała możliwość odszukania inwentarzy dawnych. Praktyka wykazała, że postępowanie to było słuszne.

Wyniki prac porządkowych przedstawiają się następująco:

1) b. Archiwum Państwowe we Wrocławiu (Staatsarchiv Breslau).

Kontynuowano rozpoczętą w 1946 r. akcję porządkowania dokumentów. Opierając się na zachowanych sygnaturach, podzielono wszystkie dokumenty według dawnego porządku na 78 grup, zawierających obecnie 13 958 dokumentów (w tym 4404 pergaminów). Trzeba wyjaśnić, że powyższa liczba obejmuje również 6910 dokumentów uporządkowanych w 1946 r. Ponieważ przed ostatnią wojną Archiwum Państwowe we Wrocławiu posiadało nie mniej niż 50 000 dokumentów, okazuje się, że straty w tym dziale wynoszą ponad 72%. Wśród innych działów (księgi i akta), których nie zdążono uporządkować, straty są większe.

W trakcie prac porządkowych zwracano pilną uwagę na odszukanie dawnych repertoriów, których udało się odnaleźć 394 tomów, dotyczących 119 zespołów archiwalnych. Ponieważ nie odnaleziono spisu repertoriów, trudno ustalić, jaka ich ilość przypadła. Na podstawie niezupełnie dokładnych danych można przyjąć, że zachowane repertoria stanowią około 50% stanu przedwojennego. (Porządkowaniem dokumentów i repertoriów zajmowała się mgr Stojanowska).

2) b. Archiwum Miejskie we Wrocławiu (Stadtarchiv Breslau).

Wydzielono i uporządkowano dokumenty stanowiące najstarszą część materiałów archiwalnych. Ułożono według dawnego porządku i sporządzono zestawienie chronologicznego 7021 dokumentów, w czym 6905 pergaminów. Dalsza część dokumentów, głównie papierowych, pochodzących z czasów nowszych, czeka jeszcze na uporządkowanie. (mgr Stojanowska).

3) b. Archiwum m. Legnicy.

Uporządkowano i sporządzono zestawienie 1201 dokumentów, w czym 429 pergaminów. (mgr Stojanowska).

4) b. Archiwum m. Zgorzelca².

Spisano na prowizorycznych kartach archiwalia liczące 13 742 jednostek archiwalnych. (mgr Dereń, Miszczakówna). Ponadto uporządkowano i zestawiono 1844 dokumentów, w czym 1122 pergaminy (mgr Stojanowska).

5) b. Archiwum hr. Schaffgotschów³.

Bogate archiwum rodowe i majątkowe, liczące około 5000 jednostek ar-

² Akta miasta Zgorzelca, zachowane w bardzo dobrym stanie, przejęto z Radomierzyc, w powiecie zgorzeleckim, do APWr. w październiku 1946 r. w ilości dwóch wagonów, zob. APWr., WAP, I/131 Protokół zdawczo-odbiorczy przejęcia budynku i zasobu APWr. przy ul. Gdyńskiej 2 z 2 X 1946 r, s. 36; APWr., WAP, KNiU, 60/1, s. 10, poz. 24.

³ Por.: poz. nr 24 i nr 49.

chiwalnych, podzielono na 12 grup odpowiadających dawnemu układowi. Przy tej sposobności odszukano dawne repertoria. (Michalkiewicz).

6) Archiwum m. Berlina.

W czasie wojny ewakuowano część archiwum m. Berlina i złożono w Gaworzycach⁴, w pomieszczeniach, w których znajdowało się archiwum rodowe i majątkowe barona von Tschammer und Quaritz⁵. Tam archiwalia zostały częściowo zniszczone. Poza tym te dwa odrębne archiwa zostały tak gruntownie przemieszane, że oddzielenie ich napotyka na duże trudności. Dotąd rozsegregowano jednostki dobrze zachowane: 131 wiązek rozsypu z ogólnej ilości 344 wiązek. (Michalkiewicz, Ziomecki).

7) Registratura wydziału Medycznego Uniwersytetu J.K. we Lwowie oraz instytutów Medycznego, Farmaceutycznego i Technicznego we Lwowie⁶.

Uporządkowano znaczną część registratury Wydziału Medycznego Uniwersytetu UJK we Lwowie z lat 1922 – 1939 oraz instytutów Medycznego, Farmaceutycznego i Technicznego we Lwowie z lat 1940 – 1944. (dr Wąsowicz).

Wszystkie prace porządkowe prowadzone były pod kierunkiem i według wskazówek dra Wąsowicza.

B. Zmiany w zawartości Archiwum

Za najważniejsze swoje zadanie w 1947 r. uważało Archiwum intensywną akcję zabezpieczania archiwaliów, które na terenie Śląska specjalnie silnie narażone były na zniszczenia. Dla uzyskania możliwie dokładnych danych o miejscach przechowywania pozostałości aktowych Archiwum Państwowe zwróciło się do starostów powiatowych, wojewódzkiej Komendy Milicji Obywatelskiej, Centralnego Zarządu Nieruchomości Ziemskich i Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego oraz niektórych zarządów miejskich z prośbą o nadsyłanie wiadomości o posiadanych względnie znalezionych archiwaliach; w wyniku tego Archiwum otrzymało szereg cennych informacji, głównie od starostw powiatowych. Akcją zabezpieczania archiwaliów objęto prawie wyłącznie teren województwa wrocławskiego, a w jej rezultacie zwieziono do magazynów Archiwum następujące archiwa lub registratury⁷:

⁴ Gaworzycy, pow. głogowski. Mowa o aktach miasta Berlina przejętych w dobrym stanie do APWr. dnia 9 VIII 1947 r. z gaworzycyckiego pałacu w ilości ½ wagonu kolejowego, zob.: APWr., Arch. Zakł., KNiU, 60/1, s. 16, poz. 43.

⁵ Obecnie w zasobie AP Zielona Góra, zespół nr 89/180, Majorat Gaworzycy, 1573–1940, 1053 j.a. = 7,84 m.b.

⁶ Por.: poz. nr 49.

⁷ Rejestr przejętych materiałów archiwalnych w 1947 r., zob. APWr., Arch. Zakł., KNiU, 60/1, s. 14–23. Szerzej o materiałach przechowywanych w APWr., zob.: *Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Przewodnik po zasobie archiwalnym do 1945 roku*, red. Andrzej Dereń, Rościśław Żerelik, Wrocław 1996 [dalej: APWr. Przewodnik...].

- 1) archiwum m. Lwówka⁸
- 2) „ m. Legnicy⁹
- 3) „ m. Wrocławia¹⁰
- 4) „ m. Żar¹¹
- 5) „ m. Berlina
- 6) „ rejencji opolskiej¹²
- 7) „ rodowe i majątkowe hr. Bironów z Sycowa¹³
- 8) „ „ „ „ ks. Boson von Valencay z Żagania¹⁴
- 9) „ rodowe i majątkowe ks. Hochbergów z Książna¹⁵
- 10) „ „ „ „ bar. von Tschammer und Quaritz
z Gaworzyc¹⁶
- 11) archiwum gospodarcze z Ciepłej Wody¹⁷
- 12) „ „ z Dziecina¹⁸
- 13) „ „ z Czerwonego Dworu¹⁹
- 14) „ „ z Zarychows²⁰
- 15) „ „ z Ziołowic²¹
- 16) „ archidiecezjalne wrocławskie (dokumenty)
- 17) archiwalia kościelne z Głogowa
- 18) archiwalia klasztorne z Lubania

⁸ Lwówek Śląski, dziś zespół nr 83/10, Akta miasta Lwówka Śląskiego, 1492 – 1943, 3705 j.a. = 83,88 m.b. w APWr. Oddz. JG.

⁹ Dziś zespół nr 85/3, Akta miasta Legnicy, 1281 – 1945, 6371 j.a. = 156,44 m.b. w APWr. Oddz. Legnica.

¹⁰ Dziś zespół nr 82/28, Akta miasta Wrocławia, 1214 – 1945, 73 112 j.a. = 1474,15 m.b.

¹¹ Dziś zespół nr 89/1518, Akta miasta Żary, 1550 – 1941, 181 j.a. = 2,90 m.b. w AP Zielona Góra.

¹² Dziś zespół nr 45/ 1191, Rejencja Opolska, [1704 – 1815] 1816 – 1945, 198 859 j.a. = 988,4 m.b. w AP Opole.

¹³ Dziś zespół nr 82/142, Akta majątku Birona von Curland w Sycowie, 1811 – 1942, 440 j.a. = 2 m.b., zob.: *APWr. Przewodnik...*, s. 231.

¹⁴ Dziś zespół nr 82/12, Księstwo Żagańskie, 1528 – 1858, 47 j.a. = 2 m.b., *APWr. Przewodnik...*, s. 42.

¹⁵ Książno, dziś Książ w powiecie wałbrzyskim. Ob. zespół nr 82/146, Akta majątku Hochbergów w Książu, 1313 – 1945, 36 831 j.a. = 606,6 m.b., zob.: *APWr. Przewodnik...*, s. 238 – 241.

¹⁶ Zob.: ta poz., przypis 5.

¹⁷ Ob. Ciepłowody, pow. ząbkowicki.

¹⁸ Ob. Dziewin?, pow. lubiński.

¹⁹ Ob. Trzebieszowice?, pow. kłodzki.

²⁰ Ob. Zarzyca?, pow. strzeliński.

²¹ Ob. Żelowice, pow. strzeliński.

- 19) akta śląskie władz samorządowych
- 20) księgi stanu cywilnego (wrocławskie)
- 21) akta notariusza Ottona Holland z Bolesławca²²
- 22) różne plany budowli fabrycznych znalezione w zbiornicy odpadów
- 23) archiwalia m. Zgorzelca

Trzeba zaznaczyć, że żaden z wymienionych zbiorów nie zachował się w całości; niejednokrotnie udało się uratować jedynie szczątki dawnego archiwum (np. archiwum hr. Bironów).

Ogółem Archiwum zabezpieczyło i przewiozło do swoich magazynów około 130 ton (ponad 10 wagonów) akt poniemieckich. Określenie wysokości strat oraz ocenienie wartości zabezpieczonych archiwów możliwe będzie dopiero wówczas, gdy zostaną one uporządkowane, choćby ogólnie.

Wobec ogromu materiałów praca ta potrwa przez kilka lat.

Z archiwaliów zabezpieczonych i przewiezionych do Archiwum wydano powołanym do życia instytucjom i urzędom te archiwalia, które stanowiły ich bezsporną własność. W ten sposób wydano:

1) Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu 6763 jednostek (rękopisów, druków i muzykaliów),

2) Archiwum Archidiecezjalnemu we Wrocławiu 3445 jednostek (rękopisów, dokumentów i ksiąg metrykalnych),

3) Urzędowi Stanu Cywilnego we Wrocławiu 575 ksiąg b. niem.[ieckich] urzędów stanu cywilnego.

Ogółem wydano 10 783 jednostek archiwalnych.

C. Korzystanie z archiwum

1) Kwerendy

pozostało z roku ubiegłego.....	–
wpłynęło w roku bieżącym.....	4
załatwiono w roku bieżącym	4
pozostało na rok następny.....	–
załatwiono kwerend naukowych.....	3
„ „ majątkowych	–
„ „ genealogicznych	–
„ „ innych.....	1
wśród nich dla władz państwowych	1
„ „ samorządowych	1

²² Ob. zespół archiwalny APWr.: Akta notariusza O. Hollanda w Bolesławcu, 1921 – 1944, 84 j.a. = 3 m.b., zob.: APWr. *Przewodnik...*, s. 212.

» » duchownych	–
» » instytucji i zrzeszeń	–
» » osób prywatnych.....	2
w wyniku kwerend wydano odpisów, wypisów i informacji	–
władzom państwowym.....	–
» samorządowym.....	–
» duchownym.....	–
» instytucjom i stowarzyszeniom	–
» osobom prywatnym	–
2) Udostępnienie akt:	
w pracowni naukowej w celach urzędowych korzystało	
delegatów władz państwowych.....	–
» » samorządowych	–
Wydano do przejrzenia akt.....	–
W pracowni naukowej w celach naukowych skorzystało osób.....	7 (59)
wydano im do przejrzenia akt własnych	789
» » » » » sprowadzonych	–
poza Archiwum wypożyczono akt:	
do użytku służbowego	–
» » naukowego.....	–

Stosunkowo słaba frekwencja w pracowni naukowej spowodowana była zarówno tym, że materiały archiwalne nie były całkowicie uporządkowane, jak też i tym, że Archiwum nie dysponowało odpowiednim pomieszczeniem dla pracowni, które dopiero z końcem roku zostało wyremontowane.

D. Działalność naukowa personelu Archiwum

Wobec szczupłego stanu liczebnego pracowników naukowych (3 osoby) oraz skierowania głównego wysiłku na zabezpieczanie i porządkowanie zbiorów archiwalnych możliwości pracy naukowej były dla personelu Archiwum mocno ograniczone. Warunki i rezultaty pracy Archiwum omówione zostały w artykule informacyjno-sprawozdawczym umieszczonym w „Sobótce” rocz. [nik] 1946, półrocz. [nik].

Archiwum Państwowe wzięło udział w zebraniach naukowych Wrocławskiego Towarzystwa Miłośników Historii, jako członkowie tegoż Towarzystwa. Kierownik Archiwum powołany na współpracownika Wydziału Historyczno-Filozoficznego Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego uczestniczył w jego posiedzeniach. Ponadto brał on udział w obradach następujących towarzystw i instytucji naukowych: a) konferencje zorganizowane we Wrocławiu przez In-

stytut Śląski w dniach 9 i 10 sierpnia 1946 r. w sprawie gospodarki zbiorami naukowymi, muzeami i archiwami na Śląsku²³, b) konferencja zorganizowana przez Bibliotekę Uniwersytecką we Wrocławiu w dniu 12 września 1946 r. w sprawie zabezpieczania księgozbiorów oraz w sprawie organizacji Rady Naukowej, c) obrady Komisji Socjologicznej Rady Naukowej dla Ziem Odzyskanych w Krakowie w dniach 25 i 26 kwietnia 1947²⁴, d) zebranie kierowników sekcji naukowych Instytutu Śląskiego we Wrocławiu w dniu 8 maja 1947 r., e) konferencja z okazji otwarcia Stacji Naukowej i Biblioteki im. J.S. Bandtkiego w Cieplicach w dniu 8 czerwca 1947 r., f) konferencja instytucji i towarzystw naukowych uprawiających badania historyczne zorganizowane przez Polską Akademię Umiejętności w Krakowie w dniach 28 i 27 października 1947 r.

Dotacje z funduszków inwestycyjnych i ich zużytkowanie

W roku 1947 Archiwum Państwowe otrzymało następujące kwoty z funduszków inwestycyjnych:

Na roboty budowlane (remont budynku).....	968 000 zł
Na urządzenie wewnętrzne.....	475 000 „
.....
	Razem 1 443 000 „

Fundusze te zużytkowane zostały w sposób następujący:

Kredyty budowlane przeznaczono wyłącznie na remont budynków zajmowanych przez Archiwum Państwowe, tzn. budynku głównego przy ul. Gdyńskiej 2 oraz budynku filialnego przy ul. Więziennej 6. Rezultaty robót są następujące:

W budynku głównym: naprawiono około 500 m² dachu, wyremontowano 10 pomieszczeń na biura i pracownię naukową o łącznej powierzchni około 344 m², o kubaturze zaś 1106 m³, oszklono kilkadziesiąt okien, w części budynku doprowadzono do stanu użyteczności urządzenia wodociągowo-kanalizacyjne.

^e/Kierownik Archiwum Państwowego/ we Wrocławiu/ Dr Michał Wąsowicz/^e
dr MWąsowicz^f

²³ Zob.: poz. 7.

²⁴ Zob.: poz. nr 52.

^{a-a} Pieczęć.

^b W mps.

^c W mps.

^d W mps.

^{e-e} Pieczęć.

^f Odręczny podpis.

Nr 60

4 VI 1948 r., Wrocław

Koncept pisma dra M. Wąsowicza do Zarządu Miejskiego m. Wrocławia w sprawie zatrudnienia go na stanowisku dyrektora Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia.

Oryg., rkps

APWr., WAP, I/130, s. 153.

Zarząd Miejski m. Wrocławia
we Wrocławiu

^aProszę^a o powierzenie mi stanowiska Dyrektora Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia^b z wynagrodzeniem V grupy płac ^czgodnie do^c postanowienia Dekretu z 7.04.1948 (Dz.U. RP Nr 28, poz. 137) oraz rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 7.04.1948 (Dz.U. RP Nr 21, poz. 149).

W ^dsłużbie archiwalnej^d pracuję bez żadnych przerw od 1929 r., zaś w 1935 r. złożyłem ^eprzed Komisją Ministerialną^e specjalną egzamin z dziedziny archiwistyki:

Do niniejszego podania dołączam^f:

życiorys

odpis dyplomu doktora filozofii

odpis dyplomu świadectwa archiwalnego

Wrocław, dnia 4 czerwca 1948^g

Nadmieniam, że porządkowanie zbiorów Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia rozpocząłem już w dniu 8 maja 1948 wspólnie z drem Alfredem Kucnerem przewidzianym na archiwistę tegoż Archiwum. Rozpoczęcie prac porządkowych było konieczne ze względu na potrzebę dostarczenia na Wystawę Ziem Odzyskanych odpowiednich dokumentów.

Wrocław, dnia 4 czerwca 1948

^{a-a} *Dopisane w górnym wierszu, w dolnym wierszu skreślone wyrazy: Podpisany prosi.*

^b *Dalej skreślone: z płacą.*

^{c-c} *Dopisane w górnym wierszu, w dolnym wierszu skreślone: według dekretu.*

^{d-d} *Dopisane w górnym wierszu, w dolnym wierszu skreślone wyrazy: dziedzinnie archiwalnej.*

^{e-e} *Dalej dopisane w górnym wierszu.*

^f *Dalej skreślone w dolnym wierszu: Na poparcie swej prośby; załączników nie drukuje się.*

^g *Poniżej skreślony tekst: Nadmieniam, że porządkowanie zbiorów Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia rozpocząłem już w dniu 8 maja 1948. Proszę uprzejmie o wzięcie tego pod uwagę przy ustalaniu, z tych względów, o uwzględnienie tego w dekreście nominacyjnym.*

Nr 61

1 VII 1948 r., Wrocław

Sprawozdanie z działalności Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia za okres od 8 V do 30 VI 1948 r., przesłane przez dra M. Wąsowicza do Resortu Społecznego Zarządu Miejskiego m. Wrocławia.

Oryg., mps: APWr., ZMm.Wr., 24, s. 32.

Odpis, mps: APWr., ZMm.Wr., 24, s. 30.

Kopia: mps: APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Kucner Alfred, 79, s. 37.

PKK, II-7-8/48

WpB. d. 6 VII 48.

Spr.: sprawozdanie z czynności za okres od 8 maja do 30 czerwca 1948

Zarząd Miejski m. Wrocławia
Resort Społeczny
we Wrocławiu

Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia rozpoczęło działalność z dniem 8 maja 1948 r. Personel składa się z dwu osób (dr M. Wąsowicz i dr A. Kucner¹).

Prace rozpoczęto od wydzielenia ze stosów archiwaliów tych jednostek archiwalnych (głównie ksiąg), które stanowią bezsporną własność Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia. W okresie sprawozdawczym wydzielono w ten sposób 4847 tomów pochodzących z XIII–XIX w. Księgi te podzielono na ^agrupy^a według zasadniczych (pierwszych) znaków sygnatury. Po zakończeniu tej podstawowej czynności porządkowej archiwalia będą ^bszczegółowo uporządkowane^b w obrębie każdej grupy.

Wobec braku regałów posegregowane archiwalia spoczywają na razie ^cna podłodze^c.

W czerwcu Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia wypożyczyło dla Muzeum Historycznego m. Wrocławia na okres Wystawy 4 pergaminowe dokumenty oraz 1 księgę, zawierającą odpisy przywilejów miejskich z lat 1266–1577.

^dDr MWąsowicz^d

^e(Dr Michał Wąsowicz) /Kierownik Archiwum Akt Dawnych/ m. Wrocławia^e

¹ Por.: poz. nr 22, przypis 3.

^{a-a} Podkreślone czerwoną kredką.

^{b-b} Podkreślone czerwoną kredką.

^{c-c} Podkreślone czerwoną kredką.

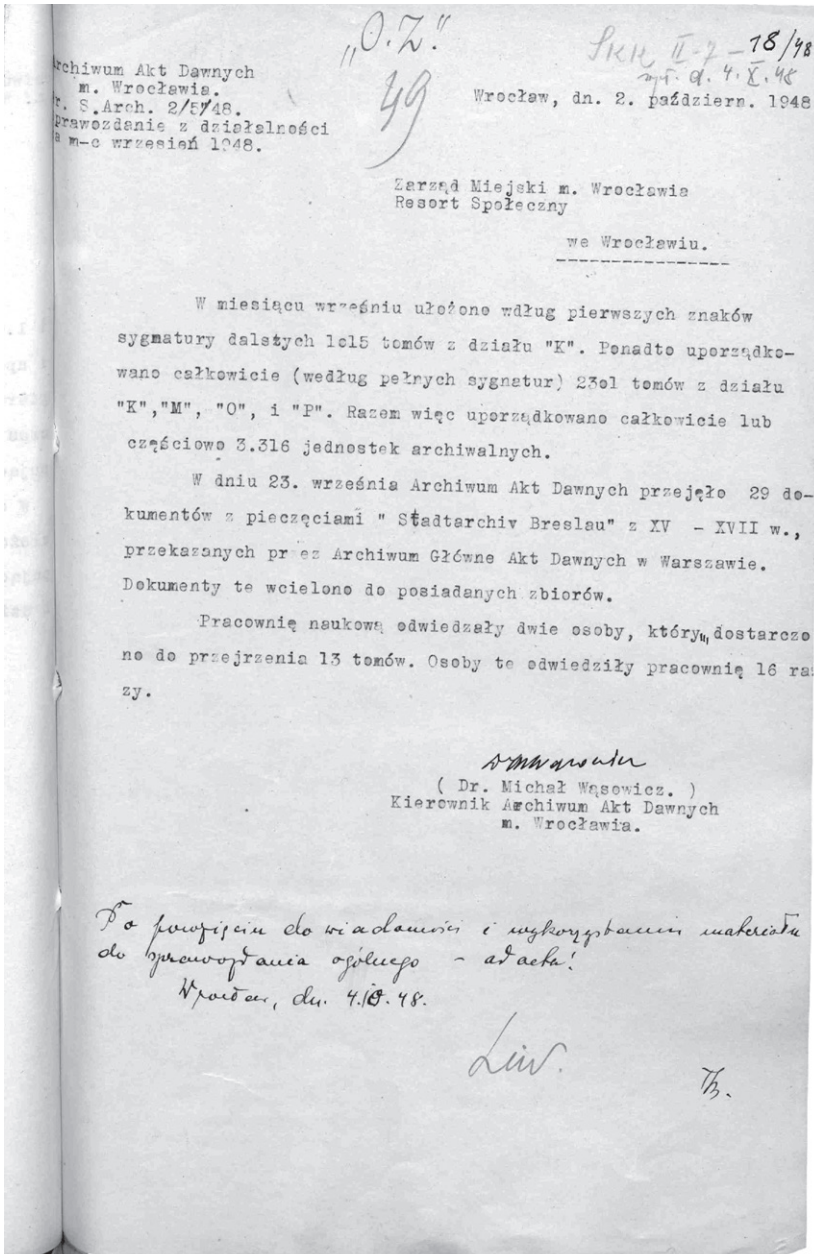
^{d-d} Podpis odręczny.

^{e-e} Mps.

Nr 62

2 X 1948, Wrocław

Sprawozdanie dra M. Wąsowicza z działalności Archiwum Akt Dawnych Miasta Wrocławia za wrzesień 1948 r., przesłane do Resortu Społecznego Zarządu Miejskiego miasta Wrocławia, APWr., ZMm.Wr., 24, s. 49.

Nr 63

14 X 1948 r., Wrocław

Pismo dra M. Wąsowicza do Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty w Warszawie z prośbą o wyrażenie zgody na zajęcie uboczne na stanowisku kierownika Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia.

Kopia, mps

APWr., Arch. Zak., Akta osob., 10, Michał Wąsowicz, s. 23.

[L.dz.] 561/48

14 października 1948 r.

Spr.: Dr M. Wąsowicz, zajęcie uboczne

Ministerstwo Oświaty Wydział Archiwów Państwowych w Warszawie

W związku z organizowaniem Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia Zarząd Miejski m. Wrocławia zaproponował drowi Michałowi Wąsowiczowi, prowizorycznemu¹ kierownikowi Archiwum Państwowego we Wrocławiu, objęcie stanowiska powstającego Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia. Kierownik Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia ma otrzymać pobory według VI grupy płac pracowników samorządowych, bez dodatków (funkcyjny, na stołówkę itp.), co wyniesie brutto 11 070 zł miesięcznie.

Ze względu na brak odpowiedniego lokalu Zarząd Miejski m. Wrocławia pragnie pomieścić ocalałe zbiory archiwalne w lokalu Archiwum Państwowego we Wrocławiu, gdzie po zawarciu odpowiedniej umowy wydzierżawiono by dla Zarządu Miejskiego potrzebną ilość pokoi na magazyny archiwalne i biura.

Archiwalia, które wchodziły dawniej w skład b. niemieckiego Archiwum Miejskiego (Stadtarchiv), nie zostały jeszcze w zupełności oddzielone od zbiorów Archiwum Państwowego, z którymi zostały zmieszane w czasie działań wojennych i w okresie powojennym. Skupienie w jednych rękach kierownictwa i nadzoru nad pracami segregacyjnymi wydaje się być wskazane.

Projektowane jest utworzenie dla obu archiwów wspólnej pracowni naukowej w gmachu Archiwum Państwowego. Zgromadzenie archiwaliów państwowych i miejskich w tym samym budynku i utworzenie wspólnej pracowni

¹ Wąsowicz, zgodnie z ustawą o pracownikach służby cywilnej z 1922 r., był zatrudniony na stanowisku kierownika prowizorycznego. Drugą kategorię pracowników, przewidzianą ww. ustawą, stanowili urzędnicy mianowani (po zdaniu egzaminu państwowego).

naukowej będzie udogodnieniem również dla badaczy naukowych, którzy na jednym miejscu i pod fachowym kierownictwem będą mogli korzystać z najcenniejszych materiałów naukowych.

Spełnianie przez dra Wąsowicza obowiązków kierownika Archiwum Państwowego nie będzie kolidowało z jego zajęciami w Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia, a nawet w pewnych wypadkach ułatwi mu zadanie: pracownicy Archiwum Państwowego oraz pracownicy Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia poddani pod jednolite kierownictwo chętniej i owocniej będą współpracowali przy pracach porządkowych i segregacyjnych.

Biorąc pod uwagę wymienione okoliczności, kierownik Archiwum Państwowego zwraca się do Ministerstwa Oświaty z prośbą o udzielenie mu zezwolenia na przyjęcie dodatkowego zajęcia, polegającego na objęciu kierownictwa Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia.

^aKierownik Archiwum Państwowego/we Wrocławiu/(Dr Michał Wąsowicz)^a
^bDrMW^b

^{a-a} Pieczęć.

^{b-b} Odręczny podpis.

Nr 64

^a12 XI 1948 r.^a, Warszawa

Zgoda Ministra Oświaty na podjęcie przez dra M. Wąsowicza zajęcia ubocznego w Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia.

Odpis., mps

APWr., Arch. Zakł., Akta osob., 10, Michał Wąsowicz s. 25.

X-Pers-29615/48

Ob. dr Michał Wąsowicz

prowizoryczny kierownik Archiwum Państwowego
we Wrocławiu

Na podstawie art. 29 ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie archiwalnej (Dz. U. RP Nr 21, poz. 164), zezwalam Obywatelowi na przyjęcie płatnego zajęcia ubocznego w Archiwum Miejskim we Wrocławiu¹.

Za Ministra

^bE. Krassowska^{2b}

^cE. Krassowska/Podsekretarz Stanu^c

¹ Ww. decyzja wpłynęła do APWr. 22 XI 1948 r., zob.: APWr., Arch. Zakł., Akta osob., 10, Michał Wąsowicz, s. 24.

² E. Krassowska – podsekretarz stanu w Min. Ośw., bliższych danych nie ustalono.

^{a-a} Datę ustalono na podstawie pisma przewodniego.

^b Podpis odręczny.

^{c-c} Mps.

Nr 65

31 XII 1948 r., Wrocław

Sprawozdanie dra M. Wąsowicza z działalności Archiwum Państwowego we Wrocławiu za rok 1948 przesłane do Wydziału Archiwów Państwowych w Warszawie.

Oryg., mps:

AAN, Min. Ośw., WAP, 8463, s. 294–300.

Kopia: APWr., WAP, I/68, s. 25–31.

[Pieczęć w czerwonym tuszu o treści:] ARCHIWUM PAŃSTWOWE / we WROCŁAWIU

Wrocław, dnia 31 grudnia 1948 r.

Nr 714/48

Spr.: sprawozdanie z działalności za rok 1948

Ministerstwo Oświaty
Wydział Archiwów Państwowych
w Warszawie

Rok 1948 nie przyniósł istotnych zmian w działalności Archiwum Wrocławskiego. Wprawdzie coraz pewniejsza stabilizacja ogólna, wkraczanie urzędów i instytucji w okres normalnej pracy, wreszcie szybkie postępy w organizowaniu życia naukowego na Dolnym Śląsku stawiały Archiwum wobec nowych zagadnień, zasadniczo jednak w dalszym ciągu najwięcej wysiłku wkładano w zabezpieczanie i zwożenie archiwaliów poniemieckich do Wrocławia oraz ich porządkowanie. Taki kierunek działalności został niejako narzucony przez warunki, w jakich Archiwum powstało i w jakich się rozwija. Kierunek ten nie może ulec zmianie, dopóki te dwa zadania nie zostaną wypełnione.

Jeżeli chodzi o zabezpieczanie i windykowanie archiwaliów, to do końca 1948 r. znalazło się w magazynach archiwalnych około 85% poniemieckich pozostałości aktowych, o których istnieniu udało się uzyskać wiadomości. Obecnie można już przewidzieć, że akcję zabezpieczania archiwaliów uda się zakończyć do 1949 r. lub najpóźniej w początkach 1950. Oczywiście będzie to uzależnione od wysokości kredytów, jakimi Archiwum będzie dysponowało.

Sprawa porządkowania uratowanych zbiorów i udostępniania ich do celów urzędowych i naukowych jest nie tylko trudniejszą, ale także wymagającą znacznie więcej czasu. Akcję tę rozpoczęto już w 1946 r. i prowadzi się ją bez przerwy w sposób bardzo intensywny. Jest rzeczą zrozumiałą, że spośród

kilkudziesięciu zespołów akt znajdujących się w Archiwum przystąpiono do porządkowania przede wszystkim tych zespołów, które zawierają najcenniejsze materiały. Z tego powodu pierwszeństwo przyznano zespołom, które już przed wojną znajdowały się w b. niemieckim Archiwum Państwowym we Wrocławiu. W okresie od 1946 do 1948 r. prace porządkowe posunęły się tak daleko, że najpóźniej w II kwartale 1949 r. pierwotny układ akt ocalałych zespołów zostanie w całości przywrócony. Dużą pomoc oddały tu dawne inwentarze, których część udało się odnaleźć.

Inaczej przedstawiają się wyniki porządkowania zespołów, których inwentarze przepadły, względnie które w ogóle nie były zinwentaryzowane. Tu trzeba było prace porządkowe rozpocząć od podstaw, tzn. od sporządzania prowizorycznego inwentarza kartkowego. Rzecz rozumiała, że takie prowizoryczne zinwentaryzowanie zespołu liczącego kilkanaście, a nawet kilkadziesiąt tysięcy jednostek potrwa przez kilka lat. Jest ono jednak konieczne, ma zaś tę dobrą stronę, że umożliwia korzystanie z archiwaliów przed ostatecznym zakończeniem akcji zinwentaryzacyjnej. W ten sposób porządkuje się archiwum b. rejencji opolskiej, archiwum b. Konsystorza Ewangelickiego we Wrocławiu oraz b. Archiwum m. Zgorzelca.

O wynikach tych akcji informuje dokładnie szczegółowa część sprawozdania. Na tym miejscu trzeba jeszcze zaznaczyć, że prowizoryczne zinwentaryzowanie kilkunastu tysięcy jednostek umożliwiło w 1948 r. nie tylko obsłużenie pracowników naukowych prowadzących poszukiwania źródłowe, ale także dostarczenie nadzwyczaj cennych dokumentów historycznych na Wystawę Ziem Odzyskanych.

Znaczenie Archiwum jako placówki naukowej stale wzrasta. Miarą tego może być zwiększający się stale ruch w pracowni naukowej. W roku 1946 odwiedziły pracownię zaledwie 4 osoby, w roku 1947 liczba ich wzrosła do 7, zaś w roku 1948 doszła do 22. Ilość odwiedzin w roku 1946 wynosiła 34, w roku 1947 zwiększyła się do 59, zaś w roku 1948 osiągnęła cyfrę 171. Nie trzeba przy tym zapominać, że udostępniona jest zaledwie mała część zbiorów. Można przewidzieć, że w miarę porządkowania i udostępniania dalszych materiałów Archiwum będzie odgrywało coraz poważniejszą rolę w życiu naukowym Wrocławia.

Osobna wzmianka należy się udziałowi Archiwum w Wystawie Ziem Odzyskanych. Mimo krótkiego okresu czasu, jaki Archiwum miało do dyspozycji dla wyszukania i przygotowania dokumentów na Wystawę, zadanie to zostało w zupełności wykonane. Z ogólnej ilości 137 dokumentów oryginalnych oraz 58 fotokopii najwięcej znalazło się w dziale historycznym Wystawy. Kilkadzie-

siąg dokumentów pisanych w języku polskim dostarczono na Wystawę Języka Polskiego. Wreszcie, mimo skromnych środków finansowych Archiwum wystąpiło samodzielnie na Wystawie Dorobku Naukowego Ziemi Odzyskanych, urządzonej przez Uniwersytet i Politechnikę we Wrocławiu. Na wystawie tej oprócz najbardziej interesujących dokumentów Archiwum przedstawiło w formie plastycznej wyniki swej pracy w dziedzinie zabezpieczania i porządkowania archiwaliów.

Mimo normalizowania się stosunków na Ziemiach Odzyskanych praca w Archiwum odbywa się w warunkach dość trudnych. Najdotkliwiej dawał się odczuwać brak dostatecznej ilości pracowników. Szczyły stan personelu był przyczyną, że prace nie mogły posuwać się tak szybko, jak tego wymagały okoliczności. Druga sprawa, która utrudniała normalny tok prac – to ustawiczne niepokojenie Archiwum sprawami lokalu, ustawiczne próby podejmowane przez niektóre instytucje pragnące zaanektować część pomieszczeń, a nawet cały gmach użytkowany przez Archiwum. Byłoby bardzo pożądane, aby sytuacja lokalowa została wyjaśniona w możliwie najkrótszym czasie.

Te ogólne wyjaśnienia pozwolą łatwiej zorientować się w działalności Archiwum i w osiągniętych wynikach, o czym bardziej dokładnie informują niżej podane zestawienia:

^aA. Porządkowanie i inwentaryzacja zawartości Archiwum:^a

^bI. b. Archiwum Państwowe we Wrocławiu^b (Staatsarchiv Breslau)

Uporządkowano całkowicie następujące zespoły:

- 1) Rep. 15 – B.A., obejmujące akta biskupstwa wrocławskiego (XIII – XIX w.)¹
- 2) „ 16 – Fürstentum Breslau² (XIII – XIX w.)
- 3) „ 21 – Fürstentum Brieg³ (XV – XIX w.)
- 4) „ 22 – Stadt Ohlau, Kreuzburg, Brieg, Silberberg, Strehlen, Pitschen, Rohnstadt⁴ (XV – XIX w.)

¹ Zespół nr 82/120, Archiwum Biskupstwa Wrocławskiego [Bistum Breslau], 1420 – 1863, 520 j.a. = 8,0 m.b.

² Zespół nr 82/10, Księstwo Wrocławskie [Fürstenthum Breslau, Rep. 15 i Rep. 19], 1261 – 1811, 864 j.a. = 15,0 m.b.

³ Zespół nr 82/1, Księstwo Brzeskie [Fürstenthum Brieg, Rep. 21, Rep. 22b], 1358 – 1890, 486 j.a. = 8,0 m.b.

⁴ Ohlau – Oława (zespół nr 82/1044, Depozyt miasta Oławy, 1402 – 1616, 123 j.a.); Kreuzburg – Kluczbork (dawny zespół nr 82/1036, Depozyt miasta Kluczborka, 1402 – 1649, 38 j.a. = 0,3 m.b., obecnie w AP Opole, część zespołu 45/13, Akta miasta Kluczborka); Brieg – Brzeg (od 1950 w PAP Brzeg, obecnie w AP Opole, część zespołu nr 45/1242, Akta miasta Brzegu); Silberberg – Srebrna Góra (dawny zespół nr 82/1244, Akta miasta Srebrnej Góry, 1574 – 1851, 80 j.a.

- 5) „ 23 – Grafschaft und Stadt Glatz, Hebelschwerdt, Landeck, Langenbrück, Karpenstein, Heideberg, Lewin, Neurode, Wünschelburg⁵ (XVI–XVIII w.)
- 6) „ 23 – Reinerz⁶ (XVIII–XIX w.)
- 7) „ 24 – Fürstentum Glogau⁷ (XV–XVIII w.)
- 8) „ 24 – Guhrau⁸ (XVI–XVIII w.)
- 9) „ 24 – Saabor⁹ (XVII–XVIII w.)
- 10) „ 25 – Stadt Freystadt¹⁰ (XV–XIX w.)
- 11) „ 25 – Stadt Glogau¹¹ (XV–XIX w.)
- 12) „ 25 – Stadt Grünberg¹² (XV–XIX w.)
- 13) „ 25 – Stadt Neustädtel¹³ (XV–XIX w.)
- 14) „ 25 – Stadt Polkowitz¹⁴ (XVI–XIX w.)
- 15) „ 25 – Stadt Primkenau¹⁵ (XVI–XIX w.)
- 16) „ 25 – „ Rothenberg a/O¹⁶ (XVII–XIX w.)
- 17) „ 25 – „ Sprottau¹⁷ (XVI–XIX w.)
- 18) „ 25 – „ Deutsch Wartenberg¹⁸ (XV–XIX w.)
- 19) „ 25 – „ Tschirnau¹⁹ (XVI–XIX w.)

= 0,5 m.b., obecnie w AP Oddz. Kamieniec Żąbkowicki, zespół nr 84/533); Strehlen – Strzelin (zespół nr 82/1060, Depozyt miasta Strzelina, 1409–1736, 174 j.a.); Pitschen – Byczyna (obecnie w AP Opole, część zespołu nr 45/7, Akta miasta Byczyny, 1546–1845, 237 j.a. = 0,7 m.b.); Rohnstadt – popr. Konstadt, ob. Wołczyn pow. Kluczbork (dziś w AP Opole, zespół nr 45/27, Akta miasta Wołczyna, 1554–1821, 61 j.a. = 0,3 m.b.).

⁵ Grafschaft und Stadt Glatz – hrabstwo i miasto Kłodzko, Hebelschwerdt – Bystrzyca Kłodzka, Landeck – Łądek-Zdrój, Langenbrück – Mostowice, Karpenstein – zamek Karpień, Heideberg, Lewin – Lewin, Neurode – Nowa Ruda, Wünschelburg – Radków.

⁶ Reinerz – Duszniki-Zdrój.

⁷ Fürstentum Glogau – księstwo głogowskie.

⁸ Guhrau – Góra.

⁹ Saabor – Zabór, pow. zielonogórski.

¹⁰ Freystadt – Kozuchów.

¹¹ Glogau – Głogów.

¹² Grünberg – Zielona Góra.

¹³ Neustädtel – Nowe Miasteczko, pow. Nowa Sól.

¹⁴ Polkowitz – Polkowice.

¹⁵ Primkenau – Przemków.

¹⁶ Rothenberg a/O – właściwie Rothenburg an der Oder, dziś Czerwieńsk, pow. zielonogórski.

¹⁷ Sprottau – Szprotawa.

¹⁸ Deutsch Wartenberg – Otyń, pow. Nowa Sól.

¹⁹ Tschirnau – Czernina, pow. Góra.

- 20) Rep. 26 – Fürstentum Jägerndorf²⁰ (XVI – XIX w.)
 21) „ 26 – Stadt Leobschütz²¹ (XVII – XIX w.)
 22) „ 26 – Stadt Jägerndorf²² (XIII – XVIII w.)
 23) „ 26 – Stadt Katscher²³ (XVII – XIX w.)
 24) „ 27 – Ober Lausitz²⁴ (XV – XX w.)
 25) „ 27 – Görlitz²⁵ (XVI – XIX w.)
 26) „ 27 – Hoherswerdo²⁶ (XV – XIX w.)
 27) „ 27 – Lauban²⁷ (XVI – XIX w.)
 28) „ 28 – Fürstentum Liegnitz²⁸ (XIV – XIX w.)
 29) „ 29 – Stadt Liegnitz²⁹ (XIV – XIX w.)
 30) „ 30 – Fürstentum Münsterberg³⁰ (XIII – XIX w.)
 31) „ 31 – Fürstentum Neisse³¹ (XIV – XIX w.)
 32) „ 32 – Stadt Grottkau³² (XVIII – XIX w.)
 33) „ 32 – Stadt Neisse³³ (XV – XIX w.)

Archiwalia te liczą 1115 wiązek = 8812 jednostek (teczek) = 96 m.b.

Ponadto w trakcie prac porządkowych odnajdowano i zidentyfikowano repertoria sporządzone w b. Archiwum Państwowym we Wrocławiu. Ogółem znaleziono dotąd ^c395 tomów i zeszytów^c repertoriów dotyczących 120 zespołów archiwalnych, ponadto 176 teczek ze spisami pomocniczymi oraz 1 repertorium kartkowe.

Prace te wykonała A. Stojanowska.

^dII. Archiwum m. Zgorzelca.^d Prowizoryczne kartki inwentarzowe spisane w latach 1946 i 1947, obejmujące 13.957 jednostek archiwalnych, ułożono

²⁰ Fürstentum Jägerndorf – księstwo karniowskie.

²¹ Leobschütz – Głubczyce.

²² Jägerndorf – Karniów.

²³ Katscher – Kietrz, pow. Głubczyce.

²⁴ Ober Lausitz – Górne Łużyce.

²⁵ Görlitz – Zgorzelec.

²⁶ Hoherswerdo – właściwie Hoyerswerda, dziś Niemcy, pow. Bautzen (Budziszyn).

²⁷ Lauban – Lubań.

²⁸ Fürstentum Liegnitz – księstwo legnickie.

²⁹ Liegnitz – Legnica.

³⁰ Fürstentum Münsterberg – księstwo ziebickie.

³¹ Fürstentum Neisse – księstwo nyskie.

³² Grottkau – Grotków.

³³ Neisse – Nysa.

Fot. 32. Anieli Stojanowska podczas pracy nad zasobem archiwalnym [lata 60. XX w.].

w 1948 r. według głównych znaków sygnatur³⁴. Po ukończeniu tej pracy okazało się, że całe archiwum zgorzeleckie da się podzielić na 4 zasadnicze części: a) dawne archiwum, b) registratura nowsza, c) archiwalia państwowe wchodzące w skład tzw. *„Kreisarchiv Görlitz”*³⁵, d) zbiór rękopisów tzw. *Bibliotheca Milichiana*³⁶. Wobec uzyskania dalszej partii archiwaliów zgorzeleckich (w ilości około 1 wagonu) przystąpiono do spisywania tych archiwaliów na prowizorycznych kartkach inwentarzowych. Do końca 1948 r. spisano 423 jednostek = 16,50 m.b. Ogółem więc zinwentaryzowana część zbiorów liczy obecnie 14.380 jednostek i zajmuje około 570 m.b. Porządkowaniem Archiwum zgorzeleckiego w roku sprawozdawczym zajmował się mgr Dereń.

^dIII. Archiwum hr. Schaffgotschów³⁷.^d Archiwum przewiezione w 1946 r. porządkowano według sygnatur, porównywano ze stanem uwidocznionym

³⁴ Obecnie jest to zespół nr 86/132, Akta miasta Zgorzelca, 1558–1944, 630 j.a. = 7,00 m.b., w zasobie AP Wr. Oddz. Bolesławiec.

³⁵ *Kreisarchiv Görlitz* – Archiwum Powiatowe w Zgorzelcu.

³⁶ Prawidłowa i pełna nazwa: *Bibliotheca Milichiana Gorlicensis, Milichische Stadt- oder Gymnasial-Bibliothek zu Görlitz*). Biblioteka ta została założona przez Johanna Gottlieba Milicha (1678 – 1726), adwokata sądu prowincjonalnego księstwa świdnicko-jaworskiego w Świdnicy, którą zapisał on w testamencie Gimnazjum w Zgorzelcu, gdzie trafiła w 1727 r. W latach 1955 i 1968 została przekazana do zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, gdzie liczy 724 j. bibl.

³⁷ Zespół nr 82/153, Akta majątku Schaffgotschów w Cieplicach, pow. jeleniogórski, 1312–1945, 32 718 j.a. = 722,5 m.b., w zasobie APWr.

w repertoriach i kontrolowano stan zawartości teczek. W ten sposób uporządkowano 4607 jednostek = 94 m.b. (Michalkiewicz).

^dIV. Archiwum b. rejencji opolskiej³⁸.^d Ponieważ zespół b.[yłej] rejencji opolskiej, zawierający bardzo cenne akta z XIX–XX w., jest zespołem pod względem wielkości najpoważniejszym, a w wyniku skutków wojny bardzo zdezorganizowanym, uporządkowanie go z konieczności będzie wymagało kilku lat pracy.

W roku sprawozdawczym poświęcono mu najwięcej czasu i najwięcej uwagi. Po rozdzieleniu wszystkich akt na grupy postanowiono uporządkować przede wszystkim akta polityczne. Dotąd spisano 11.418 jednostek, które zajmują 236 m.b. Ze względu na ułatwienie poszukiwań do prac naukowych rozsegregowano prowizorycznie kartki inwentarzowe na 3 zasadnicze grupy. Pracę tę wykonali: Rombowski, dr Czapliński, mgr Dereń, Ziomecki i Chmurzanka.

^dV. Archiwum Konsystorza Ewangelickiego we Wrocławiu³⁹.^d Zbiory te, przekazane przez wrocławski oddział Instytutu Śląskiego, przejęte zostały przez Archiwum w stanie względnie dobrym, jednak bez inwentarzy i katalogów, które prawdopodobnie przepadły w czasie wojny. Ze względu na dużą wartość naukową tych archiwaliów pochodzących z XVIII–XX w. przystąpiono do porządkowania ich bezpośrednio po zwiezieniu do Archiwum. Pracę rozpoczęto od spisania materiałów na prowizorycznych kartkach inwentarzowych. Dotąd zinwentaryzowano w ten sposób 4937 jednostek [s. 4 sprawozdania, 297 poszytu] archiwalnych, które zajmują 186 m.b. Pracę tę wykonał ob. Stasiak oraz 4 dietariusze.

^dVI. Metryki obrz. gr. kat. archidiecezji lwowskiej i diecezji przemyskiej⁴⁰.^d Metryki te wydzielono przede wszystkim z materiałów pokrewnych pod względem treści. W tym celu trzeba było przeglądnąć i zidentyfikować 2 wagony (ca 25 ton) książek i plików. Wysegregowane metryki w liczbie około 1700 tomów uporządkowano całkowicie według diecezji, dekanatów i parafii. Pracę tę wykonali: mgr Dereń, mgr Stojanowska, Stasiak i Chmurzanka.

³⁸ Obecnie w zasobie AP w Opolu, zespół nr 45/1191 Rejencja Opolska, [1704–1815] 1816–1945, 198 859 j.a. = 988,4 m.b.

³⁹ Obecnie zespół nr 82/118, Śląski Konsystorz Ewangelicki Prowincji Śląskiej we Wrocławiu, 1614–1945, 26 318 j.a. = 488,7 m.b.

⁴⁰ Obecnie część w zasobie AGAD, zob.: zespoły nr 1/298 i nr 1/461, Księgi metrykalne parafii obrządku greckokatolickiego z archidiecezji lwowskiej, diecezji przemyskiej i stanisławowskiej, 1728–1943, 418 j.a. = 16,5 m.b.; jak również w zasobie AP w Przemyślu (190 zespołów).

Fot. 33. Wanda Malewicz podczas opracowania zasobu archiwalnego [lata 60. XX w.].

VII. Ukończono ^dsegregację zupełnego rozsypu aktowego^d, zawierającego akta m. Berlina oraz akta gospodarcze rodziny von Tschamnar und Quaritz⁴¹. Akta rozsegregowane w roku sprawozdawczym liczą 213 wiązek = ca 130 m.b. (Ziomecki, Michalkiewicz i Rombowski).

VIII. Spisano ^dakta i druki miasta Żar^{42d} przekazane przez Archiwum Państwowe w Lublinie. Zbiór ten w ilości 131 jednostek zajmuje 2,30 m.b. (mgr Dereń).

IX. ^dSporządzono kartotekę^d obejmującą wszystkie zbiory przechowywane obecnie w Archiwum Państwowym we Wrocławiu (mgr Dereń).

^dX. Biblioteka podręczna.^d W czasie zabezpieczania zbiorów przewieziono do Archiwum pewną ilość książek, które stanowią podstawę organizowanej obecnie biblioteki podręcznej. Katalog kartkowy sporządzony w 1948 r. obejmuje 1000 tomów. Pracę tę wykonała Malewiczowa.

^fB. Zmiany w zawartości Archiwum.^f

W roku 1948 Archiwum kontynuowało akcję zabezpieczania i gromadzenia we własnych magazynach archiwaliów znajdujących się na terenie województwa wrocławskiego. Akcja ta, prowadzona nieraz w ciężkich warunkach, dała wyniki pod każdym względem poważne. Do pomnożenia zbiorów archi-

⁴¹ Obecnie w zasobie AP Zielona Góra, zespół nr 89/180, Majorat Gaworzyce, 1573–1940, 1053 j.a. = 7,84 m.b.

⁴² Obecnie w zasobie AP Zielona Góra, zespół nr 89/1518, Akta miasta Żary, 1550–1941, 181 j.a. = 2,9 m.b.

walnych przyczynił się również zwrot tych materiałów, które bezpośrednio po zakończeniu działań wojennych dostały się do innych archiwów (Kraków, Lublin), obecnie zaś przekazane zostały do Wrocławia.

Z powodu braku potrzebnej ilości regałów zwieziona archiwalia nie mogły być odpowiednio rozmieszczone, wobec czego nie można było obliczyć dokładnie ich ilości w metrach bieżących.

°I. Przejęto do Archiwum:°

1) Resztę akt b. rejencji opolskiej z XIX i XX w. w ilości ca 132 m.b.

2) Archiwum b. Konsystorza Ewangelickiego we Wrocławiu obejmujące okres od końca XVIII w. do połowy XX w. Archiwum to uratowało się bez poważniejszych strat, jeśli nie liczyć inwentarzy i katalogów, które zaginęły bez śladu. Liczy ono około 500 m.b.

3) Archiwum rodowe i gospodarcze hr. Schaffgotschów. Akcję przewożenia tego Archiwum do Wrocławia, rozpoczętą w roku 1946, zdołano zakończyć dopiero w 1948 r. Zespół ten, stosunkowo mało zdefektowany, przedstawia bardzo dużą wartość naukową. W bieżącym roku przyjęto około 140 m.b. akt gospodarczych i papierowych z XIV – XVIII w.

4) Archiwum gospodarcze Brühlów z Brodów k. Żar⁴³ obejmujące okres od XVIII ^odo^o XX w. Archiwum to poniosło pewne straty, których jednak przed uporządkowaniem nie można dokładnie ustalić. Archiwalia przewieziona do Wrocławia liczą około 230 m.b.

5) Archiwum domu bankowego Eichborn et Co we Wrocławiu⁴⁴, zawierające akta bankowe oraz akta rodowe Eichbornów z XVIII–XIX w. w ilości około 32 m.b.

6) Część registratury koncernu Giesche we Wrocławiu⁴⁵ z XIX–XX w. Większość akt uległa zniszczeniu w czasie działań wojennych. Uratowana reszta, licząca około 60 m.b., znajduje się w stanie mocno podniszczonym. Uporządkowanie tych akt będzie wymagało dużo czasu.

7) Część Archiwum m. Legnicy. Przejęto 2097 dokumentów pergaminowych i papierowych z XIV – XVIII w. oraz fragmenty archiwaliów z XV – XIX w. zebrane w 23 teczkach = około 7 m.b.⁴⁶

⁴³ Obecnie w AP w Zielonej Górze, zespół nr 89/183, Wielka Własność Ziemska w Brodach i Zasiakach, 1426–1945, 19 184 j.a. = 202,66 m.b.

⁴⁴ Obecnie w APWr. Oddz. Kamieniec Żąbkowicki, zespół nr 84/636, Dom Bankowy Eichborn i Spółka we Wrocławiu, 1710–1944, 4482 j.a. = 90,0 m.b.

⁴⁵ Obecnie zespół nr 82/306, Koncern Przemysłowy Giesche i Spadkobiercy we Wrocławiu, 1821–1945, 1383 j.a. = 40,0 m.b.

⁴⁶ Dziś w APWr. Oddz. Legnica, część zespołu nr 85/3, Akta miasta Legnicy, 1252–1945, 6371 j.a. = 156,44 m.b.

8) Luźne księgi metrykalne z XVII–XVIII w. z różnych okolic Dolnego Śląska w ilości 35 tomów (około 1 m.b.).

9) Księgi meldunkowe m. Wrocławia z lat 1942–1945 w ilości 1105 tomów (18,80 m.b.)⁴⁷, znalezione w piwnicach budynku przy ul. Szewskiej 49⁴⁸.

10) Akta gospodarcze majątku Luboradz⁴⁹ (pow. Jawor) z XVIII–XIX w., znalezione w Targoszynie pow. Jawor, w ilości około 5 m.b. Stanowią one resztę archiwum gospodarczego, którego większą część przewieziono do Wrocławia w 1946 r.

11) Akta gospodarcze rodziny Reussów ze Staniszowa⁵⁰ (pow. Jelenia Góra) z XIX–XX w. w ogólnej ilości 2,50 m.b.

12) Resztki registratury Starostwa Powiatowego w Sanoku⁵¹ z XIX i XX w., uratowane od zniszczenia w Kaczorowie, w ilości ponad 4 skrzynie (około 8 m.b.).

13) Część Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu⁵², obejmująca 313 tomów i wiązek akt z XVII–XVIII w. oraz 618 dokumentów pergaminowych i papierowych z XIV–XVIII w.

14) Resztki archiwaliów miasta Jawor, Lubań, Lwówek, Żagań, Wrocław, Zgorzelec, wsi Michałowice, resztki rękopisów biblioteki Górnośląskiego T-wa Naukowego w Zgorzelcu, fragmenty aktów rodowych rodzin von Zedlitz, akta administracji cmentarzy wrocławskich, luźne dokumenty pergaminowe i papierowe dotyczące Śląska i Pomorza i różne drobniejsze fragmenty archiwaliów wymienione w sprawozdaniach kwartalnych, a pochodzące z różnych lat w ilości około 150 m.b. Bliższych danych o tych archiwaliach można będzie dostarczyć dopiero po ich uporządkowaniu.

W związku z zabezpieczeniem archiwaliów pracownicy Archiwum odbyli 10 podróży służbowych do następujących miejscowości: Bolesławiec, Brody

⁴⁷ Dziś część zespołu nr 82/28, Akta miasta Wrocławia, 1214–1945, 73 112 j.a. = 1474,15 m.b.

⁴⁸ Przy ul. Szewskiej 49 przed 1945 r. mieściło się Prezydium Policji, a od 1930 r. Komisariat Policji oraz sale wykładowe Uniwersytetu Wrocławskiego. Po 1945 r. budynek stał się siedzibą Instytutu Historycznego tegoż Uniwersytetu.

⁴⁹ Dziś zespół nr 82/149, Akta majątku Nostitzów i Wolkensteinów w Luboradzu, pow. jaworski, 1446–1930, 2109 j.a. = 39,0 m.b.

⁵⁰ Obecnie część zespołu nr 83/107, Archiwum ksiąg Reussów w Staniszowie, 1650–1945, 518 j.a. = 10,5 m.b. Znajdująca się w APWr. część akt tego zespołu (zawierających korespondencję ksiąg pszczyńskich z Russami, w ilości 2,0 m.b.), została 18 X 1954 r. przekazana do OT Jelenia Góra – zob.: I. Łabowicz, *Źródła do dziejów polskiej archiwistyki. Prace archiwalne dla uczczenia urodzin Bieruta – Jelenia Góra 1952 r.*, „Archiwista Polski”, R. XX, 2015, nr 2 (78), s. 32.

⁵¹ Obecnie w AP w Przemyślu, zespół nr 56/23, Starostwo Powiatowe Sanockie, [1883–1890, 1910, 1914–1918] 1919–1939, 281 j.a. = 4,71 m.b.

⁵² Obecnie w Archiwum Archidiecezjalnym i Bibliotece Kapitulnej we Wrocławiu.

(dwukrotnie), Cieplice-Zdrój, Dłużek, Jelenia Góra (dwukrotnie), Kaczorów (dwukrotnie), Kwiatów, Nowy Kościół, Opole (trzykrotnie), Ramułowice, Sobieszów (dwukrotnie), Wschowa, Zgorzelec.

°II. Wydano z Archiwum:°

1) Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu katalogi b. Biblioteki Miejskiej we Wrocławiu (10 tomów), rękopisy (156 vol.), muzykalia (145 tomów i 4 wiązki fragmentów muzyki.), luźne druki (114 wiązek), wydawnictwa drukowane (215 vol.).

2) Ministerstwu Oświaty: Akta b. Generalnego Gubernatorstwa (44 teczek z lat 1939 – 1944) oraz 105 teczek akt fundacyjnych b. Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej z okresu do 1939 r.

3) Wydziałowi Lekarskiemu Uniwersytetu Wrocławskiego: 148 tomów i 1 wiązkę akt Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu J.K. we Lwowie z lat 1921 – 1939.

4) Archiwum Państwowemu w Krakowie: 2 skrzynie akt Starostwa Powiatowego w Sanoku.

5) Archiwum Państwowemu w Szczecinie 4 dokumenty pomorskie z lat 1486, 1493 i 1514.

6) Archiwum Archidiecezjalnemu we Wrocławiu 313 tomów i wiązek akt z XVII – XVIII w. oraz 618 dokumentów pergaminowych i papierowych z XIV – XVIII w.⁵³

°C. Korzystanie z Archiwum°

°I. Kwerendy°

pozostało z roku ubiegłego	–
wpłynęło w roku bieżącym.....	37
załatwiono	36
pozostało na rok następny	1
załatwiono kwerend naukowych	21
» » majątkowych	5
» » genealogicznych	–
» » innych	11
wśród nich dla władz państwowych.....	14
» » samorządowych	3
» » instytucji i zrzeszeń.....	3
» » osób prywatnych.....	16

⁵³ Punkt dopisany na odrębnej karcie, przesłanej – jako uzupełnienie sprawozdania – do Wydziału Archiwów w Warszawie pismem z dnia 17 I 1949 r.

II. Udostępnianie akt

w pracowni naukowej korzystało w celach urzędowych	–
delegatów władz państwowych.....	–
„ „ samorządowych	–
wydano do przejrzenia akt	–
w pracowni naukowej korzystało [korzystały] w celach naukowych 22 osób [osoby]	
wydano do przejrzenia akt własnych	430
„ „ „ sprowadzonych	5
poza archiwum wypożyczono akt:	
do użytku służbowego.....	35
„ „ naukowego	182

^fD. Działalność naukowa personelu Archiwum^f

Pracownicy Archiwum (mgr Dereń, Rombowski, mgr Stojanowska i dr Wąsowicz) brali udział w zbieraniu materiałów źródłowych dla Sekcji Dokumentacji Instytutu Śląskiego (obecnie Instytut Zachodni, Oddział Śląski) oraz dostarczyli dokumentów na Wystawę Ziem Odzyskanych (dział historyczny), na Wystawę Języka Polskiego oraz na Wystawę urządzoną samodzielnie przez Archiwum Państwowe w ramach Wystawy Dorobku Naukowego Ziem Odzyskanych zorganizowanej przez Uniwersytet i Politechnikę we Wrocławiu.

Zakrojone na szeroką miarę zbieranie materiałów źródłowych dla Sekcji Dokumentacji absorbuje pracowników Archiwum niemal całkowicie. Z tych względów nie mogą oni wykazać się poważniejszymi wynikami pracy w innych dziedzinach.

Ob. Rombowski wydrukował artykuł „Causus Chambensona” oparty prawie w całości na materiałach Archiwum Państwowego (Zaranie Śląskie, rok XIX, zesz. 1, str. 20–25⁵⁴). Dr Wąsowicz umieścił artykuł sprawozdawczy o materiałach do historii społecznej i gospodarczej w Archiwum Państwowym we Wrocławiu (Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych, t. X, str. 453–455) oraz recenzję rozprawy Janiny Bieleckiej: „Kontrakty lwowskie w latach 1768–1775” (Ibidem, str. 384–389).

Przechowane w Archiwum dokumenty w języku polskim wymienione zostały w dziele „Zabytki języka polskiego na Śląsku” opracowanym przez prof. Stanisława Rosponda, a wydanym przez Instytut Śląski, Wrocław 1948⁵⁵.

⁵⁴ Aleksander Rombowski, *Causus Chambensona*, „Zaranie Śląskie”, R. XIX, styczeń–marzec 1948, nr 1, s. 20–25.

⁵⁵ Stanisław Rospond, *Zabytki języka polskiego na Śląsku*, Wrocław–Katowice 1948, ss. 264.

^fE. Dotacje z funduszków inwestycyjnych i ich zużytkowanie^f

W roku sprawozdawczym Archiwum Państwowe otrzymało następujące kwoty z funduszków inwestycyjnych:

1) na roboty budowlane (remont budynków)	925.000 zł
2) na urządzenie wewnętrzne	570.000 „
	Razem 1.495.000 zł

Fundusze te wykorzystano w sposób następujący:

Kredyty budowlane zużytkowane zostały wyłącznie na remont budynków zajmowanych przez Archiwum Państwowe, tzn. budynku głównego przy ul. Gdyńskiej 2 oraz budynku filialnego przy ul. Więziennej 6.

W budynku głównym naprawiono około 1000 m² dachu, wyremontowano hall główny, doprowadzono do stanu używalności 4 sale magazynowe o łącznej powierzchni 588 m², o kubaturze zaś – 1800 m³, ułożono 80 m² parkietu w pracowni naukowej, zabezpieczono przewody centralnego ogrzewania przed utratą energii cieplnej, ponaprawiano zrujnowane drzwi i okna oraz wykonano szereg drobniejszych, a koniecznych robót, w budynku filialnym naprawiono 106 m.b. rynien i rur ściekowych.

Kredyty na urządzenie wewnętrzne nie zostały dotąd wykorzystane. Przyczyną tego opóźnienia było planowane na koniec roku 1948 przeniesienie Archiwum do innego lokalu. Kredyty te zostaną zużytkowane w okresie ulgowym, tj. do 31 marca 1949 r.

[Pieczętka w czerwonym tuszu o treści:] „Kierownik Archiwum Państwowego / we Wrocławiu / (Dr Michał Wąsowicz)”, a w niej podpis czarnym tuszem.

[Pod sprawozdaniem ołówkiem kopiowym odręczny dopisek:] „Czemu w sprawozdaniu pominięto fakt objęcia wspólnym kierownictwem i Archiwum Miejskiego?”

^{aa} Tekst podkreślony podwójną linią.

^{bb} Tekst podkreślony pojedynczą linią.

^{cc} Tekst podkreślony ołówkiem, pojedynczą linią.

^{dd} Tekst podkreślony pojedynczą linią.

^{ee} Podkreślone ołówkiem kopiowym przez odbiorcę, który na marginesie dopisał: czy obejmowało to teryt. dolno-śląskie?.

^{ff} Podkreślone podwójną linią.

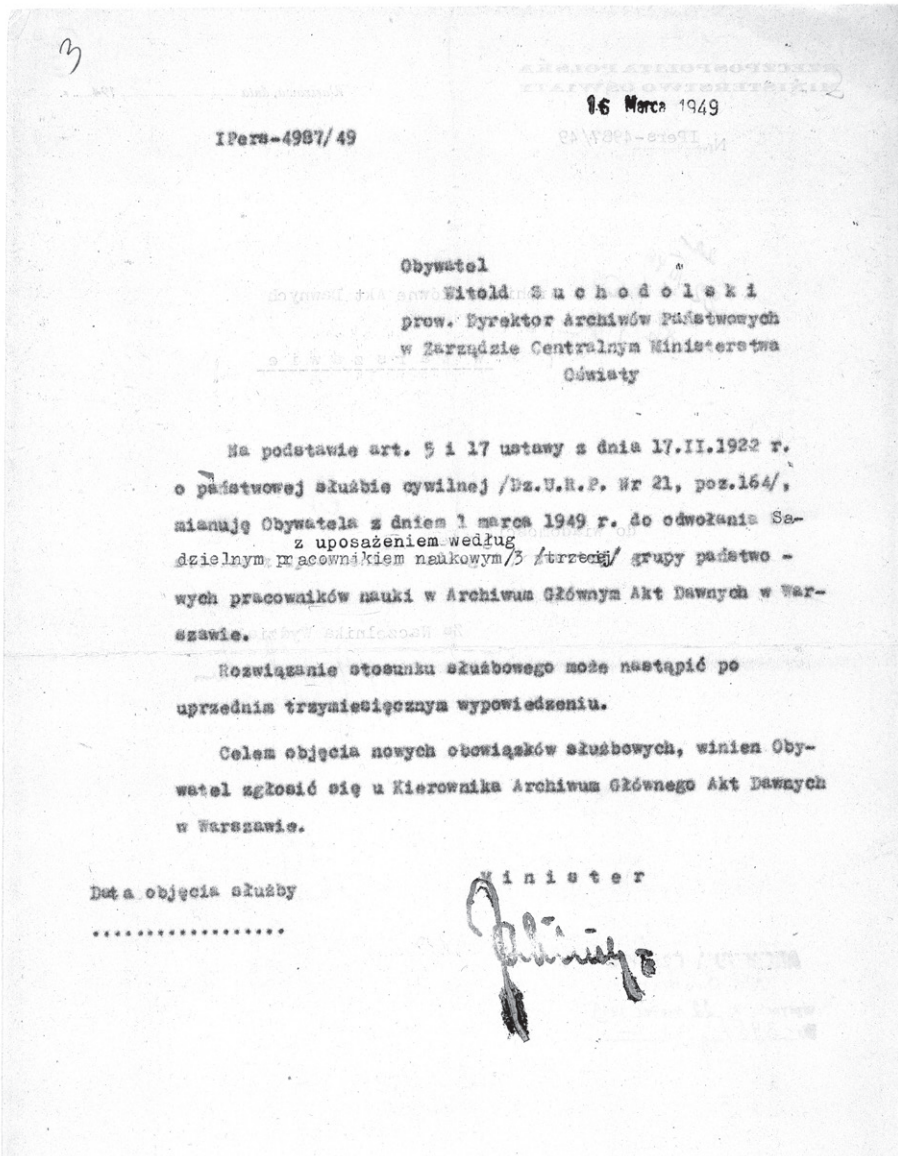
^{gg} Dopisane odręcznie.

Nr 66

16 III 1949 r., Warszawa

Kopia dekretu Ministra Oświaty w sprawie nominacji W. Suchodolskiego, prowizorycznego Dyrektora Archiwów Państwowych w Zarządzie Centralnym Ministerstwa Oświaty w Warszawie, samodzielnym pracownikiem naukowym w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie z dniem 1 III 1949 r.

AGAD, Arch. Zakł., AZ 39-18, Akta osob. Suchodolski Witold, s. 3.

Nr 67

16 XII 1953 r., Warszawa

Kopia pisma Henryka Altmana Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w sprawie delegowania dra M. Wąsowicza, dyrektora AP we Wrocławiu, od 1 I 1954 r. do AGAD w Warszawie w celu pełnienia obowiązków dyrektora.

APWr., Arch. Zakł., Akta osob. Wąsowicz Michał, 10, s. 64.

16 grudnia 3 64

Os. 17/750/53

Obywatel
dr Michał Wąsowicz
dyrektor Wojewódzkiego
Archiwum Państwowego
we Wrocławiu

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych deleguje
Obywatela na okres od 1 stycznia do 15 lutego 1954 r. do
pracy w Archiwum-Głównym Akt Dawnych w Warszawie i powierza
Obywatelowi pełnienie obowiązków dyrektora wymienionego
archiwum.-

Otrzymuje:
WAP we Wrocławiu
Wdział Finansowy NDAP

Naczelnicy
Dyrektor Archiwów Państwowych
Henryk Altman
/Henryk Altman/

*Alto otrzymał ten
dokument 17.XII.1953
M. Wąsowicz*

NM
IX

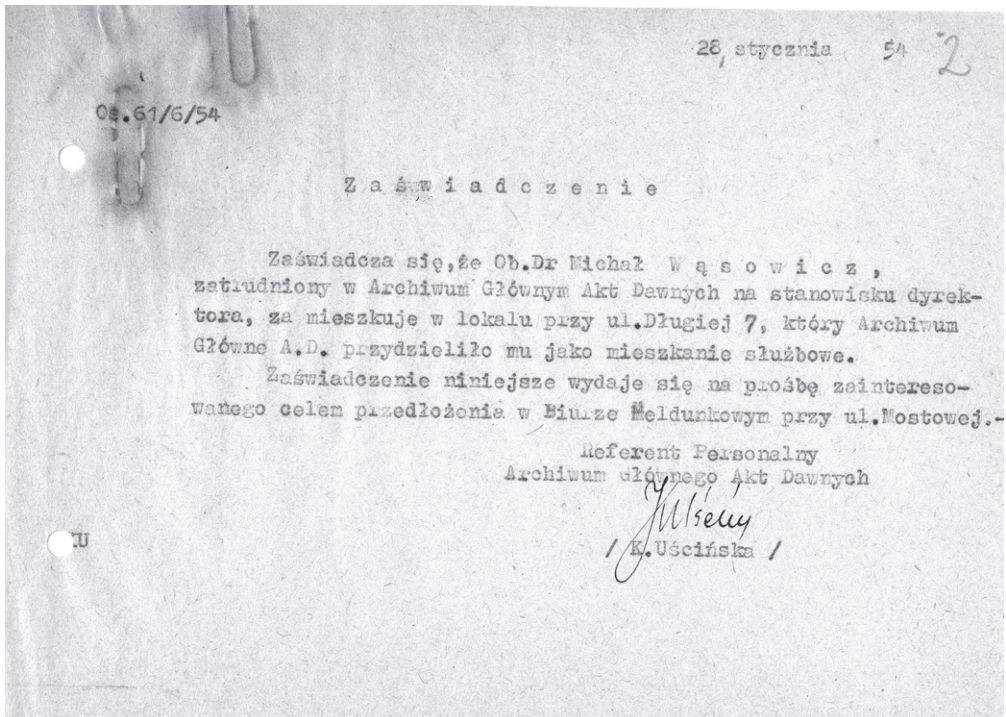
Archiwum Państwowe
 Wrocław
 Data: 17. XII. 1953
 L. dz. 35.35/53

Nr 68

28 I 1954 r., Warszawa

Kopia zaświadczenia potwierdzającego, że dr M. Wąsowicz zatrudniony na stanowisku dyrektora AGAD zamieszkuje w mieszkaniu służbowym w budynku AGAD przy ul. Długiej 7.

AGAD, Arch. Zakł., AZ 42-60, Akta osob. Wąsowicz Michał, s. 2.

Nr 69

4 III 1954 r., Warszawa

Odpis pisma nacz. dyr. H. Altmana w sprawie przeniesienia służbowego dra M. Wąsowicza od dnia 1 IV 1954 r. z AP we Wrocławiu do AGAD w Warszawie i mianowania go p.o. dyrektora AGAD.

AGAD, Arch. Zakł., AZ 42-60, Akta osob. Wąsowicz Michał, s. 5.

NACZELNA DYREKCJA
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

Warszawa, dn. 4 marca 1954 r.

Wilcza 9a - skr. 179
Tel. Centr. 6-35-20, 22

Nr Os. - 15/19/1/54 o d p i s

Dotyczy:

Obywatel
dr Michał Wąsowicz
dyrektor Wojewódzkiego
Archiwum Państwowego
we Wrocławiu

Na podstawie art. 17 i 48 ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o państwowej służbie cywilnej w brzmieniu obwieszczenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 stycznia 1949 r. /Dz.U.R.P.Nr. 11, poz. 72/ przenoszę służbowo Obywatela z dniem 1 kwietnia 1954 r. z Wojewódzkiego Archiwum Państwowego we Wrocławiu do pracy w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie i równocześnie mianuję Obywatela p.o. dyrektora Archiwum Głównego Akt Dawnych.
Uposażenie Obywatela w 2 /drugiej/ grupie pracowników nauki pozostaje bez zmiany.-

zgodność: *Naczelny*

NACZELNA DYREKCJA
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH
Wydział Spraw Osobowych
Warszawa, dnia 15.VI.1954 r.

Naczelny
Dyrektor Archiwów Państwowych
-/- Henryk Altman

RSW „Prasa”, Sm. 10.000. P. p. V kl. 60 g. A1. Z. 1506.

Nr 70

31 VIII 1954 r., Warszawa

Kopia pisma nacz. dyr. H. Altmana w sprawie mianowania dra M. Wąsowicza z dniem
1 VIII 1954 r. dyrektorem AGAD w Warszawie.

AGAD, Arch. Zakł., AZ 42-60, Akta osob. Wąsowicz Michał, s. 21.

NACZELNA DYREKCJA
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH
Warszawa, ul. Wilcza Nr 9a, tel. 852-41
skrytka pocztowa 179

Os. -15/357/54

31 sierpnia 4

21

ARCHIWUM GŁÓWNE
Akt Dawnych
Wzrost 218 ... 162 ... 1
11.08.1954

Obywatel
dr Michał Wąsowicz
p.o. dyrektora Archiwum
Głównego Akt Dawnych

w m i o j s c u

Na podstawie art. 17 ustawy z dnia 17 Lutego
1922r. o państwowej służbie cywilnej w brzmieniu ob-
wieszczenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 stycznia
1949r./Dz.U.R.P. Nr.11,poz.72/ mianuję Obywatela z dnia
1 sierpnia 1954r. dyrektorem Archiwum Głównego Akt
Dawnych w Warszawie z uposażeniem zasadniczym według
1 /pierwszej/ grupy pracowników nauki.

Naczelnicy
Dyrektor Archiwów Państwowych
/Henryk Altman/

Otrzymuje:
AGAD

EL

Jan

Fot. 34. Budynek AGAD przy ul. Długiej 7 po 1945 r. Od 1954 r. miejsce pracy i zamieszkania dra M. Wąsowicza [lata 40. XX w.].

Fot. 35. Doc. dr Michał Wąsowicz, dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie [lata 60. XX w.].

Fot. 36. Doc. dr Michał Wąsowicz dyrektor AGAD (siedzi szósty z prawej) z Kazimierzem Konarskim (siedzi piąty z prawej) w gronie pracowników AGAD na dziedzińcu Archiwum w 1958 r.

Fot. 37. Doc. dr M. Wąsowicz, dyrektor AGAD, podczas nieznannej uroczystości archiwalnej [lata 60. XX w.]

Fot. 38. Doc. dr M. Wąsowicz, dyrektor AGAD, podczas nieznanej uroczystości archiwalnej [lata 70. XX w.].

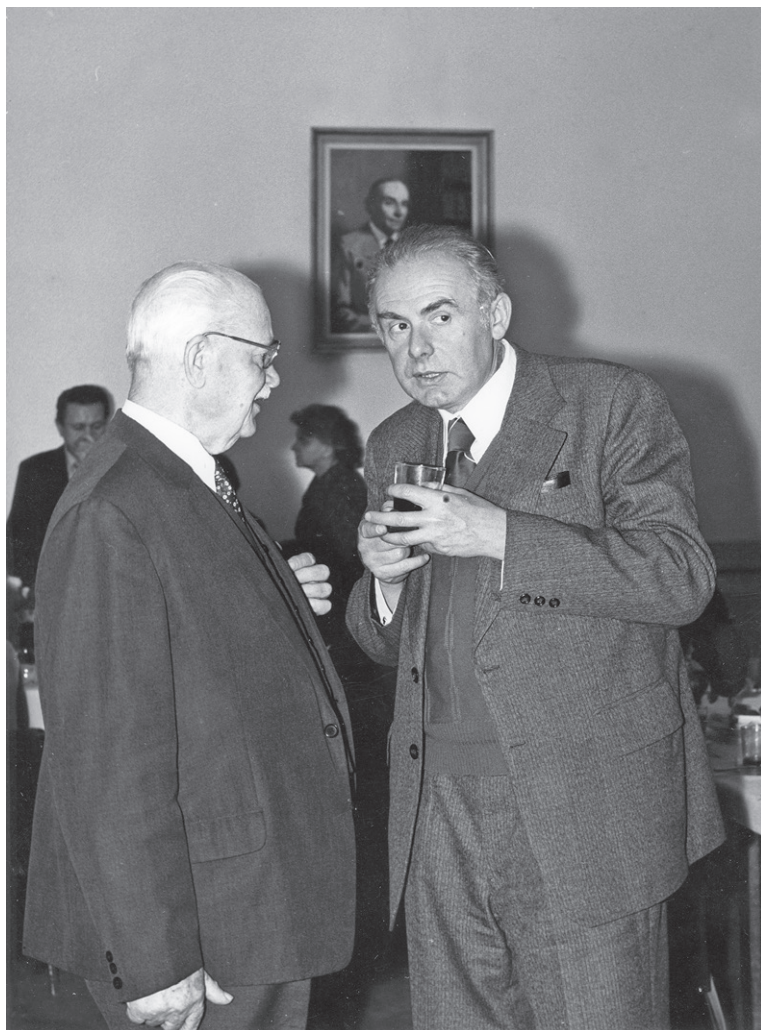
Fot. 39. Uczestnicy III Krajowej konferencji pracowników naukowo-badawczych archiwów państwowych w Warszawie na sali obrad w AGAD 6 XII 1979 r. (M. Wąsowicz w pierwszym rzędzie, czwarty z lewej).

Fot. 40. M. Wąsowicz, dyrektor AGAD, podczas nieznannej uroczystości archiwalnej [lata 70. XX w.].

Fot. 41. Gmach Archiwum Państwowego we Wrocławiu przy ul. Pomorskiej 2, widok współczesny od strony mostu Pomorskiego, fot. R. Bacmaga.

Fot. 42. Doc. dr Michał Wąsowicz, b. dyrektor AGAD (pierwszy z lewej), z drem Jerzym Pabiszem, dyrektorem AP we Wrocławiu w latach 1975 – 1988, podczas III Krajowej konferencji pracowników naukowo-badawczych w Warszawie 6 XII 1979 r.

Wykaz publikowanych źródeł

Część pierwsza – Listy 1945 – 1949

Nr 1

4 VIII 1945 r., Kraków

Sprawozdanie dra Michała Wąsowicza z pobytu we Wrocławiu w okresie 17 VII–1 VIII 1945 r., przesłane do Witolda Suchodolskiego Dyrektora Archiwów Państwowych w Warszawie.

Nr 2

20 VIII 1945 r., Poznań

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie uzyskania innego etatu i mianowania do VII grupy płac.

Nr 3

3 XI 1945 r., Kraków

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie propozycji wyjazdu do Wrocławia.

Nr 4

24 II 1946 r., Kraków

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego z podziękowaniami za uzyskany awans do VII grupy płac.

Nr 5

18 III 1946 r., Kraków

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie propozycji wyjazdu do Wrocławia.

Nr 6

13 VII 1946 r., Kraków

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawach związanych z objęciem stanowiska kierownika Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

Nr 7

27 VIII 1946 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego z informacjami na temat wrocławskiej konferencji z 9–10 VIII 1946 r., dotyczącej zabezpieczania księgozbiorów, archiwaliów i muzealiów oraz w sprawach kadrowych i biurowych APWr.

Nr 8

10 IX 1946 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie dekretu mianowania na kierownika APWr., awansu i dodatków służbowych pracowników APWr. oraz możliwości uzyskania dodatkowego etatu.

Nr 9

30 XI 1946 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie trudności w poszukiwaniach odpowiednich kandydatów do pracy w APWr. oraz relacji z prof. Karolem Maleczyńskim.

Nr 10

10–11 XII 1946 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie zatrudnienia odpowiednich kandydatów do pracy w APWr., wynagrodzeń pracowników i ich dodatków naukowych, dekretu organizacyjnego dla archiwów na ZO, zmiany nazewnictwa stanowiska kierownika archiwum państwowego, możliwości zyskania od dra Ericha Randta informacji o archiwaliach wrocławskich ewakuowanych do Niemiec.

Nr 11

7 II 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie zatrudnienia, awansu i dodatków naukowych pracowników APWr.

Nr 12

24 III 1947 r., Kraków

Dr hab. Marian Friedberg do dra M. Wąsowicza w sprawie przygotowania referatu o archiwach na ZZiP na posiedzenie Komisji Rady Naukowej dla Zagadnienia Ziemi Odzyskanych w Krakowie w dniu 26 IV 1947 r.

Nr 13

3 IV 1947 r., Warszawa

Dyr. W. Suchodolski do dra hab. M. Friedberga w sprawie stanu organizacyjnego archiwów państwowych na ZZiP.

Nr 14

4 IV 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dra hab. M. Friedberga w sprawie organizacji i działalności APWr. w związku z krakowską konferencją w kwietniu 1947 r.

Nr 15

19 IV 1947 r., Warszawa

Dyr. W. Suchodolski do dra M. Wąsowicza w sprawie wystąpień archiwistów na posiedzeniu Komisji Rady Naukowej w Krakowie w dniu 26 IV 1947 r.

Nr 16

5 V 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dra hab. M. Friedberga w sprawie obrad Komisji Rady Naukowej w Krakowie w kwietniu 1947 r.

Nr 17

6–7 V 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawach kadrowych, obrad Komisji Socjologicznej Rady Naukowej w Krakowie, przemieszczeń zasobu archiwalnego i innych.

Nr 18

14 VI 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dra hab. M. Friedberga w sprawie śmierci kustosza Archiwum Państwowego w Krakowie i byłego dyrektora Archiwum Państwowego we Lwowie dra Eugeniusza Barwińskiego.

Nr 19

24 VII 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie utworzenia Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia.

Nr 20

12 VIII 1947 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dra Antoniego Rybarskiego, zastępcy dyrektora Wydziału Archiwów Państwowych, w sprawie utworzenia Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia.

Nr 21

22 XI 1947 r., Wrocław (Oporów)

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie zatrudnienia Aleksandra Rombowskiego, Juliusza Ziomeckiego oraz woźnego, jak również kontroli ze strony Biura Kontroli przy Radzie Państwa, przejmowania archiwaliów opolskich i urzędnika Archiwum.

Nr 22

23 III 1948 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie zatrudnienia dra Mariana Czaplińskiego, dra Alfreda Kucnera, dra Franciszka Kąckiego; zorganizowania ekspozycji archiwaliów na Wystawie Ziem Odzyskanych i informacji prasowych o APWr.

Nr 23

13 IV 1948 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie udziału APWr. w Wystawie Ziem Odzyskanych oraz siedziby Archiwum; ponadto sprawy personalne i porządkowania zasobu.

Nr 24

24 IV 1948 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie Wystawy Ziem Odzyskanych, zwolnienia się z pracy Juliusza Ziomeckiego oraz przejmowania kolejnych partii archiwaliów Schaffgotschów z Sobieszowa.

Nr 25

9 IX 1948 r., [Wrocław]

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie budynku APWr., przygotowań do zjazdu dyrektorów we Wrocławiu.

Nr 26

15 X 1948 r., [Wrocław]

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie zabiegów o budynek dla APWr. oraz spraw personalnych.

Nr 27

14 XI 1948 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie śmierci syna, uzyskania

kredytów na zakup regałów, zatrudnienia woźnego, podziału obowiązków między pracowników APWr. oraz o wydawnictwie z materiałów pozostawionych przez śp. dra E. Barwińskiego.

Nr 28

2 XII 1948 r., [Wrocław] Oporów

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie problemów lokalowych i poszukiwania nowej siedziby dla APWr. oraz wykorzystania kredytów na budowę regałów.

Nr 29

21 I 1949 r., [Wrocław] Oporów

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego, informuje o nadejściu legitymacji i umowy o pracę dla p. Chmurzanki.

Nr 30

22 I 1949 r., Wrocław

Dr M. Wąsowicz do dyr. W. Suchodolskiego w sprawach personalnych: sprzętaczki, woźni, dietariusze oraz pretendentów do stanowiska naukowego (Stefan Oswald Popiołek, Aleksander Biliński, Witold Maroń, Bolesław Nowosad).

Część druga – Inne źródła archiwalne

Nr 31

[20 X 1944 r.], Kraków

Zgłoszenie o zatrudnieniu od 1 VII 1944 r. dra M. Wąsowicza w AP w Krakowie, wystawione dla Ubezpieczalni Społecznej w Krakowie.

Nr 32

10 II 1945 r., Kraków

Zaświadczenie o zatrudnieniu dra M. Wąsowicza w Oddziale w Tyńcu AP w Krakowie od 1 III 1944 r., sygnowane przez p.o. kierownika dra Włodzimierza Budkę.

Nr 33

14 II 1945 r., Kraków

Prośba dra M. Wąsowicza do Ministra Oświaty w sprawie przeniesienia służbowego z Oddziału w Tyńcu APKr. i zatrudnienia w AP w Krakowie.

Nr 34

14 II 1945 r., Kraków

Poświadczenie p.o. kierownika APKr. dra W. Budki, że dr M. Wąsowicz na podstawie ustnego zarządzenia Ministra Oświaty z 14 II 1945 r. został przydzielony do pracy w AP w Krakowie.

Nr 35

9 IV 1945 r., Poznań

Zaświadczenie prof. dra hab. Aleksandra Birkenmajera, dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, że dr M. Wąsowicz jest tymczasowym pracownikiem Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Nr 36

11 IV 1945 r., Poznań

Prośba dra M. Wąsowicza o zatrudnienie w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu.

Nr 37

11 IV 1945 r., Poznań

Kwestionariusz osobowy dra Michała Wąsowicza.

Nr 38

11 VI 1945 r., Warszawa

Pismo E. Kuroczki, dyrektora Departamentu Ministerstwa Oświaty, informujące Rektorat Uniwersytetu Poznańskiego, że dr M. Wąsowicz został mianowany archiwistą w AP w Krakowie i w związku z tym sprawę powołania go na bibliotekarza w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu należy uznać za nieaktualną.

Nr 39

25 VI 1945 r., Poznań

Pismo prof. dra hab. A. Birkenmajera informujące, że dr M. Wąsowicz, zatrudniony w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu od 9 IV 1945 r., zamierza w najbliższym czasie wyjaśnić sprawę swojego zatrudnienia w AP w Krakowie.

Nr 40

2 VIII 1945 r., Kraków

Delegacja AP w Krakowie dla dra M. Wąsowicza do Biblioteki Uniwersyteckiej

w Poznaniu na okres od 4 – 5 VIII 1945 r. do początku września 1945 r., podpisana w zastępstwie przez archiwistę A. Kamińskiego.

Nr 41

3 XI 1945 r., Kraków

Pierwsza strona listu dra M. Wąsowicza do dyr. W. Suchodolskiego w sprawie propozycji wyjazdu do Wrocławia.

Nr 42

15 XI 1945 r., Warszawa

Sprawozdanie dra hab. Janusza Pajewskiego, delegata Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty, z pobytu na Śląsku w sprawie oceny stanu zachowania i zabezpieczenia niemieckich archiwaliów w okresie 20 IX – 7 X 1945 r.

Nr 43

19 VII 1946 r., Kraków

Odpis telegramu dyr. W. Suchodolskiego z 19 VII 1946 r., nadanego z Warszawy do AP w Krakowie w sprawie powierzenia drowi M. Wąsowiczowi stanowiska kierownika AP we Wrocławiu, sygnowany przez dra W. Budkę.

Nr 44

31 VII 1946 r., Kraków

Potwierdzenie zgłoszenia o wystąpieniu dra M. Wąsowicza z pracy w AP w Krakowie z dniem 31 VII 1946 r.

Nr 45

[b.d.d., lipiec 1946 r., Wrocław]

Fragment artykułu anonimowego autora „Dziennika Zachodniego” pt. „Tango i Piastowie. Kilka uwag pod adresem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych we Wrocławiu” w sprawie niszczenia archiwaliów niemieckich na Dolnym Śląsku.

Nr 46

21 VIII 1946 r., Warszawa

Odpis dekretu nominacyjnego Ministra Oświaty Czesława Wycecha powołujący dra M. Wąsowicza, prowizorycznego archiwistę w APKr., na kierownika AP we Wrocławiu z dniem 1 VIII 1946 r.

Nr 47

26 X 1946 r., Warszawa

Pismo Ministerstwa Oświaty przesłane do Redakcji „Dziennika Zachodniego” w Katowicach w sprawie zarzutów zawartych w artykule pt. „Tango i Piastowie. Kilka uwag pod adresem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych we Wrocławiu”.

Nr 48

28 XII 1946 r., Warszawa

Prośba Dyrektora Gabinetu Ministra Oświaty o udzielenie zezwolenia dra Adamowi Stebelskiemu na wyjazd do Niemiec w sprawie rewindykacji archiwaliów, skierowana do Wydziału Zagranicznego Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Nr 49

[grudzień 1946 r.], Wrocław

Sprawozdanie dra M. Wąsowicza z działalności AP we Wrocławiu za okres 3 X 1946 r.–31 XII 1946 r. przesłane do WAP Ministerstwa Oświaty.

Nr 50

10 III 1947 r., Wrocław

Odpis wniosku Zdzisława Dymka Wiceprezydenta m. Wrocławia do Zarządu Miejskiego m. Wrocławia w sprawie zawarcia rocznej umowy z drem M. Wąsowiczem, dotyczącej zatrudnienia go na stanowisku p.o. kierownika Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia.

Nr 51

[b.d.d.], kwiecień 1947 r., Wrocław

Fragment artykułu Romana Aftanazego „Biblioteka Uniwersytecka” zamieszczony w „Dzienniku Zachodnim”, dotyczący m.in. działalności AP we Wrocławiu.

Nr 52

3 V 1947 r., Wrocław

Sprawozdanie z obrad Komisji Socjologicznej w Krakowie w dniu 26 IV 1947 r. przesłane przez dra M. Wąsowicza do WAP w Warszawie 5 V 1947 r.

Załącznik 1

[b.d.d.], kwiecień 1947 r., Wrocław

Informacja na podstawie notatki z gazety „Naprzód Dolnośląski” w sprawie zbiórki książek i archiwaliów niemieckich jako makulatury dla fabryk papierniczych, przedstawiona przez dra M. Wąsowicza podczas obrad Komisji Socjologicznej w Krakowie 26 IV 1947 r.

Nr 53

21 VI 1947 r., Wrocław

Pismo dra M. Wąsowicza do Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty w Warszawie w sprawie utworzenia Archiwum Miejskiego we Wrocławiu.

Nr 54

11 VIII 1947 r., Wrocław

Pismo Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu do Ministerstwa Oświaty w Warszawie w sprawie organizacji Archiwum Miejskiego we Wrocławiu i z prośbą o wydanie archiwaliów miejskich z AP we Wrocławiu.

Nr 55

23 VIII 1947 r., Warszawa

Pismo Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty do Miejskiej Rady Narodowej we Wrocławiu w sprawie decyzji o przekazaniu archiwaliów miejskich m. Wrocławia z AP we Wrocławiu do Archiwum Miejskiego we Wrocławiu.

Nr 56

24 VIII 1947 r., Łódź

List Aleksandra Rombowskiego do dra M. Wąsowicza z prośbą o informacje w sprawie warunków zatrudnienia na stanowisku archiwisty w Archiwum Państwowym we Wrocławiu.

Nr 57

27 VIII 1947 r., Wrocław

Odpowiedź dra M. Wąsowicza na list A. Rombowskiego w sprawie warunków zatrudnienia go na stanowisku archiwisty w APWr.

Nr 58

13 XII 1947 r., Wrocław

Pismo Archiwum Państwowego we Wrocławiu do Ministerstwa Oświaty w sprawie przewiezienia archiwaliów dolnośląskich z AP w Krakowie do APWr.

Nr 59

[grudzień 1947 r.], Wrocław

Sprawozdanie dra M. Wąsowicza z działalności AP we Wrocławiu za rok 1947 przesłane do WAP Ministerstwa Oświaty.

Nr 60

4 VI 1948 r., Wrocław

Koncept pisma dra M. Wąsowicza do Zarządu Miejskiego m. Wrocławia w sprawie zatrudnienia go na stanowisku dyrektora Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia.

Nr 61

1 VII 1948 r., Wrocław

Sprawozdanie dra M. Wąsowicza z działalności Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia za okres od 8 V do 30 VI 1948 r. przesłane do Resortu Społecznego Zarządu Miejskiego m. Wrocławia.

Nr 62

2 X 1948, Wrocław

Sprawozdanie dra M. Wąsowicza z działalności Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia za wrzesień 1948 r., przesłane do Resortu Społecznego Zarządu Miejskiego m. Wrocławia.

Nr 63

14 X 1948 r., Wrocław

Pismo dra M. Wąsowicza do WAP Ministerstwa Oświaty w Warszawie z prośbą o wyrażenie zgody na zajęcie uboczne na stanowisku kierownika Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia.

Nr 64

12 XI 1948 r., Warszawa

Zgoda Ministra Oświaty na podjęcie przez dra M. Wąsowicza zajęcia ubocznego w Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia.

Nr 65

31 XII 1948 r., Wrocław

Sprawozdanie dra M. Wąsowicza z działalności AP we Wrocławiu za rok 1948 przesłane do Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty.

Nr 66

16 III 1949 r., Warszawa

Kopia dekretu Ministra Oświaty w sprawie nominacji W. Suchodolskiego, prowizorycznego Dyrektora Archiwów Państwowych w Zarządzie Centralnym Ministerstwa Oświaty w Warszawie, samodzielnym pracownikiem naukowym w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie z dniem 1 III 1949 r.

Nr 67

16 XII 1953 r., Warszawa

Kopia pisma Henryka Altmana Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w sprawie delegowania dra M. Wąsowicza, dyrektora AP we Wrocławiu, od 1 I 1954 r. do AGAD w Warszawie w celu pełnienia obowiązków dyrektora.

Nr 68

28 I 1954 r., Warszawa

Kopia zaświadczenia potwierdzającego, że dr M. Wąsowicz zatrudniony na stanowisku dyrektora AGAD zamieszkuje w mieszkaniu służbowym w budynku AGAD przy ul. Długiej 7.

Nr 69

4 III 1954 r., Warszawa

Odpis pisma nacz. dyr. H. Altmana w sprawie przeniesienia służbowego dra M. Wąsowicza od dnia 1 IV 1954 r. z AP we Wrocławiu do AGAD w Warszawie i mianowania go p.o. dyrektora AGAD.

Nr 70

31 VIII 1954 r., Warszawa

Kopia pisma nacz. dyr. H. Altmana w sprawie mianowania dra M. Wąsowicza z dniem 1 VIII 1954 r. dyrektorem AGAD w Warszawie.

Spis fotografii

- Fot. 1.** Witold Suchodolski, dyrektor Archiwów Państwowych w latach 1945 – 1949, fot. z lat 40. XX w., NAC, XI-43.
- Fot. 2.** List W. Suchodolskiego z 19 IV 1947 r. do dra M. Wąsowicza w sprawie wystąpień archiwistów na posiedzeniu Komisji Rady Naukowej w Krakowie w dniu 26 IV 1947 r., APWr., WAP, I/32, s. 22 – 23.
- Fot. 3.** Dr Michał Wąsowicz, Dyrektor Archiwum Państwowego we Wrocławiu w latach 1946 – 1954, fot. z ok. 1945 r., Archiwum UAM, AUAM 126/40/1075, Michał Wąsowicz. Teczka kadrowa, b.p.
- Fot. 4.** Nekrologi opublikowane w warszawskiej prasie w związku ze śmiercią doc. dra M. Wąsowicza w dniu 15 VIII 1983 r., AGAD, Arch. Zakł., AZ – 42 – 60, Akta osob. Wąsowicz Michał, s. 84, 85, 87.
- Fot. 5.** Gmach Staatsarchiv Breslau w latach 1906 – 1945 przy ob. ul. Marii Curie-Skłodowskiej we Wrocławiu, zniszczony podczas obrony Festung Breslau, widok z ok. 1910 r., APWr., Zbiór Ikonograficzny, 1027.
- Fot. 6.** Szkic gmachu niemieckiego Urzędu Pracy przy d. ul. Am Oderkronwerk, od 1946 r. siedziba APWr., widok z lat 30. XX w., APWr., zbiór fotografii, b. sygn.
- Fot. 7.** Budynek zniszczonego działaniami wojennymi b. niemieckiego Urzędu Pracy. Od 1946 r. siedziba Archiwum Państwowego we Wrocławiu przy ul. Pomorskiej 2, widok na wejście główne, fot. z lat 40. XX w., APWr., Arch. Zakł., Kronika APWr., V/105, s. 1.
- Fot. 8.** Legitymacja służbowa Uniwersytetu Poznańskiego z 11 V 1945 r., potwierdzająca zatrudnienie Michała Wąsowicza na stanowisku bibliotekarza Biblioteki Uniwersytetu Poznańskiego, z datą ważności do 31 XII 1945 r., Archiwum UAM, AUAM 126/48/1075, Michał Wąsowicz, teczka kadrowa, b.p.
- Fot. 9.** Dr Józef Stojanowski, pełnomocnik ministra oświaty do spraw archiwalnych we Wrocławiu w latach 1945 – 1946, fot. z lat 40. XX w., APWr., zbiór fotografii, b. sygn.
- Fot. 10.** List M. Wąsowicza do dyr. W. Suchodolskiego z 24 II 1946 r. AAN, Akta Wiktolda Suchodolskiego, 58, s. 13.
- Fot. 11.** Andrzej Dereń, dyrektor APWr. w latach 1954 – 1972 podczas pracy nad zasobem archiwalnym, [lata 60. XX w.], APWr., Arch. Zakł., Kronika APWr. V/105, s. 1.
- Fot. 12.** Aniela Stojanowska, pracownik APWr. w latach 1946 – 1969. Pracowała m.in. na stanowiskach: archiwisty, adiunkta naukowo-badawczego, zastępcy dyrektora AP, b.d., APWr., Arch. Zakł., Kronika APWr., V/105, s. 11.

- Fot. 13.** Widok budynku Archiwum Państwowego we Wrocławiu z lat 40. XX w. od strony ul. Pomorskiej, APWr., Arch. Zakł. Kronika APWr., V/106, s. 3.
- Fot. 14.** Dr Józef Stojanowski, b. pełnomocnik ministra oświaty do spraw archiwalnych we Wrocławiu (1945–1946) i b. dyrektor Archiwum Akt Nowych w Warszawie (1949–1950), z Henrykiem Altmanem, naczelnym dyrektorem Archiwów Państwowych, fot. z lat 60. XX w. NAC, XXXI-83-14.
- Fot. 15.** Andrzej Dereń, dyrektor APWr. (siedzi drugi z lewej), i Aniela Stojanowska (siedzi pierwsza z lewej) z pracownikami wrocławskiego Archiwum podczas nieznaney uroczystości, ok. 1957 r., APWr., Arch. Zakł. Kronika APWr. V/105, s. 7.
- Fot. 16.** Stanisław Wojtas w magazynie archiwalnym, pracownik APWr. w latach 1946–1974, zatrudniony kolejno jako: pracownik pomocniczy, woźny i manipulant archiwalny, fot. z lat 60. XX w., APWr., Arch. Zakł., Kronika APWr., V/105, s. 8.
- Fot. 17.** Dr Adam Stebelski w mundurze majora Wojska Polskiego, fot. z ok. 1946 r. AGAD, Arch. Zakł., AZ-129-1.6.
- Fot. 18.** Stanisław Wojtas w holu gmachu APWr. podczas pracy z aktami, w tle magazyn z archiwaliami Rejencji Opolskiej, fot. z lat 60. XX w., APWr., Arch. Zakł., Kronika APWr., V/105, s. 8.
- Fot. 19.** Akta miasta Wrocławia w magazynie archiwalnym APWr., fot. z 2016 r. R. Bacmaga, APWr., zbiór fotografii, b. sygn.
- Fot. 20.** Księga miejska Wrocławia z opisem dziejów do 1574 r. Wrocławia, Śląska i Polski z połączoną tablicą, na której wygrawerowano herb Wrocławia otrzymany w 1530 r. od Ferdynanda I, króla Czech, Węgier i Chorwacji, fot. z 2016 r., R. Bacmaga, APWr., Akta miasta Wrocławia, 585(E 20).
- Fot. 21.** Gmach Archiwum Państwowego we Wrocławiu w 2016 r. z widokiem na pomieszczenia b. radzieckiego szpitala wojskowego z 1946 r. (suterena) od strony ul. Pomorskiej, fot. R. Bacmaga, APWr., zbiór fotografii, b. sygn.
- Fot. 22.** Andrzej Dereń (pierwszy z prawej) i dr Alfred Kucner (drugi z prawej) podczas obrad konferencji dyrektorów archiwów państwowych w Warszawie 14 VI 1961 r., NAC, XXXI-27-10.
- Fot. 23.** Andrzej Dereń, dyrektor AP we Wrocławiu (trzeci z lewej) i dr Alfred Kucner, dyrektor AP w Zielonej Górze (drugi z lewej), podczas obrad konferencji dyrektorów archiwów państwowych w Warszawie 14 VI 1961 r., NAC, XXXI-27-15.
- Fot. 24.** Pierwsza strona listu Wąsowicza do Suchodolskiego z 13 IV 1948 r., AAN, Akta Witolda Suchodolskiego, 58, s. 6.
- Fot. 25.** Wanda Malewicz, kustosz archiwalny w latach 1947–1966, fot. z ok. 1947 r., APWr., Arch. Zakł., Kronika APWr., V/105, s. 9.
- Fot. 26.** Strona tytułowa książki z archiwum Schaffgotschów, APWr., Akta majątku Schaffgotschów w Cieplicach, UK 102, fot. z 2016 r. R. Bacmaga, APWr., zbiór fotografii, b. sygn.

- Fot. 27.** Akta majątku Schaffgotschów w Cieplicach w magazynie archiwalnym APWr., fot. z 2016 r. R. Bacmaga, APWr., zbiór fotografii, b. sygn.
- Fot. 28.** Wejście do Archiwum Państwowego we Wrocławiu, widok z drugiej połowy XX w., APWr., Arch. Zakł. Kronika APWr., V/106, s. 7.
- Fot. 29.** Stefan Oswald Popiołek, pracownik Archiwum Państwowego we Wrocławiu w latach 1948–1950, fot. z lat 40. XX w., APWr., Arch. Zakł., Akta osob., 45, Oswald Popiołek, s. 3.
- Fot. 30.** Dr Michał Wąsowicz, fot. z lat 60. XX w., APWr., zbiór fotografii, b. sygn.
- Fot. 31.** Budynek magazynowy AP Wrocław przy ul. Więziennej 6 we Wrocławiu, fot. z lat 40. XX w., APWr., WAP, I/130, s. 12.
- Fot. 32.** Aniela Stojanowska podczas pracy nad zasobem archiwalnym, fot. z lat 60. XX w., APWr., Arch. Zakł., Kronika APWr. V/105, s. 10.
- Fot. 33.** Wanda Malewicz podczas opracowania zasobu archiwalnego, fot. z lat 60. XX w., APWr., Arch. Zakł., Kronika APWr., V/105, s. 10.
- Fot. 34.** Budynek AGAD przy ul. Długiej 7 w Warszawie po 1945 r. Od 1954 r. miejsce pracy i zamieszkania dra M. Wąsowicza, fot. z lat 40. XX w., AGAD, Arch. Zakł., AZ-129-7-6.
- Fot. 35.** Doc. dr Michał Wąsowicz, dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, fot. z lat 60. XX w., NAC, XXXI-74-1.
- Fot. 36.** Doc. dr Michał Wąsowicz dyrektor AGAD (siedzi szósty z prawej) z Kazimierzem Konarskim (siedzi piąty z prawej) w gronie pracowników AGAD na dziedzińcu Archiwum w 1958 r., AGAD, Arch. Zakł., AZ-129-3.3.
- Fot. 37.** Doc. dr M. Wąsowicz, dyrektor AGAD, podczas nieznanej uroczystości archiwalnej, fot. z lat 60. XX w., NAC, XXXI-84-8.
- Fot. 38.** Doc. dr M. Wąsowicz, dyrektor AGAD, podczas nieznanej uroczystości archiwalnej, fot. z lat 60. XX w., NAC, XXXI 92-34.
- Fot. 39.** Uczestnicy III Krajowej konferencji pracowników naukowo-badawczych archiwów państwowych w Warszawie na sali obrad w AGAD 6 XII 1979 r. (M. Wąsowicz w pierwszym rzędzie, czwarty z lewej), NAC, XXXI-39-15.
- Fot. 40.** M. Wąsowicz, dyrektor AGAD, podczas nieznanej uroczystości archiwalnej, fot. z lat 60. XX w., NAC, XXXI-93-5.
- Fot. 41.** Gmach Archiwum Państwowego we Wrocławiu przy ul. Pomorskiej 2, widok współczesny od strony mostu Pomorskiego, fot. R. Bacmaga, APWr., zbiór fotografii, b. sygn.
- Fot. 42.** Doc. dr Michał Wąsowicz, b. dyrektor AGAD (pierwszy z lewej), z drem Jerzym Pabiszem, dyrektorem AP we Wrocławiu w latach 1975–1988, podczas III Krajowej konferencji pracowników naukowo-badawczych w Warszawie 6 XII 1979 r., NAC, XXXI-39-19.

Streszczenie

Listy Michała Wąsowicza do Witolda Suchodolskiego i inne źródła archiwalne 1945 – 1954. Rzecz o archiwach, archiwistach i archiwaliach na Dolnym Śląsku

Książka stanowi naukową publikację źródłową, prezentującą w zasadniczej części prywatne listy dra Michała Wąsowicza – dyrektora Archiwum Państwowego we Wrocławiu do Witolda Suchodolskiego – Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z lat 1945–1949, dopełnione innymi źródłami archiwalnymi, przeważnie o charakterze urzędowym. Intencją autorów listów była chęć swobodnej, mniej skrupowanej oficjalnymi formułami wymiany poglądów, zwłaszcza na drażliwe tematy nurtujące środowisko archiwalne. Natomiast materiały urzędowe obejmują nieco dłuższy okres do roku 1954, tj. do czasu zakończenia pracy M. Wąsowicza w Archiwum wrocławskim i objęcia stanowiska dyrektora Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie, poszerzają znacznie obraz epoki i losy głównych bohaterów. Całość poprzedzono wstępem historycznym oraz biografiami obu postaci. Większość źródeł podano w opracowaniu naukowym, jednak część z nich zaprezentowano w oryginalnej postaci obrazowej (skany). Materiały tekstowe zilustrowano dokumentacją fotograficzną, odnoszącą się do osób oraz miejsc występujących w materiale źródłowym.

Listy, jak i wybrane źródła archiwalne dotyczą spraw ogólnych, obrazując sytuację społeczno-polityczną w Polsce po II wojnie światowej także w kontekście politycznym, w tym rozwój instytucji kultury na Dolnym Śląsku. Odnoszą się m.in. do zagadnień statusu archiwów na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski i rewindykacji z Niemiec archiwaliów należnych Polsce. Problemy szczegółowe przedstawiają funkcjonowanie Archiwum Państwowego we Wrocławiu, organizowanego od 1946 r. praktycznie od podstaw w całkowicie zrujnowanym Wrocławiu, zmagania dyrektora M. Wąsowicza o zachowanie siedziby Archiwum przy ul. Pomorskiej 2, trudności związane ze zwiezieniem z całego Dolnego Śląska materiałów archiwalnych, ich inwentaryzacją, udostępnieniem badaczom i organizacją w latach 1947–1948 Archiwum Miejskiego we Wrocławiu. Opisują problemy z zatrudnieniem fachowców-archiwistów, którzy byliby zainteresowani ciężką i specjalistyczną pracą w Archiwum Państwowym, pomimo bardzo niskich pensji.

Wszystkie omawiane listy, stanowiące pierwszą część opracowania, ułożono w kolejności chronologicznej, numerując je od 1 do 30. Natomiast w drugiej części, zawierającej inne źródła archiwalne również w układzie chronologicznym (nr 31 – 70), zebrano m.in.: relację z pobytu na Śląsku we wrześniu 1945 r. Janusza Pajewskiego, delegata Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty, sprawozdania roczne z działalności wrocławskiego Archiwum Państwowego z lat 1946 – 1948, dokumenty odnoszące się do spraw rewindykacji archiwaliów dolnośląskich, roli M. Wąsowicza w organizacji Archiwum Miejskiego we Wrocławiu i inne. Ponadto zamieszczono fragmenty ówczesnych artykułów prasowych dotyczących archiwów i archiwaliów, do treści których odnosili się autorzy listów.

Prezentowany w niniejszej publikacji materiał archiwalny stanowi kapitalne źródło do poznania dziejów polskiej archiwistyki w drugiej połowie lat 40. XX w., a zwłaszcza skomplikowanych problemów tworzenia się polskiej administracji archiwalnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski, wchodzących wszak niedługo wcześniej w skład innego państwa, innej narodowości i kultury.

Summary

Letters of Michał Wąsowicz to Witold Suchodolski as well as other archival sources 1945 – 1954. A work about archives, archivists and archival materials in Lower Silesia

The book is a scientific source publication presenting in its basic part private correspondence of Doctor Michał Wąsowicz, the Managing Principal of the National Archives in Wrocław to Wiktor Suchodolski, the Leading Managing Principal of the National Archives from 1945 to 1949, supplemented by other archival sources, mostly of official character. The objective of the Authors of the letters was a necessity of free, less restricted exchange of ideas, especially on controversial subjects which concerned the archival society. On the other hand, the official materials comprise a little longer period up to 1954, i.e. until the time of Michał Wąsowicz's finishing work in the Wrocław Archive and taking over the post of the Managing Principle of the Central Archives of Historical Records (Główne Archiwum Akt Dawnych) in Warsaw; they broaden significantly the picture of the epoch and biographies of the main characters. The whole work is preceded by the historical introduction and biographies of the two characters. The most sources are given in the form of a scientific elaboration, however, some of them are presented in an original picture form (scans). The text materials are illustrated with a photographic documentation referring to the people and places occurring in the source material.

The letters, as well as the selected archival sources concern general affairs, giving a picture of the social and political situation in Poland after World War II, also in the political context, in it the development of cultural institutions in Lower Silesia. Among others, they refer to the issues of status of the archives in Northern and Western Areas of Poland and revindication of archival materials from Germany, materials which are rightful for Poland. The detailed issues present functioning of the National Archives in Wrocław which were being established since 1946, in fact just from the beginning in the almost completely demolished city of Wrocław; struggle of the Managing Principal Michał Wąsowicz for preservation of the seat of the Archive at 2 Pomorska Street, problems with bringing the archival materials from all Lower Silesia, their stock-taking, giving for the researchers' disposal and organisation of the National Archives of Wrocław between 1947 and 1948. They describe the prob-

lems with employment of skilled archivists who should be interested in difficult and specialist work in the National Archives in spite of rather low salaries.

All the quoted letters which constitute the first part of the elaboration have been arranged in a chronological order, numbered from 1 to 30. On the other hand, the second part which includes other archival sources (also in chronological order; numbers from 31 to 70) different materials are collected, among others: the relation of the visit of Janusz Pajewski, the deputy of the Department of National Archives of the Ministry of Education in September 1945, annual reports from the activity of the Wrocław National Archives from 1946 to 1948, documents concerning the problems of revindication of Lower Silesian archivists, the role of Michał Wąsowicz in the organisation of the Municipal Archive of Wrocław, and others. Moreover, some fragments of contemporary press article concerning archives and archivists whose contents was cited by the Authors of the letters have been placed here.

Hereby presented archival material constitutes a fundamental source for learning the history of Polish scientific organisation of the keeping of archives in the second half of the 1940s, particularly complicated issues of creating Polish archive administration in the Western and Northern Areas of Poland which in fact not long time earlier had been under the rule of another state and another nation and culture.

Bibliografia

Źródła archiwalne

1. Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Zespoły:

Akta Witolda Suchodolskiego

Ministerstwo Oświaty

2. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Archiwum Zakładowe:

Akta osobowe pracowników

Zbiór fotografii AGAD

3. Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie

Zbiór fotografii pracowników archiwów

4. Archiwum Narodowe w Krakowie

Zespół:

Spuścizna Marii i Mariana Friedbergów

Archiwum Zakładowe:

Akta osobowe Michała Wąsowicza

5. Archiwum Uniwersytetu Adam Mickiewicza w Poznaniu

Teczka kadrowa Michała Wąsowicza

6. Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Zespoły:

Zarząd Miejski miasta Wrocławia

Zbiór ikonograficzny

Archiwum Zakładowe:

Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Akta osobowe pracowników APWr.

Kroniki archiwalne

Zbiór fotografii APWr.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze

Zespół:

Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miejski w Jeleniej Górze

Archiwum Państwowe we Wrocławiu Oddział w Kamieńcu Ząbkowickim

Zespół:

Starostwo Powiatowe w Ząbkowicach Śląskich

Źródła drukowane

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego RP

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty

Dziennik Urzędowy Ministerstwa Ziemi Odzyskanych

Dziennik Urzędowy RP

Dziennik Urzędowy

Monitor Polski

Opracowania i artykuły

Albin Janusz, *Antoni Knot 1904–1982*, „Roczniki Biblioteczne”, R. 26, 1982, s. 423.

Albin Janusz, *Roman Lutman (1897–1973)*, „Rocznik Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich”, t. X, 1975, s. 219–223.

Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Przewodnik po zasobie archiwalnym do 1945 roku, red. A. Dereń, R. Żerelik, Wrocław 1996.

Arnold Stanisław, *Jan Rutkowski (1886–1949)*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, R. 42, 1949, s. 206–213.

Bańkowski Piotr, *Witold Suchodolski 29 I 1887–9 II 1967*, „Archeion”, 1968, t. 48, s. 256–263.

Bańkowski Piotr, *Wrocławska Konferencja Archiwalna*, „Archeion”, 1948, t. 18, s. 271–287.

Barwiński Eugeniusz, Michał Wąsowicz, *Reformy Józefa II i jego następców i ich pozostałości archiwalne*, Lwów 1935, ss. 39, nadbitka z „Ziemia Czerwieńska”, t. 11, 1935, z. 2.

Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka”, [dalej: ŚKH „Sobótka”], R. 3, 1948.

- Bielińska Maria, *Rozwój sieci archiwalnej w Polsce Ludowej w latach 1944 – 1953*, „Archeion”, 1955, t. 24, s. 6 – 14.
- Bielińska Maria, Wąsowicz Michał, Bańkowski Piotr, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów polskich*, t. 1: (1918 – 1984), red. nauk. Maria Bielińska, Irena Janosz-Biskupowa, Warszawa – Łódź 1988, [dalej: *Słownik biograficzny archiwistów...*], s. 32 – 34.
- Bobowski Kazimierz, *Pionier wśród historyków – profesor Karol Maleczyński. Ludzie Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie i Uniwersytetu Wrocławskiego*. Materiały z konferencji odbytej 15 XII 1995 r. pod redakcją Krystyna Matwijowskiego, [dalej: *Ludzie Uniwersytetu im. Jana Kazimierza...*], ŚKH „Sobótka”, R. 52, 1997, t. 3 – 4, s. 295 – 300.
- Brańska Eugenia, *Sieć organizacyjna archiwów państwowych w Polsce Ludowej*, „Archeion”, 1964, t. 41, s. 9 – 30.
- Cichoń Jan, *Stefan Oswald Popiołek (3 VIII 1926 – 5 XI 1986)*, „Archeion”, 1989, t. 85, s. 327 – 332.
- Cieślak Franciszek, *Białkowski Leon (1885 – 1952)*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...* s. 37 – 39.
- Cieślak Franciszek, *Kossowski Aleksander (1886 – 1965)*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 111 – 112.
- Czapliński Marek, Stanisław Rospond, *Z dziejów Oporowa*, Wrocław 2002.
- Czapliński Władysław, *Kronika naukowa. Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii*, „Kwartalnik Historyczny”, [dalej: KH], R. 54, 1947, s. 126.
- Dąbrowski Adam Grzegorz, *Archiwum Akt Nowych w Warszawie skarbnicą materiałów archiwalnych o Ziemiach Zachodnich i Północnych*, [w:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego na Ziemiach Zachodnich i Północnych (1945 – 2015)*. Katalog wystawy archiwalnej, red. Grażyna Trzaskowska, Wrocław 2015, [dalej:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 9 – 38.
- Dereń Andrzej, *Dwadzieścia pięć lat działalności Archiwum Państwowego m. Wrocławia i Województwa Wrocławskiego*, ŚKH „Sobótka”, R. 25, 1970, t. 2, s. 253 – 262.
- Dereń Andrzej, Pabisz Jerzy, *Działalność państwowej służby archiwalnej na Dolnym Śląsku w latach 1946 – 1976*, ŚKH „Sobótka”, R. 32, 1977, t. 2, s. 215 – 228.
- Dereń Andrzej, *Piętnaście lat pracy archiwalnej na Dolnym Śląsku i jej wyniki*, ŚKH „Sobótka”, R. 15, 1960, t. 2, s. 253 – 262.
- Dereń Andrzej, *Wspomnienia z pierwszych lat pobytu we Wrocławiu i pracy we wrocławskim Archiwum Państwowym*, ŚKH „Sobótka”, 1965, R. 20, t. 1a, s. 207 – 213.

- Dereń Andrzej, *Wspomnienie pośmiertne o Józefie Stojanowskim 19 VIII 1884–17 V 1964*, ŚKH „Sobótka”, R. 15, 1960, t. 3–4, s. 519.
- Dereń Andrzej, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego we Wrocławiu (z okazji 150. rocznicy założenia)*, „Archeion”, 1961, t. 35, s. 79–80.
- Dr Erich Randt w opinii archiwistów polskich, oprac. Sławomir Radoń, [w:] „Krakowski Rocznik Archiwalny”, 1995, t. 1, s. 126–142.
- Dubois Janina, *Profesor Ewa Maleczyńska – historyk i przyjaciel, Ludzie Uniwersytetu im. Jana Kazimierza*, ŚKH „Sobótka”, R. 52, 1997, t. 3–4, s. 287–294.
- Eberhardt Piotr, *Życie i działalność naukowa profesora Andrzeja Stasiaka*, [w:] *Miejsce obszarów wiejskich w zagospodarowaniu przestrzennym*, pod red. Tomasza Komornickiego i Romana Kulikowskiego, Warszawa 2009, s. 15–22.
- Echa organizowania się nauki polskiej we Wrocławiu w latach 1945–1946 na łamach prasy dolnośląskiej, zestawiał Krystyn Matwijowski, ŚKH „Sobótka”, R. 20, 1965, t. 1a, s. 235.
- Fiodor Karol, *Wspomnienia z pracy i życia K. Maleczyńskiego*, ŚKH „Sobótka”, R. 10, 1955, t. 4, s. 697.
- Flis Michał, *Aleksy Franciszek Bachulski*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 26–8.
- Frankiewicz Bogdan, *Tuhan-Taurogiński Bolesław*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 216.
- Friedberg Marian, [w:] *Biogramy uczonych polskich*, cz. 1: *Nauki społeczne*, z. 1: A–J, Wrocław 1983.
- Friedberg Marian, *Feliks Pohorecki (1890–1945)*, KH, R. 53, 1946, s. 578–582.
- Gabryel Kazimierz, *Fiedberg Marian (1902–1969)*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 66–68.
- Galik Elżbieta, *Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Historia i zmiany funkcji po II wojnie światowej*, „Archiwista Polski”, R. 8, 2003, nr 1 (29), s. 37–38.
- Galik Elżbieta, *Batalia o budynek. Archiwum Państwowe we Wrocławiu – tradycja i współczesność*, [w:] *Przedmieście Odrzańskie we Wrocławiu*, red. Halina Okólska i Tomasz Głowiński, Wrocław 2014, s. 197–209.
- Galos Adam, *Prof. dr Henryk Wereszycki (1898–1990)*, ŚKH „Sobótka”, R. 45, 1990, nr 3, s. 396–399.
- Galos Adam, *Profesor Henryk Wereszycki o Lwowie, Ludzie Uniwersytetu im. Jana Kazimierza...*, ŚKH „Sobótka”, R. 52, 1997, t. 3–4, s. 321–330.
- Gąsiorowska Natalia, *Franciszek Bujak 1875–1953*, „Nauka Polska”, 1953, z. 3, s. 185–188.
- Gerber Rafał, *Wytyczne do nowelizacji dekretu o państwowej służbie archiwalnej*, „Archeion”, 1948, t. 18, s. 61–70.

- Gołaszewski Janusz, *Wprowadzenie*, [w:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 5–7.
- Greiner Piotr, *Archiwum Państwowe w Katowicach*, [w:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 105–112.
- Heck Roman, *Maleczyński Karol (1897–1968)*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 132–134.
- Heck Roman, *Profesor dr Karol Maleczyński*, ŚKH „Sobótka”, R. 23, 1968, nr 4, s. 481–484.
- Iwanek Marian, *Biblioteka Schaffgotschów w Cieplicach Śl. Zdroju*, „Rocznik Jeleniogórski”, t. 24, 1986, s. 43–57.
- Jankowska Jadwiga, *Działalność Sekcji Archiwalno-Bibliotecznej*, „Archeion”, 1947, t. 17, s. 228–235.
- Jonca Karol, *Seweryn Wysłouch*, [w:] *Uczeni wrocławscy (1945–1979)*, pod red. Jana Trzynadłowskiego, Wrocław 1980, s. 105–108.
- Kaczmarek Ryszard, *Stanisław Michalkiewicz*, [w:] *Uczeni wrocławscy*, cz. 2: *1974–1994*, red. Jan Trzynadłowski, Wrocław 1994.
- Kaczmarek Krzysztof, *Za katolicką Polskę – Włodzimierz Bilan (1903–1951)*, „Polonia Christiana”, 2008, nr 5, s. 85–87.
- Kamiński Adam, *Eugeniusz Barwiński, historyk, bibliotekarz i archiwista 1874–1947*, „Archeion”, 1959, t. 30, s. 95–121.
- Kamiński Adam, *Włodzimierz Budka (14 I 1894–1 III 1977)*, „Archeion”, 1979, t. 68, s. 371–375.
- Kazimierski Józef, *Personel archiwów państwowych w latach 1945–1964*, „Archeion”, 1964, t. 41, s. 31–38.
- Kłapcińska Ewa, *Profesor Teofil Emil Modelski (1881–1967). Organizator Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego i jego pierwszy dyrektor*, ŚKH „Sobótka”, R. 65, 2010, t. 4, s. 565–576.
- Kobzdaj Eugeniusz, *Andrzej Dereń (20 XII 1908–8 VII 1984)*, ŚKH „Sobótka”, R. 40, 1985, t. 3, s. 185–186.
- Koczerska Maria, *Aleksander Gieysztor (17 VII 1916–9 II 1999). Szkic biograficzny*, „Studia Źródłoznawcze”, t. 37, 2000, s. 3–12.
- Kolankowski Zygmunt, *Suchodolski Witold 1887–1967*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 209–211.
- Kolendo Jerzy, *Kazimierz Majewski (25 III 1903–27 VII 1981)*, KH, R. 89, 1981, nr 2/3, s. 529–531.
- Kolendo Jerzy, *Kazimierz Majewski (25 III 1903–27 VII 1981)*, KH, R. 89, 1981, nr 2/3, s. 529–531.
- Kończak Tadeusz, *Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich we Wrocławiu*

- (1946–1996), *Ludzie Uniwersytetu im. Jana Kazimierza...*, ŚKH „Sobótka”, R. 52, 1997, t. 3–4, s. 387–393.
- Konarski Kazimierz, *Kronika organizacyjno-naukowa archiwów polskich za rok 1947*, „Archeion”, 1947, t. 17, s. 221–227.
- Korta Waclaw, *Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii w pierwszym 25-leciu swego istnienia*, ŚKH „Sobótka”, R. 25, 1970, t. 2, s. 221–236.
- Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1928/29 stanowiąca sprawozdanie rektora i dziekanów*, zestawił rektor w roku szkolnym 1928/29 prof. dr Leon Piniński, Lwów 1930.
- Kruszewski Tomasz, *Niemiecko-polski spis ulic, placów i mostów Wrocławia 1873–1997*, wyd. 2, Wrocław 1997.
- Kruszka Kazimierz, *Zasłużeni statystycy wielkopolscy*, Poznań 2013, s. 44–50.
- Kucner Alfred, *Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia*, ŚKH „Sobótka”, R. 5, 1950, s. 252–253.
- Kucner Alfred, *Byłe Archiwum Miasta Wrocławia i najstarsze wrocławskie księgi miejskie*, „Archeion”, 1952, t. 21, s. 202–218.
- Kucner Alfred, *Ocalałe Archiwalia w Archiwum Miejskim we Wrocławiu*, ŚKH „Sobótka”, R. 8, 1953, s. 361–367.
- Kulecka Alicja, Tadeusz Paweł Rutkowski, *Archiwa w świetle doniesień TW „Zyga” (Zygmunta Kolankowskiego)*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, 2009, nr 1/7, s. 269–317.
- Kulińska Lucyna, *Dzieje Komitetu Ziemi Wschodnich na tle losów ludności polskich Kresów w latach 1943–1947*, t. 1, Kraków 2002; t. 2, Kraków 2003.
- Kwaśny Zbigniew, *Stanisław Michalkiewicz (4 III 1925–7 XII 1985)*, ŚKH „Sobótka”, R. 42, 1987, t. 1, s. 119–122.
- Kwaśny Zbigniew, *Stefan Ingot (10 III 1902–10 I 1994)*, ŚKH „Sobótka”, R. 49, 1994, t. 1–2, s. 167–171.
- Laskowska Agnieszka, *Główne problemy zarządzania polskimi archiwami państwowymi w latach 1945–1951*, [w:] *Archiwa Rosji i Polski: historia, problemy i perspektywy rozwoju. Zbiór studiów*, red. Ludmiła N. Mazur, Janusz Łosowski, Jekaterynburg 2013, s. 69–82.
- Lehr Stefan, *Pewna prawie zapomniana „akcja na Wschodzie”. Niemieccy archiwiści w Generalnym Gubernatorstwie i Komisariacie Rzeszy Ukraina*, Warszawa 2014.
- Lis Michał, *Roman Lutman*, [w:] *Ludzie spod znaku Rodła: biografie działaczy Związku Polaków w Niemczech na Śląsku Opolskim*, t. 2, pod red. Franciszka Adamca i Franciszka Hawranka, Opole 1992, s. 153.
- Лісовська Євгенія, *Вонсович Міхал*, [w:] *Українські архівісти (XIX–XX ст.)*, Біобібліографічний довідник, Київ 2007.

- Łaborewicz Ivo, *Archiwum Miejskie w Jeleniej Górze 1945 – 1951*, „Rocznik Jeleniogórski”, t. 29, 1997, s. 94 – 101.
- Łaborewicz Ivo, *Eugenia Triller*, „Archeion”, 1998, t. 99, s. 378 – 380.
- Łaborewicz Ivo, *Zabezpieczenie zbiorów Pruskiej Biblioteki Państwowej: Krzeszów (1946), Jelenia Góra (1948)*, „Skarbiec Ducha Gór”, 2007, nr 2 (43), s. 4.
- Łaborewicz Ivo, *Źródła do dziejów polskiej archiwistyki. Prace archiwalne dla uczczenia urodzin Bieruta – Jelenia Góra 1952 r.*, „Archiwista Polski”, R. XX, 2015, nr 2 (78), s. 32.
- Majewski Ryszard, Sozańska Teresa, *Bitwa o Wrocław, styczeń 1945 – maj 1945 r.*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1972.
- Majewski Ryszard, *Wrocław godzina O*, Wrocław 1985.
- Maleczyńska Kazimiera, *Profesor Antoni Knot. Ludzie Uniwersytetu im. Jana Kazimierza...*, ŚKH „Sobótka”, R. 52, 1997, t. 3 – 4, s. 271 – 275.
- Maleczyński Karol, [w:] *Encyklopedia Wrocławia*, red. nauk. Jan Harasimowicz, wyd. 2, Wrocław 2001, s. 485.
- Maleczyński Karol, *Wspomnienia z pierwszego okresu pracy we Wrocławiu*, ŚKH „Sobótka”, R. 20, 1965, t. 1a, s. 214 – 221.
- Margas Czesław, *Aniela Stojanowska (22 I 1909 – 8 II 2009)*, „Archeion”, t. 115, 2014, s. 737 – 740.
- Matwiejczuk Wanda, *Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego 1951 – 2001. Daty i fakty*, Opole 200.
- Matwijowski Krystyn, *Ks. Biskup Wincenty Urban (1911 – 1983)*, ŚKH „Sobótka”, R. 39, 1984, t. 3, s. 474 – 479.
- Matwijowski Krystyn, *Władysław Eugeniusz Czaplński (3 X 1905 – 17 VIII 1981)*, ŚKH „Sobótka”, R. 37, 1982, t. 1 – 2, s. 143 – 148.
- Matwijowski Krystyn, *Wspomnienie o śp. prof. dr. Władysławie Czaplńskim (w 85. rocznicę urodzin)*, ŚKH „Sobótka”, R. 45, 1990, t. 3, s. 385 – 391.
- Matwijowski Krystyn, *Wspomnienie o śp. profesorze Józefie Leszczyńskim (w 60. rocznicę urodzin i 15. rocznicę śmierci)*, ŚKH „Sobótka”, R. 45, 1990, t. 3, s. 392 – 395.
- Mincer Franciszek, *Aleksander Rombowski (21 II 1899 – 28 IV 1965)*, KH, R. 73, 1966, z. 3, s. 791 – 792.
- Nawrocki Stanisław, *Działalność państwowej służby archiwalnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, „Archeion”, 1987, t. 83, s. 57 – 73.
- Okólska Halina, *Władze m. Wrocławia w latach 1945 – 1948*, Wrocław 2005, s. 10.
- Pabisz Jerzy, *Alfred Kucner (25 IX 1907 – 3 II 1987)*, „Archeion”, 1989, t. 85, s. 332 – 335.

- Pabisz Jerzy, *Andrzej Dereń (1908–1984)*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 52–54.
- Pabisz Jerzy, *Doc. Dr Michał Wąsowicz (1905–1983)*, ŚKH „Sobótka”, R. 39, 1984, t. 4, s. 614–616.
- Pasławska Janina, *Alfred Kucner (25 IX 1907–2 II 1987)*, ŚKH „Sobótka”, R. 42, 1987, t. 3, s. 549.
- Pasławska Janina, *Wojtas Stanisław (1911–1974)*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 230.
- Pater Józef, *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, [w:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 191–195.
- Pater Józef, *Bp profesor Wincenty Urban (13 II 1911–13 XII 1983)*, „Archeion”, 1985, t. 79, s. 376–379.
- Pater Józef, *Milik Karol*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, pod red. Mieczysława Patera, Katowice 1996, s. 278–281.
- Pater Mieczysław, *Kazimierz Popiołek 28 II 1903–28 XII 1986*, ŚKH „Sobótka”, R. 43, 1988, t. 3, s. 465–468.
- Pater Mieczysław, *Profesor Henryk Wereszycki – mistrz i uczony*, *Ludzie Uniwersytetu im. Jana Kazimierza*, ŚKH „Sobótka”, R. 52, 1997, t. 3–4, s. 313–320.
- Pełka Bolesław, *Ludwik Waszkiewicz (23 VII 1888–10 X 1976)*, „Archeion”, 1979, t. 67, s. 347–349.
- Pietrzak Jerzy, *Marian Friedberg (11 VI 1902–30 III 1969)*, ŚKH „Sobótka”, R. 25, 1970, t. 1, s. 148–149.
- Przybyszewski Kazimierz, *Roman Lutman (Krystian Lutwiński) (1897–1973)*, *dziennikarz, publicysta, wicedyrektor Instytutu Bałtyckiego*, „Rocznik Toruński”, t. 39, 2012, s. 273–277.
- Rospond Stanisław, *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, Wrocław–Warszawa 1951.
- Rozenek Józef, *Organizacja i uruchomienie Uniwersytetu i Politechniki we Wrocławiu (maj–listopad 1945)*, ŚKH „Sobótka”, R. 26, 1970, t. 2, s. 159–182.
- Rybarski Antoni, *Działalność archiwów państwowych w latach 1945–1947*, „Archeion”, 1948, t. 18, s. 256–263.
- Rybarski Antoni, *Rewindykacja i zabezpieczanie akt w latach 1945–1947*, KH, R. 55, 1948.
- Rybarski Antoni, *Wydział Archiwów Państwowych w latach 1945–1947*, „Archeion”, 1947, t. 17, s. 196–201.
- Skowronek Jerzy, *Emil Kipa (1886–1958)*, [w:] *Historycy warszawscy dwóch*

- ostatnich stuleci*, pod red. Aleksandra Gieysztora, Jerzego Maternickiego i Henryka Samsonowicza, Warszawa 1986, s. 274–291.
- Sławoszevska Maria, *Dragan Marcin*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 54–56.
- Słownik historyków polskich*, pod red. Marii Prosińskiej-Jackl, Warszawa 1994.
- Sowińska Justyna, Spytka Barbara, *Archiwum Państwowe w Opolu*, [w:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 113–126.
- Spychalski Stefan, *Marian Kazimierz Czapliński (16 VII 1913–7 XI 1975)*, „Archeion”, t. 66, 1978, s. 357–358.
- Stępnia Władysław, *Misja Adama Stebelskiego. Rewindykacja archiwaliów polskich z Niemiec w latach 1945–1949*, Warszawa–Łódź 1989.
- Suchodolski Witold, *Akta kancelarii Starszego Inspektora Fabrycznego Guberni Warszawskiej*, „Archeion”, 1952, t. 21, s. 58–72.
- Suchodolski Witold, *Antoni Rybarski (1886–1962)*, „Archeion”, 1963, t. 39, s. 311–313.
- Suchodolski Witold, *Archiwa polskie wobec strat poniesionych podczas wojny*, „Przegląd Biblioteczny”, R. 15, 1947, z. 1–2, s. 1–11.
- Suchodolski Witold, *Archiwa polskie za okupacji (1939–1945)*, „Archeion”, 1948, t. 17, s. 54–83.
- Suchodolski Witold, *Organizacja archiwów państwowych w świetle potrzeb chwili obecnej*, „Pamiętnik VII Ogólnopolskiego Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu 19–22 września 1949 r.”, Wrocław 1949, s. 51–60.
- Suchodolski Witold, *Józef Stojanowski (1884–1964)*, „Archeion”, 1964, t. 41, s. 448–450.
- Suchodolski Witold, *Kronika naukowa: Wydział Archiwów Państwowych*, KH, R. 54, 1947, s. 118–120.
- Suchodolski Witold, *Kronika naukowa: Wydział Archiwów Państwowych w r. 1947*, KH, R. 55, 1948, s. 239–240.
- Suchodolski Witold, *Potrzeby archiwów państwowych w świetle wniosków zgłoszonych na wrocławskiej konferencji archiwistów*, „Archeion”, 1948, t. 18, s. 47–60.
- Suchodolski Witold, *Rok 1848. Materiały do wypadków 1848 w polskich archiwach państwowych*, „Archeion”, 1948, t. 18, s. 17–18.
- Suchodolski Witold, *Sprawy archiwalne na VII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich we Wrocławiu 19–22 września 1948 r.*, „Archeion”, 1948, s. 264–270.
- Suchodolski Witold, *Stan archiwów polskich wobec potrzeb nauki historycznej*, KH, R. 55, 1948, s. 23–34.

- Suchodolski Witold, *Straty archiwów warszawskich w czasie wojny i okupacji*, KH, R. 53, 1946, s. 700–714.
- Suchodolski Witold, *Zagadnienie prymatu strat kulturalnych w ogólnym programie odszkodowań*, [w:] *Prace i materiały Wydziału Rewindykacji i Odszkodowań*, nr 4, Warszawa 1946.
- Suchodolski Witold, *Ze wspomnień archiwisty*, [w:] *Walka o dobra kultury. Warszawa 1939–1945*, Warszawa 1940, t. 1, s. 445–461.
- Topol Andrzej, *Kazimierz Popiołek i jego czasy (1903–1986)*, Katowice 2004.
- Topolski Jerzy, *Jan Rutkowski*, [w:] *Wybitni historycy wielkopolscy*, Poznań 1989, s. 210–221.
- Treter Jan (1889–1966), [w:] *Słownik biograficzny rachunkowości w Polsce*, red. Sławomir Sojak, Warszawa 2007, s. 175–178.
- Trzaskowska Grażyna, *Archiwum Państwowe we Wrocławiu*, [w:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 39–70.
- Tyrowicz Marian, *Kossowski Aleksander (1886–1965)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 14, Wrocław 1990, s. 308–309.
- Uljasz Adrian, *Z tradycji zarządzania polskimi bibliotekami akademickimi. Edward Kuntze (1880–1950)*, „Toruńskie Studia Bibliologiczne”, 2012, nr 2 (9), s. 29–46.
- Uniwersytet Wrocławski w latach 1945–1970. Księga Jubileuszowa*, red. Władysław Florian, Wrocław–Warszawa–Kraków 1970.
- Urban Wincenty, *Archiwum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu w 1948 r.*, ŚKH „Sobótka”, R. 3, 1948, s. 581–582.
- Urban Wincenty, *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, „Archeion”, 1956, t. 25, 309–320.
- Urban Wincenty, *Archiwum, Muzeum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu 1945–1947*, ŚKH „Sobótka”, R. 2, 1947, s. 465–468.
- Urban Wincenty, *Archiwum-Muzeum Archidiecezjalne i Biblioteka Kapitulna we Wrocławiu w latach 1945–1970*, ŚKH „Sobótka”, R. 25, 1970, t. 2, s. 263–270.
- Urzejowice, red. Jadwiga Orzechowska, Jolanta Wąsacz-Krztoń, Józef Żyła, Przeworsk–Rzeszów 2011, ss. 471.
- Uścińska Krystyna, *Bibliografia prac Michała Wąsowicza*, „Archeion”, t. 79, 1985, s. 385–387.
- Wacławik Beata, *Archiwum Państwowe w Olsztynie*, [w:] *70 lat dziedzictwa archiwalnego...*, s. 97–104.
- Walter Mieczysław, Wąsowicz Michał, *Archiwum Państwowe we Wrocławiu*, „Sobótka”, Półrocznik 2, 1946, s. 331–334.

- Wąsacz Michał, rec. z: Władysław Wielhorski, *Litwa etnograficzna. Przyroda jako podstawa gospodarcza. Rozwój stosunków narodowościowych*, Wilno 1928, ss. 215 + 15 map, KH, R. 43, 1929, t. 1, z. 1, s. 137 – 138.
- Wąsacz Michał, *Ruskie przełęcze karpackie w czasach nowożytnych*, [w:] *Prace historyczne wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie 1878 – 1928*, Lwów 1929, s. 313 – 336.
- Wąsacz Michał, *Tabula prowincjonalna b. Galicji z obszaru apelacji lwowskiej*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, I, Lwów 1931, s. 31 – 42.
- Wąsowicz Michał, *Archiwum Akt Dawnych m. Wrocławia*, ŚKH „Sobótka”, R. 3, 1948, s. 579 – 581.
- Wąsowicz Michał, *Kontrakty Lwowskie w latach 1676 – 1685*, „Badania z dziejów społecznych i gospodarczych”, t. 19, Lwów, 1935, s. IX-204. Zob. też: „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie”, R. 14, 1934, nr 2, s. 150 – 155.
- Wąsowicz Michał, *Moje wrocławskie wspomnienia*, ŚKH „Sobótka”, R. 20, 1965, t. 1a, s. 222 – 229.
- Wąsowicz Michał, *Śląskie wydawnictwa kartograficzne*, ŚKH „Sobótka”, R. 1, 1946, Półrocznik I, s. 100 – 106.
- Wąsowicz Michał, *Śląskie wydawnictwa kartograficzne*, ŚKH „Sobótka”, R. I, 1946, Półrocznik II, s. 287 – 290.
- Wąsowicz Michał, *Z geografii Lwowa*, „Przyroda i Technika”, 1933, nr 12, s. 302 – 307.
- Wiatrowski Leszek, *Profesor Stefan Ingłot – twórca wrocławskiej szkoły historii gospodarczej, Ludzie Uniwersytetu im. Jana Kazimierza...*, ŚKH „Sobótka”, R. 52, 1997, t. 3 – 4, s. 259 – 270.
- Wojciechowska Róża, *Stojanowski Józef (1884 – 1964)*, [w:] *Słownik biograficzny archiwistów...*, s. 208 – 209.
- Wójcik Stefan, ks., *Biskup Wincenty Urban, życie i działalność 1911 – 1983*, seria Katedry Pedagogiki Porównawczej Wydziału Nauk Społecznych KUL, t. 6, Lublin 2000.
- Wójcik Stefan, ks., *Biskup Wincenty Urban, życie i działalność 1911 – 1983*, Lublin 2001, ss. 490, rec. Matwijowski Krystyn, ŚKH „Sobótka”, R. 58, 2003, t. 1, s. 111 – 113.
- Zagórska-Marek Beata, *Stanisław Kulczyński (1895 – 1975)*, „Dolny Śląsk”, 2002, nr 10, s. 335 – 339.

Strony www:

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Dobrowolski-Kazimierz;3893303.html>

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Gieysztor-Aleksander;3905417.html>

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Glemma-Tadeusz;3905767.html>

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Grabski-Stanislaw;3907326.html>

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Krzyzanowski-Julian;3928303.html>

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Maleczynska-Ewa;3936709.html>

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Romer-Eugeniusz-Mikolaj;3968678.html>

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Wereszycki-Henryk;3994860.html>

<http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zawadzki-Aleksander;4000646.htm>

http://historia.agh.edu.pl/wiki/Boles%C5%82aw_K%C5%82apkowski

http://pl.wikipedia.org/wiki/Roman_Aftanazy

<http://portal.bpursus.waw.pl/art/wladyslaw-jan-grabski/zyciorys>

<http://www.ipsb.nina.gov.pl/index.php/a/witold-kieszkowski>

<http://www.mbd.muzeum.uni.wroc.pl/dzieje-universytetu/profesorowie-po-1945-r/stanisaw-kulczynski>

<http://www.mbd.muzeum.uni.wroc.pl/dzieje-universytetu/profesorowie-po-1945-r/stanisaw-loria>

<http://www.mbd.muzeum.uni.wroc.pl/dzieje-universytetu/profesorowie-po-1945-r/teofil-emil-modelski>

http://www.videofact.com/polska/wereszycki_h.html

<http://www.uni.wroc.pl>

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Olszewicz-Boleslaw;3950941.html>

https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Edward_Dutkiewicz

https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Skrzywan

https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82adys%C5%82aw_Jan_Grabski

<http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/witold-kieszkowski>

https://de.wikipedia.org/wiki/Erich_Randt

https://pl.wikipedia.org/wiki/Pawe%C5%82_Rybicki

https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Loria

https://tools.wmflabs.org/persondata/p/Erich_Randt

Wykaz skrótów

- AAN – Archiwum Akt Nowych w Warszawie
AGAD – Archiwum akt Dawnych w Warszawie
Akta osob. – Akta osobowe
ANK – Archiwum Narodowe w Krakowie
APKr. – Archiwum Państwowe w Krakowie
APOL. – Archiwum Państwowe w Olsztynie
APWr. – Archiwum Państwowe we Wrocławiu
Arch. Zakł. – Archiwum Zakładowe
AU – Akademia Umiejętności
AUAM – Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu
b. – była/e/y/ch
b.p. – bez paginacji
BGK – Bank Gospodarstwa Krajowego
bm. – bieżącego miesiąca
br. – bieżącego roku
BUJ – Biblioteka Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie
BUWr – Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu
cz. – część
Doc. – docent
Dr – doktor
Dyr. – dyrektor
Dz.U. – Dziennik Ustaw/Dziennik Urzędowy
GStA PK – Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz Berlin-Dahlem
/ Tajne Archiwum Państwowe w Berlinie – Dahlem
KH – Kwartalnik Historyczny
KNiU – Księga Nabytków i Ubytków
KPP – Komunistyczna Partia Polski
KPZK – Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju
KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski
lp. – liczba porządkowa
LTPN – Lubelskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
łac. – łaciński
m. – miasta
m. ub. – miesiąca ubiegłego
Min. Ośw. – Ministerstwo Oświaty
MP – Monitor Polski
mps – maszynopis
MRN – Miejska Rada Narodowa
MZO – Ministerstwo Ziem Odzyskanych w Warszawie
NAC – Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie
ND – Narodowa Demokracja
niem. – niemiecki

NKWD	– (ros.) Народный комиссариат внутренних дел – Główny Zarząd Bezpieczeństwa Państwowego Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych ZSRR
Nr	– numer
nst.	– następna
ob.	– obecnie
Oddz.	– Oddział
oryg.	– oryginał
OUL	– Okręgowy Urząd Likwidacyjny
PAN	– Polska Akademia Nauk
PAU	– Polska Akademia Umiejętności
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
por.	– porównaj
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
prof.	– profesor
ps.	– pseudonim
p.s.a.	– państwowa służba archiwalna
PTH	– Polskie Towarzystwo Historyczne
PTPN	– Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
red. nauk.	– redakcja naukowa
rkps	– rękopis
s.	– strona/y
SGGW	– Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
SGPiS	– Szkoła Główna Planowania i Statystyki w Warszawie
ŚKH	– Śląski Kwartalnik Historyczny
TWP	– Towarzystwo Wiedzy Powszechnej
UAM	– Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
UJ	– Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
UJK	– Uniwersytet im. Jana Kazimierza we Lwowie
ur.	– urodzona/y
UW	– Uniwersytet Warszawski
UWr	– Uniwersytet Wrocławski
WAP	– Wydział Archiwów Państwowych / Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu
Wr.	– Wrocław
WRN	– Wojewódzka Rada Narodowa
WTN	– Warszawskie Towarzystwo Naukowe
WUPB	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
wyd.	– wydanie
WZD	– Wystawa Ziem Odzyskanych
z.	– zeszyt
Z.O.	– Ziemie Odzyskane
zatr.	– zatrudniona/y
zob.	– zobacz
ZSRR	– Związek Socjalistyczny Republik Radzieckich
ZZiP	– Ziemie Zachodnie i Północne

Indeks osobowy

- Adamiec Franciszek 124 – 125, 277
Aderek-Wiśniewska Joanna 7
Aftanazy Roman 109 – 110, 194
Albin Janusz 55, 272
Altman Henryk 47, 78, 244, 246, 247
Arnold Stanisław 91, 272
Bachulski Aleksy 15, 274
Bacmaga Ryszard 7, 120 – 122, 143, 145, 251
Bańkowski Piotr 15, 18, 31, 272 – 273
Barański, red. 199
Barwiński Eugeniusz 42, 43, 101, 107, 113 – 115, 139, 154, 156, 195, 199, 201, 275
Białkowski Leon 106, 273
Bielecka Janina 241
Bielińska Maria 16, 273
Bieńkowski Władysław 137
Bier, dr archiwista 53
Bilan Włodzimierz 130, 275
Biliński Aleksander 161, 163 – 164
Biłgorajska Jadwiga 144
Birkenmajer Aleksander 171, 175
Bierut Bolesław 130, 239, 277
Bobowski Kazimierz 273
Bolesław Chrobry 198
Borkowski Borys 84, 178 – 179
Brańska Eugenia 16, 273
Brzostowski 72, 195, 198
Budka Włodzimierz 44, 79, 107, 113 – 115, 139, 140, 168, 170, 182, 195, 199, 201, 215, 275
Bujak Franciszek 42, 131, 274
Buławski Rajmund 195
Busching Johann Gustav Gottlieb 9
Chmura 152, 155, 160 – 161, 236
Chruścicki Ryszard 7
Chrzęszczewska-Suchodolska Jadwiga 34
Cichoń Jan 273
Cieślak Franciszek 106, 273
Cieślak, dr 138
Cybulski Bogdan 7
Czapliński Marek 75, 150, 273
Czapliński Marian Kazimierz 129, 130, 136, 139, 143 – 144, 155, 236, 279
Czapliński Władysław 106, 110, 117 – 118, 130, 205, 273, 277
Dąbrowski Adam Grzegorz 273
Dereń Andrzej 13, 54, 56, 66 – 67, 71 – 73, 79, 83, 85 – 86, 89, 100, 105, 116, 126, 130 – 131, 134, 144, 148, 155 – 156, 184, 191, 216, 218 – 219, 235 – 237, 241, 272 – 275, 278
Dobrowolski Kazimierz 195
Domalanus Anna 7
Dragan Marcin 279
Dryla Jadwiga 41
Dubiel Józef 137
Dubois Janina 274
Dutkiewicz Józef Edward 179
Dymek Zdzisław 119, 193
Dziekoński 195
Eberhardt Piotr 152, 274
Elczewski Maciej 137
Engelbert Kurt 55, 81, 188
Ferdynand I, król 120
Fiedor Karol 274
Filip Władysław 71, 73, 83, 88, 153, 155
Filipczak Teresa 7
Flis Michał 15, 274
Florian Władysław 280
Frankiewicz Bogdan 125, 274
Frąckiewicz Anna 15
Friedberg Maria 98, 103, 113
Friedberg Marian 26, 27, 35, 59, 91, 93, 94, 98, 102 – 103, 107, 113 – 114, 195, 197, 200, 201, 274, 278
Gabryel Kazimierz 274

- Gajewski Stanisław 193
Galik Elżbieta 51, 54, 109, 138, 146, 150, 274
Galos Adam 110, 274
Gąsecki 129, 136, 153
Gąsiorowska Natalia 131, 274
Gerber Rafał 18, 274
Gębicka Dorota 7
Gieysztor Aleksander 133, 181, 275, 279
Glemma Tadeusz 196
Gluck Leopold 137
Głowiński Tomasz 13, 274
Gołaszewski Janusz 12, 81, 275
Gorzowski Kazimierz 178
Gottschling, dyr. zarządzający 54
Grabski Władysław 131, 196, 200
Greiner Piotr 94, 275
Grudzieński Bolesław 132
Grygorcewicz Bartosz 7
Harasimowicz Jan 55, 277
Haupt, woźny 53
Hawranek Franciszek 125, 277
Heck Roman 55, 275
Hryniewiecki Jerzy 137
Indra (Jindra) 146
Inglot Stefan 91, 102–103, 106, 132, 196, 199–201, 281
Iwanek Marian 144, 275
Jabłoński Henryk 39
Jankowska Jadwiga 97, 113, 275
Jankowski Edmund 31, 33, 38–39
Janosz-Biskupowa Irena 273
Jonca Karol 128, 275
Józef II, ces. 43
Juzwa Zbigniew 137
Kaczmarek Ryszard 275
Kaczmarek Krzysztof 130, 275
Kalita Marian 137
Kamiński Adam 79, 101, 139, 176, 275
Kazimierski Józef 15, 275
Kącki Franciszek 129, 130–131, 139
Kieszkowski Witold 180
Kipa Emil 133, 136, 279
Kłapcińska Ewa 7, 110, 275
Kłapkowski Bolesław 196
Knot Antoni 20, 55, 109, 117–118, 136, 141, 181, 205, 272, 277
Kobzdaj Eugeniusz 73, 275
Koczerska Maria 181, 275
Kolankowski Zygmunt 31, 37, 48, 275
Kolendo Jerzy 142, 275
Kończak Tadeusz 97
Kołodziej Edward 34
Komornicki Tomasz 152, 274
Konarski Kazimierz 35, 38, 63, 70–71, 249, 276
Korta Wacław 55, 276
Kossowski Aleksander 106, 273, 280
Koszyk Jerzy 137
Kościński Wiktor 137, 141
Kozłowski Kazimierz 125
Krakowian 138
Krassowska E. 229
Krawczak Tadeusz 7
Krawczuk Wojciech 7
Kruszewski Tomasz 51, 276
Kruszka Kazimierz 196, 276
Krzywańska Anna 25
Krzyżanowski Julian 196
Kucner Alfred 25, 28, 129–132, 139, 144, 224–225, 276, 278
Kulczyński Stanisław 13, 20, 109, 132, 136, 151, 179
Kulecka Alicja 48, 276
Kulikowski Roman 152, 274
Kulińska Lucyna 132, 276
Kumor-Gomułka Bożena 7
Kuntze Edward 97, 280
Kupczyński Bronisław 137
Kuroczko E. 174
Kwaśny Zbigniew 91, 123, 276
Lachmann, dr archiwista 53
Laskowska Agnieszka 14, 18–19, 95, 276
Lehr Stefan 20, 85, 276
Lesiak Bożena 7
Leszczyński Józef 277

- Lis Michał 124, 276
Лісовська Євгенія 41, 277
Loria Stanisław 204
Lutman Roman 124 – 125, 128, 196, 198,
200, 272, 276
Lutwiński Krystian zob. Lutman Roman
Łaborewicz Ivo 11, 99, 180, 191, 239, 277
Łazarowicz Wanda zob. Malewicz Wanda
Łosowski Janusz 14, 276
Majewski Kazimierz 142
Majewski Ryszard 54, 275, 277
Maleczyńska Ewa 197, 200, 274
Maleczyńska Kazimiera 277
Maleczyński Karol 25, 55, 80 – 83,
107 – 108, 116 – 120, 122, 132, 139, 196,
199, 273 – 275, 277
Malewicz Wanda 142 – 143, 148, 155, 237
Margas Czesław 73, 277
Maroń Witold 161, 163, 164
Matejko Jan 141
Matelski Dariusz 178
Maternicki Jerzy 133, 279
Matwiejczuk Wanda 144, 277
Matwijowski Krystyn 81, 133, 273 – 274,
277
Matwin Władysław 137
Mazur Ludmiła N. 14, 276
Mazurek Stefania 197
Messner Władysława 43
Meyer Weronika Wanda 46
Męclewski Edmund 137
Michalkiewicz Stanisław 83, 123, 139,
152, 219, 236 – 237, 275
Milich Johann Gottlieb 235
Milik Karol 81, 112, 133, 188, 278
Mincer Franciszek 124, 277
Miszczak Jan 46
Miszczak Janina Stefania 46, 80, 81, 83,
154, 218
Młodzianowska Józefa 31
Modelski Teofil Emil 110, 120, 275
Najniger Sławomir 7
Nawrocki Stanisław 16, 277
Niestroj Henryk 7
Nowosad Bolesław 161, 163
Nykiel Małgorzata 41
Okólska Halina 13, 274, 278
Olszewicz Bolesław Henryk 104, 107, 109,
197, 199
Olszewski Henryk 178
Orlicz, dr 197
Orzechowska Jadwiga 41, 280
Pabisz Jerzy 41, 129, 252, 273, 278
Pajewski Janusz 16, 27, 178, 181
Pasławska Janina 129, 278
Paszke Edward 209
Pater Józef 112, 188, 278
Pater Mieczysław 127, 278
Pawłowski Karol 41
Pełka Bolesław 125, 278
Piątkowska Zofia 106, 107
Pietrzak Jerzy 278
Piniński Leon 42, 276
Płocha Józef 41, 44
Pohorecki Feliks 59, 93, 101, 114, 274
Popiołek Kazimierz 127, 197, 199, 278,
280
Popiołek Stefan Oswald 161 – 163, 273
Prosińska-Jackl Maria 279
Przybyszewski Kazimierz 125, 278
Ptaszycki Tadeusz 137
Radażewska Janina 83
Radoń Sławomir 20, 274
Randt Erich 20, 27, 44, 52, 82, 85 – 86, 274
Rombowski Aleksander 124 – 125, 134,
139, 212 – 213, 236, 237, 241, 277
Romer Eugeniusz 198
Rospond Stanisław, prof. 54, 241, 278
Rospond Stanisław, ks. 75, 150, 273
Rozenek Józef 278
Rutkowski Jan 91, 272, 280
Rutkowski Tadeusz Paweł 48, 100, 102,
199
Rybarski Antoni 14 – 21, 33 – 35, 38, 54,
56, 58, 63, 67, 81, 84, 95 – 97, 110, 119,
123, 187 – 188, 278 – 279

- Rybicki Paweł 197, 198
Samsonowicz Henryk 133, 279
Sierocka-Pośpiech Maria 7
Sikora Antoni 41
Sikora Elżbieta 41
Sikora Paweł 41
Skowronek Jerzy 133, 279
Skrzywan Stanisław 197
Sławoszewska Maria 279
Słupcka Izabella Janina zob: Wąsowicz
Izabella Janina
Słupski Jan 43
Sobański Henryk 137
Sojak Sławomir 147, 280
Sowińska Justyna 94, 279
Sozańska Teresa 54, 277
Spychalski Stefan 129, 279
Spytko Barbara 94, 279
Stasiak Andrzej 152, 155, 161, 236, 274
Stebelski Adam 19, 28, 95–97, 99, 189, 279
Stępnia Władysław 7, 19, 20, 96–97, 279
Stojałowski Stanisław 130
Stojanowska Aniela 71, 73–74, 79, 83, 87,
89, 100, 105, 123, 134, 155, 192, 218,
234–236, 241, 277
Stojanowski Józef 10, 13, 15, 20–23, 35,
63, 71–72, 78–79, 81, 86–88, 125,
184–186, 188, 190, 194, 205, 207, 209,
216, 274, 279, 281
Strykowski Krzysztof 7
Suchodolski Józef 31
Szewczuk Jan 117
Szymczuk Eugenia 7
Tarnawski Władysław 132
Terlaga Jan 81, 188
Topol Andrzej 127, 280
Topolski Jerzy 91, 280
Treter Jan 147, 280
Triller Eugenia 191, 277
Trojanowski 161
Trzaskowska Grażyna 11, 17, 273, 280
Trzynadłowski Jan 128
Tuhan-Taurogiński Bolesław 125, 274
Tyrowicz Marian 106, 280
Uljasz Adrian 280
Urban Wincenty 54, 81, 133, 188,
277–278, 280–281
Uścińska Krystyna 41, 245, 280
Wacławik Beata 94, 281
Wajs Hubert 7
Walasek Antoni 41
Walasek Regina 41
Walter Mieczysław 56, 281
Waszkiewicz Ludwik 125
Wąsacz Antoni 41
Wąsacz Krzysztof 41
Wąsacz-Krztoń Jolanta 41, 280
Wąsowicz Elżbieta Wanda 46
Wąsowicz Izabella Janina 43–44, 62, 67,
154
Wąsowicz Ludomir Michał 46
Wereszczyński Zygmunt 126
Wereszycki Henryk 110, 274, 278
Wiatrowski Leszek 281
Wielhorski Władysław 42, 280
Witecka Małgorzata 7
Wojciech, św. 198
Wojciechowska Róża 281
Wojtas Stanisław 13, 83, 90, 108, 155, 278
Wójcik Stefan 281
Wycech Czesław 22, 81, 88, 186
Wysłouch Seweryn 128, 133–134, 137,
140–141, 150–151, 164, 275
Wysokińska Aleksandra 7
Wytrzyszczak Sebastian 7
Zagórska-Marek Beata 132, 281
Zajdler 144
Zaremba Józef 140
Zawadzki Aleksander 59
Zawodziński 179
Zgliński Karol 7
Zieliński Józef 132
Zimnicki Władysław 71, 73, 79
Ziomecki Juliusz 83, 124–125, 139,
141–143, 152, 219, 236, 237
Zubik Edward 109
Żerelik Rościsław 7, 219, 272
Żyła Józef 41, 280